

การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็น
ผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

THE DEVELOPMENT OF GEO-LITERACY BASED INSTRUCTION AND
LEARNING MODEL TO ENHANCE LOCAL LEADERSHIP SKILLS FOR PRE-SERVICE
SOCIAL STUDIES TEACHERS

สุทธิตา สมณา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2567

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็น
ผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปีการศึกษา 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

THE DEVELOPMENT OF GEO-LITERACY BASED INSTRUCTION AND
LEARNING MODEL TO ENHANCE LOCAL LEADERSHIP SKILLS FOR PRE-SERVICE
SOCIAL STUDIES TEACHERS

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of DOCTOR OF PHILOSOPHY
(Social Studies Education)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2024

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ
ชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
ของ
สุทธิษา สมนา

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติคุณ รุ่งเรือง) (ศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ ศรีพหล)

..... ที่ปรึกษาร่วม ..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิชัย บุญพุก) (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิระ อุดมาม)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฐ พานา)

ชื่อเรื่อง	การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
ผู้วิจัย	สุทธิดา สมณา
ปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติคุณ รุ่งเรือง
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒิชัย บุญพุก

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา และ 2) ศึกษาประสิทธิภาพของรูปแบบดังกล่าว โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา จำนวน 40 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 ดำเนินการเรียนรู้ตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นระยะเวลา 16 สัปดาห์ รวม 64 ชั่วโมง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบ t-test และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.87 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.18 และมีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ด้านประสิทธิภาพของรูปแบบ พบว่า 1) นักศึกษาครูสังคมศึกษามีคะแนนทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงถึงคุณลักษณะผู้นำทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ การเป็นผู้ตระหนักรับรู้ชุมชน และการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ 2) นักศึกษาครูสังคมศึกษามีคะแนนความรู้ทางภูมิศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะด้านการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 3) นักศึกษาสามารถจัดทำและนำแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนไปใช้จริงได้ และ 4) นักศึกษามีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.68 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.05 แสดงให้เห็นถึงความเหมาะสมและประสิทธิภาพของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น

คำสำคัญ : การรู้เรื่องภูมิศาสตร์, ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น, รูปแบบการจัดการเรียนรู้

Title	THE DEVELOPMENT OF GEO-LITERACY BASED INSTRUCTION AND LEARNING MODEL TO ENHANCE LOCAL LEADERSHIP SKILLS FOR PRE- SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS
Author	SUTTHISA SOMMANA
Degree	DOCTOR OF PHILOSOPHY
Academic Year	2024
Thesis Advisor	Assistant Professor Dr. Kittikoon Rungruang
Co Advisor	Dr. Wuttichai Boonpook

This research aimed (1) to develop the Development of Instructional Geo-Literacy Based Learning Model to Enhance Local Leadership Skill for Pre-Service Social Studies Teachers and (2) to examine the effectiveness of the developed model. The study employed a Research and Development (R&D) methodology. The sample consisted of 40 social studies student teachers enrolled in the Local Studies course in the first semester of the 2024 academic year. The learning process based on the developed model was implemented over a period of 16 weeks, totaling 64 hours. The research instruments included the Development of Instructional Geo-Literacy Based Learning Model to Enhance Local Leadership Skill for Pre-Service Social Studies Teachers, the course syllabus (TQF3) for Local Studies, a local community leadership skills assessment form, a geographic knowledge assessment, an assessment of community development action plans based on geo-literacy, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, t-test, and content analysis. The results revealed that the developed model was rated at the highest level of appropriateness, with a mean score of 4.87 and a standard deviation of 0.18, and a content validity index of 1.00. In terms of model effectiveness: (1) student teachers' local community leadership skills significantly improved after implementation at the .05 level, particularly in the four domains of leadership: initiating community development, inspiring community awareness, understanding community context, and motivating others; (2) their geographic knowledge scores significantly increased at the .05 level, especially in understanding human-environment interactions and making systematic spatial decisions; (3) students were able to create and implement practical community development action plans; and (4) the students reported the highest level of satisfaction with the instructional model, with a mean score of 4.68 and a standard deviation of 0.05, indicating both the model's appropriateness and effectiveness.

Keyword : Geoliteracy, Local Community Leadership, Instructional Learning Model

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ด้วยแรงสนับสนุน และความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งในด้านวิชาการและจิตใจ ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตของผู้วิจัยตลอดระยะเวลาของการศึกษาและการทำวิจัย ผู้วิจัยขออ้อมระลึกถึงด้วยความเคารพในความเมตตาและการสนับสนุนอันทรงคุณค่าของท่าน และขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติคุณ รุ่งเรือง อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒิชัย บุญพุท อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้มอบทั้งความรู้ ความเมตตา และกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา ท่านทั้งสองเป็นแรงสนับสนุนสำคัญ ทั้งในด้านวิชาการและด้านจิตใจ ที่ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สามารถดำเนินต่อไปได้อย่างมั่นคงและเปี่ยมด้วยความหมาย

ขอกราบขอบพระคุณอย่างสุดซึ้ง ศาสตราจารย์ ดร.สิริวรรณ ศรีพหล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำที่ลึกซึ้งและทรงคุณค่าในทุกขั้นตอน ด้วยความเมตตาและเข้าใจในเจตนารมณ์ของงานวิจัยอย่างแท้จริง การเอาใจใส่ของท่านเปรียบเสมือนแสงนำทาง ที่ช่วยให้ผู้วิจัยก้าวข้ามความไม่มั่นใจ และเติบโตขึ้นบนเส้นทางวิชาการทางการศึกษา

ขอขอบพระคุณจากใจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิทธิระ อุตมาน ที่ได้ช่วยเปิดทางความคิดในช่วงเริ่มต้นของการวิจัย ท่านได้ชี้แนะแนวทาง ให้ข้อเสนอแนะอย่างเป็นระบบ และสนับสนุนด้วยความจริงใจ จนผู้วิจัยสามารถพัฒนาโมเดลที่สอดคล้องกับเป้าหมายของงานวิจัยได้สำเร็จ

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภณัฐ พานา ที่ให้ข้อเสนอแนะอันมีคุณค่า และสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยในทุกมิติ ด้วยความเอื้อเฟื้อและความเป็นมืออาชีพอ

ขอขอบพระคุณอย่างสูง ต่อผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและตรวจสอบความเหมาะสมของเครื่องมือวิจัยอย่างรอบคอบ ซึ่งมีส่วนสำคัญยิ่งต่อความน่าเชื่อถือและคุณภาพของงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ที่ร่วมเป็นทั้งผู้เรียนและผู้ร่วมสร้างองค์ความรู้ รวมถึงชุมชนบ้านต้นกระบก ที่ให้ความร่วมมือ และเปิดพื้นที่การเรียนรู้ที่เต็มเปี่ยมด้วยความหมาย

ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัว และเพื่อนร่วมงานสาขาวิชาสังคมศึกษาทุกคน ที่อยู่เคียงข้างทั้งในวันที่เต็มไปด้วยความท้าทาย ต้องการแรงสนับสนุน และกำลังใจ จนสามารถเดินหน้าต่อไปจนสำเร็จตามเป้าหมาย

สุทธิษา สมณา

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ภูมิหลัง	1
1.2 ความมุ่งหมายของงานวิจัย.....	8
1.3 ความสำคัญของการวิจัย	8
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	8
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
1.6 กรอบแนวคิดในงานวิจัย.....	15
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
2.1 หลักการและแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้	17
2.1.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้	18
2.1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้.....	19
2.1.3 ประเภทของรูปแบบการเรียนรู้.....	20
2.1.4 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้	23
2.1.5 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ	26
2.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์.....	29

2.2.1 ความหมายของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy)	30
2.2.2 หลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์.....	30
2.2.3 องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์.....	31
2.3 ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น	38
2.3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ และภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น	38
2.3.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำ	40
2.3.3 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น.....	43
2.3.4 บทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่น.....	45
2.3.5 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	46
2.4 แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	50
2.4.1 แนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น.....	50
2.4.2 กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น	53
2.4.3 กระบวนการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์.....	54
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บน ฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่น.....	58
2.5.1 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	58
2.5.2 งานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-Based Learning: CBL)	59
2.5.3 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำและสมรรถนะครูในระดับชุมชน.....	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย	63
ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	63
ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน	63
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น	71

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษานำร่องการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้.....	113
ตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	133
ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Research: R2)	133
ขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ (Development: D2).....	137
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	144
ตอนที่ 1 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา.....	144
ตอนที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	148
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	178
สรุปผลวิจัย.....	178
อภิปรายผลการวิจัย	181
ข้อเสนอแนะ	190
บรรณานุกรม	192
ภาคผนวก.....	208
ภาคผนวก ก	210
ภาคผนวก ข	212
ภาคผนวก ค	243
ภาคผนวก ง.....	260
ภาคผนวก จ	291
ประวัติผู้เขียน.....	299

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ	71
ตาราง 2 สรุปหลักการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม	77
ตาราง 3 สรุปแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	81
ตาราง 4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งกำหนดขึ้นจากวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	92
ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์บทบาทผู้สอนและบทบาทผู้เรียนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐาน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคม ศึกษา	101
ตาราง 6 แสดงความเหมาะสมขององค์ประกอบและกระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู สังคมศึกษา	108
ตาราง 7 เนื้อหาสาระและจำนวนคาบเรียนแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา	119
ตาราง 8 แสดงระดับของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษา ครูสังคมศึกษา	121
ตาราง 9 แสดงเกณฑ์การประเมินระดับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้ทางภูมิศาสตร์	126
ตาราง 10 ประเด็นการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการ พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	138
ตาราง 11 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา	148
ตาราง 12 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 องค์ประกอบในรายวิชา ท้องถิ่นศึกษา	149

ตาราง 13 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 1 การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา.....	150
ตาราง 14 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 2 การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา.....	153
ตาราง 15 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 3 การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่นในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา.....	155
ตาราง 16 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 4 การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา	159
ตาราง 17 ผลการเปรียบเทียบคะแนนการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา	161
ตาราง 18 ผลการเปรียบเทียบความรู้ทางภูมิศาสตร์ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยจำแนกตาม องค์ประกอบ 3 ด้าน	161
ตาราง 19 ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	163
ตาราง 20 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	172

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	37
ภาพประกอบ 2 แสดงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา	49
ภาพประกอบ 3 ความเชื่อมโยงของหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบกับ สาระสำคัญของหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ	75
ภาพประกอบ 4 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ	76
ภาพประกอบ 5 ความเชื่อมโยงหลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม กับสาระสำคัญของการ แสวงหาความรู้แบบกลุ่ม	78
ภาพประกอบ 6 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม	79
ภาพประกอบ 7 หลักการของการศึกษาหลักการของการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหา แบบกลุ่ม	80
ภาพประกอบ 8 ความเชื่อมโยงแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์กับสาระสำคัญของการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์	87
ภาพประกอบ 9 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	88
ภาพประกอบ 10 หลักการของการศึกษาหลักการของการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและ แสวงหาแบบกลุ่ม และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	89
ภาพประกอบ 11 ความสัมพันธ์ของหลักการรูปแบบกับวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู สังคมศึกษา	90
ภาพประกอบ 12 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน	91
ภาพประกอบ 13 ขั้นตอนการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	95

ภาพประกอบ 14 หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่สัมพันธ์กับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้.....	98
ภาพประกอบ 15 รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	99
ภาพประกอบ 16 ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่สัมพันธ์กับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้.....	100
ภาพประกอบ 17 แสดงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา	106

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 สังคมมนุษย์ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ผันผวน ซับซ้อน จนไม่สามารถคาดการณ์ได้อย่างถูกต้องแน่นอน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ส่งผลให้บริบทของโลกในยุคนี้มีลักษณะของความไม่แน่นอนสูง จนไม่สามารถคาดการณ์อนาคตได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิด VUCA World (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) ด้วยสภาพการณ์เหล่านี้ทำให้ประชากรยุคใหม่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยทักษะที่แตกต่างจากเดิมอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการคิดวิเคราะห์ การปรับตัว และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการเตรียมประชากรยุคใหม่ให้สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทใหม่ จึงได้มีการพัฒนากรอบทักษะในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills, 2009) ประกอบด้วย 3 ทักษะหลัก ได้แก่ 1) ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งเน้นการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกดิจิทัล ประชากรยุคใหม่ ต้องสามารถเข้าถึงและประเมินข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีวิจารณญาณ ใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน และสามารถใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และบริบทของตนเองได้อย่างคล่องแคล่ว และ 3) ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ซึ่งนับว่ามีบทบาทอย่างยิ่งในการเตรียมประชากรยุคใหม่ ให้สามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง ทักษะกลุ่มนี้เน้นการปรับตัว การมีความรับผิดชอบ ภาวะผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ วัฒนธรรม และความคิดเห็น ตลอดจนการบริหารจัดการตนเองและอารมณ์อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะชีวิตเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ประชากรยุคใหม่ สามารถดำรงตนได้อย่างมั่นคงในบริบทแห่งความไม่แน่นอน หากยังเป็นรากฐานของการสร้างภาวะผู้นำในยุคใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน (วิจารณ์ พานิช, 2555)

จากบริบทดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำ คือคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของประชากรในศตวรรษที่ 21 เพราะไม่เพียงแต่ต้องรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา หากยังต้องสามารถนำพาตนเอง และผู้อื่นให้ก้าวข้ามความคลุมเครือ ความซับซ้อน

และความผันผวนเหล่านั้นได้อย่างมั่นคง ภาวะผู้นำจึงมิใช่เพียงบทบาทของผู้บริหารหรือผู้มีตำแหน่งในองค์กรอีกต่อไป แต่กลายเป็นทักษะพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการพัฒนา ทั้งในแง่ของการเป็นผู้นำตนเอง (self-leadership) รวมถึงการเป็นผู้นำที่สามารถประสานความร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรยุคใหม่ ให้มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีวิสัยทัศน์ กล้ารับผิดชอบในผลของการกระทำ สามารถจูงใจผู้อื่นด้วยแรงบันดาลใจ และประสานพลังจากความหลากหลายเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน (OECD, 2018)

เมื่อภาวะความเป็นผู้นำถูกยกระดับให้เป็นหนึ่งในทักษะชีวิตและอาชีพที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 การออกแบบกระบวนการพัฒนาประชากรในยุคใหม่ให้มีศักยภาพในการเป็นผู้นำจึงกลายเป็นเป้าหมายหลักของระบบการศึกษาทั่วโลก โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ผู้เรียนต้องเรียนรู้เพื่อเข้าใจโลก ยังจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกผ่านบทบาทของการเป็นผู้นำที่มีจิตสาธารณะ (Fullan, 2021) ซึ่งแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำในประชากรยุคใหม่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการผลิตผู้นำที่มีอำนาจในการสั่งการ หากแต่เป็นการสร้างผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leaders) ที่มีความสามารถในการมองเห็นอนาคต มีวิสัยทัศน์ มีความเห็นอกเห็นใจ และสามารถปลุกเร้าความเชื่อมั่นให้ผู้อื่นลุกขึ้นมาร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม (Leithwood & Jantzi, 2005) กระบวนการพัฒนาผู้นำในรูปแบบนี้จึงต้องเน้นที่การฝึกฝนทักษะด้านความคิด การสื่อสาร ความเข้าใจบริบท และการทำงานร่วมกันกับผู้อื่นโดยเฉพาะในหมู่เยาวชน การส่งเสริมภาวะผู้นำต้องเกิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมาย เช่น การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชุมชนจริง การทำโครงการเพื่อส่วนรวม การมีบทบาทในกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนหรือท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเป็นผู้นำที่หยั่งรู้ตนเอง (self-awareness) และผู้อื่น (social awareness) อย่างลึกซึ้ง (UNESCO, 2015) ดังนั้น ระบบการศึกษาจึงจำเป็นในการปรับรูปแบบการเรียนรู้เพื่อให้ตอบโจทย์การพัฒนาภาวะผู้นำในประชากรยุคใหม่

โดยการพัฒนาภาวะผู้นำในประชากรยุคใหม่นั้น ต้องตระหนักถึงพื้นที่หรือบริบทชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากปัญหาสำคัญหลายประการที่สังคมกำลังเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือความขัดแย้งต่าง ๆ ล้วนมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่และสามารถออกแบบแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบทนั้น ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำจึงไม่อาจแยก

นอกจากมิติด้านพื้นที่และบริบทชุมชนท้องถิ่นได้ ต้องต่อยอดไปสู่ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ (Spatial Leadership) ซึ่งสามารถเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่ ตัดสินใจจากฐานข้อมูลในพื้นที่ รวมถึงการออกแบบแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรของชุมชนอย่างเหมาะสม ถ้าหากประชากรยุคใหม่มีทักษะความเป็นผู้นำที่สามารถเข้าใจและเชื่อมโยงองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ได้ ก็จะสามารถประเมินสถานการณ์ วางแผน และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (D'Alessandro and Léautier, 2014) และสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนจากภายใน

ในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวนโยบายการกระจายอำนาจ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ต้นทุนภายในเป็นฐาน ผู้นำที่สามารถเข้าใจลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จะสามารถวางแผนการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ทั้งนี้ ผู้นำในลักษณะดังกล่าวต้องมีวิสัยทัศน์เชิงพัฒนา มีทักษะการสื่อสารกับคนหลากหลายกลุ่ม สามารถสร้างความไว้วางใจ และประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Northouse, 2016) นอกจากนี้ยังต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์บริบทอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำปัญหาในระดับท้องถิ่นไปเชื่อมโยงกับการกำหนดนโยบายในระดับชาติได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งในบริบทนี้ แนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้ประชากรมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงพื้นที่ในการตัดสินใจอย่างรอบด้าน ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) (Edelson, 2012) แนวคิดนี้จึงไม่ใช่เพียงการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในแบบเดิม หากแต่เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองโลกแบบองค์รวม เข้าใจพลวัตของพื้นที่ และใช้ข้อมูลสารสนเทศในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และเป็นฐานสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น เพราะช่วยให้ผู้นำสามารถเข้าใจทั้งปัญหา ศักยภาพ และโครงสร้างเชิงพื้นที่ของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายนอก เข้าสู่บริบทของท้องถิ่น วางแผนพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย และขับเคลื่อนความร่วมมือ จากทุกภาคส่วน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้ยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการวางรากฐานในเยาวชนไทย ซึ่งถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพสูงสุดในการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะใน

พื้นที่ที่ยังขาดแคลนผู้นำทางสังคมที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะกับประชาชน หรือดีความ ปัญหาที่ซับซ้อนในบริบทของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเยาวชนควรได้รับการปลูกฝังภาวะผู้นำตั้งแต่ในระบบการศึกษา ผ่านการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วมกับชุมชน และการลงมือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกฝนทักษะในการตั้งคำถามจากสถานการณ์จริง เข้าใจโครงสร้างอำนาจ ทรัพยากร และทุนทางสังคมในพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจเชิงจริยธรรม และการมองเห็นผลกระทบในวงกว้าง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Whole Child Development และการพัฒนา Soft Skills ที่ครอบคลุมทั้งด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา (Asia Society, 2020) การพัฒนาเยาวชนในฐานะผู้นำไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่ความสามารถเชิงวิชาการเท่านั้น หากยังต้องส่งเสริมคุณลักษณะของผู้นำชุมชน เช่น ความเสียสละความยุติธรรม มนุษยสัมพันธ์ที่ดี และความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้สามารถหล่อหลอมผ่านบทบาทของครูในฐานะผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่ไม่เพียงเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ แต่ยังทำหน้าที่เป็นต้นแบบและผู้จุดประกายให้เยาวชนตื่นรู้และลุกขึ้นมาช่วยร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนเอง (Jenkins, 2017) ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำในเยาวชนไทยจึงมิใช่ภารกิจของปัจเจก แต่เป็นพันธกิจร่วมของทั้งระบบการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำรุ่นใหม่ของสังคม

ระบบการศึกษาจึงเป็นกลไกหลักที่ช่วยพัฒนาเยาวชนให้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยซึ่งกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ การสร้างผู้นำที่สามารถเข้าใจบริบทชุมชนและทำงานร่วมกับประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ มหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่ไม่เพียงแต่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังต้องมีทักษะในการเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมีพันธกิจในการผลิตบัณฑิตครูเพื่อรับใช้ท้องถิ่น ได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) ที่เน้นการสร้างบัณฑิตที่มีอัตลักษณ์ มีสมรรถนะ และสามารถบูรณาการองค์ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาท้องถิ่น (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2561) นอกจากนี้ ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดแนวทางให้บัณฑิตครูเป็นผู้มีสมรรถนะทางวิชาชีพครูในระดับสูง มีทักษะในด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงความสามารถในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของศาสตร์วิชาและบริบทของชุมชน ทั้งนี้

ยังให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตอาสา ความรับผิดชอบต่อน้ำที่และสังคม รวมถึงการส่งเสริมให้บัณฑิตครูเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตจริงและการดำรงชีวิต เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ภายใต้เป้าหมายดังกล่าว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ได้พัฒนาแนวทางการผลิตครูในชื่อว่า “RRU – ครูแปดริ้ว – โมเดล” โดยเน้นการพัฒนาสมรรถนะทั้งในด้านการรู้จักตนเอง (ตัวตน) การเข้าใจบริบททางสังคมและการมีจิตสาธารณะ (รู้การณ) และการเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพครู (รู้งาน) ซึ่งรวมถึงการบ่มเพาะภาวะผู้นำ การคิดวิเคราะห์ การเข้าใจชุมชน และการทำงานอย่างมีจริยธรรม ดังนั้น การศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏจึงไม่ใช่เพียงการเตรียมบัณฑิตสำหรับวิชาชีพครู แต่ยังเป็นการวางรากฐานสำคัญในการสร้างผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีจิตวิญญาณของการพัฒนา และสามารถเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564 และ ดรณภพ เพียรจัด, 2564) ในบริบทของการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่น การมีทักษะเฉพาะด้านหรือความรู้วิชาการเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ครูจำเป็นต้องมีความสามารถในการเข้าใจบริบทพื้นที่ที่ตนสังกัด และเชื่อมโยงข้อมูลที่หลากหลายเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา และศักยภาพของชุมชนได้อย่างรอบด้าน ซึ่งทักษะเหล่านี้ล้วนเป็นหัวใจของแนวคิด Geo-literacy หรือ การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (National Geographic, 2012 และ Kerski, 2011) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการรู้ตำแหน่งบนแผนที่ แต่คือกรอบแนวคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ผ่านการคิดเชิงระบบ (systems thinking) การตัดสินใจอย่างมีข้อมูล (geographic decision-making) และการเข้าใจมุมมองที่หลากหลาย (interconnected perspectives) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาในชีวิตจริง และการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์

ในบริบทของการผลิตครู มหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีสมรรถนะทั้งในด้านความรู้ ทักษะชีวิต และจิตวิญญาณของความเป็นครู โดยเฉพาะในด้านรู้บริบทพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2561 และ ดรณภพ เพียรจัด, 2564) การฝึกให้นักศึกษาครูสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในระดับชุมชน และเสนอแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบท เป็นกระบวนการที่บูรณาการการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เข้ากับทักษะภาวะผู้นำโดยตรง ครูที่มีการรู้เรื่องภูมิศาสตร์จะมี

ศักยภาพในการเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ที่สามารถเข้าใจความซับซ้อนของบริบทท้องถิ่น สื่อสารและทำงานร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และนำความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์พื้นที่มาสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ยังช่วยยกระดับภารกิจของครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้ประสานการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น การบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เข้ากับกระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ หรือการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา จึงสามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาอัตลักษณ์ของครูสังคมศึกษาให้มีภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และนำไปสู่การออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

ทั้งนี้ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถเข้าใจปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ มองเห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชุมชน และลงมือแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ ผ่านองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction), การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) (National Geographic Society, 2002; Galani, 2018; Utami et al., 2018 และ กนก จันทรา, 2561) ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในหลายด้าน เช่น การคิดเชิงระบบช่วยให้ผู้นำสามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปัญหาในชุมชนได้อย่างรอบด้าน การตัดสินใจบนฐานข้อมูลช่วยให้ผู้นำสามารถวางแผนอย่างมีเหตุผลและสร้างแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืน และการพิจารณามุมมองที่หลากหลายช่วยให้ผู้นำมีความเข้าใจและเคารพความแตกต่างของคนในพื้นที่ ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญที่ผู้นำชุมชนท้องถิ่นควรมีในบริบทของโลกยุคใหม่ องค์ประกอบเหล่านี้เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ (Spatial Leadership) (National Geographic, 2014 และ Northouse, 2016) โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องการผู้นำที่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบด้าน สื่อสารกับผู้คนหลากหลาย และสร้างแนวทางการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ซึ่งในบริบทของการผลิตครูเพื่อรับใช้ท้องถิ่นตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ รูปแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นซึ่งนักศึกษาครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ด้านภูมิศาสตร์ และทักษะในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างมีจริยธรรม มีส่วนร่วม และมีพลังในการริเริ่มการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ที่พัฒนาขึ้นจึงมุ่งเน้น

กระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูลจากพื้นที่จริง เข้าร่วมกับชุมชน ในการแก้ไขปัญหา และสะท้อนผลการเรียนรู้สู่การออกแบบข้อเสนอหรือแผนพัฒนาชุมชน ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้เพื่อความรู้ แต่เป็น การเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ครูผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เข้าใจบริบทของพื้นที่ มีศักยภาพในการ เชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน อัตลักษณ์นี้ตั้งอยู่บนรากฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) (Bass & Riggio, 2006 และ Komives et al., 2009) ภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) และแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ซึ่งเมื่อหลอมรวมเข้าด้วยกันจะส่งเสริมให้นักศึกษา ครูมีศักยภาพในการเป็นผู้นำที่มองเห็นความซับซ้อนของพื้นที่ และสามารถนำองค์ความรู้มาใช้ สร้างประโยชน์แก่ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้มหาวิทยาลัยราชภัฏจะมีการพัฒนาแนวทางการสร้างสมรรถนะ ของนักศึกษาครูอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผ่านโมเดล 21 สมรรถนะ (RRU-ครูแปดริ้ว) ที่เน้น การบ่มเพาะคุณลักษณะผู้นำและจิตสำนึกเพื่อชุมชน แต่จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังพบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เน้นการพัฒนาภาวะผู้นำหรือการมีส่วนร่วมในลักษณะทั่วไป โดยยังไม่ มีกลไกการเรียนรู้ที่มุ่งเน้น “การบูรณาการความรู้ทางภูมิศาสตร์กับการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่น” อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังพบว่าเนื้อหาของรายวิชาท้องถิ่นศึกษาส่วนใหญ่ยังขาด มุมมองเชิงภูมิศาสตร์ที่เป็นระบบ ทั้งที่ความรู้ทางภูมิศาสตร์ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าใจ ปัญหาและการตัดสินใจเพื่อชุมชนอย่างมีเหตุผลและยั่งยืน (Yurdal Dikmenli, 2014) ช่องว่าง ทางวิชาการดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ที่สามารถเชื่อมโยงการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เข้ากับภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้การผลิตครูของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสอดคล้องกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถตอบสนองต่อ เป้าหมายของการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ที่สามารถเสริมสร้างสมรรถนะของนักศึกษาครูสังคมศึกษาใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนา ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมทั้งการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนา ชุมชน การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น และ การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ 2) การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจด้านภูมิศาสตร์ที่ช่วยให้ผู้เรียน สามารถคิดเชิงระบบ เข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และตัดสินใจอย่างมีข้อมูล และ 3) การสร้าง ความสามารถในการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองต่อปัญหาและศักยภาพของ

พื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้การผลิตครูของมหาวิทยาลัยราชภัฏสามารถตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น และสร้างครูผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

1.2 ความมุ่งหมายของงานวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

2. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

1.3 ความสำคัญของการวิจัย

1. สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต โดยเฉพาะในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาและภูมิศาสตร์ได้รูปแบบการจัดการเรียนรู้การพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้การรู้เรื่องภูมิศาสตร์รวมทั้งเป็นแนวปฏิบัติในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะท้องถิ่นของผู้เรียน

2. เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในชุมชน การวิเคราะห์พื้นที่จริง และการวางแผนแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีสมรรถนะเชิงพื้นที่และภาวะผู้นำอย่างแท้จริง

3. ผลจากการนำรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาแล้วไปใช้จริง จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างนักศึกษา ประชาชน และหน่วยงานในพื้นที่ ในการร่วมวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ประกอบการตัดสินใจ

4. นำไปเป็นต้นแบบในการพัฒนาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา การผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ตามภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ให้บรรลุเป้าหมายตามแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งมีขอบเขตวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากร ได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ในเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคกลางมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏ

วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1.2.1 นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชา ท้องถิ่นศึกษา ในภาคเรียนที่ 1/2567 จำนวน 40 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากวิชาท้องถิ่นศึกษาเป็นรายวิชาบังคับเลือกซึ่งมีเปิดการเรียนการสอนเป็นบางมหาวิทยาลัยในเครือข่ายมหาวิทยาลัยราชภัฏในกลุ่มภาคกลาง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ซึ่งในภาคเรียนที่ 1/2567 สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เปิดให้นักศึกษาสาขาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 3 ได้ศึกษา

1.2.2 บุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหาร มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ และผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ประกอบไปด้วย อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จำนวน 5 ท่าน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จำนวน 2 ท่าน ผู้นำชุมชนท้องถิ่น จำนวน 3 ท่าน รวมทั้งสิ้น 10 ท่าน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาโดยตรง

2. เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัย

เนื้อหาการวิจัยที่ใช้ในการทดลองเป็นไปตามโครงสร้างรายวิชา ESC 302 ท้องถิ่นศึกษา 3 (2-2-5) ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ภาคเรียนที่ 1 ปี การศึกษา 2567 รวมทั้งสิ้น 60 ชั่วโมง

3. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

3.1 ตัวแปรต้น คือ รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

3.2 ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ความรู้ทางภูมิศาสตร์ แผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และความพึงพอใจของนักศึกษาสังคมศึกษาที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

4. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัยอยู่ในภาคการศึกษาที่ 1 ปี การศึกษา 2567 ใช้เวลาทั้งสิ้น 15 สัปดาห์ ต่อ 60 ชั่วโมง แบ่งออกเป็นภาคการศึกษาในชั้นเรียน 24 ชั่วโมง และภาคการศึกษาภาคสนาม 36 ชั่วโมง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา หมายถึง แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้หลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เชิงพื้นที่ เข้าใจบริบทชุมชน และแสดงภาวะผู้นำในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน แนวทางการนำใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้

โดยกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนพร้อมเผชิญสถานการณ์ปัญหา โดยผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาการสอน และการวัดและประเมินผล ในขั้นนี้ผู้สอนทำการทบทวนองค์ความรู้เดิม และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหา โดยกระตุ้นผู้เรียนด้วยคำถามเชิงภูมิศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความงุนงงสงสัย และตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ในมิติต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนและผู้สอนจึงร่วมกันอภิปรายความรู้จนนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหา ในขั้นนี้ผู้สอนจะนำเสนอสถานการณ์ปัญหา โดยผู้เรียนทำหน้าที่ในการสังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม สืบค้น และรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจและหาข้อเท็จจริงจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อลงข้อสรุปร่วมกันโดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา กับการเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้เกิดเป็นข้อค้นพบในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม และร่วมกันอภิปรายเพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีผู้สอนสังเกต และชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร

และการดำเนินการในการสอบถาม สัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติตนในระหว่างทำการแสวงหาข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันระดมสมองเพื่อวางแผนในการแสวงหาความรู้จากข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ในขั้นนี้ผู้เรียนออกแบบแผนการปฏิบัติการ ที่ระบุถึงกระบวนการทำงาน และเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติการ ตลอดจนขั้นตอนบริหารจัดการงานเบื้องต้น โดยมีผู้สอนคอยสนับสนุน ส่งเสริม คำชี้แนะ และคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการงานตามแผนการปฏิบัติการที่กำหนดให้บรรลุ

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามแผนปฏิบัติการ ในขั้นที่ 3 ในขั้นนี้ผู้เรียนร่วมอภิปรายนำเสนอข้อค้นพบและประเด็นปัญหา จากนั้นผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันจัดลำดับความสำคัญ และทำการตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหา หรือประเด็นการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และนำประเด็นปัญหาที่เลือกมาร่วมกันปฏิบัติการสร้างผลงานอย่างสร้างสรรค์ โดยมีผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) เป็นขั้นถอดบทเรียนจากประสบการณ์การปฏิบัติการของผู้เรียน โดยผู้เรียนนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ใหม่ ที่ส่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ขึ้นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังข้อปรับปรุงของผลงานของตนเองให้ดีขึ้นเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับขยายขอบข่ายไปสู่การเป็นปฏิบัติจริง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ตั้งคำถามที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง รวมถึงอำนวยความสะดวก และสังเกตการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม

2. ประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา หมายถึง ผลของการจัดการเรียนการสอน โดยประเมินนักศึกษา 4 ด้าน คือ

2.1 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการริเริ่ม สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ มีพื้นฐานมาจากคุณลักษณะของภาวะผู้นำตามทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation) คุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้มีเข้าใจพลวัตเชิงพื้นที่

และสามารถค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงเป็นผู้ที่มีบทบาทนำเสนอความต้องการของประชาชนในชุมชน ต่อภาครัฐ และถ่ายทอดความช่วยเหลือจากภาครัฐให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชนอย่างเต็มที่ โดยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้ 4 ด้าน ได้แก่

2.1.1 การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชน

(1) มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเสียสละ ซื่อตรง และสุจริต สามารถดำเนินงานอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม

(2) มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และพร้อมรับฟังความคิดเห็น ที่แตกต่าง

(3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถแสดงออกพฤติกรรมเชิงบวกถึงแม้จะอยู่ในภาวะวิกฤต

(4) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานทุกคนได้เป็นอย่างดี และสามารถประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นได้

(5) มีความกล้าหาญในการเผชิญกับปัญหา สามารถกล้าเผชิญกับปัญหาได้ทุกสถานการณ์ และสามารถยืนหยัดต่อสู้ในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม

(6) มีทักษะการสื่อสารเป็นอย่างดี สามารถประสานต่อเรื่องต่าง ๆ รวมถึงถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างชัดเจน และตรงประเด็น

(7) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้เกิดผลเชิงประจักษ์ และสามารถยอมรับในข้อผิดพลาดและนำคำวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นมาพัฒนาปรับปรุงการทำงานของตนเอง และของทีม

2.1.2 การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้

(1) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา และสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือชุมชนท้องถิ่นคิดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความแตกต่างได้ด้วยตนเอง

(2) มีกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ สามารถตัดสินใจในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างสมเหตุสมผล และมีศักยภาพ รวมถึงสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือชุมชนท้องถิ่นตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ฉียบขาด และเหมาะสม โดยใช้ข้อเท็จจริง

(3) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์ สามารถกระตุ้นเพื่อนร่วมงาน หรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์

4) มีความเคารพผู้อื่น สามารถกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณ และเคารพความคิดเห็นผู้อื่น รวมถึงมีเคารพต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

(5) ความเป็นประชาธิปไตย สามารถสร้างบรรยากาศ และเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเลือกกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2.1.3 การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น

(1) มีความรอบรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่นในทุกมิติ และสามารถวิเคราะห์ปัญหา รวมถึงความต้องการของประชาชนได้อย่างเป็นเหตุและผล

(2) มีกระบวนการคิดอย่างเป็นองค์รวม สามารถคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม และสามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดเป้าหมายและแผนการปฏิบัติงานของตนเองและชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสามารถรู้เท่าทันข้อมูล ข่าวสารที่ทันสมัย และสามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่นในอนาคตได้

(4) มีความเข้าใจศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น สามารถเล็งเห็น และสามารถประเมินศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง

(5) มีทักษะในการฟัง สามารถฟังเพื่อจับใจความสำคัญอย่างพินิจพิเคราะห์ให้ได้รายละเอียดมากที่สุด และสามารถรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นอย่างเป็นกลาง พร้อมให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมสนทนา

2.1.4 การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

(1) สร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงานสามารถจัดการกับปัญหาที่เผชิญได้ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงานปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันได้

(2) สร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมงานว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย โดยการชื่นชม และการไม่กล่าวโทษใครเมื่อเกิดการผิดพลาดในขณะปฏิบัติงาน

(3) เป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ และอธิบายแนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

2.2 ความรู้ทางภูมิศาสตร์ หมายถึง ความสามารถทางภูมิศาสตร์ในการทำ ความเข้าใจ และนำความรู้ทางภูมิศาสตร์มาใช้ในการวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และธรรมชาติ รวมถึงความสามารถในการตีความข้อมูลทางภูมิศาสตร์ วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม และเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการรับรู้ของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ในการแก้ไขปัญหาและวางแผนในอนาคต

โดยความรู้ทางภูมิศาสตร์ในงานวิจัยนี้จะประเมิน 3 ด้าน ได้แก่

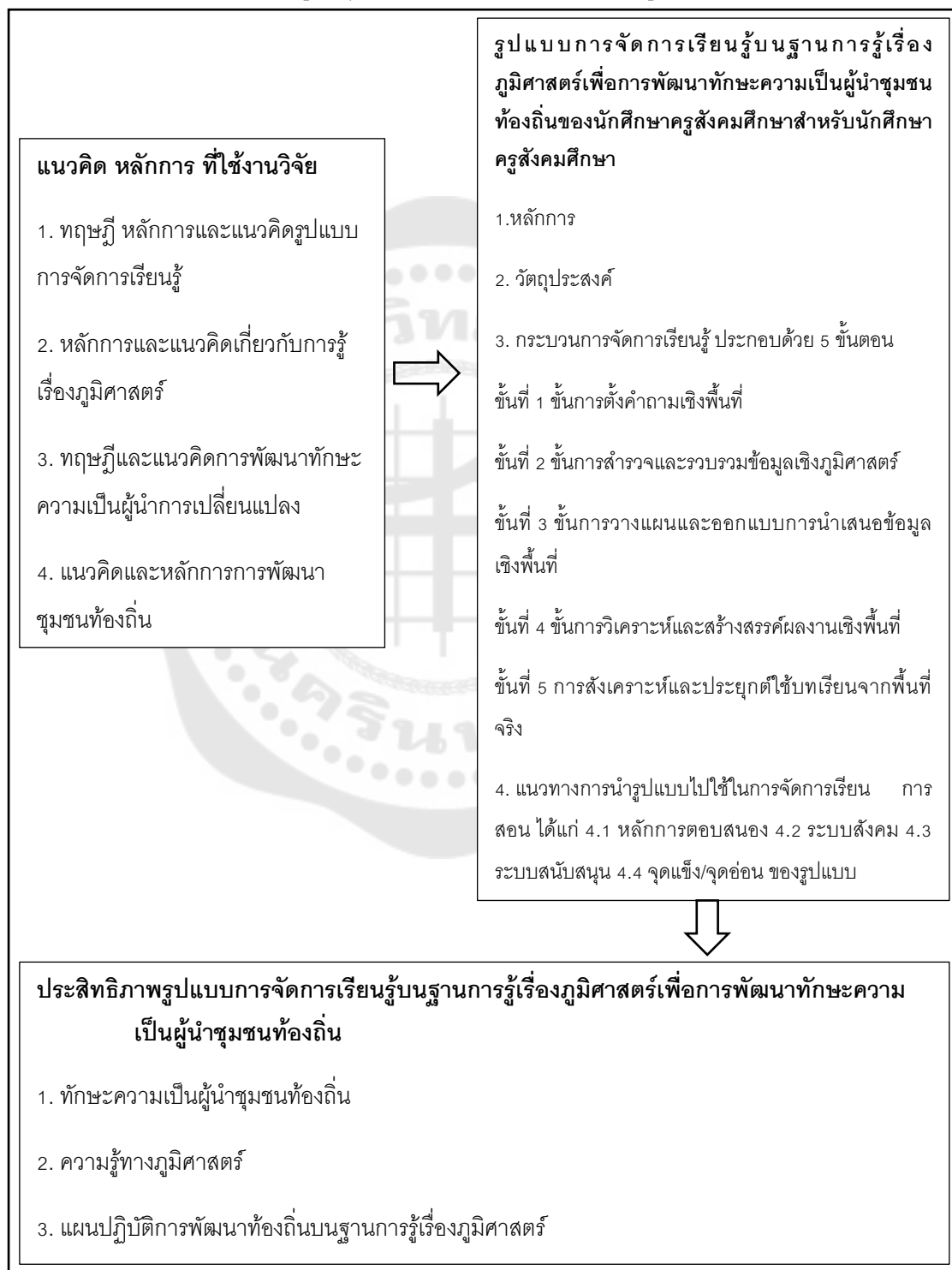
- 1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction)
- 2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection)
- 3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)

2.3 แผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ หมายถึง โครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาท้องถิ่นที่ประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด และโครงการ โดยการพัฒนาแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น เกิดจากกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

2.4 ความพึงพอใจของนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ หมายถึง ความรู้สึกรับรู้ของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาด้วยแบบประเมินความพึงพอใจที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

1.6 กรอบแนวคิดในงานวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด หลักการ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ดังนี้

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่อไปนี้

2.1 หลักการและแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

2.1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1.3 ประเภทของการจัดการเรียนรู้

2.1.4 การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้

(1) องค์ประกอบของการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้

(2) ขั้นตอนการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้

2.1.5 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ

(1) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning)

(2) หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation)

2.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

2.2.1 ความหมายของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy)

2.2.2 หลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

2.2.3 องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

(1) ความรู้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Knowledge)

(2) ทักษะทางภูมิศาสตร์ (Geographic Skills)

(3) กระบวนการทางภูมิศาสตร์ (Geographic Processes)

2.3 ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ

2.3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ และภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น

(1) ความหมายของภาวะผู้นำ

(2) ความหมายของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.3.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

(1) ทฤษฎีลักษณะเฉพาะตัวของผู้แสดงภาวะความเป็นผู้นำ (Trait Theory)

(2) ทฤษฎีพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้แสดงภาวะความเป็นผู้นำ (Behavioral Theory)

(3) ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational/Contingency Theory)

(4) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)

2.3.3 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

(1) ผู้บริหารจัดการตนเอง

(2) ผู้บริหารจัดการคนในชุมชน

(3) ผู้บริหารจัดการงานด้านชุมชน

2.3.4 บทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.3.5 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

(1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

(2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้

(3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น

(4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

2.4 แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2.4.1 แนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น

(1) ความหมายของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

(2) หลักการการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2.4.2 กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น

2.4.3 กระบวนการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ

2.5.1 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาความรู้เรื่องภูมิศาสตร์

2.5.2 งานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-Based Learning: CBL)

2.5.3 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำและสมรรถนะครูในระดับชุมชน

2.1 หลักการและแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการศึกษา เนื่องจากเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เกิดจากแนวคิด กลวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีการพัฒนาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมอย่างรอบด้าน ดังนั้นในการพัฒนารูปแบบการจัดการ

เรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ ผู้วิจัยจึงต้องทำการศึกษา หลักการ และแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นกรอบสำคัญในการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบไปด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Instructional models) คือแนวทางที่ถูกออกแบบขึ้น อย่างมีระบบ เพื่อใช้ในการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลการจัดการเรียนการสอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ลุ่มลึก และสามารถ นำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ดีจึงต้องมีความเชื่อมโยงระหว่าง เนื้อหา วิธีการจัดการเรียนรู้ และเป้าหมายของผู้เรียน โดยมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีทางการเรียนรู้ที่ หลากหลาย ทั้งพฤติกรรมนิยม ปัญญานิยม และโครงสร้างนิยม ซึ่งต่างสนับสนุนให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ในมิติต่าง ๆ ตามบริบทของผู้เรียน (Dousay, 2015 และ Che Yusof & Halili, 2015)

โดยนักวิชาการอย่าง Joyce และ Weil (2000) ได้นิยามรูปแบบการเรียนรู้ว่าเป็น โครงสร้างของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยให้ครูสามารถจัดการกับกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเป็น ระบบ มีจุดมุ่งหมาย และสามารถปรับใช้ได้ตามบริบทของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ในขณะที่ Wiggins และ McTighe (2005) ได้พัฒนาแนวคิด การออกแบบย้อนกลับ (Backward Design) ซึ่งเน้น การเริ่มต้นจากผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวัง แล้วจึงวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้และการประเมินผล ให้สอดคล้องกัน ทั้งนี้ แนวคิดเรื่อง “การเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจอย่างแท้จริง” (Understanding by Design) ได้กลายเป็นแนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

ขณะเดียวกัน National Research Council (2000) ได้เสนอว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ควรตั้งอยู่บนหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเชื่อมโยงกับความรู้เดิมของผู้เรียน การสร้างความเข้าใจในเชิงลึก และการส่งเสริมการควบคุม ตนเองของผู้เรียนผ่านกระบวนการสะท้อนคิด (metacognition) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา ขัมมณี, 2556 ที่มองว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักการ แนวคิด วัตถุประสงค์ วิธีการ ขั้นตอน และการวัดผล ซึ่งครูสามารถประยุกต์ใช้ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียน

ในบริบทของการผลิตครูศึกษาศาสตร์ภายใต้ภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งมุ่งพัฒนา บัณฑิตเพื่อรับใช้ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพจึงมี

ความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบที่สามารถปลูกฝังทักษะการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย และการบูรณาการองค์ความรู้กับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม รูปแบบเช่นนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังเป็นแนวทางในการสร้างครูผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่สามารถขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างมีจิตสำนึกและความเข้าใจในบริบทของตนเอง

2.1.2 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้การออกแบบการเรียนรู้มีความเป็นระบบ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไป องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้จะประกอบด้วยหลายองค์ประกอบที่สัมพันธ์กัน อย่างเป็นพลวัต ตั้งแต่แนวคิดพื้นฐาน วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนวิธีการวัดและประเมินผล ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง และ มีความหมาย (Joyce & Weil, 2000 และ ทิศนา ขัมมณี, 2556)

Joyce และ Weil (2000) ได้นำเสนอว่ารูปแบบการเรียนรู้ที่มีคุณภาพควรประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- (1) ทฤษฎีพื้นฐานที่เป็นฐานคิดของรูปแบบ
- (2) วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้
- (3) โครงสร้างของกิจกรรมการเรียนรู้
- (4) บทบาทของผู้สอน
- (5) บทบาทของผู้เรียน
- (6) เงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้

ในขณะที่ Wiggins และ McTighe (2005) เสนอแนวทาง “การออกแบบย้อนกลับ” ที่ให้น้ำหนักกับองค์ประกอบของการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่คาดหวังไว้ก่อน แล้วจึงค่อยกำหนดวิธีการประเมิน และออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับผลลัพธ์นั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงขององค์ประกอบทั้งหมดในรูปแบบอย่างมีตรรกะ

ในบริบทของประเทศไทย ทิศนา ขัมมณี (2556) ได้นิยามองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไว้อย่างชัดเจน โดยเสนอว่ารูปแบบควรประกอบด้วย

- (1) หลักการและแนวคิดพื้นฐานที่ใช้เป็นกรอบอ้างอิง
- (2) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน
- (3) ขั้นตอนหรือกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องกัน

(4) วิธีการสอนหรือกลยุทธ์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

(5) การวัดและประเมินผล

(6) เงื่อนไขที่เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ เช่น บทบาทของครู ผู้เรียน และสื่อการเรียนรู้ โดยองค์ประกอบเหล่านี้ต้องสอดคล้องกันและสนับสนุนกันในทุกมิติ

นอกจากนี้ ในงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาโมเดลการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ยังมีการเน้นองค์ประกอบใหม่ ๆ ที่สำคัญ เช่น ความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยนตามผู้เรียน (learner-centered adaptability) และการผนวกเทคโนโลยีสารสนเทศในกระบวนการเรียนรู้ (technology integration) ซึ่งสะท้อนความทันสมัยของการออกแบบการเรียนรู้ในปัจจุบัน (Che Yusof & Halili, 2015)

ดังนั้น องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไม่เพียงแต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานในการออกแบบการเรียนการสอน แต่ยังเป็นระบบที่มีพลวัต ซึ่งครูสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น เช่น การผลิตครูในมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งต้องการรูปแบบที่สามารถตอบสนองต่อการเรียนรู้ที่เน้นการคิด วิเคราะห์ การบูรณาการ และการพัฒนาเชิงพื้นที่อย่างมีความหมาย

2.1.3 ประเภทของรูปแบบการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้สามารถจำแนกออกเป็นหลายประเภทตามแนวคิดทฤษฎี จุดมุ่งหมาย หรือแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา บริบท และคุณลักษณะของผู้เรียน การจำแนกประเภทเหล่านี้จึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบและพัฒนาการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (Joyce & Weil, 2000 และทิศนา ขัมมณี, 2556) ซึ่งสามารถจำแนกตามประเภทต่าง ๆ ดังนี้

(1) การจำแนกตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้

ทิศนา ขัมมณี (2556) ได้จำแนกรูปแบบการเรียนรู้ออกเป็น 5 ประเภทหลักตามเจตนารมณ์ของรูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาสาระนั้น อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด เช่น รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดของกาเย่ และรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้ผังกราฟิก เป็นต้น

2) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affect Domain) รูปแบบการสอนในหมวดนี้ เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากแก่การพัฒนา หรือปลูกฝัง เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของ แครทโวล บลูม และมาเซีย รูปแบบการเรียนการสอนโดยการซักค้าน รูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ และรูปแบบการเรียนการสอนโดยวิธีทำ ความกระจำในค่านิยม

3) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho-motor Domain) เป็นรูปแบบที่มุ่งช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติการกระทำหรือการแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักการ วิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือพุทธิพิสัย รูปแบบที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้านนี้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านทักษะปฏิบัติของซิมป์สัน (Simpson) รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow) และรูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของเดวิส (Davies)

4) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ (Process Skills) เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการสืบสอบแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการคิดต่าง ๆ อาทิ การคิดวิเคราะห์ อุปนัย นิรนัย และกระบวนการทางสังคม เช่น กระบวนการทำงานร่วมกัน รูปแบบการจัดการเรียนการสอนในลักษณะนี้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการสืบสอบและแสวงหาความรู้เป็นกลุ่ม รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดอุปนัย และรูปแบบการเรียนการสอนการคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

5) รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ (Integration) เป็นรูปแบบที่เน้นการพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กันโดยใช้การบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระและวิธีการรูปแบบมุ่งเน้นการพัฒนารอบด้านหรือการพัฒนาเป็นองค์รวมรูปแบบในลักษณะนี้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนทางตรง รูปแบบการเรียนการสอนโดยการสร้างเรื่อง รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT และรูปแบบการเรียนการสอนของการเรียนรู้แบบร่วมมือ

(2) การจำแนกตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้

ตามแนวคิดของ Joyce และ Weil (2000) สามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) กลุ่มการจัดการข้อมูล (Information Processing Models) ซึ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลอย่างเป็นระบบ เช่น รูปแบบ Advance

Organizer ของ Ausubel (1960) ที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโครงสร้างความรู้เบื้องต้นในการเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับความรู้เดิม และรูปแบบ Inductive Thinking ของ Taba (1966) ที่ส่งเสริมการจัดกระบวนการคิดจากข้อมูลเฉพาะไปสู่ข้อสรุปทั่วไป ผ่านกิจกรรมการวิเคราะห์เชิงอุปนัย รูปแบบในกลุ่มนี้จึงเหมาะกับการพัฒนาทักษะการคิดระดับสูงและการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์

2) กลุ่มการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Models) ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้เรียน เช่น รูปแบบ Group Investigation ของ Sharan และ Sharan (1976) ที่เน้นกระบวนการวางแผน สืบค้น วิเคราะห์ และนำเสนอในลักษณะการเรียนรู้เป็นกลุ่มอย่างมีระบบ และ Cooperative Learning ของ Johnson และ Johnson (1991) ที่ออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนมีการพึ่งพาอาศัยกันทางบวก สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมที่สร้างสรรค์ ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีมและทักษะการสื่อสาร

3) กลุ่มการพัฒนาอารมณ์และตนเอง (Personal Models) รูปแบบการเรียนรู้ในกลุ่มนี้ มุ่งเสริมสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง การพัฒนาคุณค่า และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ ตัวอย่างที่สำคัญ ได้แก่ Nondirective Teaching ของ Rogers (1951) ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการแสวงหาความหมายของการเรียนรู้ โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและให้การสนับสนุนทางอารมณ์ และ Syntectics ของ Gordon (1961) ที่ส่งเสริมการคิดนอกกรอบผ่านการเปรียบเทียบเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์อย่างลึกซึ้ง

4) กลุ่มพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Models) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ที่อิงกับการควบคุมพฤติกรรมเสริมแรง และการฝึกฝนอย่างมีระบบ เช่น Direct Instruction ของ Engelmann และ Becker (1968) ซึ่งมีลักษณะการสอนแบบเป็นขั้นตอน มีเป้าหมายชัดเจน และการให้ผลตอบแทนที่ต่อเนื่องเพื่อเร่งการเรียนรู้ และ Mastery Learning ของ Bloom (1971) ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าผู้เรียนทุกคนสามารถประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้ หากได้รับเวลาที่เพียงพอและสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม รูปแบบเหล่านี้มีประโยชน์อย่างมากในการสร้างพื้นฐานความรู้และทักษะที่ชัดเจน โดยเฉพาะในเนื้อหาที่มีลักษณะเป็นขั้นตอน

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้สามารถจำแนกออกได้หลากหลายประเภท ทั้งตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาและตามแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ โดย ทิศนา ขัมมณี (2556) ได้จำแนกตามเจตนารมณ์ของรูปแบบออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ รูปแบบที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย ทักษะพิสัย ทักษะกระบวนการ และการบูรณาการ ซึ่งครอบคลุม

การพัฒนาทั้งความรู้ ความคิด ความรู้สึก การปฏิบัติ และการเชื่อมโยงองค์ความรู้อย่างเป็นองค์รวม ในขณะที่ Joyce และ Weil (2000) ได้จำแนกรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มการจัดการข้อมูล กลุ่มการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กลุ่มการพัฒนาอารมณ์และตนเอง และกลุ่มพฤติกรรมศาสตร์ โดยแต่ละกลุ่มมีจุดเน้นในการพัฒนาทักษะที่แตกต่างกันตามแนวคิดพื้นฐานของการเรียนรู้

การจำแนกรูปแบบการเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว ช่วยให้ผู้สอนสามารถเลือกใช้แนวทางการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหา วัตถุประสงค์ และคุณลักษณะของผู้เรียน อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ทั้งในด้านเนื้อหา กระบวนการ และผลลัพธ์ของการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการเรียนรู้เชิงพื้นที่ หรือเชิงภูมิศาสตร์ ที่ต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างกระบวนการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงอย่างเป็นระบบ

2.1.4 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อออกแบบแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เหมาะสมกับผู้เรียน บริบท และจุดประสงค์ของการศึกษา โดยอาศัยหลักทางวิชาการ การวิจัย และทฤษฎีการเรียนรู้เป็นฐานในการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการพัฒนามาอย่างเป็นระบบมักประกอบด้วยองค์ประกอบที่ชัดเจน สามารถทดลอง ใช้จริง และประเมินผลได้ โดยมีลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21

1. องค์ประกอบของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

จากการสังเคราะห์เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แนวคิดของ Joyce and Weil (2015), ทิศนา ขัมมณี (2556), National Research Council (2000), Wiggins & McTighe (2005) Dick & Carey (2001), Isman (2011), Hubbell & Goodwin (2013), Khine (2017) และ Bates (2015) ที่กล่าวถึง Instructional Design Models การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

(1) หลักการ (Principles) เป็นแนวคิดทางทฤษฎีหรือปรัชญาทางการศึกษาที่ใช้เป็นกรอบในการพัฒนา ซึ่งอาจรวมถึงทฤษฎีการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์นิยม (Constructivism), การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) หรือการเรียนรู้เชิงระบบ โดยหลักการเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานในการออกแบบรูปแบบให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและเป้าหมายการเรียนรู้

(2) วัตถุประสงค์ (Objectives) เป็นการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ที่ชัดเจน ซึ่งครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล และการเลือกใช้สื่อการสอนให้มีความสอดคล้องกัน

(3) กระบวนการหรือขั้นตอน (Process/Sequence) คือโครงสร้างของกิจกรรมการเรียนรู้ที่วางไว้อย่างเป็นระบบและลำดับ มีความเชื่อมโยงระหว่างกัน โดยแต่ละขั้นตอนควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง

(4) กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities) เป็นหัวใจสำคัญของรูปแบบการเรียนรู้ ซึ่งควรเน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เช่น การระดมความคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หรือการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาและพัฒนาทักษะที่หลากหลาย

(5) บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน (Roles of Teachers and Learners) ในการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบที่ออกแบบ ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในขณะที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ (active learner) โดยการเรียนรู้จึงเน้นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิด วิเคราะห์ และสร้างสรรค์

(6) สื่อและแหล่งเรียนรู้ (Media and Resources) องค์ประกอบนี้ครอบคลุมถึงการเลือกใช้สื่อ เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทและกลุ่มเป้าหมายเพื่อเสริมประสิทธิภาพในการเรียนรู้ เช่น สื่อดิจิทัล อินโฟกราฟิก หรือแหล่งเรียนรู้จากชุมชน

(7) การวัดและประเมินผล (Assessment and Evaluation) เป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและประสิทธิภาพของรูปแบบ โดยควรมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และสามารถสะท้อนพัฒนาการของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง ซึ่งอาจใช้การประเมินแบบอิงสมรรถนะ การประเมินตามสภาพจริง และการประเมินตนเอง

จากองค์ประกอบทั้งหมดข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากความเข้าใจเชิงลึกในหลักการทางทฤษฎี การวางแผนที่รอบคอบ และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเมื่อรูปแบบนั้นถูกพัฒนาเพื่อส่งเสริมทักษะที่ซับซ้อน เช่น ภาวะผู้นำ การคิดเชิงวิพากษ์ หรือการมีส่วนร่วมในชุมชน

2. ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

การพัฒนาแบบการจัดการเรียนรู้ (Instructional Model Development) เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน และครอบคลุมองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับบริบทการเรียนรู้ในปัจจุบัน ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์เอกสารวิชาการ

และงานวิจัยต่างประเทศหลายฉบับร่วมกับแนวคิดของ Joyce and Weil (2015), ทิศนา แชมมณี (2556), National Research Council (2000) และ Wiggins & McTighe (2005) สามารถสรุปขั้นตอนการพัฒนาได้ 7 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาวรรณกรรมและการวิเคราะห์บริบท คือการศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้ง เพื่อทำความเข้าใจบริบทของผู้เรียน เนื้อหา และปัญหาที่ต้องการแก้ไข ซึ่งถือเป็นการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาในขั้นถัดไป

ขั้นที่ 2 การกำหนดแนวคิด กรอบทฤษฎี และวัตถุประสงค์ของรูปแบบเป็นการเลือกกรอบแนวคิดทางการศึกษา เช่น ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ หรือการเรียนรู้จากปฏิบัติจริง จากนั้นจึงกำหนดวัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้ให้ชัดเจน

ขั้นที่ 3 การออกแบบร่างรูปแบบการเรียนรู้ เป็นการออกแบบโครงสร้างของรูปแบบในเชิงปฏิบัติ โดยระบุขั้นตอนการจัดกิจกรรม วิธีการสอน บทบาทของผู้เรียนและครู ตลอดจนสื่อการเรียนรู้และแนวทางการประเมิน

ขั้นที่ 4 การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ เมื่อได้ร่างรูปแบบแล้วต้องนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา โดยใช้เกณฑ์ประเมินด้านความสอดคล้องความถูกต้องเชิงเนื้อหา และความเป็นไปได้ของการนำไปใช้จริง ซึ่งถือเป็นกระบวนการวิจารณ์ (critical review) ที่ช่วยเสริมความน่าเชื่อถือให้กับรูปแบบ

ขั้นที่ 5 การทดลองใช้รูปแบบในสถานการณ์จริง นำรูปแบบไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายจริงในชั้นเรียน เป็นขั้นตอนสำคัญเพื่อเก็บข้อมูลและตรวจสอบประสิทธิภาพการใช้งานจริง ทั้งในแง่ของผลการเรียนรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน

ขั้นที่ 6 การประเมินผลและการสะท้อนผล มุ่งเน้นการวัดผลสัมฤทธิ์ของรูปแบบทั้งในด้านการเรียนรู้ของผู้เรียน และการวิเคราะห์คุณภาพของรูปแบบที่พัฒนา โดยต้องใช้วิธีการวัดที่หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ หรือการสังเกตพฤติกรรม

ขั้นที่ 7 การปรับปรุงและเผยแพร่รูปแบบที่สมบูรณ์ การนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ใช้จริงมาปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์ที่สุด พร้อมจัดทำคู่มือการใช้และเผยแพร่เพื่อให้สามารถนำไปใช้ในบริบทอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีลำดับขั้นชัดเจน และต้องอาศัยฐานทางทฤษฎีร่วมกับการวิเคราะห์บริบทจริงอย่างลึกซึ้ง โดยการสังเคราะห์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังกล่าวช่วยให้นักวิจัยสามารถพัฒนารูปแบบที่มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในโลกศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความเข้าใจทางทฤษฎี และการวิเคราะห์บริบทอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อออกแบบแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน สอดคล้องกับเนื้อหา และตอบโจทย์การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ เช่น Joyce and Weil (2015), ทิศนา ขัมมณี (2556), Wiggins & McTighe (2005) และ Dick & Carey (2001) พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการ กิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นกรอบในการออกแบบการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงเป็นระบบ และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

นอกจากนี้ การพัฒนา รูปแบบที่มีคุณภาพยังต้องดำเนินตามลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน ได้แก่ การศึกษาวรรณกรรมและวิเคราะห์บริบท การกำหนดกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ การออกแบบร่างรูปแบบ การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ การทดลองใช้ การประเมินผล และการปรับปรุงเพื่อเผยแพร่ ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนมีบทบาทในการเสริมความสมบูรณ์ของรูปแบบ และรับรอง ความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ในบริบทจริง โดยเฉพาะในบริบทที่มุ่งเน้นทักษะที่ซับซ้อน เช่น การคิดวิเคราะห์เชิงระบบ ภาวะผู้นำ หรือการมีส่วนร่วมในชุมชน การออกแบบที่ยึดโยงกับทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติจึงเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา รูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.1.5 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการ

การจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ต้องเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ที่ทักษะกระบวนการคิด ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา และทักษะกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งทักษะดังกล่าวสามารถใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ โดยการตั้งคำถาม การสืบค้น การทดลอง และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง กระบวนการนี้มุ่งส่งเสริม การพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (ทิศนา ขัมมณี, 2556; Joyce & Weil, 2015; Sharon Friesen, 2013 และ Lazonder & Harmsen, 2016)

นอกจากนี้ หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหาความรู้ แบบกลุ่ม (Group Investigation) เน้นการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยเริ่มต้นจากการตั้งคำถาม การร่วมกันวางแผนศึกษาในกลุ่ม การลงพื้นที่เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูล การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ตลอดจนการสื่อสารผลการเรียนรู้และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ ซึ่งล้วนเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทักษะทางภูมิศาสตร์และทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

1. หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning)

ทิสนา แชมมณี (2556) ได้ให้คำนิยามของ การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) หมายถึง การดำเนินการเรียนการสอน โดยที่ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถาม เกิดความคิด และลงมือแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาประมวลหาคำตอบหรือข้อสรุปด้วยตนเอง โดยที่ผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน เช่น ในด้านการสืบค้นหาแหล่งความรู้ การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ การสรุปข้อมูล การอภิปรายโต้แย้งทางวิชาการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น

ตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) จากการสังเคราะห์ความเชื่อมโยงแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ กับสาระสำคัญของ การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบของทิสนา แชมมณี (2556), Joyce & Weil (2015), Sharon Friesen (2013) และ Lazonder & Harmsen (2016) พบว่า ตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) ประกอบไปด้วย

บทบาทของผู้เรียน กระบวนการสืบสอบให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาและค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง กระบวนการนี้ ยังเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลและการทดลองเพื่อพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์และความสามารถในการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จริง (ทิสนา แชมมณี, 2556; Sharon Friesen, 2013 และ Lazonder & Harmsen, 2016)

บทบาทของผู้สอน ครูมีบทบาทสำคัญในการอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ที่แนะแนวทางการเรียนรู้ และสร้างสถานการณ์กระตุ้นผู้เรียนให้เกิดคำถาม และหาข้อสรุปได้ด้วยตนเอง จากการคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่ และหาข้อสรุปได้ด้วยตนเอง (Joyce & Weil, 2015 และ Lazonder & Harmsen, 2016)

กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสืบสอบ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก (Joyce & Weil, 2015 และ Sharon Friesen, 2013) ได้แก่

(1) การเผชิญหน้ากับปัญหา เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ผู้เรียนได้รับการกระตุ้น ด้วย ปัญหา คำถาม หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทหรือชีวิตจริง โดยปัญหานั้นควรเป็นปัญหา ปลายเปิดที่ท้าทายความคิดและกระตุ้นความอยากรู้ของผู้เรียน

(2) การรวบรวมข้อมูล ผู้เรียนเริ่มต้นค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ

(3) การจัดระเบียบข้อมูล ผู้เรียนจัดระเบียบข้อมูลที่ได้รวบรวมมาในรูปแบบ ที่ เข้าใจง่าย เช่น การจำแนกประเภท การจัดกลุ่ม หรือการสร้างแผนผังความคิด

(4) การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้เรียนใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อตีความข้อมูลที่จัด ระเบียบไว้ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ เหตุและผล รวมถึงการสังเกตแนวโน้มและรูปแบบ ของข้อมูล

(5) การสะท้อนผลลัพธ์และสรุปผล ขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้เรียนสะท้อนผลการเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อสรุป และพิจารณาว่าผลลัพธ์ที่ได้สามารถตอบคำถามหรือแก้ปัญหาได้หรือไม่

2. หลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation)

หลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation) เป็นการรวมแนวคิด ของการเรียนรู้แบบสืบสอบเข้ากับการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) โดยสมาชิกใน กลุ่มมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย วางแผน และดำเนินการค้นคว้าเพื่อหาคำตอบร่วมกัน (Sharan & Sharan, 1992) โดยรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหาความรู้แบบกลุ่มนั้นเป็น โมเดลการสอนที่เน้นการทำงานร่วมกันในกลุ่มผ่านกระบวนการสืบค้นแบบวิชาการและการ แก้ปัญหา ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist view of knowledge) โดยผ่านการทำงานร่วมกันและการสืบสวนอย่างเป็นระบบ โมเดลนี้สามารถใช้ได้กับ ทุกกลุ่มอายุและทุกวิชา โดยมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา และการบูรณา การทางสังคม ทั้งนี้ การจัดการกระบวนการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพช่วยส่งเสริมบรรยากาศการ เรียนรู้ที่มีส่วนร่วมและช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น (Joyce & Weil, 2015)

จากการศึกษาทฤษฎี หลักการ และแนวคิดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยสามารถ นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีระบบ โดยเฉพาะการนำ องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ เช่น เป้าหมาย กระบวนการเรียนรู้ ระบบสนับสนุน และการ ประเมินผล มาผสานเข้ากับแนวคิดการเรียนรู้แบบสืบสอบ (Inquiry-Based Learning) และการ เรียนรู้แบบแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation) ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการ

เรียนรู้อย่างลึกซึ้งจากสถานการณ์จริง ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์กับบริบทของชุมชน และพัฒนาแนวทางการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการบูรณาการ (Integration) และการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) อันเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกของผู้เรียน โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ เช่น การคิดอย่างเป็นระบบ การกล้าตัดสินใจ และการรับผิดชอบ ต่อสังคม ผ่านกระบวนการสืบค้น วิเคราะห์ และนำเสนอผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง การออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวทางนี้จึงไม่เพียงตอบสนองต่อเป้าหมายของหลักสูตรเท่านั้น แต่ยังช่วยยกระดับสมรรถนะของนักศึกษาครูสังคมศึกษาในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตอีกด้วย

ในการออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์นี้ ผู้วิจัยเลือกใช้หลักคิดของการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ (Inquiry-Based Learning: IBL) และการเรียนรู้แบบสืบเสาะเป็นกลุ่ม (Group Investigation) เนื่องจากทั้งสองรูปแบบมีความสอดคล้องกับกระบวนการทางภูมิศาสตร์ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนเริ่มจากการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากบริบทจริง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงระบบ และนำไปสู่การอธิบายและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ขณะที่ Group Investigation สนับสนุนการทำงานร่วมกันเป็นทีมผ่านกระบวนการวางแผน สืบค้น วิเคราะห์ และนำเสนอผลการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญของการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ และการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ทั้งนี้ ตามแนวคิดของ ทิศนา ขัมมณี (2556) รูปแบบทั้งสองจัดอยู่ในกลุ่มของการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) ซึ่งเน้นการพัฒนาการคิดวิเคราะห์และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนตามแนวคิดของ Joyce และ Weil (2000) จัดอยู่ในกลุ่ม Information Processing Models ที่เน้นการประมวลผลข้อมูลและการคิดเชิงวิเคราะห์ ขณะที่ Group Investigation อยู่ในกลุ่ม Social Interaction Models ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งสองรูปแบบจึงมีศักยภาพในการส่งเสริมให้นักศึกษาครูสังคมศึกษาสามารถเข้าใจบริบทของพื้นที่ วิเคราะห์ปัญหาในชุมชน และพัฒนาแนวทางแก้ไขได้อย่างมีระบบ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ในฐานะครูผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.2 หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษานั้น ผู้วิจัยมุ่งศึกษาหลักการและแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนใน

รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ให้มีกระบวนการคิดเชิงพื้นที่ และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยมีหัวข้อสำคัญในการศึกษา ดังนี้ ความหมายและหลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy) ความสามารถทางภูมิศาสตร์ กระบวนการ และทักษะทางภูมิศาสตร์ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy)

นักวิชาการทางภูมิศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้นิยามความหมายของหลักการการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy) ไว้หลายท่าน ได้แก่ Yurdal Dikmenli (2014), กนก จัน ท ร า (2565), JAMES OIGARA (2006), Alan Backler and Joseph Stoltman (1986), National Council for the Social Studies (2002), Roper Public Affairs and National Geographic Education Foundation (2006) และ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ (2560) โดยได้สังเคราะห์และสรุปความหมายของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy) ได้ว่า การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo – literacy) คือ ความสามารถทางภูมิศาสตร์ในการทำความเข้าใจ และนำความรู้ทางภูมิศาสตร์ มาใช้ในการวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและมีการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และธรรมชาติ รวมถึงความสามารถในการตีความข้อมูลทางภูมิศาสตร์วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง ทางสิ่งแวดล้อม และเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการรับรู้ ของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่ เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ในการแก้ไขปัญหาและวางแผนในอนาคต

2.2.2 หลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน ได้แก่ National Geographic Society (2002), Galani (2018) และ Utami et al. (2018) สามารถสรุปหลักการสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ได้ 3 ประเด็น ได้แก่

1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) เป็นการรู้ และเข้าใจถึงการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงระดับโลก ได้แก่ ประชากร ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพอากาศ สุขภาพ ความเป็นเมือง การตัดไม้ทำลายป่า การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ เป็นต้น

2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) เป็นการรู้ และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกันจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีก

พื้นที่หนึ่งด้วยรูปแบบของความซับซ้อนของปัจจัย และพลวัตของโลก ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่

3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ใช้ความสามารถในการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงระดับโลก โดยใช้องค์ความรู้ด้านการปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ เพื่อแก้ไขปัญหาและวางแผนในอนาคตได้อย่างเป็นระบบและเหมาะสม

จากการสังเคราะห์ดังกล่าว พบว่า การรู้เรื่องภูมิศาสตร์มีหลักการสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) ซึ่งทั้งสามหลักการนี้สะท้อนถึงแก่นสำคัญของการคิดเชิงภูมิศาสตร์ และมีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจความซับซ้อนของโลกอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะในบริบทของปัญหาชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการการวิเคราะห์และการตัดสินใจที่มีเหตุผล มีจริยธรรม และยั่งยืน

2.2.3 องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

องค์ประกอบสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ สามารถจำแนกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. ความรู้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Knowledge)

ความรู้ทางภูมิศาสตร์ คือความเข้าใจในเรื่องตำแหน่ง ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ พัฒนาผ่านการเรียนรู้และการวิเคราะห์ในระดับที่ซับซ้อนขึ้น ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง โดยสามารถแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ตามความลึกซึ้งของความเข้าใจ (Yurdal Dikmenli, 2014; S. Sugiyanto et al., 2017; Joseph J. Kerski, 2015 และ W. S. Utami et al., 2018) ดังนี้

1.1 ระดับความรู้เรื่องภูมิศาสตร์พื้นฐาน (Low Level Geographic Literacy) ประกอบด้วย

(1) การระบุตำแหน่งของสถานที่ (Place Location Knowledge) เป็นความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการระบุตำแหน่งของสถานที่ต่าง ๆ บนแผนที่ เช่น การรู้ว่าประเทศของตนตั้งอยู่ที่ใดในโลก หรือการรู้ว่าทวีปใดอยู่ในซีกโลกเหนือหรือใต้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการรู้จักตำแหน่งของภูเขา แม่น้ำ เมืองสำคัญ และมหาสมุทร

(2) การจดจำและการเรียกชื่อสถานที่ (Place Naming and Recognition) ความสามารถในการจดจำชื่อสถานที่และการเชื่อมโยงชื่อเหล่านั้นกับตำแหน่งที่ถูกต้องบนแผนที่

เช่น การรู้จักชื่อประเทศเมืองหลวง และสถานที่สำคัญระดับโลก ความรู้นี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจในข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่ซับซ้อนมากขึ้น

(3) การคิดเชิงพื้นที่ขั้นพื้นฐาน (Basic Spatial Thinking) การคิดเชิงพื้นที่ในระดับนี้ช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจและตีความข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่ง ระยะทาง ทิศทาง และรูปร่างของสถานที่ต่าง ๆ ในระดับพื้นฐาน เช่น การรู้ว่าต้องไปทิศไหนเพื่อไปถึงจุดหมายปลายทาง หรือการรู้ว่าประเทศใดอยู่ติดกับประเทศใด

1.2 ระดับความรู้ภูมิศาสตร์ระดับกลาง (Middle Level Geographic Literacy) ประกอบด้วย

(1) ความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งและสถานที่ (Location Knowledge) ในระดับนี้ ความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งของสถานที่ต่าง ๆ จะมีความละเอียดมากขึ้น ไม่ใช่แค่การรู้จักตำแหน่งของประเทศหรือเมือง แต่ยังรวมถึงการเข้าใจบทบาทและความสำคัญของสถานที่เหล่านั้นในบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตัวอย่างเช่น การรู้ว่าทำไมบางเมืองถึงมีความสำคัญทางเศรษฐกิจหรือการเมืองในระดับภูมิภาคหรือระดับโลก

(2) การเชื่อมโยงสถานที่กับเหตุการณ์และปรากฏการณ์ทางสังคม (Linking Places with Social and Economic Events and Phenomena) ความสามารถในการเชื่อมโยงสถานที่ต่าง ๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือปรากฏการณ์ที่สำคัญ เช่น การเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศมีผลกระทบอย่างไรต่อบางภูมิภาค หรือว่าทำไมการกระจายตัวของประชากรในเมืองใหญ่ถึงส่งผลต่อปัญหาสังคมและเศรษฐกิจ

(3) การรับรู้พื้นที่ (Spatial Perception) ทักษะการอ่านและตีความแผนที่ตาราง และแผนภูมิ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการทำความเข้าใจข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เช่น การวิเคราะห์แผนที่เพื่อเข้าใจการกระจายตัวของทรัพยากรธรรมชาติหรือการคาดการณ์การขยายตัวของเมือง การรับรู้พื้นที่นี้ยังเกี่ยวข้องกับการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ในบริบทต่าง ๆ

1.3 ระดับความรู้ภูมิศาสตร์ขั้นสูง (High Level Geographic Literacy) ประกอบด้วย

(1) การเข้าใจการทำงานของโลกและปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ (Understanding the Workings of the World and Interactions) ในระดับนี้ บุคคลจะสามารถเข้าใจถึงการทำงานของระบบทางธรรมชาติและสังคมที่ซับซ้อน เช่น การทำความเข้าใจถึงกระบวนการทางธรณีวิทยา การไหลเวียนของน้ำและพลังงานในระบบนิเวศ รวมถึงปฏิสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ หรือการที่กิจกรรมของมนุษย์ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม

(2) การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาทางภูมิศาสตร์ (Critical Analysis and Problem Solving in Geography) ความสามารถในการใช้ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ในการวิเคราะห์ปัญหาทางภูมิศาสตร์ที่ซับซ้อน เช่น การประเมินนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม การวางแผนการใช้ทรัพยากรในระดับประเทศหรือระดับโลก และการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ในระยะยาว

(3) ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในสถานการณ์จริง (Application of Geographic Knowledge in Real-World Situations) ในระดับนี้ บุคคลสามารถนำความรู้ทางภูมิศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในสถานการณ์จริง เช่น การวางแผนเมืองที่ต้องคำนึงถึงการเติบโตของประชากรและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การรับมือกับภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว หรือการสร้างนโยบายเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

(4) ความเข้าใจในมิติทางภูมิศาสตร์ของประเด็นระดับโลก (Understanding Global Geographic Issues) บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะเข้าใจถึงประเด็นที่มีความสำคัญในระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติข้ามชาติ และการเคลื่อนย้ายประชากรในระดับโลก รวมถึงการทำความเข้าใจว่าประเด็นเหล่านี้เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์อย่างไร

2. ทักษะทางภูมิศาสตร์ (Geographic Skills)

ทักษะทางภูมิศาสตร์ เป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเพิ่มศักยภาพความเป็นผู้นำในบริบทที่มีความหลากหลายทางพื้นที่และวัฒนธรรม และยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์ ตีความ และแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ ซึ่งทักษะเหล่านี้มีการนำไปใช้ในหลากหลายสาขา ตั้งแต่การจัดการสิ่งแวดล้อม การวางผังเมือง ไปจนถึงการจัดการภัยพิบัติ โดยมีนักวิชาการทางการศึกษา ได้แก่ สิริวรรณ ศรีพหล (2535), กนก จันทรา (2561), F. Musgrove (1961), Todd W. Kenreich (2019), Tom Baker และ Mary Curtis and Lisa Millsaps (2018) ได้อธิบายถึงทักษะทางภูมิศาสตร์ ดังนี้

1) การคิดเชิงพื้นที่ (spatial thinking) เป็นกระบวนการคิดที่สำคัญในการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถเข้าใจ ตีความ และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่ง ความสัมพันธ์ และรูปแบบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนพื้นผิวโลก โดยเน้นการมองโลก

ผ่านมิติของ “พื้นที่” อันประกอบด้วย การระบุตำแหน่งของวัตถุหรือเหตุการณ์ การพิจารณาความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างสิ่งต่าง ๆ และการสังเกตรูปแบบที่เกิดขึ้นตามบริบทของภูมิประเทศ สังคม และเวลา การคิดเชิงพื้นที่จึงเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการตั้งคำถาม เช่น เหตุใดสิ่งนี้จึงเกิดขึ้นที่นี่ หรือปรากฏการณ์นี้มีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ใดบ้าง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจสาเหตุของปรากฏการณ์ วิเคราะห์ผลกระทบ และหาแนวทางแก้ไขปัญหได้อย่างเป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างแท้จริง

การคิดเชิงพื้นที่ยังสามารถเชื่อมโยงกับข้อมูลภูมิสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียม และระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) เพื่อเพิ่มพูนความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาเชิงพื้นที่อย่างแม่นยำและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงตามเวลา เช่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ปัญหา น้ำท่วม ภัยพิบัติ หรือการจัดการทรัพยากรในชุมชน การคิดเชิงพื้นที่จึงเป็นทักษะที่ช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองแบบองค์รวม เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และสามารถใช้ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (The Association of American Geographers, 2008; National Research Council, 2006; John A. Dutton, 2004; กนก จันทรา, 2561 และ สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน), 2564)

2) ทักษะการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ (using geographic tools) เป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ และสื่อสารข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมตั้งแต่การใช้เครื่องมือพื้นฐาน เช่น แผนที่ ลูกโลกจำลอง เข็มทิศ และมาตรวัดต่าง ๆ ไปจนถึง การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ระบบกำหนดตำแหน่งบนพื้นโลก (GPS) ภาพถ่ายดาวเทียม และเครื่องมือวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่อื่น ๆ ทักษะนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การรู้วิธีใช้เครื่องมือ แต่ยังรวมถึงความสามารถในการเลือกใช้เครื่องมือให้เหมาะสมกับบริบทของการศึกษาหรือการแก้ปัญหาในพื้นที่นั้น ๆ

ผู้เรียนที่มีทักษะในการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์จะสามารถสร้างแผนที่หรือสื่อแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่ในลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่น แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน แผนที่ทรัพยากรธรรมชาติ หรือแผนที่ความเสี่ยงภัย ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการถ่ายทอดข้อมูล แต่ยังช่วยให้เกิดการตีความ การเปรียบเทียบ และการวางแผนเชิงกลยุทธ์สำหรับการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างรอบด้าน ทั้งนี้ การใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ยังมีบทบาทสำคัญ ในการเสริมสร้างกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ การเชื่อมโยงข้อมูล และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ซึ่งจำเป็นต่อการทำงานในโลกยุคปัจจุบันที่ข้อมูลมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์จึงไม่ใช่เพียงทักษะเชิงเทคนิค แต่ยังเป็น การฝึกฝน การคิดแบบมีระบบ และสร้างความเข้าใจในมิติของพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทของเวลา สิ่งแวดล้อม และมนุษย์อย่างลึกซึ้ง เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาความรู้ทางภูมิศาสตร์ เชิงสร้างสรรค์ และการนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3) ทักษะการคิดแก้ปัญหา (Problem Solving) ทักษะการคิดแก้ปัญหา เป็นทักษะ สำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเผชิญและจัดการกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่และสิ่งแวดล้อมได้ อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของภูมิศาสตร์ซึ่งปัญหามักมีความซับซ้อน เชื่อมโยงกับปัจจัย หลากหลาย และเกิดขึ้นในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามเวลาและสถานที่ ทักษะนี้ครอบคลุมตั้งแต่ การระบุปัญหาในพื้นที่ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า การเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ หรือการกระจายตัวของ ชุมชนเมือง ไปจนถึงการวิเคราะห์สาเหตุ การคาดการณ์ผลกระทบ และการกำหนดแนวทางการ แก้ไขหรือจัดการอย่างเหมาะสม

การคิดแก้ปัญหาในทางภูมิศาสตร์มิใช่เป็นเพียงการหาคำตอบแบบง่าย ๆ หากแต่ เป็นการฝึกให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยทางธรรมชาติและมนุษย์ วิเคราะห์ ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ และพิจารณาทางเลือกในการดำเนินการที่ส่งผลต่อพื้นที่ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว ตัวอย่างของการใช้ทักษะนี้ ได้แก่ การวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิด ความยั่งยืน การออกแบบผังเมืองที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและการเปลี่ยนแปลง ของสภาพภูมิอากาศ หรือการบรรเทาผลกระทบจากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ดินถล่ม หรือไฟป่า

4) การคิดเป็นองค์รวม (holistic thinking) เป็นกระบวนการคิดที่มุ่งเน้นการพิจารณา ปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์โดยไม่แยกส่วน หรือวิเคราะห์เฉพาะปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่เป็นการ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลในหลากหลายบริบทอย่างเชื่อมโยงและครอบคลุม เพื่อให้เข้าใจถึง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยพิจารณาควบคู่กับบริบททางภูมิศาสตร์ที่มีความ เฉพาะตัวของแต่ละพื้นที่ ทักษะการคิดเป็นองค์รวมช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจปัญหาและ ปรากฏการณ์ในลักษณะที่ลึกซึ้ง รอบด้าน และมีศักยภาพในการวางแผนหรือออกแบบแนว ทางการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่จริง ตัวอย่างของการคิดเป็นองค์รวม ได้แก่ การ พิจารณาการขยายตัวของเมืองที่ต้องคำนึงถึงทั้งการใช้ที่ดิน ระบบคมนาคม สิ่งแวดล้อม และ ความต้องการของชุมชนในพื้นที่ หรือการวางแผนจัดการลุ่มน้ำที่ต้องเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ รวมถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ การคิดเป็น

องค์รวมถือเป็นหัวใจของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างรอบด้าน และมีแนวคิดที่เป็นระบบในการจัดการกับปัญหาในเชิงพื้นที่ (กนก จันทรา, 2561)

3. กระบวนการทางภูมิศาสตร์ (Geographic Processes)

กระบวนการและทักษะทางภูมิศาสตร์ที่ต้องเกิดกับผู้เรียนหลังจากผู้สอนได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ Geo – literacy ตามแนวคิดของนักวิชาการ และนักการศึกษา ได้แก่ Backler and Stoltman (1986), Utami et al (2018), Galani (2018), Yli – Panula et al (2019) และกนก จันทรา (2561) ดังนี้

1) การตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ (Asking Geographic Questions) เป็นการนำผู้เรียนไปสำรวจประเด็นทางภูมิศาสตร์ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นไปจนถึงระดับนานาชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการสังเกตการณ์ (observation) ต่าง ๆ ด้านสิ่งแวดล้อม และผู้คนในพื้นที่ ผู้เรียนจะเกิดคำถามเพื่อตอบคำถามเชิงพื้นที่ เช่น เหตุใดเขา/เขาจึงอาศัยอยู่ที่นั่น เหตุการณ์และการค้นพบโดยรอบคืออะไร และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านี้อาจส่งผลต่อเขา/เขาอย่างไรและเมื่อใด เป็นต้น

2) การได้มาซึ่งข้อมูลภูมิศาสตร์ (Acquiring Geographic Information) เป็นการพิจารณาเลือกใช้ข้อมูล หรือปัจจัยที่หลากหลายที่ปรากฏในพื้นที่เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุและผลของสิ่งแวดล้อม และมนุษย์ในพื้นที่นั้น ๆ ในการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ ซึ่งอาจจะปรากฏอยู่ในรูปแบบของการสัมภาษณ์ การสอบถาม แผนภูมิ ตาราง และการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ เช่น ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียม หรือแผนที่ เป็นต้น

3) การนำเสนอข้อมูลภูมิศาสตร์ (Presenting Geographic Information) เป็นการนำเสนออย่างง่าย และเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ มานำเสนอข้อมูลภูมิศาสตร์ในรูปแบบของสถิติ ทิศทาง มาตราส่วน แผนที่ และแผนที่เดินดิน ในรูปแบบของการกระจาย และความสัมพันธ์ของข้อมูล รวมถึงตำแหน่งที่ตั้ง ในแต่ละช่วงเวลาได้

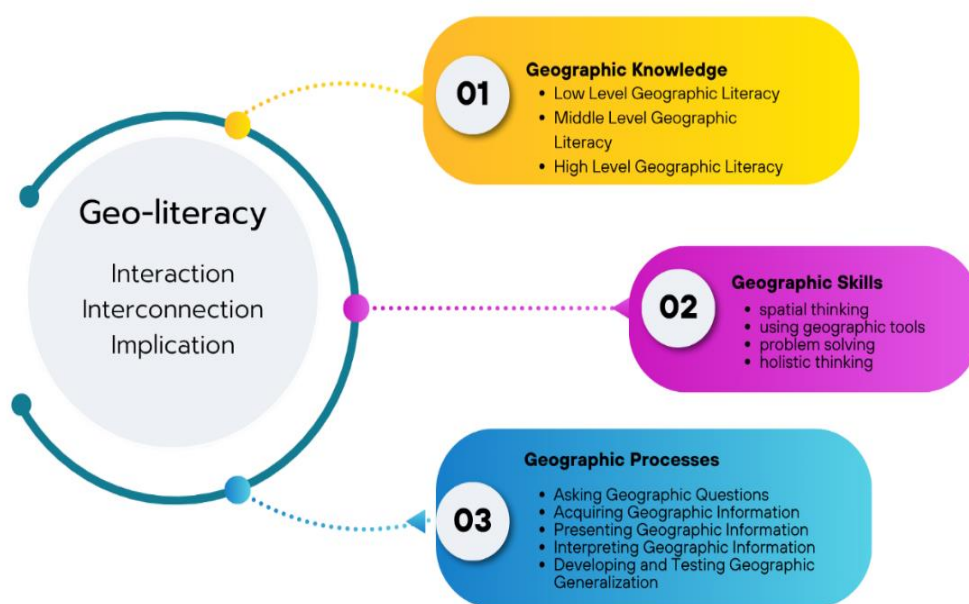
4) การตีความข้อมูลภูมิศาสตร์ (Interpreting Geographic Information) เป็นการใช้กระบวนการคิดแบบองค์รวม การคิดเชิงพื้นที่ (spatial thinking) และการคิดเป็นองค์รวม (holistic thinking) ในการบูรณาการองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์เพื่อวิเคราะห์ ตีความการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

5) การพัฒนา และการทดสอบหลักเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ (Developing and Testing Geographic Generalization) เป็นทักษะการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อหาวิธีการแก้ไข หรือ

ลดปัญหาที่อาจจะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติให้มากที่สุด และสามารถวิพากษ์สภาวะทางสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์

องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ (ดังภาพ 1) ได้แก่ ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ทักษะทางภูมิศาสตร์ และกระบวนการทางภูมิศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้สามารถเข้าใจ วิเคราะห์ และจัดการกับปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการพัฒนาท้องถิ่น องค์ประกอบทั้งสามนี้ไม่ได้แยกออกจากกันเป็นส่วน ๆ แต่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และทักษะในการประยุกต์ใช้เครื่องมือภูมิศาสตร์อย่างเหมาะสม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกเชิงพื้นที่และการตัดสินใจที่คำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

ภาพประกอบ 1 องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำหลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) มาใช้เป็นแนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยอ้างอิงจากแนวคิดของ National Geographic Society (2002), Galani (2018) และ Utami et al. (2018) ซึ่งระบุว่าหลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ประกอบด้วย 3 ประการ ได้แก่ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน

(Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) หลักการทั้ง 3 ประการ นี้ เป็นแนวคิดแกนกลางที่ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีกรอบการคิดทางภูมิศาสตร์ที่ครอบคลุมและรอบด้าน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ที่ซับซ้อนในระดับพื้นที่ และเข้าใจผลกระทบของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีต่อชุมชนได้อย่างมีระบบ

การนำหลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ มาใช้ในการวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้นำหลักการทั้ง 3 ประการ มาผนวกในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาเชิงพื้นที่จริงในชุมชน เช่น การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ หรือพฤติกรรมของคนในชุมชนที่ส่งผลต่อทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดเชิงปฏิสัมพันธ์ (Interaction) เชื่อมโยงมิติของปัญหา (Interconnection) และฝึกการตัดสินใจอย่างมีระบบ (Implication) ซึ่งถือเป็นกระบวนการสำคัญในการบ่มเพาะความสามารถ ในการวิเคราะห์และวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนในอนาคต

2.3 ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนนั้น ผู้วิจัยจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำมาสู่คุณลักษณะ ทักษะ และบทบาทความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของผู้ที่เรียน ดังนั้น หัวข้อ ในการศึกษา จึงประกอบไปด้วย ความหมายของผู้นำ และภาวะผู้นำ ทฤษฎีภาวะผู้นำ คุณลักษณะ และทักษะของผู้ที่มีภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ บทบาทของผู้นำชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้นำชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 ความหมายของภาวะผู้นำ และภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ โดยเฉพาะในบริบทของการเรียนรู้เพื่อสร้างผู้นำชุมชนท้องถิ่น ภาวะผู้นำมิใช่เพียงลักษณะเฉพาะบุคคลหรืออำนาจในการสั่งการ แต่คือ กระบวนการของการสร้างอิทธิพล เชื่อมโยงผู้คน และนำพาการเปลี่ยนแปลงอย่างมีจุดมุ่งหมาย ภาวะผู้นำสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกระดับของสังคม ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชน ซึ่งแต่ละระดับล้วนต้องการความเข้าใจในบริบท และบทบาทของผู้นำที่เหมาะสม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความหมายของภาวะผู้นำจากแนวคิดของนักวิชาการที่หลากหลายจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

1. ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ (Leadership) เป็นทักษะสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงการพัฒนา และการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร และชุมชนโดยมุ่งหมายให้เกิดการบรรลุเป้าหมายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำในลักษณะ ที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ Suzuki Yoshiyuki (2018), ผลิน ภูเจริญ (2557), สุนทร โคตรบรรเทา (2560), ภาวดี อนันต์นาวิ (2561), Edgar Schein และ Peter Schein (2018) และกิตติคุณ รุ่งเรือง (2564) ซึ่งสามารถสังเคราะห์ได้ว่า

“ภาวะผู้นำ” คือ ความสามารถในการชักนำ จูงใจ และส่งอิทธิพลต่อผู้อื่นให้ยอมรับแนวคิด ค่านิยม หรือเป้าหมายร่วมกัน โดยมีเจตจำนงแน่วแน่ ความมุ่งมั่น และความสามารถในการเอาชนะอุปสรรค เพื่อขับเคลื่อนกลุ่มหรือสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่พึงประสงค์

นอกจากนี้ ญัฐนรี ศรีทอง (2552) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของภาวะผู้นำ โดยชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบของภาวะผู้นำประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- 1) ตัวผู้นำ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของกลุ่มหรือหน่วยงาน มีความรับผิดชอบในการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการมีส่วนร่วม และแสดงบทบาทเป็นแบบอย่างที่ดี
- 2) ระบบการสื่อสาร เป็นกลไกสำคัญที่ผู้นำใช้ในการถ่ายทอดเป้าหมาย แนวคิด และแผนปฏิบัติการให้ผู้ตามเข้าใจตรงกัน ลดความคลาดเคลื่อน และส่งเสริมความร่วมมือ
- 3) ผู้ตามและเพื่อนร่วมงาน เป็นผู้ที่ให้การยอมรับและร่วมขับเคลื่อนเป้าหมายร่วมกันด้วยความสมัครใจ ความไว้วางใจ และทัศนคติเชิงบวก
- 4) สถานการณ์หรือบริบท เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดรูปแบบและระดับการแสดงภาวะผู้นำ ซึ่งอาจเกิดจากแรงกดดัน ความท้าทาย หรือโอกาสที่ต้องการการตัดสินใจและการกระทำที่เหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำจึงไม่ใช่เพียงแค่คุณลักษณะส่วนบุคคล หากแต่เป็นปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างผู้นำ ผู้ตาม ระบบการสื่อสาร และบริบทแวดล้อม ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการทำงานร่วมกันในทุกระดับ

2. ความหมายของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนผ่านการชักจูง การสร้างความร่วมมือ และการจัดประกายการมีส่วนร่วมของสมาชิกในพื้นที่ เพื่อให้เกิดพลังร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้บริหารท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผู้นำแบบไม่เป็นทางการที่ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน เช่น ครู ผู้อาวุโส หรือผู้นำกลุ่มอาชีพ

สุเทพ เชาวลิท (2542), จิตจำนงค์ กิติเกียรติ (2532) และ ญัฐนรี ศรีทอง (2552) ต่างเห็นร่วมกันว่า ภาวะผู้นำชุมชนคือกระบวนการที่ผู้นำสามารถระดมความคิดเห็น สร้างแรงจูงใจ และประสานความร่วมมือของประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในด้านการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนา ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมจากฐานรากของชุมชน

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ Catana (2021) ที่เสนอให้ผู้นำชุมชนในยุคใหม่ทำหน้าที่เป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) โดยเน้นการรับฟังเสียงของชุมชน ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ร่วม และส่งเสริมพลังจากภายในผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้ง โดยอาศัยทุนทางสังคม (social capital) และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

Mark Creyton (2008) สนับสนุนเพิ่มเติมว่า ผู้นำชุมชนที่มีประสิทธิภาพคือผู้ที่สามารถ “สร้างผู้นำ จากผู้อื่น” (creating leadership in others) โดยไม่ผูกขาดบทบาทผู้นำไว้คนเดียวแต่ส่งเสริมศักยภาพของชุมชนผ่านวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ การกระจายอำนาจ และการสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ (ownership) ในทุกขั้นตอนของการพัฒนา

LCN (2008) ได้เสนอว่าผู้นำชุมชนควรเป็น “นักเรียนรู้ตลอดชีวิต” ที่มีความสามารถในการประสานงาน ใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม และให้คุณค่ากับทุนท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอย่างเข้มแข็งจากภายใน

ด้วยเหตุนี้ ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นจึงมิใช่เพียงบทบาทหน้าที่ตามตำแหน่ง แต่คือ “พลังแห่งความไว้วางใจและการเชื่อมโยง” ที่หลอมรวมองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ผู้นำ ผู้ตาม ระบบ การสื่อสาร และบริบททางสังคม เพื่อผลักดันให้ชุมชนก้าวไปข้างหน้าอย่างมีทิศทาง

ในงานวิจัยนี้ แนวคิดเรื่องภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นจะถูกนำมาใช้เป็นกรอบสำคัญในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ผ่านการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนของพื้นที่ เห็นคุณค่าของทุนชุมชน และสามารถเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

2.3.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ทฤษฎีภาวะผู้นำได้มีการพัฒนาและปรับเปลี่ยนมาตลอดช่วงเวลาการศึกษาวิจัยด้านการบริหารและพฤติกรรมมนุษย์ โดยเริ่มต้นตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1940–1950 ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาพฤติกรรมของผู้นำในบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านลักษณะส่วนบุคคลและพฤติกรรม การจัดการคนและงาน (วิเชียร วิทย์อุดม, 2548; ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี, 2549 และ ญัฐนรี ศรีทอง, 2552) ซึ่งต่อมาได้มีการจัดกลุ่มทฤษฎีภาวะผู้นำออกเป็น 4 กลุ่มสำคัญ ดังนี้

1. ทฤษฎีลักษณะเฉพาะตัวของผู้แสดงภาวะความเป็นผู้นำ (Trait Theory)

ทฤษฎีนี้มองว่าภาวะผู้นำเกิดจากลักษณะเฉพาะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด โดยผู้นำจะมีคุณลักษณะบางประการที่โดดเด่น เช่น ความกล้าหาญ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการตัดสินใจ และทักษะในการสื่อสาร (Northouse, 2016) แม้ทฤษฎีนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาภาวะผู้นำ แต่ก็ถูกวิจารณ์ว่าขาดความยืดหยุ่นและไม่สามารถอธิบายผู้นำในบริบทที่แตกต่างกันได้

2. ทฤษฎีพฤติกรรมที่แสดงออกของผู้แสดงภาวะความเป็นผู้นำ (Behavioral Theory)

แนวคิดนี้เน้นศึกษาพฤติกรรมที่ผู้นำแสดงออก เช่น การตัดสินใจ การสื่อสาร การวางแผน และการสร้างแรงจูงใจ โดยเชื่อว่าภาวะผู้นำสามารถฝึกฝนและเรียนรู้ได้ ไม่ได้จำกัดแค่คุณลักษณะเฉพาะตัว คณะวิจัยมหาวิทยาลัยไอโอวา แบ่งพฤติกรรมผู้นำออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ ผู้นำแบบเผด็จการ ประชาธิปไตย และเสรีนิยม (Likert, 1961) ด้านเบลคและมูตันเสนอผู้นำ 5 รูปแบบผ่านตารางภาวะผู้นำ (Leadership Grid) ได้แก่ ผู้นำที่เน้นงาน ผู้นำที่เน้นคน ผู้นำที่ไม่มีประสิทธิภาพ ผู้นำแบบประนีประนอม และผู้นำที่ทำงานเป็นทีม (Blake & Mouton, 1985)

3. ทฤษฎีภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational/Contingency Theory)

แนวคิดนี้เสนอว่าความเป็นผู้นำไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคลิกหรือพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เฮอร์เชย์และแบลนชาร์ด (Hersey & Blanchard, 1988) แบ่งผู้นำออกเป็น 4 แบบ ได้แก่ แบบบอกให้ทำ ขยายความคิด มีส่วนร่วม และมอบอำนาจ ในขณะที่ฟีดเลอร์ (Fiedler, 1967) เน้นความเหมาะสมของรูปแบบผู้นำกับสถานการณ์ เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ตาม ลักษณะงาน และอำนาจตำแหน่ง

4. ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)

เป็นแนวคิดร่วมสมัยที่ได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวผู้นำและผู้ตามให้มีวิสัยทัศน์ มีจริยธรรม และสามารถร่วมกันผลักดันเป้าหมายเพื่อสาธารณะ ผู้นำลักษณะนี้ต้องมีคุณลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ (Bass, 1985)

1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ได้แก่

- (1) เป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ และสามารถถ่ายทอดแนวคิดไปยังผู้อื่นได้
- (2) สามารถควบคุมอารมณ์ได้ในสถานการณ์วิกฤต
- (3) เป็นผู้ที่ไว้ใจได้ว่าจะทำในสิ่งที่ถูกต้อง
- (4) เป็นผู้ที่มีศีลธรรม และจริยธรรมสูง
- (5) หลีกเลี่ยงที่จะใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม

- (6) มีความเฉลียวฉลาด เชื่อมั่นในตนเอง และแน่วแน่ในอุดมการณ์
- (7) สร้างความภาคภูมิใจ ความจงรักภักดี และความมั่นใจให้กับผู้ตาม
- (8) สร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

2) การกระตุ้นทางปัญญา

- (1) มีการคิดแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ
- (2) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- (3) มีกระบวนการคิดแก้ไขปัญหา
- (4) กระตุ้นให้ผู้ตามแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณ์ญาณ และเคารพ

ความคิดเห็นผู้อื่น

- (5) มีความเชื่อมั่น และสามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถแก้ไขปัญหาได้ถึงแม้จะมีอุปสรรคมากมาย

3) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

- (1) เป็นที่ปรึกษาที่สามารถพัฒนาผู้อื่นได้
- (2) พัฒนาศักยภาพผู้ตามและผู้ร่วมงานให้สูงขึ้น
- (3) สร้างบรรยากาศเป็นประชาธิปไตยยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น
- (4) ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
- (5) มีทักษะการฟังที่ดี

4) การสร้างแรงบันดาลใจ

- (1) กระตุ้นจิตวิญญาณของทีมให้มีชีวิตชีวา มีเจตคติที่ดี และคิดในแง่บวก
- (2) ผู้นำจะทำให้ผู้ตามสัมผัสกับภาพที่งดงามในอนาคต
- (3) สร้างและให้ความหวังอย่างชัดเจน
- (4) อุทิศตัวต่อเป้าหมายและวิสัยทัศน์ร่วมกัน
- (5) แสดงความเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่ ว่าสามารถบรรลุเป้าหมายได้
- (6) กระตุ้นให้ผู้ตามมองข้ามผลประโยชน์ของตน
- (7) สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้ตามสามารถจัดการกับปัญหาที่เผชิญได้

นอกจากนี้ Burns (1978) ยังเสนอแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับผู้นำจริยธรรม (Moral Leadership) ที่ยกระดับจิตสำนึกทางจริยธรรมของตนเองและผู้ตาม

ในบริบทของประเทศไทย นักวิชาการ เช่น สุเทพ เชาวลิต (2542) และ จิตจำนงค์ กิติกริต (2532) เสนอว่าผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้สามารถเชื่อมโยงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม มีความ

เข้าใจบริบทท้องถิ่น และมีภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม ขณะที่ ญัฐนรี ศรีทอง (2552) เน้นความสามารถในการสื่อสารและพัฒนาผู้ตามภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จากการศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำข้างต้น จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เป็นแนวคิดที่ตอบโจทย์ต่อการพัฒนาผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งต้องการแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตควบคู่กับชุมชน พื้นฐานแนวคิดนี้ยังสอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์ ที่ส่งเสริมการคิดเชิงระบบ ความเข้าใจเชิงพื้นที่ และการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน

2.3.3 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาชุมชนในทุกมิติ โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่เพียง แต่ต้องมีคุณลักษณะภายในที่เข้มแข็ง แต่ยังต้องสามารถประสานงานกับผู้อื่น และจัดการกับความซับซ้อนของบริบทชุมชนได้อย่างรอบด้าน จากการสังเคราะห์งานของ Robin E. S. Carter (2016), ญัฐนรี ศรีทอง (2552), สิริกร อุทัยพัฒน์ (2557), จักรี ศรีจารุเมธี ญาณ และพระณัฏ วฑูฒโน (2561), กิตติคุณ รุ่งเรือง (2564) รวมถึงแนวคิดของ Catana (2021), Mark Creyton (2008) และ LCN (2008) สามารถสรุปทักษะและคุณลักษณะของผู้นำชุมชนได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ผู้บริหารจัดการตนเอง

ผู้นำที่ดีต้องเริ่มต้นจากการมีวินัยภายในที่เข้มแข็ง เป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง โดยมีคุณลักษณะสำคัญดังนี้

- 1) เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความโอบอ้อมอารี ซื่อสัตย์ สุจริต และมีวินัยในตนเอง
- 2) มีความรู้รอบด้าน เข้าใจบริบทของโลก ประเทศ และชุมชน สามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชนได้อย่างเป็นระบบ
- 3) มีความมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน มากกว่าประโยชน์ส่วนตน
- 4) เป็นผู้ใฝ่รู้ เรียนรู้จากประสบการณ์และสถานการณ์รอบตัวอยู่เสมอ

2. ผู้บริหารจัดการคนในชุมชน

ภาวะผู้นำในระดับชุมชนต้องอาศัยศิลปะในการเข้าถึงและทำงานร่วมกับผู้คนในหลากหลายกลุ่ม อย่างมีประสิทธิภาพ

- 1) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ให้เกียรติผู้อื่น และสามารถสร้างความไว้วางใจในหมู่สมาชิกชุมชนได้
- 2) มีทักษะการสื่อสารที่ชัดเจน ตรงประเด็น และสามารถต่อรองอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) เป็นที่ปรึกษาที่ดี สนับสนุนการทำงานเป็นทีม และสร้างผู้นำรุ่นใหม่
- 4) รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างตั้งใจ และพร้อมเปิดพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการมีส่วนร่วม
- 5) มีแนวคิดแบบประชาธิปไตย เคารพความหลากหลายและความเห็นต่าง

3. ผู้จัดการจัดการงานด้านชุมชน

การขับเคลื่อนชุมชนต้องอาศัยการวางแผน การตัดสินใจ และการดำเนินงานที่มีระบบมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับบริบท

- 1) มีทักษะในการคิดเชิงระบบและองค์รวม สามารถวางกลยุทธ์ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีวิสัยทัศน์
- 2) รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยี และนโยบาย และสามารถประยุกต์ใช้ให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน
- 3) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถนำแนวคิดใหม่ ๆ มาปรับใช้เพื่อการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม
- 4) มีความกล้าหาญในการเผชิญกับปัญหา พร้อมทั้งสามารถบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชนอย่างมีสติและเป็นธรรม

โดยภาพรวมแล้ว ผู้นำชุมชนท้องถิ่นในยุคปัจจุบันจึงต้องมีความพร้อมทั้งในด้านคุณธรรม ทักษะการบริหารจัดการ และวิสัยทัศน์เชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน โดยอาศัยทุนชุมชนและความร่วมมือของประชาชนเป็นฐานรากที่มั่นคง

ทักษะและคุณลักษณะของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นสามารถจำแนกออกเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ การบริหารจัดการตนเอง การบริหารจัดการคนในชุมชน และการบริหารจัดการงานด้านชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของผู้นำที่ต้องมีทั้งคุณธรรมภายใน ทักษะการสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่น และความสามารถในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีประชาชนและทุนชุมชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ ในงานวิจัยฉบับนี้ จะนำแนวคิดด้านทักษะภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) เพื่อพัฒนา

นักศึกษาครูสังคมศึกษาให้มีความเข้าใจเชิงพื้นที่ ตระหนักถึงบริบทท้องถิ่น และสามารถแสดงบทบาทผู้นำในกระบวนการพัฒนาชุมชนได้อย่างแท้จริงและเป็นระบบ

2.3.4 บทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่น

บทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันกระบวนการพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในยุคที่บริบทของชุมชนเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การที่ชุมชนจะสามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องมีผู้นำที่มีบทบาทเชิงรุก รอบรู้บริบทพื้นที่ และสามารถขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ในทุกระดับ (Carter, 2016; Halefom Gezaei, 2015; Martiskainen, 2017; Abdul Rahman, 2019; เอมอร แสนภูวา, 2559 และ กิตติคุณ รุ่งเรือง, 2564)

จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ สามารถจำแนกบทบาทของผู้นำชุมชนท้องถิ่นออกเป็น 5 ด้านสำคัญ ดังนี้

1) การวางแผนพัฒนาชุมชนโดยใช้ฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ ผู้นำชุมชนต้องสามารถจัดทำแผนพัฒนาชุมชนที่ตอบโจทย์บริบทท้องถิ่น โดยเริ่มจากการสำรวจปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ร่วมกำหนดเป้าหมาย และติดตามตรวจสอบอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน แผนดังกล่าวควรสะท้อน “ความรู้ภูมิศาสตร์” และ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เพื่อให้ชุมชนสามารถกำหนดอนาคตตนเองได้

2) การขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ บทบาทของผู้นำชุมชนต้องส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับฐานราก โดยใช้เวทีประชาคมเป็นพื้นที่กลางในการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล และตัดสินใจร่วมกัน ส่งผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในการพัฒนาชุมชน

3) การประสานเครือข่ายเพื่อเพิ่มทุนทางสังคม ผู้นำควรทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งในระดับภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม เพื่อร่วมมือกันขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน รวมถึงระดมทรัพยากรที่เหมาะสมเข้ามาสนับสนุนการพัฒนาในมิติต่าง ๆ

4) การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ผู้นำต้องมองเห็นศักยภาพของคนในชุมชน และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาทักษะใหม่ ๆ และเปิดโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเป็นผู้นำร่วมในอนาคตได้

5) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน บทบาทสุดท้ายคือ การเป็น “ผู้ประสานการเปลี่ยนผ่าน” โดยเน้นการพึ่งพาตนเอง สร้างอาชีพจากฐานทรัพยากรชุมชน และ

เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมระดับชุมชน เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความเปราะบางในอนาคต

บทบาททั้ง 5 ด้านข้างต้น จะถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และออกแบบ “สถานการณ์การเรียนรู้” ภายในรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy-Based Learning Model) ที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยฉบับนี้ เพื่อให้ นักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้ฝึกฝนบทบาทผู้นำชุมชนเชิงปฏิบัติ ในบริบทจำลอง เช่น การจัดเวทีประชาคมจำลอง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ การประสานกับภาคีเครือข่าย ในชุมชน และการออกแบบโครงการที่ตอบโจทย์การพัฒนาอย่างยั่งยืน การออกแบบในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนา “ภาวะผู้นำเชิงพื้นที่” ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของครูสังคมศึกษาในบริบทมหาวิทยาลัยราชภัฏ ที่มีพันธกิจหลักในการผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2.3.5 ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งมีพันธกิจในการผลิตครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพัฒนาขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีที่มีความสอดคล้องกับบริบททางพื้นที่ สังคม และความเป็นจริงของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและซับซ้อน ดังนั้น ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในงานวิจัยนี้ จึงได้รับการออกแบบโดยบูรณาการแนวคิดจาก 3 แนวคิดหลัก (ดังภาพ 2) ได้แก่

1) ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างแรงบันดาลใจ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการปลูกศรัทธาภายในของผู้ตาม

2) แนวคิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนลักษณะของผู้นำที่เข้าใจบริบทชุมชน สื่อสารกับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเคลื่อนไหวภายใต้กลไกประชาธิปไตย

3) การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาทักษะด้านการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การมองเห็นความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ทางพื้นที่ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงพื้นที่

จากการสังเคราะห์ทั้ง 3 แนวคิดหลักข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาไว้ 4 องค์ประกอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

- (1) มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเสียสละ ซื่อตรง และสุจริต สามารถดำเนินงาน อย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม
- (2) มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และพร้อมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง
- (3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถแสดงออกพฤติกรรมเชิงบวกถึงแม้จะอยู่ในภาวะวิกฤต
- (4) มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานทุกคนได้เป็นอย่างดี และสามารถประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นได้
- (5) มีความกล้าหาญในการเผชิญกับปัญหา สามารถกล้าเผชิญกับปัญหาได้ทุกสถานการณ์ และสามารถยืนหยัดต่อสู้ในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม
- (6) มีทักษะการสื่อสารเป็นอย่างดี สามารถประสานต่อเรื่องต่าง ๆ รวมถึงถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างชัดเจน และตรงประเด็น
- (7) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้เกิดผลเชิงประจักษ์ และสามารถยอมรับในข้อผิดพลาดและนำคำวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นมาพัฒนาปรับปรุงการทำงานของตนเอง และของทีม

2. การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้

- (1) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา และสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือชุมชนท้องถิ่นคิดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความแตกต่างได้ด้วยตนเอง
- (2) มีกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ สามารถตัดสินใจในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างสมเหตุสมผล และมีศักยภาพ รวมถึงสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือชุมชนท้องถิ่นตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เจียบขาด และเหมาะสม โดยใช้ข้อเท็จจริง
- (3) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์ สามารถกระตุ้นเพื่อนร่วมงาน หรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์
- (4) มีความเคารพผู้อื่น สามารถกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณ และเคารพความคิดเห็นผู้อื่น รวมถึงมีเคารพต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

(5) มีความเป็นประชาธิปไตย สามารถสร้างบรรยากาศ และเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการเลือกกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

3. การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น

(1) มีความรอบรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่นในทุกมิติ และสามารถวิเคราะห์ปัญหา รวมถึงความต้องการของประชาชนได้อย่างเป็นเหตุและผล

(2) มีกระบวนการคิดอย่างเป็นองค์รวม สามารถคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม และสามารถวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนท้องถิ่น เพื่อกำหนดเป้าหมายและแผนการปฏิบัติงานของตนเองและชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(3) มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงสามารถรู้เท่าทันข้อมูล ข่าวสารที่ทันสมัย และสามารถคาดการณ์การเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นต่อชุมชนท้องถิ่นในอนาคตได้

(4) มีความเข้าใจศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น สามารถมองเห็น และสามารถประเมินศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง

(5) มีทักษะในการฟัง สามารถฟังเพื่อจับใจความสำคัญอย่างพินิจพิจารณาให้ได้รายละเอียดมากที่สุด และสามารถรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นอย่างเป็นกลาง พร้อมให้ความสนใจที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมสนทนา

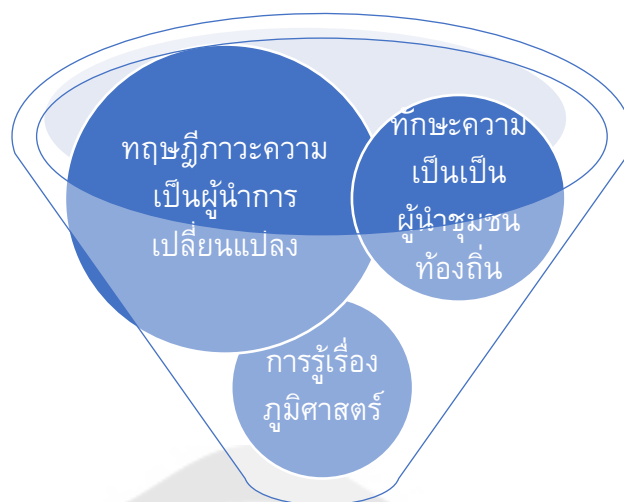
4. การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

(1) สร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงานสามารถจัดการกับปัญหาที่เผชิญได้ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงานปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันได้

(2) สร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมงานว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย โดยการชื่นชม และการไม่กล่าวโทษใครเมื่อเกิดการผิดพลาดในขณะปฏิบัติงาน

(3) เป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ และอธิบายแนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีม

ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ภาพประกอบ 2 แสดงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

จากการสังเคราะห์องค์ความรู้จากทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory) แนวคิดที่ว่าด้วยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และกรอบแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ทำให้สามารถออกแบบทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาให้มีความครอบคลุมทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความเข้าใจเชิงพื้นที่ และศักยภาพ ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยจัดองค์ประกอบออกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนา
2. การเป็นผู้นำที่กระตุ้นให้ชุมชนตื่นรู้
3. การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น
4. การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

องค์ประกอบทั้ง 4 นี้จะถูกนำไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และเกณฑ์การประเมินในรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยมุ่งเน้นให้นักศึกษาสามารถคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงพื้นที่ เข้าใจปัญหาและศักยภาพของชุมชน ตลอดจนมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและเป็นผู้การเปลี่ยนแปลงที่ขับเคลื่อน จากฐานประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

2.4 แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิด และ หลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นกรอบในการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ให้เข้าใจกระบวนการทำงานและหลักการของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้นักศึกษาครูสังคมศึกษาเกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และสามารถปฏิบัติการ พัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีศักยภาพ โดยมีหัวข้อสำคัญในการศึกษา ดังนี้ แนวคิดการพัฒนา ท้องถิ่น กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น และกระบวนการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานการรู้ เรื่องภูมิศาสตร์ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

2.4.1 แนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ แนวทางเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนให้เป็น ศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากฐานราก โดยการ พัฒนาไม่ได้จำกัดเพียงมิติเศรษฐกิจ แต่ต้องเชื่อมโยงกับบริบทสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ของพื้นที่อย่างลึกซึ้ง ภายใต้หลักการ ของการเรียนรู้ร่วมกัน การเป็นเจ้าของกระบวนการ และ การบูรณาการภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืน ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1. ความหมายของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

“ชุมชนท้องถิ่น” เป็นคำที่เกิดขึ้นจากการรวมคำว่า “ชุมชน” และ “ท้องถิ่น” เข้า ด้วยกัน โดย “ชุมชน” สะท้อนถึงกลุ่มผู้คนที่มีความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ “ท้องถิ่น” หมายถึงพื้นที่เฉพาะที่มีบริบทของภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ พระมหาสุทิตย อากาโร (2556) ให้คำนิยามว่า ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง ถิ่นฐานที่มีความเกี่ยวพัน กับภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งดำรงอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรความ ผูกพัน และการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเพื่อดำรงชีวิตที่ดีร่วมกัน

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจึงหมายถึงกระบวนการส่งเสริมศักยภาพของประชาชนในการริเริ่ม กำหนด และ ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตน โดยยึดหลักความเป็นเจ้าของ (ownership) การเสริมพลัง (empowerment) และการมีส่วนร่วมจากฐานราก (grassroots participation) ซึ่งเป็นสาระสำคัญที่ Schutte (2016) เน้นว่า การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ UNDP Thailand (2022) ยังเสนอว่า การพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21 ควรยึดหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) โดยเฉพาะ SDGs เป้าหมายที่ 11 ที่ มุ่งให้เมืองและชุมชนมีความยั่งยืน ผ่านการเสริมสร้างความสามารถของท้องถิ่นในการจัดการ

ตนเอง ลดความเหลื่อมล้ำ และใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และประชาชนในพื้นที่

Taylor (2017) เสนอกรอบแนวคิดที่ช่วยให้เข้าใจโครงสร้างของการพัฒนาชุมชนในเชิงประยุกต์ โดยแบ่งทรัพยากรสำคัญในชุมชนออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) 2) ทรัพยากรเศรษฐกิจ (Economic Resources) และ 3) ทรัพยากรทางกายภาพ ธรรมชาติ และวัฒนธรรม (Physical, Natural, and Cultural Resources) ซึ่งทั้งหมดควรได้รับการพัฒนาอย่างสมดุลและสอดคล้องกัน เพื่อสนับสนุนเป้าหมาย การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระยะยาว

ดังนั้น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถสร้างความรู้ ทักษะ และศักยภาพในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งในมิติของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยมีรากฐานจากความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ที่เกื้อกูลระหว่างมนุษย์กับพื้นที่ มีความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ภายใต้การสนับสนุนของภาคีเครือข่ายและนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด empowerment การพัฒนาจากฐานราก (bottom-up) และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับประเทศและสากล

2. หลักการการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมิใช่เพียงการพัฒนาในเชิงโครงสร้างหรือเศรษฐกิจ หากแต่เป็นกระบวนการที่เน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยอิงจากบริบทพื้นที่และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน ทั้งนี้ จากการสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประเวศ วะสี (2560), พระมหาสุทิตย์ อาภากร (2556), Schutte (2016), Catana (2021), Taylor (2017) และ UNDP Thailand (2022) สามารถจำแนกหลักการสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

(1) การขับเคลื่อนจากฐานรากโดยประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ต้องเริ่มจากความต้องการ ความฝัน และศักยภาพของคนในพื้นที่ โดยมีใช้การกำหนดจากส่วนกลางหรือภายนอก แต่เป็นกระบวนการที่ชุมชนลุกขึ้นมากำหนดทิศทางและเป้าหมายของตนเองผ่านกระบวนการแบบ bottom-up ชุมชนจึงไม่ใช่เพียง “ผู้รับ” แต่เป็น “ผู้สร้าง” อนาคตของตน (Catana, 2021 และ Schutte, 2016)

(2) การพัฒนาคนเป็นหัวใจของการเปลี่ยนแปลงแกนกลางของการพัฒนา คือ การพัฒนาศักยภาพของประชาชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และความรับผิดชอบ

ต่อส่วนรวม เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง การพัฒนาเช่นนี้จึงมุ่งส่งเสริม “ทุนมนุษย์” ให้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน (Taylor, 2017)

(3) การเชื่อมโยงกับบริบทของถิ่นฐานและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นไม่ได้ดำรงอยู่แยกขาดจากพื้นที่ หากแต่มีสายสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง การพัฒนาใด ๆ ต้องอิงบริบทเหล่านี้เป็นฐาน และเคารพในรากเหง้าของชุมชนเพื่อรักษาอัตลักษณ์ร่วม (พระมหาสุทิตย, 2556)

(4) การบูรณาการทุกมิติสู่ความสมดุลการพัฒนาชุมชนที่แท้จริงไม่สามารถแยกเศรษฐกิจออกจากสังคม สิ่งแวดล้อม หรือวัฒนธรรมได้ แต่ต้องออกแบบกระบวนการพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อความสมดุลในทุกด้าน ทั้งความมั่นคงทางรายได้ ความเข้มแข็งของครอบครัว คุณภาพสิ่งแวดล้อม และคุณค่าทางจิตวิญญาณ (ประเวศ วะสี, 2560)

(5) การมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของของชุมชนหัวใจของการพัฒนาคือ “การมีส่วนร่วม” ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ตัดสินใจ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล เมื่อชุมชนมีความเป็นเจ้าของในกระบวนการ พวกเขาจะมีแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการดูแลรักษาผลแห่งการพัฒนา (UNDP Thailand, 2022)

(6) การมีภาคีสนับสนุนแบบเสริมพลัง ไม่ใช่ครอบงำการพัฒนาชุมชนไม่ใช่ภาระของชุมชนลำพัง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม โดยบทบาทของภาคนั้นไม่ใช่การชี้นำ แต่คือการ “เสริมพลัง” หรือ empower ให้ชุมชนมีเครื่องมือทรัพยากร และโอกาสในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Schutte, 2016)

ดังนั้น หลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือแนวคิดพื้นฐานที่ชี้นำกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และศักยภาพของประชาชน โดยเน้นการขับเคลื่อนจากฐานราก การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การบูรณาการทุกมิติของการพัฒนาอย่างสมดุล และการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเป็นเจ้าของและอำนาจในการกำหนดทิศทางของตนเองอย่างยั่งยืน หลักการเหล่านี้จึงเป็นรากฐานสำคัญในการออกแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนที่ไม่เพียงตอบสนองต่อความต้องการในระดับท้องถิ่น แต่ยังเชื่อมต่อไปเป้าหมายการพัฒนาในระดับประเทศและสากลอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องโดยตรงกับกรอบแนวคิดของงานวิจัยนี้ ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้นักศึกษาครูสังคมศึกษามีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นผ่านการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้เรื่องภูมิศาสตร์กับความเข้าใจพื้นที่ (Geo-literacy) เพื่อให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นศักยภาพและปัญหาของชุมชนอย่างเป็นระบบ มีจิตสำนึกต่อท้องถิ่น และสามารถริเริ่มการพัฒนาโดยยึด

บริบทของชุมชนเป็นฐาน อันจะนำไปสู่การสร้างผู้นำที่มีความเข้าใจพื้นที่และขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

2.4.2 กระบวนการพัฒนาท้องถิ่น

การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนในชุมชน มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา วางแผน ไปจนถึงการติดตามและสะท้อนผล การดำเนินงาน โดยมุ่งเสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ความเป็นเจ้าของ และศักยภาพภายในของชุมชน (Schutte, 2016; Catana, 2021 และ UNDP Thailand, 2022) ซึ่งสามารถสังเคราะห์ออกเป็น 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1. การวิเคราะห์บริบทและทุนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เริ่มต้นด้วยการศึกษาพื้นที่อย่างรอบด้าน ทั้งข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การจัดเวทีประชาคม แผนที่ชุมชน และการสนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้เห็นภาพรวมของปัญหา ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง (Taylor, 2017)

2. การเรียนรู้และสร้างความตระหนักรู้ในหมู่ประชาชน เมื่อข้อมูลพื้นฐานชัดเจนแล้ว ต้องมีการนำข้อมูลกลับไปพูดคุยกับประชาชน เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันและตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่ตนเองเผชิญ การให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ กลไกการเปลี่ยนแปลง และศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในชุมชน จะทำให้ประชาชนพร้อมเป็นเจ้าของการพัฒนา (Catana, 2021)

3. การวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ชุมชนร่วมกันกำหนดเป้าหมายกลยุทธ์ และกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการ โดยใช้เครื่องมือ เช่น SWOT, การจัดลำดับปัญหา และเทคนิคการวางแผนแบบมีส่วนร่วม การค้นหา “ผู้นำธรรมชาติ” และการรวมกลุ่มเป็นองค์กรท้องถิ่นก็เป็นส่วนสำคัญในขั้นตอนนี้ (UNDP Thailand, 2022)

4. การดำเนินการตามแผนอย่างยืดหยุ่นและร่วมมือกัน เมื่อแผนพร้อมแล้ว ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ โดยเน้นการทำงานเป็นทีม ความโปร่งใส การตรวจสอบ และความสามารถในการปรับแผนให้สอดคล้องกับสถานการณ์จริง ซึ่งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่หนุนเสริม ไม่ใช่กำหนดแนวทางแทน (Schutte, 2016)

5. การติดตาม ประเมินผล และเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นตอนสุดท้ายเน้นการสรุปบทเรียนร่วมของชุมชน โดยประเมินผลจากเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดเอง ทั้งในด้านผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ เพื่อสะท้อนความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางพัฒนาเพิ่มเติม ถือเป็นวงจรการเรียนรู้ต่อเนื่องที่สร้างความเข้มแข็งและต่อยอดพลังของชุมชนให้พึ่งตนเองได้ในระยะยาว (Taylor, 2017 และ Catana, 2021)

กระบวนการพัฒนาท้องถิ่นเป็นการดำเนินงานที่มุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถกำหนดทิศทางอนาคตของตนเองอย่างมีส่วนร่วม โดยยึดหลัก “ประชาชนเป็นศูนย์กลาง” และใช้ข้อมูลบริบทพื้นที่เป็นฐานในการออกแบบแนวทางการพัฒนา ทั้งนี้ กระบวนการที่มีประสิทธิภาพมักประกอบด้วย 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การศึกษาบริบทและทุนชุมชนร่วมกัน การสร้างการเรียนรู้และความตระหนักรู้ของประชาชน การวางแผนและจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามแผนอย่างยืดหยุ่น และการติดตาม ประเมินผล และสรุปบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นวงจรของการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและส่งเสริมความเข้มแข็งภายในชุมชน

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้นักศึกษาครูสังคมศึกษาได้เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงในชุมชน ตั้งแต่การสำรวจและวิเคราะห์พื้นที่ การวางแผนพัฒนาเชิงมีส่วนร่วม การลงมือพัฒนาโครงการ และการติดตามผลการดำเนินงาน โดยทุกขั้นตอนสอดแทรกด้วยหลักการของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้ นักศึกษาครูสังคมศึกษาเกิดการเรียนรู้แบบองค์รวม เข้าใจบริบทของชุมชน และสามารถนำทักษะดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4.3 กระบวนการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

การจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบัน ไม่ได้มุ่งเพียงการระบุโครงการหรือกิจกรรม แต่ต้องเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อบริบท ปัญหา และศักยภาพที่แท้จริงของพื้นที่ตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากกระบวนการนั้นยึดฐานคิดของ การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ซึ่งประกอบด้วย การเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction), การเชื่อมโยงปัจจัยต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล (Interconnection), และการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ (Implication) จะสามารถช่วยให้การวางแผนพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างเป็นระบบ มีความยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทเฉพาะ ของพื้นที่

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2559) ได้สรุปความหมายของแผนพัฒนาชุมชนว่า “เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อคนในชุมชนท้องถิ่นรู้จักตัวตน และเข้าใจชุมชนท้องถิ่นของตนเอง รู้ปัญหา/ความต้องการ นำไปสู่การร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทาง การแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติ การเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาต่าง ๆ ภายใต้อำนาจและทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น”

ทั้งนี้จากการถอดบทเรียนในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนระดับ ตำบล/จังหวัด ของสำนักพัฒนาองค์ความรู้และประเมินผล สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2559) พบว่ากระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการวางแผน จุดประกายความคิด สร้างทีมขับเคลื่อน และทีมวางแผน

1) ประเมินสถานะชุมชน จากการประเมินความพร้อมของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ แกนนำ ผู้แทนกลุ่ม องค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

2) หาหรือเวทีใหญ่ของแกนนำและชุมชน เพื่อกำหนดข้อตกลงเกี่ยวกับเป้าหมาย ความสำคัญและกระบวนการวางแผน

3) เตรียม/หา แหล่งงบประมาณ

4) สร้างกลไกขับเคลื่อน/การจัดทำแผน ประกอบด้วย 5 แกนนำหลัก คือ นักจัดการ นักสื่อสาร นักประสานงาน นักยุทธศาสตร์/วางแผน และนักวิชาการ

5) สร้างทีมงานวางแผน

6) สรุปบทเรียน

7) จัดทำแผนการทำงาน

8) กำหนดข้อตกลงของชุมชนและภาคีพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน ยกร่างแผนพัฒนา ประชาพิจารณ์ กำหนดอนาคตและข้อตกลงร่วมของชุมชน มีวิธีการดังต่อไปนี้

1) วิเคราะห์ชุมชน โดยหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดในการพัฒนา รวมถึงวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน และภารกิจสำคัญที่ชุมชนต้องทำ

2) กำหนดเป้าหมายและค่านิยมชุมชนให้ชัดเจนเป็นภาพระยะยาว 10 – 20 ปี โดยสะท้อนให้เห็นเป็นถึงปัจจัยหรือสิ่งจำเป็นที่ชุมชนต้องการให้เห็นเป็นจริง เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คน หรือ การใช้ทรัพยากร เป็นต้น โดยใช้ภาพวาด ภาพถ่าย แผนที่ชุมชน แผนที่ศักยภาพ การเล่าเรื่องประมวลเป็นภาพ เพื่อกำหนดเป้าหมาย หรือวิสัยทัศน์ร่วมกันจากมุมมอง และค่านิยมของคนในชุมชน

3) กำหนดกรอบแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแผนขั้นต้นที่สะท้อนให้เห็นถึงการจัดโครงสร้างขอบเขตของแผนพัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ โครงการ กิจกรรม และผลลัพธ์ที่อยากให้เกิดขึ้น

4) กำหนดเป้าประสงค์ เป้าหมายระยะยาว และผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดอย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งต้องแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรม วัดประเมินผลได้ง่าย และเข้าถึงได้ง่าย

5) กำหนดโครงการ และกิจกรรมในแต่ละวัตถุประสงค์ รวมถึงระบุผู้รับผิดชอบในการทำแผนพัฒนา และผู้นำไปปฏิบัติ

6) ยกวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน และนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่ จากนั้นจึงทำประชาพิจารณ์

7) กำหนดวิธีการนำแผนพัฒนาที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติ โดยการจัดลำดับความสำคัญของโครงการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ และประสานความร่วมมือกับภาคีท้องถิ่น จังหวัด กระทรวง ทบวง กรม เพื่อสนับสนุนการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดกลยุทธ์การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ จัดทำแผนปฏิบัติการและแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 ติดตาม ประเมินผล ถอดบทเรียนและรายงาน มีวิธีการดังต่อไปนี้

- 1) ติดตามความก้าวหน้าเพื่อปรับปรุงการทำงาน
- 2) นำเสนอความเห็นเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ต้องแก้ไข
- 3) ประเมินผลแบบมีส่วนร่วมเพื่อดูทั้งระบบ
- 4) ถอดบทเรียนและประสบการณ์การขับเคลื่อนงาน
- 5) รายงานผลการจัดทำแผนพัฒนาต่อชุมชนและสาธารณะ

จากการถอดบทเรียนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (2559) ในการพัฒนาแผนชุมชน พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบล และการเชื่อมโยงสู่แผนพัฒนาชุมชนระดับจังหวัด มี 4 ปัจจัยสำคัญ ดังนี้

1) ทุนดั้งเดิมของงานพัฒนาชุมชน ได้แก่ บุคคล งานพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดจนสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ซึ่งนำไปสู่ความคิดในการกำหนดอนาคต และทิศทางการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นเอง โดยมีแผนพัฒนาชุมชนเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงคน ระดมความคิดเห็น เพื่อค้นหาทางออกร่วมกัน

2) การมีแกนนำในการขับเคลื่อนในทุกระดับ ซึ่งมองเห็นความสำคัญของการมีแผนพัฒนาชุมชนที่มาจากปัญหา และความต้องการของคนในพื้นที่ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่ระดับชุมชน/หมู่บ้าน ตำบล มีความเข้าใจในเครื่องมือ และสามารถนำเครื่องมือต่าง ๆ มาใช้ในกระบวนการจัดทำแผนได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม

3) ความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงาน ภาควิชาในระดับตำบล/จังหวัด ซึ่งมีการปรึกษาหารือ มีการประสานงาน และทำงานร่วมกันอยู่เดิมเป็นฐานสำคัญในการเชื่อมโยงบูรณาการยุทธศาสตร์ และแผนการพัฒนาชุมชน กับยุทธศาสตร์และแผนงานของหน่วยงานภาควิชาในจังหวัด

4) ความรู้ ความสามารถของเจ้าหน้าที่หรือผู้ส่งเสริม เกี่ยวกับเทคนิค และกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จะช่วยหนุนเสริมให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ และจัดแผนการพัฒนาชุมชนอย่างมีคุณภาพ สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนและปฏิบัติการร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงาน รวมถึงภาควิชาได้

การพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เป็นแนวทางที่บูรณาการองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์เข้ากับการวางแผนพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์บริบทของตนเองอย่างลึกซึ้ง เข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในพื้นที่ และสามารถใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ประกอบการตัดสินใจวางแผนอย่างมีเหตุผล การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) จึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการคิดวิเคราะห์เชิงระบบ การใช้แผนที่และแหล่งข้อมูลท้องถิ่น การตีความความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ตลอดจนการประเมินผลกระทบจากการพัฒนาในมิติต่าง ๆ

กระบวนการพัฒนาแผนดังกล่าวเริ่มต้นจากการศึกษาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ เช่น การทำแผนที่ชุมชน แผนที่ทรัพยากร และการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ เพื่อให้เห็นภาพรวมของทุน ศักยภาพ และปัญหาในพื้นที่อย่างรอบด้าน จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการวางแผนร่วมกันระหว่างประชาชน กลุ่มแกนนำ และภาควิชาที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยข้อมูลเชิงพื้นที่เป็นฐานในการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาอย่างสอดคล้องกับบริบทของตนเอง เมื่อแผนได้รับการจัดทำขึ้น ชุมชนจะร่วมกันผลักดันให้แผนนั้นเกิดผลในทางปฏิบัติ พร้อมกับมีการติดตาม ประเมินผล และสรุปบทเรียนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดกระบวนการพัฒนาแผนปฏิบัติการชุมชนบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์มาเป็นกรอบในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ลงพื้นที่ศึกษาชุมชนจริง ผูกวิเคราะห์ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ ตั้งคำถามเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ และร่วมกับคนในชุมชนในการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงเสริมสร้างทักษะทางวิชาการและความเข้าใจในบริบทพื้นที่ แต่ยังส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดความตระหนักในบทบาทของตนในฐานะผู้นำเชิงพื้นที่ ที่สามารถคิดเป็น ทำเป็น และนำชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่น

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อสังเคราะห์แนวคิดและสาระสำคัญในการออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับบริบทปัจจุบันของการศึกษา โดยยึดแนวทางการทบทวนเชิงเนื้อหา (content synthesis) ที่มุ่งวิเคราะห์สาระสำคัญ จุดเด่น ข้อจำกัด และศักยภาพของแต่ละงานวิจัยในการนำไปต่อยอดงานวิจัยในครั้งนี้ ไม่เน้นเปรียบเทียบเฉพาะวิธีวิทยา เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่ลึกซึ้ง ครอบคลุม และสามารถบูรณาการอย่างสร้างสรรค์ได้จริง

จากการสังเคราะห์งานวิจัยทั้งหมด แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ (1) งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (2) งานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (CBL) และ (3) งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำและสมรรถนะครูในระดับชุมชน โดยในแต่ละกลุ่มจะมีงานวิจัยสำคัญที่สะท้อนแนวโน้มของศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงมีจุดเด่นและข้อจำกัดที่สามารถนำไปใช้ต่อยอดได้ในหลากหลายมิติ

2.5.1 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในการเข้าใจ วิเคราะห์ และตัดสินใจในประเด็นเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยมีรากฐานมาจากองค์ประกอบสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ได้แก่ ความรู้เชิงภูมิศาสตร์ ทักษะการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ การคิดเชิงระบบ และการตระหนักรู้ถึงผลกระทบของการตัดสินใจในบริบททางภูมิศาสตร์ ซึ่งจากการศึกษาของ Meadows (2020) พบว่าการใช้กรณีศึกษาทางภูมิศาสตร์ช่วยส่งเสริมการวิเคราะห์ระบบสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อน โดยเน้นความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพและมนุษย์ อันเป็นรากฐานของการตัดสินใจเชิงพื้นที่ที่มีจริยธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Nisa Maryani และ Ningrum (2020) ที่นำแนวคิดการคิดเชิงระบบมาประยุกต์ใช้กับการเรียนรู้ทางภูมิศาสตร์ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถด้าน Geo-literacy

ในบริบทของประเทศไทย กิตติกวิทย์ ปินไชย และ รัตติกาล สารทอง (2564) ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ เช่น แผนที่และภาพถ่ายดาวเทียม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจลักษณะภูมิประเทศและเศรษฐกิจของพื้นที่ท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงข้อมูลทางภูมิศาสตร์เข้ากับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในด้านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้และการบูรณาการแนวคิดทางภูมิศาสตร์เข้ากับกระบวนการเรียนรู้ในห้องเรียน พบว่า Gençtürk Güven (2021) ได้พัฒนาแนวทางที่เน้นการใช้แผนที่และการตัดสินใจเชิงพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประเมินผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ต่อภูมิประเทศในระดับต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับโลกได้ ปุณณวัช ทัทวัช และ อรุณ พิณศิริสัมพันธ์ (2563) ได้ใช้แนวคิด “หลักนิยาม 5” และมโนทัศน์ภูมิศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในความสัมพันธ์ของปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมต่อวิถีชีวิตมนุษย์ เกียรติศักดิ์ ชัยยานะ (2563) ได้นำกระบวนการทางภูมิศาสตร์มาใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนตั้งคำถามวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาในระดับชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงการส่งเสริมบทบาทของผู้เรียนในฐานะผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตน และสุดท้าย อีรวุฒิ เชื้อพระทอง และคณะ (2564) ได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้แผนที่ร่วมกับการคิดเชิงเหตุผล เพื่อให้ผู้เรียนเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่กับประเด็นทางสังคมในระดับท้องถิ่น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีระบบและสำนึกต่อบทบาทของตนในสังคม

ตัวอย่างที่สำคัญของการประยุกต์ใช้การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ กับบริบทเชิงพื้นที่ปรากฏในงานของ ทศวัฒน์ ซอแก้ว และ ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ (2565) ซึ่งได้พัฒนา "KHLONGLAN Model" ที่ใช้พื้นที่สวนกล้วยไข่เป็นฐานการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงข้อมูลภูมิศาสตร์กับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนอย่างลึกซึ้ง

ดังนั้น การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เข้ากับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในชุมชน โดยออกแบบกิจกรรมที่ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้นำในการวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ปัญหา และเสนอแนวทางพัฒนาพื้นที่ของตนอย่างสร้างสรรค์และเป็นระบบ โดยภาพรวมแล้วงานวิจัยกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นว่าการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ มิได้หยุดอยู่ที่การเรียนรู้เชิงทฤษฎี แต่สามารถผลักดันไปสู่การปฏิบัติจริงในชุมชน ด้วยการวางบทบาทของผู้เรียนให้เป็นผู้นำที่มีศักยภาพในการใช้ข้อมูลและเครื่องมือเชิงภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.5.2 งานวิจัยที่ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-Based Learning: CBL)

งานวิจัยกลุ่มนี้เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงพื้นที่และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนกับบริบทจริงของชุมชน โดยมีลักษณะเด่นที่สอดคล้องกับแนวคิด Geo-literacy เช่น การเรียนรู้เชิงพื้นที่ การคิดเชิงระบบ และการเข้าใจพลวัตของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำของผู้เรียนในสถานการณ์จริง แนวคิดดังกล่าวปรากฏชัดในงานของ Amy Rock (2021) ซึ่งได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนกับบริบทของชุมชนผ่านการปฏิบัติจริง โดยให้นักศึกษาลงพื้นที่เพื่อสำรวจปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และนำข้อมูลมาใช้วิเคราะห์และพัฒนา

แนวทางแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ ซึ่งสะท้อนเป้าหมายของ Geo-literacy ในการฝึกให้ผู้เรียนใช้เหตุผลอย่างมีระบบบนฐานของความเข้าใจเชิงพื้นที่ ในทำนองเดียวกัน Chepkuto et al. (2021) ศึกษากระบวนการเรียนรู้ภาคสนามในชุมชนของนักเรียนระดับมัธยมในประเทศเคนยา โดยเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการสังเกต วิเคราะห์ และสะท้อนคิดเกี่ยวกับปัญหาในท้องถิ่นผ่านกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม แม้จะไม่ได้ใช้กรอบ Geo-literacy โดยตรง แต่กระบวนการที่ฝังรากในบริบทจริงนี้สามารถนำมาบูรณาการกับกิจกรรมที่เน้นทักษะทางภูมิศาสตร์ได้อย่างลงตัว

เมื่อพิจารณาในบริบทของประเทศไทย งานของอุมพร อ่อนคำ และคณะ (2561) ได้สะท้อนการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนกับนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทในการสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอแนวทางพัฒนาชุมชนร่วมกับครูและผู้นำท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการด้านการคิดเชิงระบบจากการมีส่วนร่วมในพื้นที่จริง ต่อเนื่องจากแนวทางดังกล่าว วิภาดา และวิภาพรรณ พินลา (2566) นำแนวคิด CBL ไปประยุกต์ใช้ผ่านโครงงานสังคมศึกษา โดยมุ่งให้ผู้เรียนวิเคราะห์ประเด็นสังคมร่วมสมัยในพื้นที่ของตนเอง และออกแบบกิจกรรมพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ลักษณะนี้ส่งเสริมทั้งการคิดเชิงวิพากษ์และคุณลักษณะของพลเมืองที่ตระหนักต่อสังคม

ในด้านการบูรณาการข้ามศาสตร์ บรรพต พิจิตรกำเนิด และคณะ (2564) ได้นำหลักการของภูมิศาสตร์วิทยาศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์มาผสมผสานในกิจกรรมที่ใช้ชุมชนเป็นฐานโดยมุ่งวางแผนพัฒนาพื้นที่อย่างมีระบบ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของ CBL ในการสร้างความเข้าใจปัญหาพื้นที่แบบองค์รวม ขณะเดียวกัน รักษาสิริ นาครักษา และจินตวีร์ คล้ายสังข์ (2563) ได้พัฒนาแนวทางกิจกรรมที่เน้นการทำงานกลุ่ม การคิดเชิงวิพากษ์ และการลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริงเพื่อฝึกฝนทักษะทางสังคม การสื่อสาร และความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้เรียน ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการสร้างผู้นำท้องถิ่นในอนาคต

จุดเด่นของงานวิจัยกลุ่มนี้ คือการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริงผ่านการมีส่วนร่วมกับชุมชน ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะทางสังคม การคิดวิเคราะห์ และการตัดสินใจอย่างมีระบบ บนฐานข้อมูลที่เกิดจากการปฏิบัติจริง

2.5.3 งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาภาวะผู้นำและสมรรถนะครูในระดับชุมชน

งานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งเน้นการเสริมสร้างภาวะผู้นำของผู้เรียน โดยเฉพาะนักเรียนนักศึกษา และครูในระดับท้องถิ่น โดยมีจุดร่วมสำคัญคือการพัฒนาสมรรถนะผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมบทบาทของผู้เรียนในการริเริ่ม แก้ปัญหา และนำการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ของตน โดยงานวิจัยของ Charin Mangkhang และ Korrvavit Jitviboon (2021) ได้เสนอแนวทาง

การพัฒนาภาวะผู้นำของครูในท้องถิ่นผ่านการพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมบทบาทเชิงรุกของครูในการจัดการปัญหาในชุมชน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้ครูสามารถทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับรากหญ้า

แนวโน้มการบูรณาการทักษะภาวะผู้นำกับการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมยังสะท้อนในงานของ Obiakor (2023) ซึ่งเน้นการพัฒนา "ผู้นำเพื่อความยุติธรรมทางสังคม" โดยเน้นทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การกล้าตัดสินใจ และการมีจิตสาธารณะ งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาภาวะผู้นำในบริบทการศึกษาควรเชื่อมโยงกับเป้าหมายของความเสมอภาคและการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างแท้จริง

ในทำนองเดียวกัน Odey & Odey (2021) ศึกษาการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ผ่านกระบวนการ mentoring และกิจกรรมพัฒนาชุมชนในโรงเรียน โดยพบว่า การมีประสบการณ์ในการลงมือแก้ปัญหาในพื้นที่จริงร่วมกับผู้นำชุมชน ส่งผลต่อทักษะการวิเคราะห์ สื่อสาร และสร้างเครือข่ายของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ ในขณะที่ Bordoh และคณะ (2024) ได้วิเคราะห์การสร้างผู้นำด้านพลเมืองในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการฝึกความรับผิดชอบ การทำงานเป็นทีม และการเข้าใจความหลากหลายของชุมชน ซึ่งสะท้อนมิติของการเป็นผู้นำที่ไม่ใช่เพียงผู้กำกับกิจกรรม แต่เป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างทางสังคม และ Ammonet, Turek และ Peter (2022) เสนอการพัฒนาภาวะผู้นำโดยบูรณาการการคิดเชิงระบบเข้ากับการเรียนรู้เพื่อความยั่งยืนในโรงเรียน พบว่า ผู้เรียนที่มีโอกาสวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนผ่านกิจกรรมบูรณาการ มีแนวโน้มพัฒนาแนวคิดเชิงผู้นำและความสามารถในการแก้ปัญหาแบบองค์รวม

ในบริบทไทย รัญยธรณ์ ตันโน (2565) พัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำของนักศึกษาครู โดยเน้นกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนลงพื้นที่จริง ทำงานกลุ่ม และพัฒนาโครงการที่ตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ทำให้ผู้เรียนเข้าใจพลวัตของพื้นที่ และตระหนักในบทบาทของตนในฐานะ "ครูผู้นำท้องถิ่น"

จุดเด่นของงานวิจัยกลุ่มนี้ คือการส่งเสริมภาวะผู้นำผ่านประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวข้องกับบริบทจริงของชุมชน ซึ่งทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทของตนเองในฐานะผู้นำและสามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) ซึ่งแบ่งเป็น 2 ตอนของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D1) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐาน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษานำร่องการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

ตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบไปด้วย 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Research: R2)

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ (Development: D2)

ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยการศึกษาสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำทั้งนักพัฒนาไทยและต่างประเทศ ผลการศึกษาและสังเคราะห์ ผู้วิจัยได้นำมากำหนดขั้นตอนการพัฒนาการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนนี้มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และความต้องการจำเป็นของผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นและการจัดการศึกษาหลักสูตรสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ

ราชชนครินทร์ สำหรับเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของสังคมไทยในปัจจุบัน โดย ศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิด สรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับเป็นแนวทางในการกำหนด โครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่น

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแนวคิด ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นของสังคมไทยในปัจจุบันโดยมีขั้นตอนการสร้างแบบวิเคราะห์เอกสารที่ใช้ศึกษา แนวคิด หลักการและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อสังเคราะห์ เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสาร ตำราการสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร
- 2) สร้างแบบวิเคราะห์เอกสารโดยกำหนดประเด็นการวิเคราะห์เอกสารจำแนกเป็น สภาพที่คาดหวังและสภาพที่เป็นจริง
- 3) นำแบบวิเคราะห์เอกสารที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของแบบวิเคราะห์เอกสารเชิงทฤษฎี และนำไป ปรับปรุงแก้ไข

2. ศึกษาสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้หลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัย ราชภัฏราชชนครินทร์ ตลอดจนความต้องการของท้องถิ่นในพื้นที่ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และรวบรวมเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับเป็นแนวทางในการกำหนดโครง กร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชน ท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบ หลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จำนวน 5 ท่าน ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ จำนวน 2 ท่าน ผู้นำชุมชนท้องถิ่น จำนวน 3 ท่าน รวม ทั้งสิ้น 10 ท่าน

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาสภาพการจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรสาขาวิชาสังคม ศึกษาและความต้องการของท้องถิ่น เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาได้แก่ แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วนสำคัญ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้รับการสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ในประเด็นสภาพปัญหาในการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตร จุดแข็งและข้อจำกัดของการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับบริบทเชิงพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น ความต้องการของท้องถิ่นต่อนักศึกษาวิชาชีพครู และแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

โดยมีขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นเพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบในการสร้างแบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดโครงสร้างและประเด็นการสัมภาษณ์คือ ประเด็นสภาพปัญหารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ขั้นตอนที่ 4 สร้างแบบสัมภาษณ์สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความสอดคล้องของแบบวิเคราะห์เอกสารเชิงทฤษฎีและนำไปปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 5 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ในด้านการใช้ภาษาและความสอดคล้องของประเด็นคำถามกับรายละเอียดที่ใช้ในการศึกษา

ขั้นตอนที่ 6 ปรับปรุง/แก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนไปดำเนินการสัมภาษณ์ในเรื่องภาษา และรายละเอียดของประเด็นคำถาม

2.1 ผลการศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้หลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ ของผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา และผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์

2.1.1 ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา และผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ พบว่า ประเด็นที่ 1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ยังขาดการบูรณาการเนื้อหาวิชากับบริบทของชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้นักศึกษาไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ทางสังคมศึกษาและภูมิศาสตร์เข้ากับสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพของชุมชนได้อย่างชัดเจน ประเด็นที่ 2 การจัดการเรียนรู้ส่วนใหญ่ยังคงเน้นในห้องเรียนและยังไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชนอย่างเพียงพอ ทำให้นักศึกษาขาดโอกาสในการฝึกทักษะสำคัญ เช่น การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การสื่อสารกับประชาชน และการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ตามบริบทจริง ประเด็นที่ 3 หลักสูตรยังขาดกลไกในการสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น และยังไม่มีการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริม ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น อย่างเป็นรูปธรรม เช่น ทักษะการตัดสินใจเชิงระบบ การทำงานเป็นทีมข้ามสาขา และการวางแผนโครงการพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งล้วนเป็นทักษะจำเป็นสำหรับครูสังคมศึกษาที่จะทำงานร่วมกับชุมชนในอนาคต

2.1.2 จุดแข็ง และข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทเชิงพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา และผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ พบว่า การจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษามีแนวโน้มให้ความสำคัญกับการบูรณาการเนื้อหาวิชากับพื้นที่จริง และบริบทของชุมชนในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น และรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ลงพื้นที่เพื่อฝึกปฏิบัติการในชุมชนผ่านกิจกรรมการสำรวจข้อมูล การสังเกต การสัมภาษณ์ และการจัดกิจกรรมร่วมกับคนในท้องถิ่น ซึ่งแนวทางดังกล่าวถือเป็นจุดแข็งที่ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และเริ่มพัฒนาองค์ความรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสื่อสาร การทำงานเป็นทีม และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในบางรายวิชา ยังมีส่วนสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมคุณลักษณะของการเป็นครูสังคมศึกษาที่ตระหนักถึงบริบทของพื้นที่

อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทเชิงพื้นที่และชุมชนท้องถิ่นในหลักสูตรยังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะความไม่ต่อเนื่องในการบูรณาการองค์ความรู้จากภาคทฤษฎีกับภาคปฏิบัติในพื้นที่จริง หลายกิจกรรมการเรียนรู้ยังคงอยู่ในรูปแบบการสอนแบบบรรยาย หรือเน้นเพียงการจัดทำรายงานภาคสนามโดยขาดกระบวนการวิเคราะห์เชิงลึกที่เชื่อมโยงกับประเด็นปัญหาในชุมชนอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังพบว่า ความร่วมมือระหว่าง

มหาวิทยาลัยกับหน่วยงานในท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษายังมีไม่มากนัก ทำให้กิจกรรมภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับชุมชนท้องถิ่นมักเป็นลักษณะของ “การเข้าไปศึกษา” มากกว่า “การทำงานร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม” ซึ่งจำกัดศักยภาพของนักศึกษาในการฝึกทักษะภาวะผู้นำ เช่น การวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจเชิงระบบ การประสานความร่วมมือกับภาคี และการสร้างความเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง

ดังนั้น แม้จะมีความพยายามในการจัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกับชุมชนในบางรายวิชา แต่ยังคงจำเป็นต้องมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความเป็นระบบมากขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้แนวคิดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ซึ่งสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับการปฏิบัติจริงในพื้นที่ชุมชน

2.1.3 ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นต่อนักศึกษาครูสังคมศึกษา

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย มีความคาดหวังต่อนักศึกษาครูสังคมศึกษาอย่างชัดเจนในฐานะ “ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” โดยเน้นให้ครูที่ผลิตจากหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษาเป็นทั้งผู้นำทางวิชาการและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน

ชุมชนต้องการให้การจัดการเรียนรู้ในหลักสูตรมีความเชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่มากยิ่งขึ้น ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ลงพื้นที่จริง ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายในท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่เพียงส่งผลให้นักศึกษาเข้าใจสถานการณ์จริง แต่ยังเป็นโอกาสในการพัฒนาทักษะเชิงพื้นที่ การตัดสินใจ การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารกับคนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

ในส่วนของคุณลักษณะที่ท้องถิ่นต้องการจากนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้แก่ ความสามารถในการเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนในชุมชน ความสามารถในการออกแบบแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบ และมีความตระหนักรู้ถึงบทบาทของตนในฐานะ “ครูที่มีหน้าที่รับใช้ชุมชน” ซึ่งควรทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเจตคติที่ดีต่อการพัฒนาท้องถิ่น และสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกอย่างยั่งยืน

ดังนั้น ความต้องการของท้องถิ่นไม่เพียงมุ่งหวังให้บัณฑิตมีความรู้ความสามารถเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังต้องการให้ครูสังคมศึกษาที่จบจากหลักสูตรราชภัฏที่มีทักษะเชิงพื้นที่และภาวะผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนชุมชนได้จริงในระยะยาว ซึ่งความต้องการนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่เน้นการผลิตครูเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2.1.4 แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษา พบว่า การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา จำเป็นต้องมีลักษณะเชิงปฏิบัติที่บูรณาการองค์ความรู้กับพื้นที่จริง และเชื่อมโยงกับปัญหาและศักยภาพของชุมชนอย่างแท้จริง โดยต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และมุ่งเน้นการฝึกทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานร่วมกับชุมชน เช่น ทักษะการตัดสินใจ การสื่อสาร การวางแผน การทำงานเป็นทีม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีในท้องถิ่น นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังเสนอว่ารูปแบบที่ดีควรเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านการลงปฏิบัติพื้นที่จริง (field-based learning) โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมให้ข้อมูล ร่วมวิเคราะห์ ร่วมออกแบบกิจกรรม หรือร่วมประเมินผล ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจที่ลุ่มลึกในสภาพปัญหาเชิงพื้นที่ และพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาและวางแผนเชิงระบบตามสถานการณ์จริงของแต่ละชุมชน

ในด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของรูปแบบการเรียนรู้ ผู้ให้ข้อมูลเน้นว่าความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชนท้องถิ่น เป็นหัวใจสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือเชิงนโยบายการสนับสนุนภาคสนาม หรือการร่วมเป็นหุ้นส่วนทางวิชาการของชุมชน นอกจากนี้ การมีบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทั้งด้านวิชาการและการทำงานพื้นที่ จะช่วยให้การจัดการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน

2.2 ผลการศึกษาข้อมูลสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้หลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ ของผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.2.1 ด้านสภาพปัญหาการจัดการเรียนรู้หลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์

จากการศึกษา พบว่า หลักสูตรยังไม่เปิดโอกาสให้นักศึกษามีส่วนร่วมกับชุมชน ในเชิงลึก ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนกับสถานการณ์จริงในพื้นที่ นักศึกษาส่วนใหญ่มีความรู้ทางทฤษฎีในระดับที่ดี แต่เมื่อเข้ามาในพื้นที่จริงกลับไม่สามารถเข้าใจโครงสร้างปัญหา ความสัมพันธ์ทางสังคม หรือแนวทางในการสื่อสารกับชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง ผู้นำชุมชนบางรายให้ข้อสังเกตว่า การเข้ามาของนักศึกษาบางครั้งยังคงมีลักษณะของ “การมาเก็บข้อมูลเพียงชั่วคราว” โดยไม่มีการติดตามหรือสร้างผลกระทบที่ยั่งยืนในชุมชน

นอกจากนี้ ผู้นำชุมชนยังตั้งข้อสังเกตว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรยังไม่สนับสนุนให้เกิดการแก้ปัญหาจริงร่วมกับชุมชน เช่น การวิเคราะห์ปัญหาเชิงพื้นที่ การจัดทำแผนพัฒนา หรือการสร้างเครือข่ายระหว่างนักศึกษาและภาคีในพื้นที่ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญสำหรับครูสังคมศึกษาที่มีบทบาทต่อการพัฒนาท้องถิ่น

2.2.2 จุดแข็งและข้อจำกัดของการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับบริบทเชิงพื้นที่และชุมชนท้องถิ่น

จากการศึกษา พบว่า ผู้นำชุมชนเห็นว่าการเรียนรู้บางรายวิชาเริ่มมีความพยายามเชื่อมโยงกับพื้นที่จริง เช่น การจัดกิจกรรมลงพื้นที่สำรวจ หรือการศึกษานิเทศก์ท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นจุดแข็งที่ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง และมีโอกาสพบปะกับบุคคลในชุมชน อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดสำคัญคือ การขาดความต่อเนื่องของกิจกรรม และการวางแผนการเรียนรู้ที่ไม่ได้มาจากความต้องการของชุมชนโดยตรง ทำให้บทบาทของนักศึกษาในกิจกรรมยังจำกัด และไม่สามารถพัฒนาเป็นโครงการที่ส่งผลต่อชุมชนในระยะยาว นอกจากนี้ นักศึกษาบางส่วนยังขาดทักษะในการสื่อสารและทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้จากชุมชนอย่างแท้จริง

2.2.3 ความต้องการของชุมชนท้องถิ่นต่อนักศึกษาครูสังคมศึกษา

จากการศึกษา พบว่า ชุมชนท้องถิ่นมีความต้องการให้นักศึกษาครูสังคมศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทเฉพาะของชุมชน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถนำไปสอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงของผู้เรียนและบริบทของท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ ชุมชนยังคาดหวังให้นักศึกษาครูมีทักษะการเป็นผู้นำ เช่น การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การทำงานร่วมกับคนในพื้นที่ และการริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชนได้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถในการทำงานเป็นทีมและมีจิตสำนึกในการรับใช้ชุมชน ถือเป็นคุณลักษณะที่ชุมชนให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

2.2.4 แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

จากการศึกษาข้อมูลจากผู้นำชุมชนท้องถิ่น พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรมีลักษณะบูรณาการระหว่างเนื้อหาทางวิชาการกับบริบทของชุมชนในพื้นที่จริง โดยเน้นให้นักศึกษาครูมีโอกาสลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงผ่านกระบวนการสำรวจ

วิเคราะห์ และร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชน แนวทางที่ได้รับการเสนอแนะ ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านโครงการที่นักศึกษาช่วยออกแบบกิจกรรมพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ การจัดกิจกรรมวิชาการควบคู่กับกิจกรรมบริการชุมชน และการสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกฝนการเป็นผู้นำเชิงพื้นที่อย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ควรมีการกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจน เช่น การสื่อสารกับชุมชน การประเมินศักยภาพพื้นที่ และการพัฒนาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาของชุมชน โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกและการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในทุกชั้นตอน

จากการสังเคราะห์ข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปองค์ประกอบเบื้องต้นของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ได้ 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1) หลักการจัดการเรียนรู้ (Learning Principles) ได้แก่ เน้นการบูรณาการความรู้กับบริบทท้องถิ่น ใช้พื้นที่ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้ (community-based learning) และสร้าง การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกชั้นตอน

2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ (Learning Objectives) ได้แก่ เพื่อพัฒนาทักษะภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น สร้างความสามารถในการคิดวิเคราะห์ วางแผน และประสานงานกับภาคีในพื้นที่ และสร้างจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อการพัฒนาท้องถิ่น

3) กระบวนการจัดการเรียนรู้ (Learning Process) ได้แก่ เรียนรู้จากสถานการณ์จริงในชุมชน ดำเนินการผ่านกิจกรรมเชิงพื้นที่ เช่น การสำรวจ วิเคราะห์ วางแผน และดำเนินโครงการ และมีขั้นตอนสะท้อนผลและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

4) บทบาทของผู้เรียน ผู้สอน และชุมชน (Stakeholder Roles) ได้แก่ บทบาทของผู้เรียน ต้องเป็นผู้จัดการเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติและสื่อสารกับชุมชน บทบาทของผู้สอน ต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) และเป็นพี่เลี้ยงด้านวิชาการ และบทบาทของชุมชน ต้องเป็นผู้ร่วมออกแบบ ร่วมเรียนรู้ และร่วมประเมินผล

5) ปัจจัยเสริมความสำเร็จ (Success Factors) ได้แก่ ความร่วมมือเชิงระบบระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน ความพร้อมของหลักสูตรและการสนับสนุนด้านนโยบาย และความเชี่ยวชาญของอาจารย์ผู้สอนทั้งในด้านเนื้อหาและการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลพื้นฐานมาเป็นแนวทางในการกำหนดโครงร่างรูปแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยแบ่งการดำเนินการเป็น 3 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 การกำหนดโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำข้อมูลพื้นฐานมาเป็นแนวทางในการกำหนดโครงร่างรูปแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ดังนี้

1. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และแนวคิด การเรียนรู้ โดยนำแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ผสานเข้ากับหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ แบบสืบสอบ และหลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม จากนักวิชาการต่าง ๆ (ดังตาราง 1) ดังนี้

ตาราง 1 สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ

นักวิชาการ	สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
ทศนา เขมมณี (2556)	การดำเนินการเรียนการสอน โดยที่ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถาม เกิดความคิด และลงมือแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาประมวลหาคำตอบ หรือข้อสรุปด้วยตนเอง โดยที่ผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ในด้านต่าง ๆ ให้แก่ผู้เรียน เช่น ในด้านการสืบค้นหาแหล่งความรู้ การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์ การสรุปข้อมูล การอภิปรายโต้แย้งทาง วิชาการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น
Joyce and weil (2015)	เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการสืบค้นและแก้ไข ปัญหาด้วยตนเอง โดยกระบวนการนี้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่

ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
	การเผชิญหน้ากับปัญหา การรวบรวมข้อมูลเพื่อยืนยันและทดลอง การจัดระเบียบข้อมูล และการวิเคราะห์กระบวนการสืบสอบ รูปแบบการสอนนี้จะเน้นความร่วมมือระหว่างนักเรียนและครู โดยครูเป็นผู้ควบคุมกระบวนการและกระตุ้นให้นักเรียนคิด วิเคราะห์ และทดสอบข้อสมมติฐานต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างทางปัญญา นักเรียนจะได้รับ การสนับสนุนให้ตั้งคำถามที่มีความลึกซึ้งและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน การกระตุ้นให้เกิดการโต้ตอบทางความคิดระหว่างนักเรียน ครูทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและสนับสนุน โดยไม่ตัดสินสมมติฐานของนักเรียนในทันที เพื่อให้ นักเรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ
Sharon Friesen (2013)	กระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการตั้งคำถาม ค้นหา และสำรวจข้อมูลด้วยตนเอง แนวคิดนี้เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยครูมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถสืบค้นหาคำตอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น แนวคิดนี้ยังสนับสนุนการใช้กระบวนการทดลองและการตั้งสมมติฐาน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และหาข้อสรุปด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังเน้นการพัฒนาทักษะที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 เช่น ความคิดสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบ
Ard W. Lazonder and Ruth Harmsen (2016)	กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้เรียนจะมีบทบาทในการตั้งคำถาม, สืบค้นข้อมูล, ทดลอง, วิเคราะห์ และสรุปผลด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการสืบเสาะหาคำตอบในลักษณะเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ การเรียนรู้แบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนา

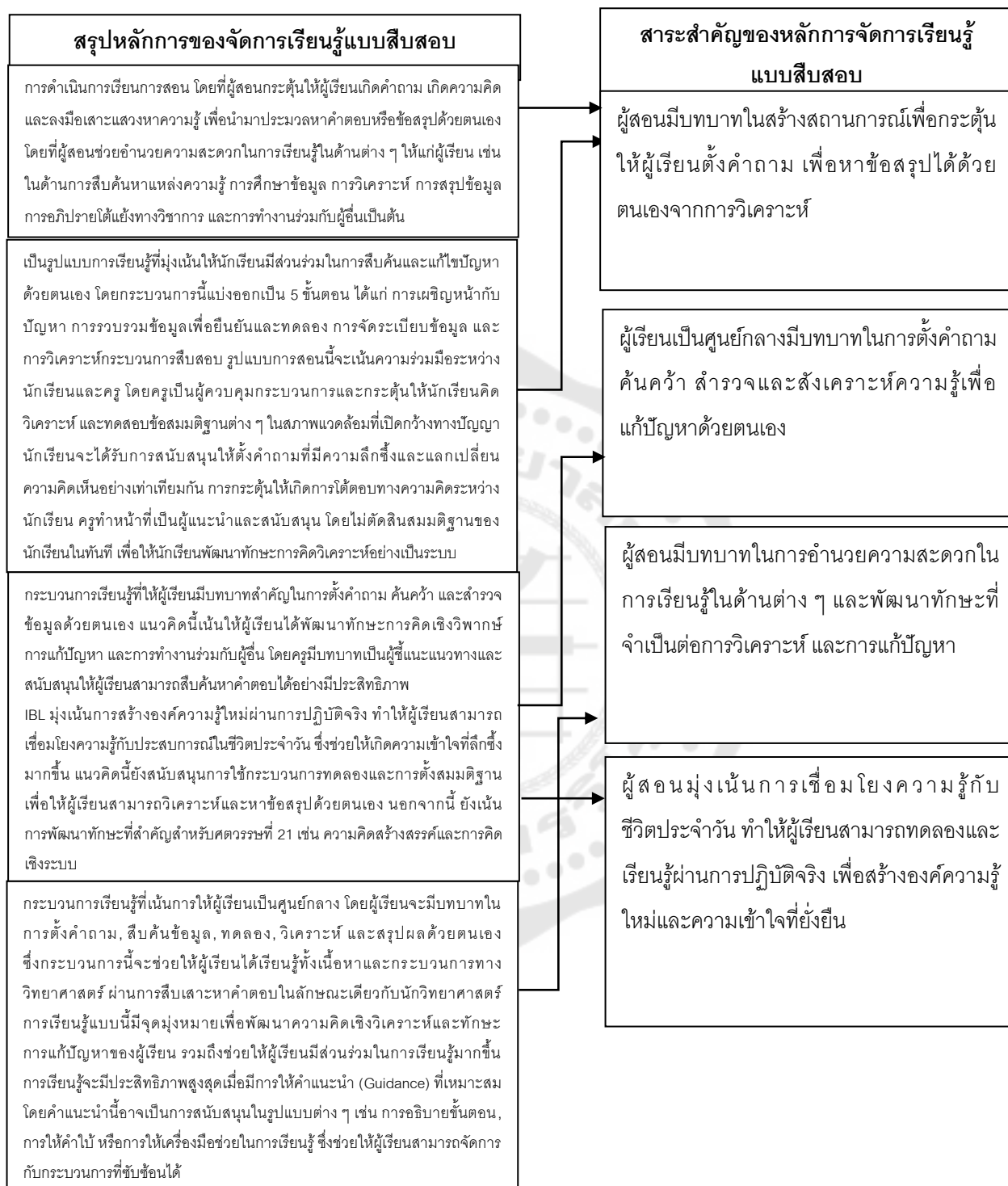
ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
	ความคิดเชิงวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียน รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อมีการให้คำแนะนำ (Guidance) ที่เหมาะสม โดยคำแนะนำนี้อาจเป็นการสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การอธิบายขั้นตอน, การให้คำใบ้ หรือการให้เครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถจัดการกับกระบวนการที่ซับซ้อนได้
	การเผชิญหน้ากับปัญหา การรวบรวมข้อมูลเพื่อยืนยันและทดลอง การจัดระเบียบข้อมูล และการวิเคราะห์กระบวนการสืบสอบ รูปแบบการสอนนี้จะเน้นความร่วมมือระหว่างนักเรียนและครู โดยครูเป็นผู้ควบคุมกระบวนการและกระตุ้นให้นักเรียนคิด วิเคราะห์ และทดสอบข้อสมมติฐานต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมที่เปิดกว้างทางปัญญา นักเรียนจะได้รับ การสนับสนุนให้ตั้งคำถามที่มีความลึกซึ้งและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน การกระตุ้นให้เกิดการโต้ตอบทางความคิดระหว่างนักเรียน ครูทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและสนับสนุน โดยไม่ตัดสินสมมติฐานของนักเรียนในทันที เพื่อให้ นักเรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ
Sharon Friesen (2013)	กระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการตั้งคำถาม ค้นคว้า และสำรวจข้อมูลด้วยตนเอง แนวคิดนี้เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยครูมีบทบาทเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถสืบค้นหาคำตอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้น แนวคิดนี้ยังสนับสนุนการใช้กระบวนการทดลองและการตั้งสมมติฐาน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และหาข้อสรุปด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังเน้นการพัฒนาทักษะที่สำคัญสำหรับ

ตาราง 1 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
	ศตวรรษที่ 21 เช่น ความคิดสร้างสรรค์และการคิดเชิงระบบ
Ard W. Lazonder and Ruth Harmsen (2016)	กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้เรียนจะมีบทบาทในการตั้งคำถาม, สืบค้นข้อมูล, ทดลอง, วิเคราะห์ และสรุปผลด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการสืบเสาะหาคำตอบในลักษณะเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ การเรียนรู้แบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาความคิดเชิงวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียน รวมถึงช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น การเรียนรู้จะมีประสิทธิภาพสูงสุดเมื่อมีการให้คำแนะนำ (Guidance) ที่เหมาะสม โดยคำแนะนำนี้อาจเป็นการสนับสนุนในรูปแบบต่างๆ เช่น การอธิบายขั้นตอน, การให้คำใบ้ หรือการให้เครื่องมือช่วยในการเรียนรู้ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถจัดการกับกระบวนการที่ซับซ้อนได้

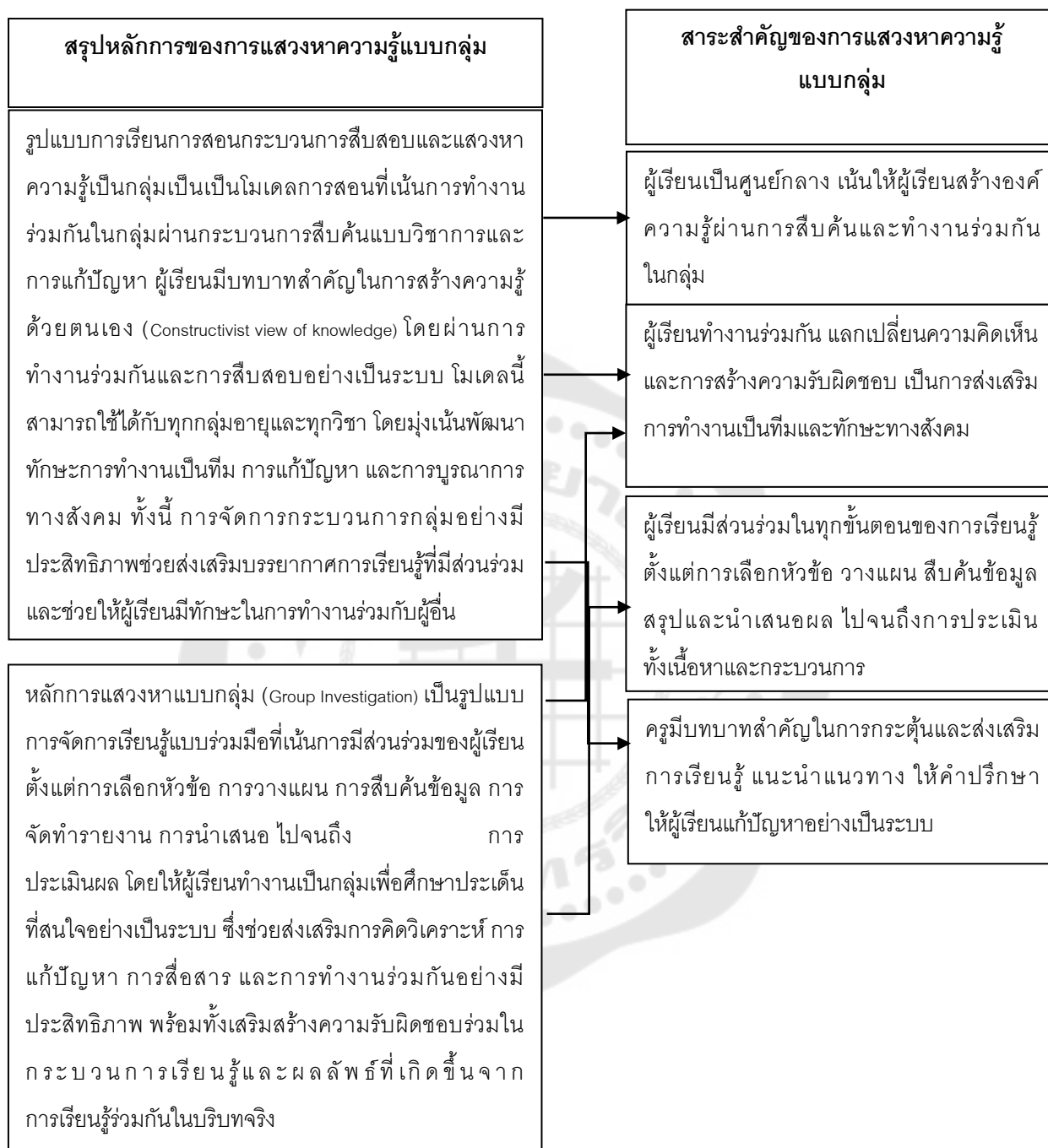
ภาพประกอบ 3 ความเชื่อมโยงของหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบกับ
สาระสำคัญของหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ

ภาพประกอบ 4 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของหลักการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ

ตาราง 2 สรุปหลักการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม

นักวิชาการ	สรุปหลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
Joyce & Weil (2015)	หลักการของการแสวงหาความรู้เป็นกลุ่มเป็นโมเดลการสอนที่เน้นการทำงานร่วมกันในกลุ่มผ่านกระบวนการสืบค้นแบบวิชาการและการแก้ปัญหา ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Constructivist view of knowledge) โดยผ่านการทำงานร่วมกันและการสืบสวนอย่างเป็นระบบ โมเดลนี้สามารถใช้ได้กับทุกกลุ่มอายุและทุกวิชา โดยมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา และการบูรณาการทางสังคม ทั้งนี้ การจัดการกระบวนการกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีส่วนร่วมและช่วยให้ผู้เรียนมีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
Sharan & Sharan (1992)	หลักการแสวงหาแบบกลุ่ม (Group Investigation) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนตั้งแต่การเลือกหัวข้อ การวางแผน การสืบค้นข้อมูล การจัดทำรายงาน การนำเสนอ ไปจนถึงการประเมินผล โดยให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มเพื่อศึกษาประเด็นที่สนใจอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การสื่อสาร และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเสริมสร้างความรับผิดชอบร่วมในกระบวนการเรียนรู้และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันในบริบทจริง

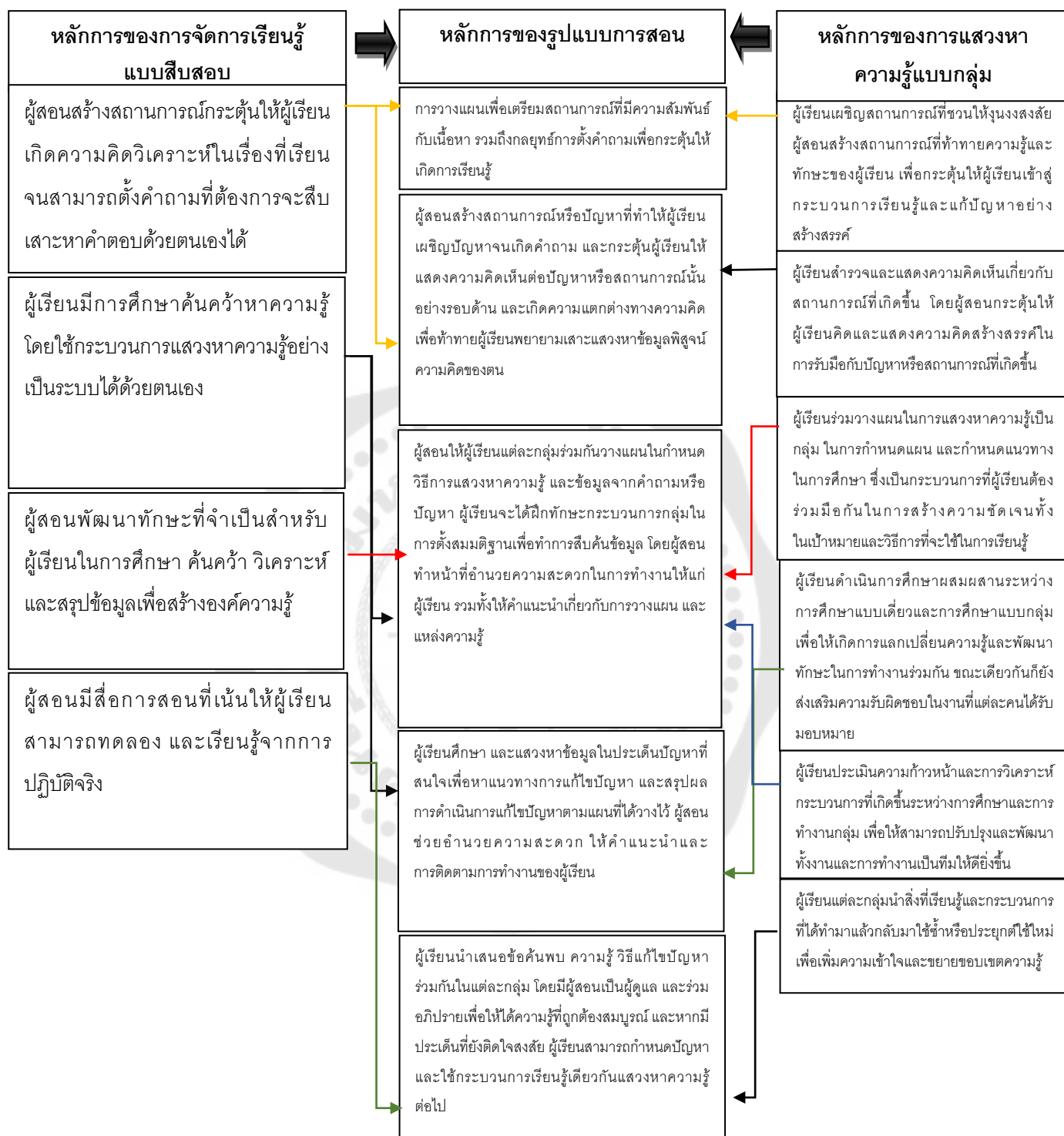

ภาพประกอบ 5 ความเชื่อมโยงหลักการของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม กับสาระสำคัญของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม

ภาพประกอบ 6 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของการแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม

ภาพประกอบ 7 หลักการของการศึกษาหลักการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหา

แบบกลุ่ม

ตาราง 3 สรุปแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
Yurdal Dikmenli (2014)	"Geographic Literacy" หรือ "Geoliteracy" เป็นความสามารถในการเข้าใจและนำความรู้ทางภูมิศาสตร์มาใช้ในการแก้ปัญหา รวมถึงการใช้กระบวนการคิดเชิงเหตุผล การแก้ปัญหา และการคิดเชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงความรู้ทางภูมิศาสตร์กับสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวัน การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ การตีความข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม และการเข้าใจความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรับรู้และการดำเนินชีวิต
กนก จันทรา (2565)	การรู้เรื่องภูมิศาสตร์คือความสามารถในการเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์ การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และการมองอนาคตและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ การเรียนรู้ภูมิศาสตร์ต้องพัฒนานักเรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เครื่องมือและเทคโนโลยีทางภูมิศาสตร์ รวมถึงการคิดเชิงพื้นที่ เชิงระบบ และการแปลความหมายข้อมูลทางภูมิศาสตร์ โดยที่ 1. การเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์ ผู้เรียนจะต้องสามารถเข้าใจการทำงานของระบบธรรมชาติและมนุษย์ในพื้นที่ต่าง ๆ สามารถอธิบายลักษณะสิ่งแวดล้อมทั้งที่เกิดจากธรรมชาติและจากกิจกรรมของมนุษย์ และเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม 2. การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ เป็นการให้เหตุผลและการคิดวิเคราะห์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับกิจกรรมของมนุษย์ ตลอดจนเข้าใจถึงผลกระทบของการกระทำที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ

ตาราง 3 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
	3. การมองอนาคตและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ผู้เรียนจะต้องพิจารณาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ในอนาคตและพัฒนาทักษะการคิดเชิงอนาคต เพื่อวางแผนและตัดสินใจโดยคำนึงถึงการรักษาความสมดุลของสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน
James Oigara (2006)	geographic literacy หรือ การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ คือความสามารถในการแสดงความรู้เกี่ยวกับตำแหน่งของสถานที่ต่าง ๆ เข้าใจเกี่ยวกับผู้คนและวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับภูมิภาคต่าง ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในภูมิภาคต่าง ๆ และวิธีที่ภูมิศาสตร์เชื่อมโยงกับความไม่เท่าเทียมกันในด้านอำนาจและทรัพยากรระหว่างประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก โดยความรู้ทางภูมิศาสตร์ประกอบด้วย 1. ความรู้เกี่ยวกับสถานที่และตำแหน่ง (Location Knowledge) เป็นระดับพื้นฐานของ Geoliteracy ซึ่งหมายถึงการรู้จักชื่อสถานที่และสามารถระบุตำแหน่งของสถานที่ต่าง ๆ บนแผนที่ได้ 2. ความเข้าใจในความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (Spatial Relationships) หมายถึงการเข้าใจว่าผู้คนและสถานที่มีความสัมพันธ์กันอย่างไร เช่น เหตุใดพื้นที่หนึ่งถึงมีลักษณะทางธรรมชาติหรือเศรษฐกิจแบบนั้น รวมถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมต่อผู้คน 3. การคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เป็นการเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความไม่เท่าเทียมกันของการจัดสรรทรัพยากร และการตัดสินใจเชิงนโยบายที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

ตาราง 3 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
Alan Backler and Joseph Stoltman (1986)	ความรู้ทางภูมิศาสตร์ คือความสามารถในการเข้าใจและประยุกต์ใช้ข้อมูลทางภูมิศาสตร์เพื่อวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง โดยไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการรู้ว่าตำแหน่งของสถานที่ต่าง ๆ อยู่ที่ใดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการทำความเข้าใจว่า ทำไม สถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ จึงตั้งอยู่ในตำแหน่งนั้น และ ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการจัดการและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม ซึ่งประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1. การถามคำถามทางภูมิศาสตร์ การตั้งคำถามเช่น "อยู่ที่ไหน" และ "ทำไมถึงอยู่ตรงนั้น" เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาภูมิศาสตร์อย่างมีระบบ 2. การรวบรวมและนำเสนอข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การใช้เครื่องมือ เช่น แผนที่ ตาราง และกราฟ เพื่อแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่และวิเคราะห์ผลกระทบ 3. การตีความข้อมูลและการทดสอบข้อสรุป การนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหา ทำข้อสรุป และทดสอบความถูกต้องของข้อสรุปนั้น
National Council for the Social Studies (2002)	เป็นความสามารถในการใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่พัฒนามาจากการศึกษาเรื่องพื้นที่และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจและจัดการกับปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ความรู้ทางภูมิศาสตร์นี้ครอบคลุมถึงการใช้แผนที่ การตีความข้อมูลเชิงพื้นที่ และความเข้าใจในลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของสถานที่ต่าง ๆ บนโลก โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทักษะในการวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับโลก ประกอบไปด้วยแนวคิดหลักที่สำคัญหลายประการ ซึ่งเน้นการเชื่อมโยงระหว่างความรู้ทางภูมิศาสตร์กับการตัดสินใจ

ตาราง 3 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	และการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1. การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ (Using Maps and Tools) ความสามารถในการใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจโลกและการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และพื้นที่ต่าง ๆ 2. การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (Spatial Analysis) การคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับตำแหน่งและการกระจายของสิ่งต่าง ๆ บนโลก เพื่อให้สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง 3. ความเข้าใจลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของสถานที่ต่าง ๆ (Understanding Physical and Cultural Characteristics) การทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ เช่น ภูมิประเทศ อากาศ และทรัพยากร รวมถึงลักษณะทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาค 4. การเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมและภูมิภาค (Cultural and Regional Connections) ความสามารถในการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม 5. การจัดการทรัพยากรและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (Resource Management and Environmental Impact) การพิจารณาและวิเคราะห์วิธีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม พร้อมกับหาวิธีการที่สามารถสร้างความยั่งยืนได้

ตาราง 3 (ต่อ)

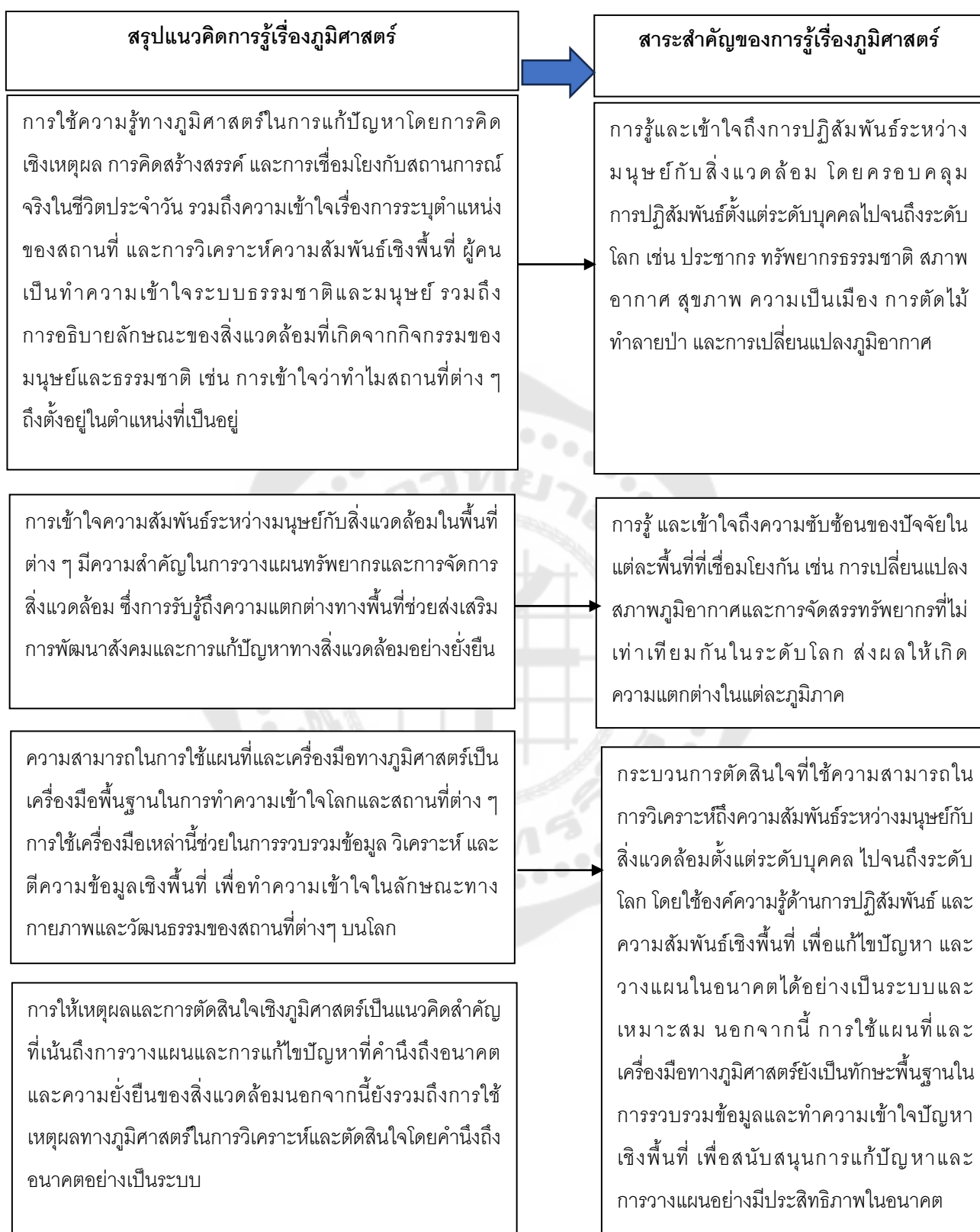
นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
	6. การตัดสินใจโดยใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ (Decision Making Using Geographic Knowledge) การใช้ข้อมูลและความเข้าใจทางภูมิศาสตร์ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน การวางแผนเมือง และการแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่นหรือระดับโลก
Roper Public Affairs and National Geographic Education Foundation (2006)	Geoliteracy หรือ ความรู้ทางภูมิศาสตร์ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการเข้าใจและใช้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ผู้คน และสภาพแวดล้อมทั่วโลก แนวคิดนี้สำคัญในโลกปัจจุบันที่มีความเชื่อมโยงระหว่างประเทศและภูมิภาคต่างๆ มากขึ้น หลักการสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ได้แก่ 1. ความรู้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Knowledge) การมีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ ตำแหน่งบนแผนที่ ทวีป ประเทศ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2. ทักษะทางภูมิศาสตร์ (Geographic Skills) ความสามารถในการอ่านแผนที่ การนำทาง การระบุตำแหน่งของประเทศและสถานที่ทางธรรมชาติที่สำคัญ การใช้แผนที่ในการวางแผนการเดินทาง และการเข้าใจผลกระทบจากภูมิศาสตร์ต่อเหตุการณ์ในข่าว 3. การตัดสินใจเชิงพื้นที่ (Spatial Decision Making) การใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในการวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม และการป้องกันภัยพิบัติ
สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	การรู้เรื่องภูมิศาสตร์เป็นลักษณะที่แสดงความสามารถในการใช้ความเข้าใจเชิงภูมิศาสตร์ (ability to use geographic understanding) และการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ (geographic reasoning) เพื่อการตัดสินใจเชิงภูมิศาสตร์ อย่างเป็นระบบ

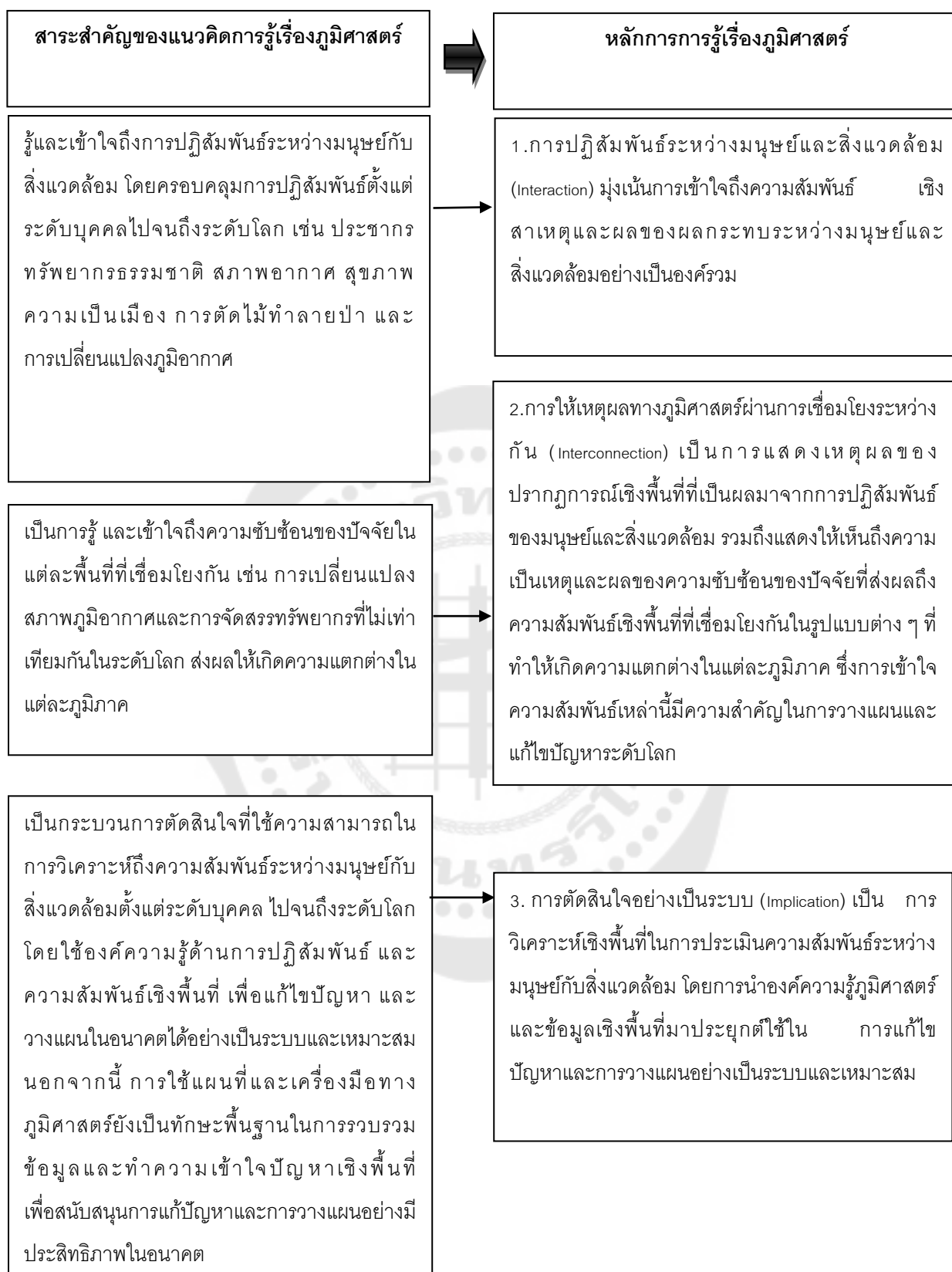
ตาราง 3 (ต่อ)

นักวิชาการ	สรุปแนวคิด/หลักการ ของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
ชื่อนักวิชา (พ.ศ.)	
กระทรวงศึกษาธิการ (2560)	(systematic geographic decision) ในการแก้ไขปัญหาและ วางแผนในอนาคต (problem solving and future planning) โดย อาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความสามารถทาง ภูมิศาสตร์ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ และทักษะทางภูมิศาสตร์

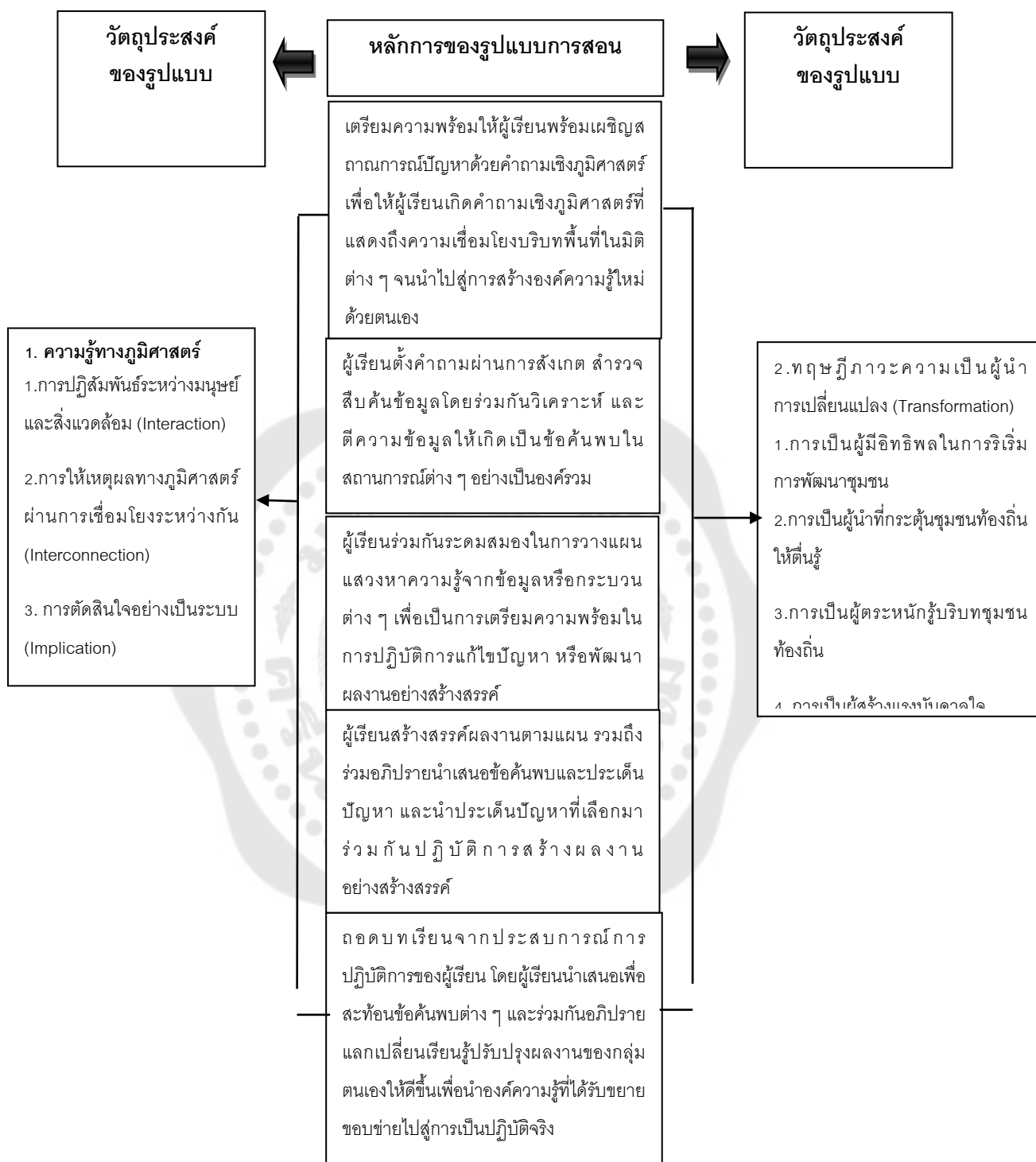
ภาพประกอบ 8 ความเชื่อมโยงแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์กับสาระสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

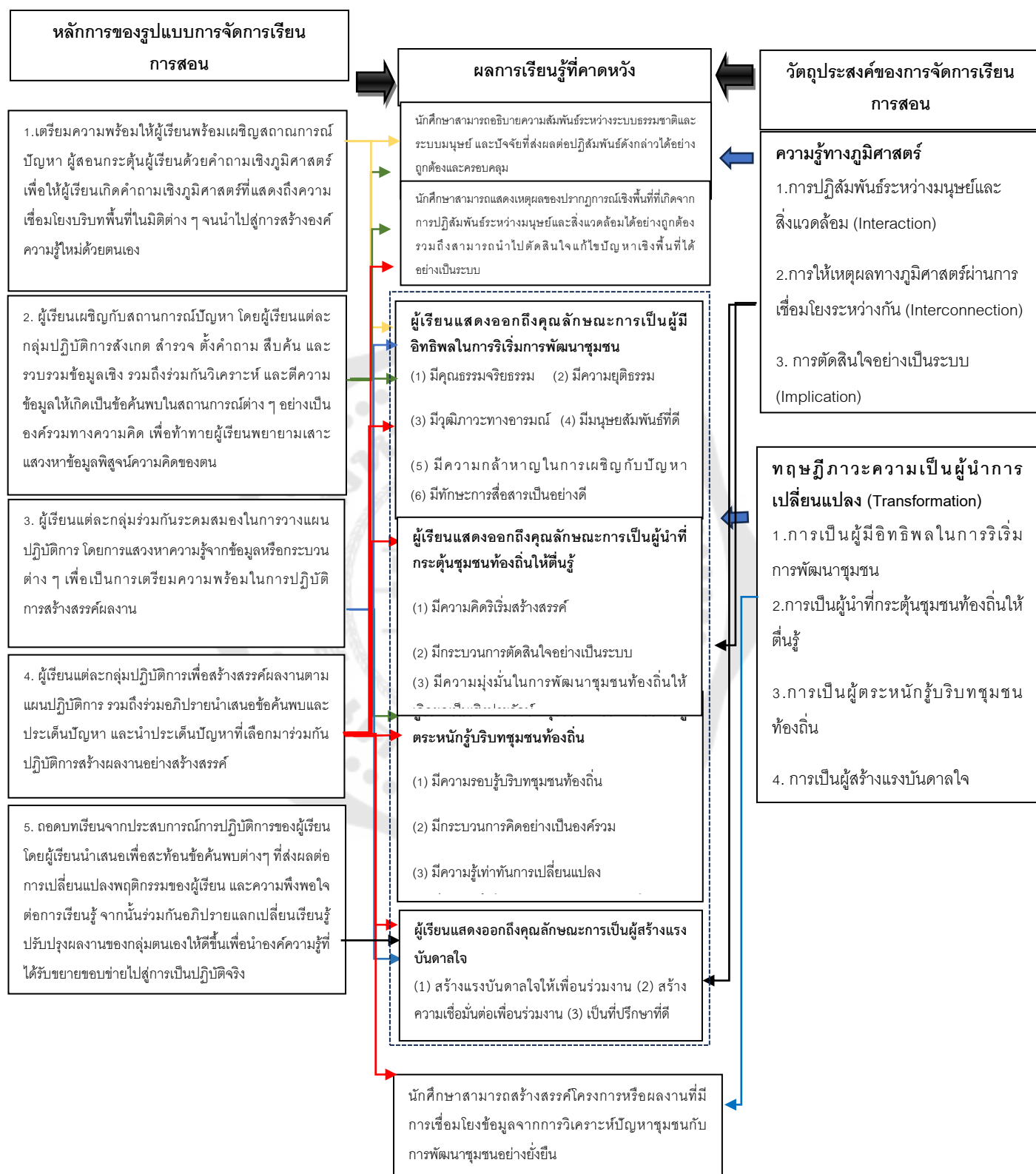
ภาพประกอบ 9 ผลการวิเคราะห์สาระสำคัญของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ภาพประกอบ 10 หลักการของการศึกษาหลักการของหลักการการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและ
แสวงหาแบบกลุ่ม และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ภาพประกอบ 11 ความสัมพันธ์ของหลักการรูปแบบกับวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ภาพประกอบ 12 วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน

ผู้วิจัยได้นำวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ภาพ 12 มากำหนดเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ (ดังตาราง 4)

ตาราง 4 แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งกำหนดขึ้นจากวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	แนวทางการจัดการเรียนรู้
1. องค์ความรู้การรู้เรื่องภูมิศาสตร์	
1.1 นักศึกษาสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติและระบบมนุษย์ และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้อย่างถูกต้องและครอบคลุม	1. ผู้สอนทำการทบทวนองค์ความรู้เดิม และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหา 2. กระตุ้นผู้เรียนด้วยคำถามเชิงภูมิศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ในมิติต่าง ๆ 3. กระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิมสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่
1.2 นักศึกษาสามารถแสดงเหตุผลของปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง รวมถึงสามารถนำไปตัดสินใจแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ	4. ผู้สอนเตรียมและนำเสนอสถานการณ์ปัญหาระดับชุมชนท้องถิ่น 5. อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการสำรวจสังเกต ตั้งคำถาม และรวบรวมข้อมูล 6. กระตุ้นให้ผู้เรียนสังเคราะห์ ตีความข้อค้นพบเชิงพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม 7. กระตุ้นให้ผู้เรียนกำหนดขอบเขตประเด็นปัญหาและตัดสินใจเลือกประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากข้อค้นพบเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ

ตาราง 4 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	แนวทางการจัดการเรียนรู้
1.3 นักศึกษาสามารถสร้างสรรค์โครงการหรือผลงานที่มีการเชื่อมโยงข้อมูลจากการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน	8. ผู้สอนให้ความรู้ คำชี้แนะ และคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการงานตามแผนการปฏิบัติการที่กำหนดให้บรรลุ 9. ให้คำแนะนำระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของผู้เรียนติดตามการปฏิบัติงานของผู้เรียนตามแผนการปฏิบัติงาน
1. ทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation)	
2.1 ผู้เรียนแสดงออกถึงคุณลักษณะการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชน	10. ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนอธิบายถึงวิธีการแก้ปัญหาที่เน้นความเป็นธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน 11. ผู้สอนจัดกิจกรรมกลุ่มให้ผู้เรียนร่วมกันตัดสินใจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนจากสถานการณ์
2.2 ผู้เรียนแสดงออกถึงคุณลักษณะการเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้	12. ผู้สอนจัดกิจกรรมกลุ่มให้ผู้เรียนระดมความคิดเพื่อวางแผน และแก้ปัญหาชุมชน/สร้างสรรค์ประเด็นข้อค้นพบใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ 13. กระตุ้นให้ผู้เรียนให้ตัดสินใจเลือกประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากข้อค้นพบเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ
2.3 ผู้เรียนแสดงออกถึงคุณลักษณะการเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น	14. ผู้สอนนำเสนอสถานการณ์ปัญหาระดับชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้สำรวจ สังเกต ตั้งคำถาม และรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ครอบคลุมทุกบริบท

ตาราง 4 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	แนวทางการจัดการเรียนรู้
2.4 ผู้เรียนแสดงออกถึงคุณลักษณะการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ	15.กระตุ้นให้ผู้เรียนให้คำแนะนำเพื่อนในกลุ่มอย่างเป็นมิตรและสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและบทบาทที่ปรึกษาในการทำงานร่วมกัน 16 กระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ชื่นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังเพื่อปรับปรุงผลงานของกลุ่มตนเองให้ดีขึ้น

ผู้วิจัยนำแนวทางการจัดการเรียนการสอน ตาราง 4 มาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้ขั้นตอนของรูปแบบการจัดการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)

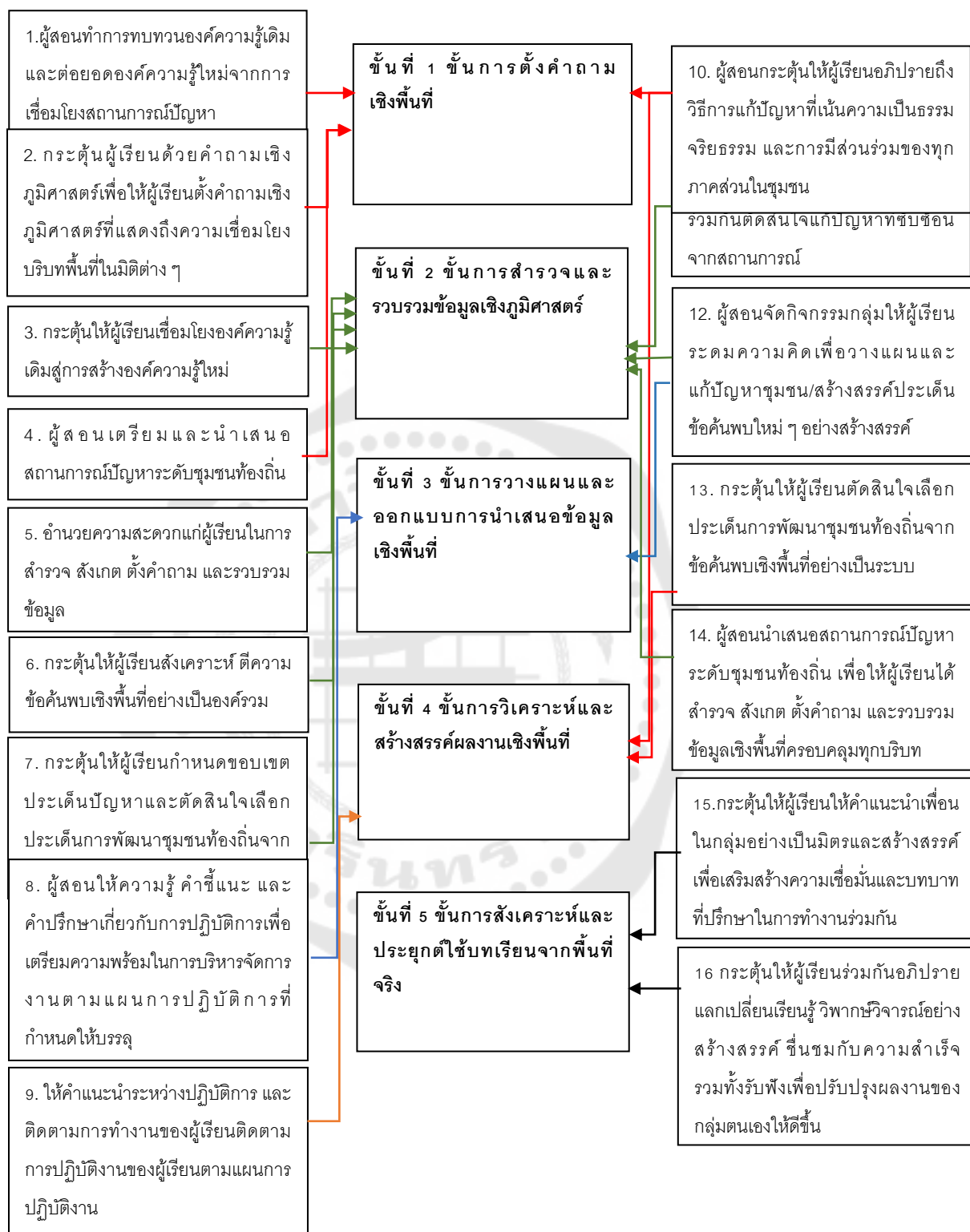
ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering)

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation))

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application)

โดยขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา (ดังภาพประกอบ 13)

ภาพประกอบ 13 ขั้นตอนการเรียนรู้การสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

จากภาพ 13 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนพร้อมเผชิญสถานการณ์ปัญหา โดยผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาการสอน และการวัดและประเมินผล ในขั้นนี้ผู้สอนทำการทบทวนองค์ความรู้เดิม และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหา โดยกระตุ้นผู้เรียนด้วยคำถามเชิงภูมิศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิด ความงุนงงสงสัย และตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ในมิติต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนและผู้สอนจึงร่วมกันอภิปรายความรู้จนนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหา ในขั้นนี้ผู้สอนจะนำเสนอ สถานการณ์ปัญหา โดยผู้เรียนทำหน้าที่ในการสังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม สืบค้น และรวบรวมข้อมูล เชิงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจและหาข้อเท็จจริงจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อลงข้อคิดร่วมกันโดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา กับการเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้เกิดเป็นข้อค้นพบใน สถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม และร่วมกันอภิปรายเพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีผู้สอนสังเกต และชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร และการดำเนินการในการสอบถาม สัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติตนใน ระหว่างทำการแสวงหาข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันระดมสมองเพื่อวางแผนใน การแสวงหาความรู้จากข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมใน การปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ในขั้นนี้ผู้เรียนออกแบบแผนการปฏิบัติการ ที่ระบุถึงกระบวนการ ทำงาน และเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติการ ตลอดจนขั้นตอนบริหารจัดการงาน เบื้องต้น โดยมีผู้สอนคอยสนับสนุน ส่งเสริม คำชี้แนะ และคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติการ เพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการงานตามแผนการปฏิบัติการที่กำหนดให้บรรลุ

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามแผนปฏิบัติการ ในขั้นที่ 3 ในขั้นนี้ผู้เรียนร่วมอภิปรายนำเสนอข้อค้นพบและประเด็นปัญหา จากนั้นผู้เรียนแต่ละ

กลุ่มร่วมกันจัดลำดับความสำคัญ และทำการตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหา หรือประเด็น การพัฒนาอย่างเป็นระบบ และนำประเด็นปัญหาที่เลือกมาร่วมกันปฏิบัติการสร้างผลงาน อย่างสร้างสรรค์ โดยมีผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่าง ปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของนักเรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) เป็นขั้นถอดบทเรียนจากประสบการณ์การปฏิบัติการของนักเรียน โดยผู้เรียนนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ ที่ เป็นความรู้ใหม่ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ อย่างสร้างสรรค์ ชื่นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังข้อปรับปรุงของผลงานของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับขยายขอบข่ายไปสู่การเป็นปฏิบัติจริง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ตั้งคำถาม ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง รวมถึงอำนวยความสะดวก และสังเกตการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน ในแต่ละกลุ่ม

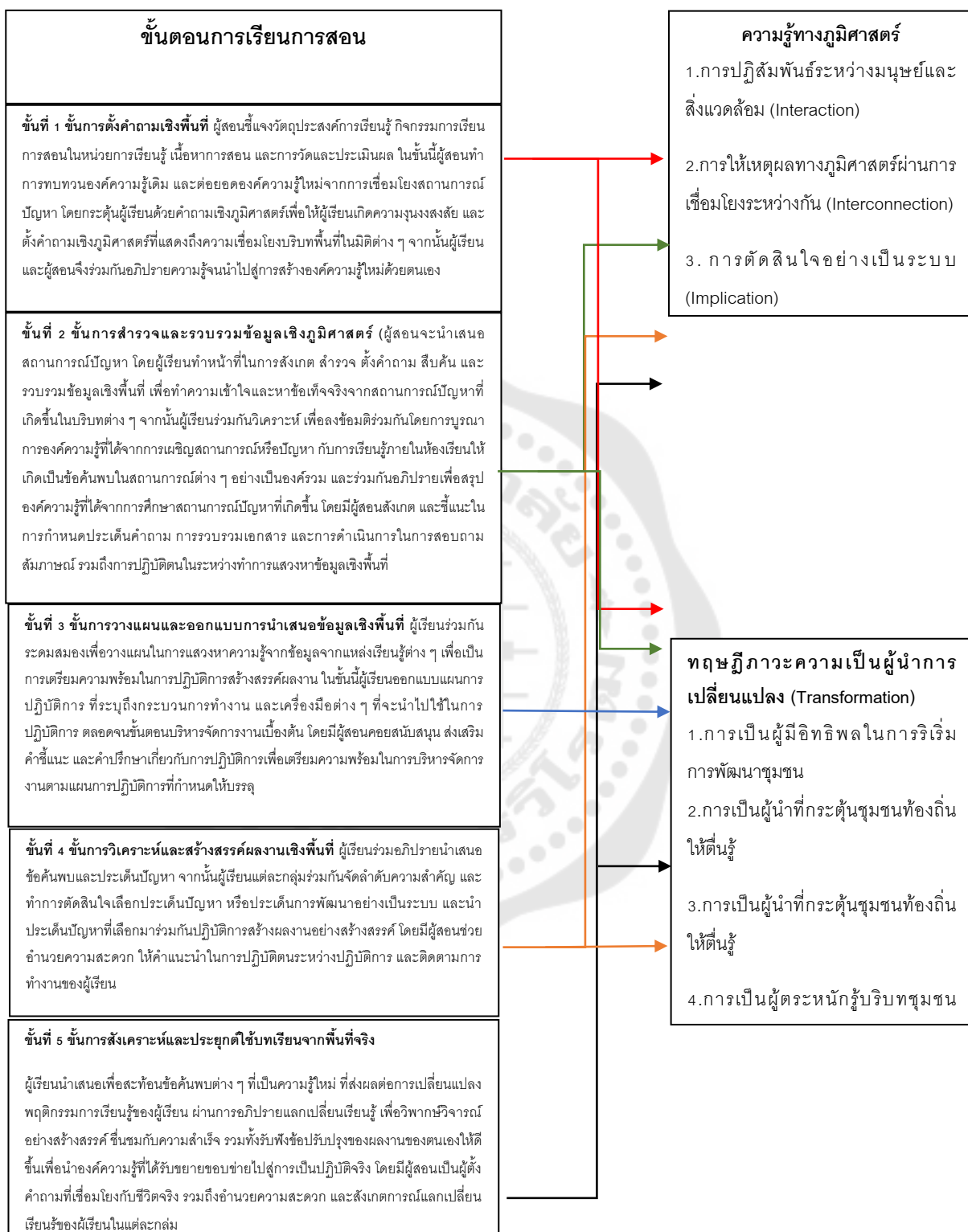
วิเคราะห์ความเชื่อมโยงหลักการของการเรียนการสอนตามแนวคิดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ หลักการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ และหลักการของรูปแบบการสืบสอบ หลักการของการแสวงหา ความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation) สู่ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู สังคมศึกษา (ดังภาพ 14)

ผู้วิจัยวิเคราะห์ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้น ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้ เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา เชื่อมโยงสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation) (ดังภาพ 15)

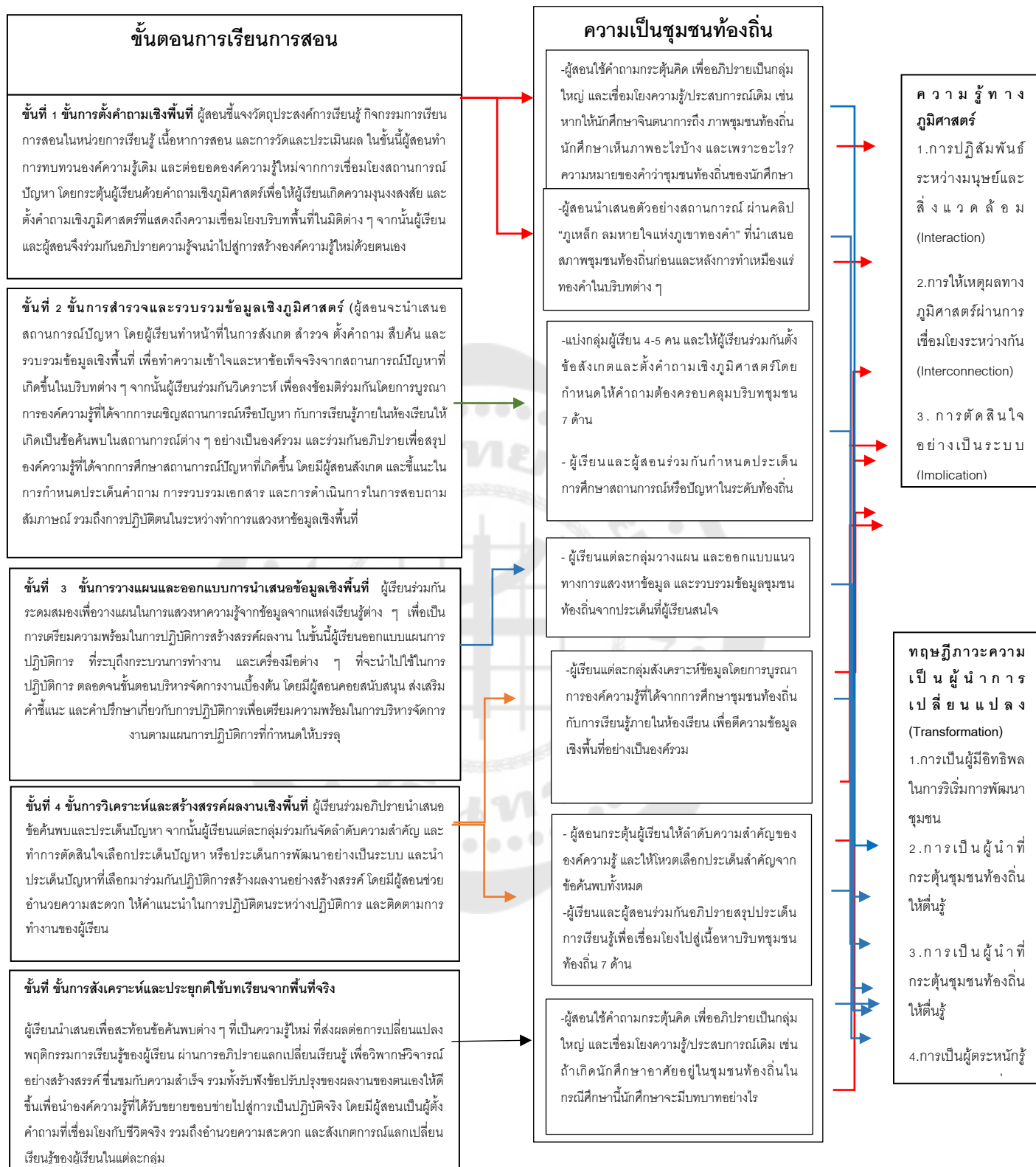

ภาพประกอบ 14 หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่สัมพันธ์กับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้

ภาพประกอบ 15 รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความ

เป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ภาพประกอบ 16 ตัวอย่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่สัมพันธ์กับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้อยู่

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์บทบาทผู้สอนและบทบาทผู้เรียนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)	1. จัดเตรียมเนื้อหา 2. ชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3. แจ้งผู้เรียนให้ทำการแบ่งกลุ่ม และอธิบายบทบาทและหน้าที่การทำงานของสมาชิกในกลุ่ม 4. ทบวนองค์ความรู้เดิมเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ เชื่อมโยงสถานการณ์ หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่นในบริบทต่าง ๆ 5. กระตุ้นให้ผู้เรียนด้วยคำถามเพื่อให้เกิดคำถามที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทเชิงพื้นที่ 6. ร่วมอภิปราย เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิม สู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่	1. ผู้เรียนแบ่งกลุ่มกลุ่มละ 4-5 คน และกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม 2 ร่วมกันตั้งข้อสังเกต และกำหนดคำถามเชิงพื้นที่ เช่น - ทำไมสถานการณ์/ปัญหาถึงเกิดขึ้นได้ในพื้นที่นี้ และเกิดขึ้นได้อย่างไร คล้ายคลึงกับพื้นที่ใดบ้าง - ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีความสัมพันธ์กับลักษณะกายภาพของพื้นที่อย่างไร - ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นนี้มีความเหมือนหรือแตกต่างจากทรัพยากรในชุมชนของผู้เรียนอย่างไร 3. ร่วมกันอภิปรายเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิม สู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ตาราง 5 (ต่อ)

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering)	1. เตรียมความพร้อมของสถานการณ์ในระดับชุมชนท้องถิ่น หรือพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อวัตถุประสงค์ และขอความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่น ในกรณี 2. นำเสนอสถานการณ์หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่น 3. อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการสำรวจ สังเกต และรวบรวมข้อมูล 4. ช่วยเหลือ ชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร และการดำเนินการในการสอบถามสัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติงานในระหว่างทำการแสวงหาข้อมูล 4. กระตุ้นให้ผู้เรียนทำการสังเคราะห์ตีความข้อพบเชิงพื้นที่ให้มีความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม 5. กระตุ้นและให้ผู้เรียนกำหนดขอบเขตประเด็นปัญหา หรือประเด็นพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากข้อค้นพบ	1. ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ศึกษา สังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และชุมชนท้องถิ่นตามบริบทต่าง ๆ 2. ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม วิเคราะห์ และตีความข้อมูล โดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา ข้อมูลชุมชนท้องถิ่นกับการเรียนรู้ภายในห้องเรียน ได้แก่ - วิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูล - ร่วมกันตรวจสอบข้อมูลที่ได้รวบรวมข้อมูลจากศึกษา 3. ผู้เรียนแต่ละกลุ่มตีความข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม เช่น - อธิบายกระจายตัวของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น หรืออธิบายรูปแบบการใช้ที่ดินในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น - อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของสถานการณ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น ปัจจัยที่

ตาราง 5 (ต่อ)

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
	เชิงพื้นที่อย่างชัดเจน	ส่งผลต่อการเกิดปัญหาของการเผาพื้นที่นาหลังจากเก็บเกี่ยว หรือความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่การเกษตรกับแหล่งน้ำ และแร่ธาตุ เป็นต้น 4. ผู้เรียนร่วมกันสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์หรือปัญหาในระดับท้องถิ่น
ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)	1. ให้ความรู้ ชี้แนะ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวางแผนการปฏิบัติการต่าง ๆ 2. ช่วยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำ และติดตามการทำงานของผู้เรียน	1. ร่วมกันระดมสมองในการวางแผนปฏิบัติการ โดยแสวงหาความรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ได้แก่ - วางแผนเลือกใช้กระบวนการและเครื่องมือ - ออกแบบวิธีการนำเสนอข้อค้นพบเชิงพื้นที่ โดยใช้แผนผังความคิด และใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ 2. บริหารจัดการงานเบื้องต้น เช่น การประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ 3. นำเสนอ และอภิปรายแผนการปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ

ตาราง 5 (ต่อ)

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation)	1. ช่วยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของนักเรียน	1. ปฏิบัติการตามแผนการปฏิบัติการ 2. ร่วมกันอภิปรายข้อค้นพบและประเด็นปัญหาเชิงพื้นที่ด้วยแผนผังความคิด และการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ 3. ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญขององค์ความรู้และตัดสินใจเลือกประเด็นในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 4. นำประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมาร่วมกันปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 3. สรุป และนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา
ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application)	1. ถอดบทเรียนและประสบการณ์การปฏิบัติการของผู้เรียนจากการนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ 2. ใช้คำถามกระตุ้น ผู้เรียนโดยใช้คำถาม “ถ้าเกิด...” เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้สู่การปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน	1. นำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ - ความเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่ - ข้อจำกัดและอุปสรรคในการทำงาน - บทบาทของครูสังคมศึกษาต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ตาราง 5 (ต่อ)

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน 3. กระตุ้นให้ผู้เรียนอภิปราย นำความรู้ไปเชื่อมโยงกับชีวิตจริง		- การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน - ความพึงพอใจต่อการเรียนในรายวิชา 2. ร่วมกัน อภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ขึ้นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังเพื่อปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น 3. ร่วมอภิปรายเพื่อขยายขอบข่ายองค์ความรู้ไปสู่การมีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน

2. ผู้วิจัยนำโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา เสนอคณะกรรมการควบคุมคุชฎินิพนธ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข

ภาพประกอบ 17 แสดงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ขั้นที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

หลังจากปรับปรุงแก้ไขโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมคุรุภัณฑ์แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
2 ลักษณะ คือ การประเมินความเหมาะสม การประเมินความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1.1 การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้น ว่ามีความเหมาะสมกับบริบทของนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์มากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินในขั้นนี้ ได้แก่แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า 5 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลของการวิเคราะห์ในรูปแบบดัชนีความสอดคล้อง ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยพิจารณาความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

มากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5
มาก	มีค่าเท่ากับ	4
ปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3
น้อย	มีค่าเท่ากับ	2
น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยคะแนน 4.50 -5.00 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยคะแนน 3.50 -4.49 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

ค่าเฉลี่ยคะแนน 2.50 -3.49 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.50 -2.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.00 -1.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

โดยการพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา หากประเด็นใดมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.5 ขึ้นไปถือว่า โครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมไม่ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข แต่ถ้าค่าเฉลี่ยประเด็นใดมีค่าต่ำกว่า 3.5 ขึ้นไปถือว่า โครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประเด็นนั้น ๆ มีความไม่เหมาะสมต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข

สำหรับการวิจัยครั้งนี้การประเมินความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยผู้ทรงทั้ง 10 ท่าน มีค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมที่ 4.87 ซึ่งแสดงว่าโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษานั้น มีความเหมาะสมมากที่สุดได้ผล (ดังตาราง 6)

ตาราง 6 แสดงความเหมาะสมขององค์ประกอบและกระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
1.แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.8	0.06	มากที่สุด
1.1 ความชัดเจนของกรอบแนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน	4.8	0.42	มากที่สุด
1.2 ความเหมาะสมในการนำแนวคิดทฤษฎีมาใช้	4.9	0.31	มากที่สุด
1.3 ความสอดคล้องสัมพันธ์กันของแนวคิดทฤษฎี	4.8	0.42	มากที่สุด
2. องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.8	0.06	มากที่สุด
2.1 การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้มีความครบถ้วนสมบูรณ์	4.9	0.32	มากที่สุด
2.2 การเรียงลำดับองค์ประกอบมีความเหมาะสม	4.9	0.32	มากที่สุด
2.3 มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันขององค์ประกอบ	4.8	0.42	มากที่สุด
3. หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.9	0.1	มากที่สุด
3.1 การนิยามหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.9	0.32	มากที่สุด

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
3.2 มีความสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ	4.8	0.42	มากที่สุด
3.3 แสดงให้เห็นถึงจุดเน้นของการเรียนการสอน	4.8	0.42	มากที่สุด
3.4 สามารถเป็นกรอบในการกำหนดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	5.0	0.00	มากที่สุด
3.5 มีความเหมาะสมในการเรียงลำดับหลักการ	5.0	0.00	มากที่สุด
4.วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนรู้	4.8	0.05	มากที่สุด
4.1 แสดงได้ถึงสิ่งที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน	4.9	0.31	มากที่สุด
4.2 สอดคล้องกับหลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.9	0.31	มากที่สุด
4.3 การเรียงลำดับวัตถุประสงค์มีความเหมาะสม	4.8	0.42	มากที่สุด
4.4 ความเป็นไปได้ของวัตถุประสงค์	4.9	0.31	มากที่สุด
5.กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.9	0.17	มากที่สุด
5.1 กระบวนการเรียนการสอนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.9	0.3	มากที่สุด
5.2 มีความเหมาะสมในการเรียงลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	5.0	0.00	มากที่สุด
5.2.1 ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมความพร้อมสถานการณ์หรือปัญหา	4.9	0.31	มากที่สุด
5.2.2 ขั้นที่ 2 ขั้นเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา	4.9	0.31	มากที่สุด
5.2.3 ขั้นที่ 3 ขั้นวางแผนการปฏิบัติงานสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	4.9	0.31	มากที่สุด
5.2.4 ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติงานสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	5.0	0.00	มากที่สุด
5.2.5 ขั้นที่ 5 ขั้นสะท้อนข้อค้นพบ และแนวทางการประยุกต์ใช้องค์ความรู้	5.0	0.00	มากที่สุด
6. เนื้อหา	4.9	0.18	มากที่สุด
6.1 เนื้อหาสอดคล้องและสามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	5.0	0.00	มากที่สุด
6.2 เนื้อหาสาระมีความเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	5.0	0.00	มากที่สุด
6.3 การกำหนดขอบเขตของหัวข้อเนื้อหาสาระ	4.9	0.31	มากที่สุด
6.4 เนื้อหาสาระมีความเหมาะสมกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.9	0.31	มากที่สุด
7.การวัดและประเมินผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	4.7	0.03	มากที่สุด
7.1 มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์	4.8	0.42	มากที่สุด

รายละเอียด	ค่าเฉลี่ย	S.D	แปลผล
7.2 มีความสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ	4.7	0.48	มากที่สุด
7.3 สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอน	4.8	0.42	มากที่สุด
7.4 มีความชัดเจนและสามารถนำไปปฏิบัติได้	4.8	0.42	มากที่สุด
8. ผลที่ผู้เรียนจะได้รับเกิดกับผู้เรียน	4.9	0.31	มากที่สุด
9. บทบาทของผู้สอนและผู้เรียน	5.0	0.00	มากที่สุด
10. แนวทางการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้การสอนไปใช้	4.9	0.31	มากที่สุด
รวม	4.87	0.18	มากที่สุด

จากตาราง 6 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐาน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู สังคมศึกษา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน และด้านการจัดการเรียนรู้ทางสังคมศึกษา ได้ประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้ว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.87, S.D. = 0.18)

เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า องค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.10) กระบวนการจัดการเรียนรู้ของรูปแบบ ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.17) เนื้อหา ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.18) ผลที่ผู้เรียนจะได้รับ ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.31) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ($\bar{X}$ = 4.9, S.D. = 0.31) ทั้งนี้ องค์ประกอบด้านการวัดและประเมินผล ได้ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{X}$ = 4.7, S.D. = 0.03) แต่อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเหมาะสมโดยรวมของรูปแบบในทุกด้าน

นอกจากนี้ ผลการประเมินยังพบว่า ไม่มีรายการใดที่มีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด นั่นแสดงให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษามีความพร้อมในการนำไปใช้พัฒนาทักษะของนักศึกษาครูสังคมศึกษาได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอแนะบางประการเพื่อการปรับปรุงเพิ่มเติม โดยเฉพาะในด้านการออกแบบเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ให้มีความชัดเจน และสามารถประยุกต์ใช้ได้ในบริบทที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

1.2 การประเมินความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบในแต่ละด้าน ได้แก่ เป้าหมายของการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัย เป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น เป้าหมายของการผลิตบัณฑิตของคณะ เป้าหมายของการพัฒนา

บัณฑิตหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนามีความสอดคล้องกันมากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ได้แก่ แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น เป็นแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่าโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่าโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 1 ซึ่งแสดงว่าโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีค่าดัชนีความสอดคล้องมาก อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้

2. ผู้ประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ จำนวน 3 ท่าน ผู้บริหารคณะครุศาสตร์ จำนวน 3 ท่าน คณะกรรมการบริหารหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน 3 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสาขาวิชาสังคมศึกษาจำนวน 1 ท่าน รวมเป็นจำนวนทั้งสิ้น 10 ท่าน โดยมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (2.1) เป็นผู้ที่มีคุณวุฒิการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป
- (2.2) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ หรือการพัฒนาหลักสูตร หรือเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องการจัดการเรียนรู้ หรือการพัฒนาหลักสูตร
- (2.3) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนสาขาสังคมศึกษา พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ หรือการพัฒนาหลักสูตรอย่างน้อย 5 ปี
- (2.4) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ หรือดุษฎีนิพนธ์ เกี่ยวกับจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาสังคมศึกษา พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ หรือการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา
- (2.5) เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนสาขาวิชาพัฒนาชุมชน หรือการพัฒนาหลักสูตรสาขาวิชาพัฒนาชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา จากผู้เชี่ยวชาญครั้งนี้ด้วยตนเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา และเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์พิจารณาเพื่อให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 3 การปรับปรุงแก้ไขโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ผู้วิจัยปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์ แล้วนำแบบประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะจากการประเมินโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน ได้แก่ 1) ควรปรับปรุงหลักการของร่างรูปแบบ โดยเฉพาะแนวคิดให้เกิดการบูรณาการระหว่างแนวคิด 2) ควรเพิ่มการประเมินผลความรู้ด้านภูมิศาสตร์กับทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้เพิ่มมากขึ้น 3) ควรปรับปรุงคำอธิบายของกระบวนการให้ชัดเจนและเห็นภาพมากขึ้น และ 4) ควรออกแบบเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ให้มีความชัดเจนและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในบริบทที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษานำร่องการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการนำโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ไปศึกษานำร่องโดยการทดลองใช้โครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา กับนักศึกษา สาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 3 ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ปีการศึกษา 2566 ที่มี ลักษณะใกล้เคียงแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 4 ครั้ง ใช้เวลา 12 คาบ โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาประสิทธิภาพ และพิจารณาความเป็นไปได้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้ เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ในด้านระยะเวลาและปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในขั้นตอนนี้ ได้แก่

1. คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเพื่อให้รายละเอียดและ แนะนำแนวทางแก่ผู้ที่จะนำรูปแบบการเรียนรู้นี้ไปใช้ ซึ่งคู่มือนี้ประกอบไปด้วย วิธีการปฏิบัติเพื่อ จัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้รูปแบบมีความชัดเจน สะดวกในการนำไปสู่การปฏิบัติจริง ได้ตาม จุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีขั้นตอนในการออกแบบเครื่องมือ ดังนี้

1.1. นำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 1 มาพัฒนาเป็นคู่มือ การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

1.2 สร้างโครงร่างคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา และจัดทำคู่มือ การใช้รูปแบบเพื่อให้ผู้สอนหรือ ผู้ที่จะนำคู่มือการใช้รูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ได้เข้าใจ ความเป็นมา แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบหลักการของรูปแบบ จุดมุ่งหมายของคู่มือ การใช้รูปแบบการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเงื่อนไขการใช้รูปแบบการเรียน การสอนโดยการนำข้อมูลพื้นฐานที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ ในขั้นตอนที่ 1 มาสร้างคู่มือการใช้ รูปแบบการเรียนการสอน

คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ และ กระบวนการที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์ทุกองค์ประกอบ โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้

ผู้เรียนมีความสามารถในการทำความเข้าใจระบบธรรมชาติ และมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์กันโดยใช้ทักษะและเหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทักษะการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ กระบวนการเชิงพื้นที่ รวมถึงใช้กระบวนการคิดแก้ไขปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ และกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ

1.3 ตรวจสอบคุณภาพของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยการเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมเชิงทฤษฎีแล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข ด้านการใช้ภาษาและกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนในแต่ละขั้นตอน

1.4 นำคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์จำนวน 10 ท่าน ซึ่งได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน และผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสังคมศึกษา เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชน ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของ ความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชน แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่า โครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่า

โครงสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 0.99 ซึ่งแสดงว่าคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้

ทั้งนี้ผู้ทรงได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม คือ ควรจัดทำเป็นคู่มือจัดการความรู้ขนาด A5 เพื่ออำนวยความสะดวกในการใช้งาน และควรเพิ่มแผนภาพ และกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม

2. มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา

มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา มีจำนวนหน่วยกิต 3 หน่วยกิต (2-2-5) เป็นเอกสารที่สร้างขึ้นจากการสังเคราะห์เนื้อหาสาระตามหลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษา แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานของรูปแบบ เพื่อกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักการและจุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น ใช้เป็นแนวปฏิบัติในการนำรูปแบบการสอนไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยแต่ละแผนการสอนมีองค์ประกอบย่อยประกอบด้วย ชื่อหน่วยการสอน จุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและ การประเมินผล

ทั้งนี้ มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษามีขั้นตอนในการออกแบบ ดังนี้

2.1 ศึกษาแนวคิดแผนการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

2.2 ดำเนินการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 5 หน่วยการเรียนรู้ จำนวน 60 ชั่วโมง

2.3 ตรวจสอบความถูกต้องของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้พัฒนาขึ้น โดยนำเสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

2.4 การประเมินความเหมาะสมของ มคอ.3 โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ว่ามีความเหมาะสมกับบริบทของนักศึกษาหลักสูตรสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์มากน้อยเพียงใด

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินในขั้นนี้ ได้แก่แบบประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชน

ท้องถิ่น ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนค่า 5 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยนำเสนอผลของการวิเคราะห์ในรูปแบบดัชนีความสอดคล้อง ซึ่งเกณฑ์ในการประเมินความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยพิจารณาความเหมาะสมของโครงร่างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

มากที่สุด	มีค่าเท่ากับ	5
มาก	มีค่าเท่ากับ	4
ปานกลาง	มีค่าเท่ากับ	3
น้อย	มีค่าเท่ากับ	2
น้อยที่สุด	มีค่าเท่ากับ	1

หลังจากนั้นผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยคะแนน 4.50 -5.00 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยคะแนน 3.50 -4.49 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

ค่าเฉลี่ยคะแนน 2.50 -3.49 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.50 -2.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.00 -1.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

โดยการพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมของมคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา หากประเด็นใดมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.5 ขึ้นไปถือว่า มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา มีความเหมาะสม ไม่ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข แต่ถ้าค่าเฉลี่ยประเด็นใดมีค่าต่ำกว่า 3.5 ขึ้นไปถือว่ามคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ประเด็นนั้น ๆ มีความไม่เหมาะสมต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข

สำหรับการวิจัยครั้งนี้การประเมินความเหมาะสมของ มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยผู้ทรงทั้ง 10 ท่าน มีค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมที่ 4.55 ซึ่งแสดงว่า มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา นั้น มีความเหมาะสมมากที่สุด

2.5 ตรวจสอบคุณภาพของ มคอ. 3 ที่ได้ปรับแก้แล้ว โดยนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 ท่าน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของ มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนค่า 3

ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของ มคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของมคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่า มคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่า มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของ มคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 1 ซึ่งแสดงว่า มคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่น่าไปใช้ได้

2.6 นำ มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษาไปศึกษานำร่องในกลุ่มผู้เรียนที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ประจำปีการศึกษา 2566 จำนวน 2 ครั้ง ใช้เวลา 8 คาบ ได้ข้อมูล ดังนี้

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ พบว่า

1) นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถปฏิบัติตามกิจกรรมได้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ได้ตั้งไว้ และสามารถมองปัญหาในระดับท้องถิ่นผ่านมุมมองภูมิศาสตร์จากการตั้งคำถาม การสังเกตการสืบค้น และวิเคราะห์ข้อมูลจากสถานการณ์ที่ได้กำหนดขึ้น

2) นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถตั้งคำถามเพื่อเชื่อมโยงบริบทชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แต่นักศึกษาบางคนอาจจะไม่คุ้นเคยกับการตั้งคำถามเชิงลึกที่มีความซับซ้อนเชิงพื้นที่ได้ เนื่องจากสถานการณ์ที่เลือกอาจไม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของนักศึกษา ทำให้ยากต่อการเข้าใจ หรือบางสถานการณ์ไม่อาจจะแสดงถึงทุกบริบทเชิงพื้นที่ได้

3) นักศึกษาแต่ละกลุ่มสามารถวิเคราะห์ปัญหาชุมชน และนำเสนอเป็นผังเชื่อมโยงข้อมูลในความสัมพันธ์ของบริบทต่าง ๆ ได้ แต่คุณภาพของผลงานของแต่ละกลุ่มขึ้นอยู่กับความแตกต่างในทักษะการสืบค้น รวมถึงใช้เวลามากเกินไปในการค้นหาข้อมูล

4) นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถยกตัวอย่างการนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทของชุมชนตนเองได้ ในขณะที่นักศึกษาบางคนไม่สามารถเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับความรู้เดิมจึงทำให้การต่อยอดองค์ความรู้ยังไม่ดีพอ อาจต้องกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงกระตุ้นให้ถึงขั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตจริง

ด้านการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น พบว่า

1) นักศึกษาส่วนใหญ่สามารถสื่อสารและการทำงานร่วมกัน และมีความมั่นใจในการนำเสนอข้อมูล มีเพียงบางคนเท่านั้นที่ขาดความมั่นใจหรือไม่เข้าร่วมอย่างเต็มที่ ควรสนับสนุนให้นักศึกษาที่ขาดความมั่นใจในการนำเสนอได้ฝึกฝนเพิ่มเติมในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย

2) นักศึกษาได้เรียนรู้การรับฟังและให้ข้อเสนอแนะอย่างสร้างสรรค์ แต่ผู้สอนควรมีแนวทางหรือการควบคุมที่เหมาะสม เพราะอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหากนักศึกษาบางคนให้ข้อเสนอแนะที่ตรงไปตรงมา

3) ควรมีบันทึกการสะท้อนคิด และบันทึกข้อมูลที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงการเรียนรู้ของตนเองของกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละชั้น

4) การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นควรเน้นการฝึกปฏิบัติภาคสนามเนื่องจากช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากบริบทจริงของชุมชน เช่น การเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่การทำงานร่วมกับคนในชุมชน และการสังเกตปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน รวมถึงช่วยให้นักศึกษามองเห็นปัญหาและโอกาสในมุมมองที่ไม่สามารถเรียนรู้ได้จากการบรรยายในชั้นเรียน ดังนั้นควรจัดเวลาสำหรับการฝึกปฏิบัติภาคสนามให้มากขึ้น

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงได้นำข้อค้นพบการสอนมาปรับปรุงมคอ.3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษาได้แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน แบ่งสัดส่วนเป็นการบรรยายในชั้นเรียน และการปฏิบัติภาคสนาม 40:60 จำนวน 60 ชั่วโมง ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 7 เนื้อหาสาระและจำนวนคาบเรียนแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

สัปดาห์ที่	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	จำนวนคาบเรียน (ชั่วโมง)
1-2	ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นชุมชนท้องถิ่น	8
3-5	การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น	12
6-8	การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น	12
9-14	การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	24
15	ท้องถิ่นศึกษา กับครูสังคมศึกษา	4
15		60

3. แบบประเมินการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

แบบประเมินการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่นเป็นแบบประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้แก่

3.1 แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำชุมชน และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ซึ่งแบบประเมินนี้ใช้ประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ก่อน และหลัง การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 40 ชั่วโมง โดยมีขั้นตอนการพัฒนาเครื่องมือ ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำชุมชน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และการพัฒนาแบบ ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น จากการสังเคราะห์เอกสาร พบว่า ทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง เป็นทฤษฎีของผู้นำที่สามารถแปลงวิสัยทัศน์ให้เป็นความจริงได้ ผู้นำจะต้อง ตระหนักถึงความต้องการของผู้ตาม เน้นการพัฒนาผู้ตาม จัดข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มของบุคคล และเป็นผู้ที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ (1) การมีอิทธิพล เชิงอุดมการณ์ ซึ่งผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน ถ่ายทอดแนวคิดได้ดี ยึดมั่นในจริยธรรมและ ความถูกต้อง มีความเฉลียวฉลาด มั่นใจในตนเอง และสร้างความภาคภูมิใจแก่ผู้ตาม (2) การกระตุ้นทางปัญญา ส่งเสริมการคิดเชิงระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ สนับสนุนให้ผู้ตาม แสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณ์ญาณ และสามารถแก้ปัญหาได้แม้เผชิญอุปสรรค (3) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล เป็นที่ปรึกษาและพัฒนาศักยภาพของผู้ตาม สร้างบรรยากาศ ประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็น และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี และ (4) การสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้น จิตวิญญาณของทีม ส่งเสริมมุมมองเชิงบวก อุทิศตนเพื่อเป้าหมายร่วม และสร้างแรงบันดาลใจให้ ผู้ตามมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ

ในขณะที่แนวคิดภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยผู้นำมีบทบาทในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน นักวิชาการหลายท่าน (Carter, 2016; ญัฐนรี ศรีทอง, 2552; สิริกร อุทัยพัฒน์, 2557; จักรี ศรีจารุ เมธีญาณ และพระพนัด วฑฒโน, 2561; กิตติคุณ รุ่งเรือง, 2564) ได้สรุป คุณลักษณะของผู้นำ ชุมชนท้องถิ่น ออกเป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้ (1) ผู้บริหารจัดการตนเอง ได้แก่ การมีคุณธรรม จริยธรรม ซื่อสัตย์ เข้าใจบริบทชุมชน และมุ่งมั่นพัฒนา (2) ผู้บริหารจัดการคนในชุมชน ได้แก่ มีมนุษยสัมพันธ์ดี สื่อสารชัดเจน สนับสนุนการทำงานเป็นทีม และรับฟังความคิดเห็น และ (3) ผู้บริหารจัดการงานด้านชุมชน ได้แก่ คิดเชิงระบบ มุ่งสร้างความยั่งยืน มีความคิดสร้างสรรค์ และ กล้าตัดสินใจ

ทั้งนี้ แนวคิดภูมิศาสตร์ได้ระบุถึงทักษะทางภูมิศาสตร์เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วย เสริมศักยภาพความเป็นผู้นำในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาในพื้นที่และสิ่งแวดล้อม โดยสามารถ จำแนกออกเป็น 4 ทักษะหลัก ได้แก่ (1) การคิดเชิงพื้นที่ (Spatial Thinking) เป็นการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์เพื่อ แก้ปัญหาเชิงพื้นที่ (2) การใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ (Using Geographic Tools) เป็นการใช้ แผนที่และเทคโนโลยีภูมิสารสนเทศในการวิเคราะห์และแสดงข้อมูล (3) การคิดแก้ปัญหา

(Problem-Solving Thinking) เป็นการระบุและจัดการปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร และการวางแผนเมือง และ (4) การคิดเป็นองค์รวม (Holistic Thinking) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ในมิติต่าง ๆ เพื่อมองภาพรวมของปัญหา

2) ศึกษาระดับของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการวัดประเมินก่อน และหลังการใช้รูปแบบเพื่อนำใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมจากการสังเคราะห์เอกสาร พบว่า ระดับการแสดงออกถึงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวชี้วัดศักยภาพของนักศึกษาครูสังคมศึกษาในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน โดยอ้างอิงจากแนวคิด ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และ ภาวะผู้นำชุมชน ซึ่งเน้นไปที่การมีอิทธิพลทางอุดมการณ์ การกระตุ้นทางปัญญา การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล และการสร้างแรงบันดาลใจ โดยกำหนดระดับการแสดงออกออกเป็น 4 ระดับ ตั้งแต่ระดับการพึ่งพาผู้อื่น ไปจนถึงการเป็นผู้นำที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำ การพัฒนาชุมชน และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ได้แก่ ระดับเริ่มต้น ระดับกลาง ระดับสูง และระดับเชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการบริหารและพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ดังตาราง 8)

ตาราง 8 แสดงระดับของพฤติกรรมที่แสดงออกถึงทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ระดับการแสดงออก ทักษะ	ความหมาย	แนวคิด
ระดับเริ่มต้น	สามารถใช้ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมต่อการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่นน้อยมาก ต้องมีการกระตุ้นจากผู้สอน หรือเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติงานเป็นประจำ	ภาวะผู้นำตามสถานการณ์ (Situational Leadership; Hersey & Blanchard, 1988) เน้นการพึ่งพาการชี้แนะจากผู้อื่น
ระดับกลาง	สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้	ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership; Burns, 1978) ที่เน้นการทำงานตามกรอบที่กำหนด

ตาราง 8 (ต่อ)

ระดับการแสดงออก ทักษะ	ความหมาย	แนวคิด
ระดับสูง	สามารถบูรณาการความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้ขอบเขตหน้าที่ของตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง	การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ช่วยเสริมให้ผู้นำเข้าใจบริบทพื้นที่และตัดสินใจอย่างเป็นระบบ
ระดับเชี่ยวชาญ	สามารถแสวงหาความรู้ และ ทักษะใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่นภายใต้ขอบเขตหน้าที่ของตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง มีส่วนในการกระตุ้นเพื่อนร่วมงาน และ ชุมชนท้องถิ่นในการปฏิบัติงานนั้น ๆ รวมถึงกระตุ้นหรือรื้อฟื้นในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย	ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Bass, 1990) และ Geographic Leadership (Baker et al., 2018) ส่งเสริมให้ผู้นำสามารถใช้ข้อมูลภูมิศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3) สร้างแบบทดสอบเพื่อประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้พัฒนาบนฐานทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและบริหารชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทักษะหลักแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

(1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน ได้แก่ มีคุณธรรมจริยธรรม โปร่งใส และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ควบคุมอารมณ์ มีมนุษยสัมพันธ์ดี และสามารถประสานงานระหว่างบุคคล กล้าตัดสินใจและมีทักษะสื่อสารที่ชัดเจน

(2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ ได้แก่ มีความคิดสร้างสรรค์ เสนอแนวทางแก้ปัญหา และส่งเสริมการตัดสินใจที่มีเหตุผล กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม เคารพความคิดเห็นผู้อื่น และยึดหลักประชาธิปไตย มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนให้เกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์

(3) การเป็นผู้ตระหนักรับบริบทชุมชน ได้แก่ เข้าใจบริบทชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชน มีแนวคิดเชิงองค์รวม เชื่อมโยงสถานการณ์ในชุมชนอย่างเป็นระบบ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถคาดการณ์อนาคตและใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ ได้แก่ กระตุ้นให้เพื่อนร่วมงานมีพลังในการทำงานและจัดการกับปัญหา ส่งเสริมความเชื่อมั่นในทีม ผ่านการให้กำลังใจและหลีกเลี่ยงการตำหนิเป็นที่ปรึกษาที่ดี ช่วยชี้แนะแนวทางและสนับสนุนการทำงานเป็นทีม

4) พัฒนาแบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น และ การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และนำแบบประเมินที่พัฒนาขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ จากนั้นปรับปรุงแก้ไข และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ 10 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้ รวมถึงค่าดัชนีความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตรประเมินค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของ แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตรประเมินค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่าแบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่าประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ได้ ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 0.995 ซึ่งแสดงว่า แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่นำไปใช้ได้

3.2 แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์

แบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา กำหนดโจทย์วัดความรู้ทางภูมิศาสตร์ จำนวน 5 ข้อ สำหรับใช้ทดสอบก่อนและหลังเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยมีกระบวนการ ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลและการวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์และการพัฒนาแบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ พบว่า องค์ประกอบของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ประกอบด้วย ความรู้ทางภูมิศาสตร์, ทักษะทางภูมิศาสตร์ และ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของโลกตามแนวคิดของ National Geographic Society (2002), Galani (2018), Utami et al. (2018), และ กนก จันทรา (2561) ความสามารถทางภูมิศาสตร์ หมายถึง ศักยภาพในการเข้าใจและให้เหตุผลเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นผิวโลก โดยอาศัยองค์ความรู้ด้านภูมิศาสตร์ในการวิเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลอย่างเป็นระบบ

จากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่าความสามารถทางภูมิศาสตร์สามารถจำแนกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

(1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) ความสามารถในการเข้าใจและวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบุคคลจนถึงระดับโลก ตัวอย่างของปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประชากร ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพอากาศ สุขภาพ ความเป็นเมือง การตัดไม้ทำลายป่า และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ซึ่งล้วนมีผลกระทบต่อบริบทและการดำรงชีวิตของมนุษย์

(2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) ความสามารถในการเข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกัน

จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง ปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์เหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างของปัจจัยที่ซับซ้อนและพลวัตของโลก ซึ่งส่งผลให้สภาพแวดล้อมและรูปแบบการดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

(3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) กระบวนการตัดสินใจที่อาศัยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในระดับต่าง ๆ โดยใช้ความเข้าใจด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติและระบบสังคม รวมถึงความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การวางแผนและแก้ไขปัญหาทางภูมิศาสตร์อย่างเป็นระบบและเหมาะสม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2) ศึกษาระดับของความรู้ด้านภูมิศาสตร์ที่ต้องการวัดประเมินผลก่อนและหลังการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา เพื่อใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมด้านความรู้ภูมิศาสตร์ ซึ่งช่วยให้สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการสังเคราะห์เอกสารพบว่า ความรู้ทางภูมิศาสตร์ถูกพัฒนาอย่างเป็นลำดับขั้น ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการวิเคราะห์ในระดับที่ซับซ้อนขึ้น ตั้งแต่การทำความเข้าใจพื้นฐานไปจนถึงการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงครอบคลุมประเด็นสำคัญ ได้แก่ ตำแหน่งและที่ตั้งของพื้นที่ (Location and Place) ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ (Spatial Characteristics) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Human-Environment Interaction) การเปลี่ยนแปลงและพลวัตทางภูมิศาสตร์ (Geographical Change and Dynamics) (Yurdal Dikmenli, 2014; S. Sugiyanto et al., 2017; Joseph J. Kerski, 2015 และ W. S. Utami et al., 2018)

ทั้งนี้ ความรู้ด้านภูมิศาสตร์เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีพัฒนาการเป็นลำดับขั้นตามระดับความซับซ้อนของการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 3 ระดับหลัก ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง ซึ่งแต่ละระดับสะท้อนถึงความลึกซึ้งของความเข้าใจทางภูมิศาสตร์และความสามารถในการนำไปใช้ในการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ ดังนี้

(1) ระดับความรู้ภูมิศาสตร์พื้นฐาน (Low-Level Geographic Literacy)

ระดับนี้มุ่งเน้นการรับรู้และจดจำข้อมูลทางภูมิศาสตร์เบื้องต้น โดยเน้นความสามารถในการระบุตำแหน่งและลักษณะของสถานที่บนแผนที่ ตลอดจนการทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับองค์ประกอบเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

(2) ระดับความรู้ภูมิศาสตร์ระดับกลาง (Middle-Level Geographic Literacy)

ระดับนี้มุ่งเน้นการพัฒนาแนวคิดเชิงวิเคราะห์และการเชื่อมโยงข้อมูลทางภูมิศาสตร์กับปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยขยายขอบเขตจากการระบุตำแหน่งไปสู่การทำความเข้าใจความหมายและบทบาทของสถานที่ในบริบทที่กว้างขึ้น

(3) ระดับความรู้ภูมิศาสตร์ขั้นสูง (High-Level Geographic Literacy)

ระดับนี้เน้นการพัฒนาแนวคิดเชิงวิเคราะห์ที่ซับซ้อน การประยุกต์ใช้ความรู้ภูมิศาสตร์เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการวางแผนนโยบายที่มีผลกระทบต่อระดับชาติและนานาชาติ

3) สร้างแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ 3 ด้าน ดังนี้ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) โดยมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินระดับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ 4 ระดับ ได้แก่ ระดับสูง ระดับกลาง ระดับต่ำ และไม่ปรากฏตามเกณฑ์ (ดังตาราง 9)

ตาราง 9 แสดงเกณฑ์การประเมินระดับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความรู้ทางภูมิศาสตร์

ความรู้ทาง ภูมิศาสตร์	ระดับคุณภาพ			
	ระดับสูง (3)	ระดับกลาง (2)	ระดับต่ำ (1)	ไม่ปรากฏ ตามเกณฑ์ (0)
1. ความเข้าใจ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์และ สิ่งแวดล้อม (Interaction)	อธิบายปัจจัย และผลลัพธ์ที่เกิด จากปฏิสัมพันธ์ ของระบบ ธรรมชาติและ ระบบมนุษย์ได้ อย่างถูกต้องและ เป็นองค์รวม	อธิบายปัจจัย ที่ส่งผลให้เกิด การปฏิสัมพันธ์ ของระบบ ธรรมชาติ และ ระบบมนุษย์ อย่างถูกต้อง	อธิบายระบบของ ธรรมชาติและ ระบบของมนุษย์ ที่มีความสัมพันธ์ กัน	ไม่ปรากฏไป ตามเกณฑ์

ตาราง 9 (ต่อ)

ความรู้ทาง ภูมิศาสตร์	ระดับคุณภาพ			
	ระดับสูง (3)	ระดับกลาง (2)	ระดับต่ำ (1)	ไม่ปรากฏ ตามเกณฑ์ (0)
2. การให้เหตุผล ทางภูมิศาสตร์ ผ่านการเชื่อมโยง ระหว่างกัน (Interconnection)	แสดงเหตุผลของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็นผล มาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ มนุษย์และ สิ่งแวดล้อม รวมถึงแสดงให้เห็นถึงความเป็น เหตุและผลของ ความซับซ้อน ของปัจจัยที่ ส่งผลถึง ความสัมพันธ์เชิง พื้นที่ที่เชื่อมโยง กันในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และน่าเชื่อถือ	แสดงเหตุผลของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็นผล มาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ มนุษย์และ สิ่งแวดล้อม รวมถึงแสดงให้เห็นถึงความเป็น เหตุและผลของ ปัจจัยที่ส่งผลต่อ ความสัมพันธ์เชิง พื้นที่ที่เกิดขึ้นใน รูปแบบต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้อง	แสดงเหตุผลของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็นผล มาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ มนุษย์และ สิ่งแวดล้อม	ไม่ปรากฏไป ตามเกณฑ์

ตาราง 9 (ต่อ)

ความรู้ทาง ภูมิศาสตร์	ระดับคุณภาพ			
	ระดับสูง (3)	ระดับกลาง (2)	ระดับต่ำ (1)	ไม่ปรากฏ ตามเกณฑ์ (0)
3.การตัดสินใจ อย่างเป็นระบบ (Implication)	ระบุประเด็นการ ตัดสินใจ แล้ว นำไปสู่การ ออกแบบ ทางเลือกเพื่อใช้ ในการตัดสินใจ ได้ มากกว่า 2 ทางเลือก และ ตัดสินใจเลือก ทางเลือกที่มี ความ เป็นไปได้ ในทางปฏิบัติเพื่อ แก้ไขปัญหาและ วางแผนใน อนาคตได้อย่าง เป็นระบบและ เหมาะสม	ระบุประเด็นการ ตัดสินใจ แล้ว นำไปสู่การ ออกแบบ ทางเลือกเพื่อใช้ ในการตัดสินใจ ได้ เพียง 2 ทางเลือก และ ตัดสินใจเลือก ทางเลือกที่มี ความ เป็นไปได้ ในทางปฏิบัติเพื่อ แก้ไขปัญหาและ วางแผนใน อนาคตได้	ระบุประเด็น การ ตัดสินใจ แล้ว นำไปสู่การ ออกแบบ ทางเลือก เพื่อใช้ ในการ ตัดสินใจ ได้เพียง 1 ทางเลือก และ ตัดสินใจเลือก ทางเลือกที่มี ความ เป็นไปได้ ในทางปฏิบัติเพื่อ แก้ไข้ปัญหาได้	ไม่ปรากฏไป ตามเกณฑ์

4) พัฒนาแบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ โดยใช้หลักการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และนำแบบประเมินที่พัฒนาขึ้นไปนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 10 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้ รวมถึงคำดัชนีความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตรประเมินค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนา

ท้องถิ่น โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของ ความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินการรู้ทางภูมิศาสตร์ แล้วนำไปหาค่าดัชนี ความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่าแบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่าประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไข ตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินความรู้ทาง ภูมิศาสตร์ โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 0.97 ซึ่งแสดงว่า แบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่น่าไปใช้ได้

3.3 แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิ ศาสตร์ เป็นแบบประเมินที่มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดประเมินแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครู สังคมศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของแผนให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ ช่วยให้นักศึกษาครูสังคมศึกษาได้เรียนรู้จากการวิเคราะห์และแก้ไขข้อผิดพลาด การประเมินนี้ ยังช่วยให้เห็นถึงศักยภาพของนักศึกษาในการเชื่อมโยงข้อมูลในบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่ นำไปสู่ การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และการออกแบบแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่ครูสังคมศึกษาต้องมีการทำงานร่วมกับชุมชนและภาคสังคมซึ่งแผนปฏิบัติการ พัฒนาชุมชนท้องถิ่นพัฒนามาจากแนวคิดการพัฒนาท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครอง ท้องถิ่น, มปป) และแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Yurdal Dikmenli, 2014; กนก จันทรา, 2565; JAMES OIGARA, 2006; Alan Backler and Joseph Stoltman, 1986; National Council for the Social Studies, 2002; Roper Public Affairs and National Geographic Education

Foundation, 2006 และ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ, 2560) โดยมีกรอบการดำเนินงาน ดังนี้

1) ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาแบบการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์เอกสารมาสรุปเป็นประเด็นสำคัญของแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 บทนำ เน้นให้นักศึกษาครูสังคมศึกษาที่เป็นผู้จัดทำแผนพัฒนา ฯ สามารถระบุปัญหาและความสำคัญของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน มีการสะท้อนปัญหาในบริบทที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงรากฐานของปัญหาและโอกาสในการพัฒนา เช่น การระบุปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ความขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐาน หรือปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การวิเคราะห์ปัญหาเหล่านี้จะช่วยให้แผนพัฒนา ฯ มีความครอบคลุมและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ บทนำต้องแสดงถึงความสำคัญของแผนพัฒนาในฐานะเครื่องมือที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาที่ตรงจุดและยั่งยืน โดยเน้นการกำหนดปัญหาให้ครอบคลุมทุกบริบท เช่น บริบทด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพสังคม เศรษฐกิจ ประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น การทำเช่นนี้ไม่เพียงช่วยสร้างความเข้าใจในปัญหาอย่างรอบด้าน แต่ยังช่วยวางรากฐานในการพัฒนาแนวทางยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและมีประสิทธิภาพสูงสุด

ประเด็นที่ 2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงข้อมูลที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนท้องถิ่น ทั้งในมิติทางกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ข้อมูลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ผู้จัดทำแผนพัฒนาสามารถเข้าใจบริบท ต่าง ๆ ของคนในชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ บริบทด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น บริบทสภาพสังคม บริบทเศรษฐกิจ บริบทประเพณีและวัฒนธรรม บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งข้อมูลทั้งหมดนี้ ควรรวบรวมอย่างเป็นระบบเพื่อให้มองเห็นความเชื่อมโยงที่ชัดเจนระหว่างทรัพยากรในพื้นที่และปัญหาที่ชุมชนท้องถิ่นกำลังเผชิญอยู่

ข้อมูลพื้นฐานเหล่านี้ช่วยสร้างความเข้าใจถึงปัจจัยที่เป็นจุดแข็งและข้อจำกัดของชุมชน และสนับสนุนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ที่มีความแม่นยำและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน

โดยการนำเสนอข้อมูลนั้น ต้องอยู่ในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงสถิติ แผนภูมิ แผนที่ และแผนผัง เนื่องจากทำให้เห็นถึงภาพรวมของพื้นที่และความสัมพันธ์เชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังสามารถนำไปวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาในมิติต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมได้ในระยะยาว

ประเด็นที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น มุ่งเน้นให้นักศึกษาครูสามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนได้อย่างครอบคลุม โดยอาศัยการใช้เครื่องมือ เช่น SWOT Analysis และการประเมินทุนชุมชน เพื่อสะท้อนจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และความท้าทายของชุมชน การวิเคราะห์นี้ต้องอ้างอิงข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ บริบทด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น บริบทสภาพสังคม บริบทเศรษฐกิจ บริบทประเพณีและวัฒนธรรม บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่และบริบทของชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาในพื้นที่กับปัจจัยต่าง ๆ

นอกจากนี้ การกำหนดวิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงถึงเป้าหมายระยะยาวและความมุ่งหวังของชุมชนท้องถิ่น สะท้อนถึงศักยภาพและความต้องการเฉพาะของชุมชน เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน หรือการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วิสัยทัศน์เหล่านี้ทำหน้าที่เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาชุมชนมีทิศทางที่ชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ ในส่วนของภารกิจนั้น เป็นกรอบการปฏิบัติที่แสดงถึงแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เช่น การพัฒนาสาธารณูปโภค การส่งเสริมการศึกษาหรือฝึกอบรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรต่าง ๆ

ในส่วนของวัตถุประสงค์ และเป้าหมาย ควรมีความชัดเจนและวัดผลได้ เช่น การเพิ่มรายได้ครัวเรือน การลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน หรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเป้าหมายควรถูกจัดลำดับความสำคัญอย่างเป็นระบบและแบ่งออกเป็นระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อให้สามารถติดตามผลและประเมินความก้าวหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การเชื่อมโยงวิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายเข้าด้วยกันช่วยให้แผนพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างครอบคลุมและสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืนในระยะยาว

ประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนต้องถูกออกแบบให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจหลักของชุมชน โดยวัตถุประสงค์เฉพาะส่วนต้องอยู่ภายใต้กรอบของวัตถุประสงค์หลัก และมีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนา อย่างชัดเจนทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายเพื่อให้เห็นถึงความเร่งด่วนและความจำเป็นในการดำเนินงาน การกำหนดยุทธศาสตร์ต้องคำนึงถึง ความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัวให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง รวมถึงการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนายังต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

ในกระบวนการติดตามและประเมินผล ควรมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน และสามารถวัดผลได้จริง เพื่อให้สามารถตรวจสอบความก้าวหน้าและประเมินผลลัพธ์ของยุทธศาสตร์อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ควรระบุผู้รับผิดชอบหลักและผู้ที่นำแผนงานไปปฏิบัติ อย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินงาน การวางโครงสร้างเช่นนี้จะช่วยให้แผนพัฒนาชุมชนมีความเป็นระบบ มีความยืดหยุ่น และสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ทั้งยังสร้างความมั่นใจว่าทรัพยากรและโอกาสที่มีจะถูกนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการพัฒนาชุมชนในระยะยาว.

2) พัฒนาแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการเรียนรู้การรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์และนำแบบประเมินที่พัฒนาขึ้นไปนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ 10 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้ รวมถึงค่าดัชนีความสอดคล้อง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตรา ประเมินค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของ แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตราประเมินค่ามา กำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่าแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่นประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่าประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ไม่ได้ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของ แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 0.98 ซึ่งแสดงว่าแบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น มีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่นำไปใช้ได้

ตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ในขั้นนี้เป็นการนำรูปแบบการเรียนรู้ที่ผ่านการตรวจสอบไปทดลองใช้ในบริบทจริง ซึ่งมีรายละเอียดของการดำเนินการ ตามขั้นตอนที่ 4 และขั้นตอนที่ 5 ดังนี้

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Research: R2)

ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ที่พัฒนาขึ้นไปใช้กับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ในภาคเรียนที่ 1/2567 จำนวน 40 คน โดยทำการทดลอง 16 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง รวม 64 ชั่วโมง ซึ่งมีวิธีการดำเนินงาน ดังนี้

1. ก่อนทำการทดลอง ทำการชี้แจงหลักการ และเหตุผล รวมถึงประโยชน์เพื่อทำความเข้าใจกับนักศึกษากลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับการวิจัยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ วิธีการเรียนการสอนและการวัดและการประเมินผล เพื่อให้การใช้รูปแบบการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อนักศึกษากลุ่มตัวอย่างยินดีให้ความร่วมมือ กำหนดให้ลงลายมือยินยอมในหนังสือให้ความยินยอมเข้าร่วมในโครงการวิจัย

2. นำแบบประเมินแบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ ไปทดสอบก่อนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ปีการศึกษาที่ 1/2567

3. นำแบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) ไปทดสอบก่อนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ปีการศึกษาที่ 1/2567

4. ดำเนินการทดลองโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการทดลองสอน ประกอบด้วยจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering)

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation)

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application)

4. ระหว่างการจัดการเรียนรู้ตาม รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ นักศึกษาจะได้รับการประเมินผ่านภาระงานและชิ้นงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาชุมชนและการปฏิบัติการภาคสนาม ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยชิ้นงานสำคัญที่ใช้ในการประเมิน ได้แก่ แผนที่เดินดิน (สัปดาห์ที่ 9-14) การทำกระบวนการกลุ่ม (สัปดาห์ที่ 3-5, 6-8, 9-14) รายงานการวิเคราะห์ชุมชน (สัปดาห์ที่ 9-14) แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (สัปดาห์ที่ 9-14) และการอภิปรายและสะท้อนคิด (ตลอดทั้งภาคการศึกษา)

5. หลังจากการดำเนินการทดลองสิ้นสุดลง ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบหลังเรียน สอดคล้องกับโครงสร้างรายวิชา ESC 303 ท้องถิ่นศึกษา ตามแผนการเรียนการสอน ดังนี้

(1) แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา เพื่อประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) การ

เป็นผู้มีอิทธิพล ในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

(2) แบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)

(3) แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบความสามารถของนักศึกษาในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน และประเมินการบูรณาการแนวคิดทางภูมิศาสตร์เข้ากับการวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนและการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่

(4) แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาของนักศึกษาที่เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาของนักศึกษาที่เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา มีกรอบการดำเนินงาน ดังนี้

1) ศึกษาการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจตามวิธีการของ Best (1986) และสร้างแบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยกำหนดค่าระดับความพึงพอใจแต่ละช่วงคะแนนและความหมาย ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง พึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง พึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง พึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง พึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง พึงพอใจน้อยที่สุด

การแปลความหมายของข้อมูล จากแนวคิดของ Best (1986) ดังนี้

ค่าเฉลี่ยคะแนน 4.51 -5.00 หมายถึง พึงพอใจมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยคะแนน 3.51 -4.50 หมายถึง พึงพอใจมาก

ค่าเฉลี่ยคะแนน 2.51 -3.50 หมายถึง พึงพอใจปานกลาง

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.51 -2.50 หมายถึง พึงพอใจน้อย

ค่าเฉลี่ยคะแนน 1.00 -1.50 หมายถึง พึงพอใจน้อยที่สุด

2) นำแบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่ พัฒนาขึ้นไปปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ เมื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วจึงนำเสนอต่อ ผู้เชี่ยวชาญ 10 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้ รวมถึงคำดัชนีความสอดคล้องเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินความ พึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็น ผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ทั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินความสอดคล้องนี้ เป็นแบบสอบถามแบบมาตร ประเมินค่า 3 ระดับ ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาความสอดคล้องของ แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น สำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยการนำคำตอบของผู้เชี่ยวชาญจากแบบสอบถามแบบมาตร ประเมินค่ามากำหนดน้ำหนักคะแนน ดังนี้

สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	+1
ไม่แน่ใจ	มีค่าเท่ากับ	0
ไม่สอดคล้อง	มีค่าเท่ากับ	-1

หลังจากนั้นผู้วิจัยรวบรวมผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละประเด็นของ ความสอดคล้องเชิงโครงสร้างของแบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐาน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู สังคมศึกษา แล้วนำไปหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item-objective congruence : IOC) หากได้ค่าดัชนีความสอดคล้องมากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 ถือว่าแบบประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ แต่หากน้อยกว่า 0.5 ถือว่าประเด็นนั้น ๆ อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ได้ ต้องนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้เชี่ยวชาญ

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ การประเมินความสอดคล้องของแบบประเมินความพึงพอใจต่อ รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชน

ท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยผู้ทรงจำนน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 0.99 ซึ่งแสดงว่า แบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษามีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่น่าไปใช้ได้

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ (Development: D2)

การดำเนินการประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์แผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น โดยใช้แบบประเมินแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ผ่านทางการวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การวิเคราะห์ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อแสดงแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงและพัฒนารายของทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของกลุ่มทดลอง นอกจากนี้ ใช้สถิติ t-test แบบกลุ่มสัมพันธ์ (Paired Sample t-test) เพื่อเปรียบเทียบผลต่างของคะแนนก่อนและหลังเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นรวมได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา และบันทึกสะท้อนผลการเรียนรู้ รวมถึงการบรรยายเชิงพรรณนาจากผู้สอน เพื่อประมวลสรุปเชิงคุณภาพเกี่ยวกับพัฒนาการของทักษะความเป็นผู้นำที่ปรากฏในกระบวนการเรียนรู้

3. การวิเคราะห์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ก่อนเรียน และหลังเรียน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อพิจารณาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มตัวอย่าง นอกจากนี้ใช้ สถิติ t-test แบบกลุ่มสัมพันธ์ (Paired Sample t-test) เพื่อเปรียบเทียบผลต่างของคะแนนก่อนและหลังเรียนของกลุ่มทดลอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่อการพัฒนาความรู้ทางภูมิศาสตร์ของผู้เรียน

4. วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5. ทบทวน ปรับปรุงและแก้ไขเป็นการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้นับฐานการเรียนรู้ เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ฉบับสมบูรณ์ให้มีประสิทธิภาพ และเหมาะสม (ดังตาราง 10)

ตาราง 10 ประเด็นการปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนรู้นับฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

องค์ประกอบของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้	ประเด็นการปรับปรุง	ผลการแก้ไขปรับปรุง
หลักการ	ควรปรับปรุงการนำเสนอแนวคิดพื้นฐานของรูปแบบให้ เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น	เน้นการบูรณาการแนวคิด การเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo- literacy) เข้า กับ แนว คิ ด การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชน ท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ
วัตถุประสงค์	ปรับวัตถุประสงค์ให้สอดคล้อง และครอบคลุมผลลัพธ์ที่ เกิดขึ้น	ปรับวัตถุประสงค์ของรูปแบบ ดังนี้ 1. เพื่อพัฒนาทักษะความเป็น ผู้นำชุมชนท้องถิ่น 2. เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษา เข้าใจบริบทของชุมชนท้องถิ่น 3. เพื่อสร้างบทบาทนักศึกษา ครูในฐานะผู้นำทางวิชาการ และพัฒนาท้องถิ่น

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้	ประเด็นการปรับปรุง	ผลการแก้ไขปรับปรุง
กระบวนการจัดการเรียนรู้		
ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)	นักศึกษาสามารถตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ได้ดี แต่บางคนยังไม่สามารถตั้งคำถามเชิงลึกได้เพราะสถานการณ์ไม่ตรงกับประสบการณ์	1) ปรับวิธีการเลือกสถานการณ์ให้มีความหลากหลาย และใกล้เคียงกับบริบทของนักศึกษามากขึ้น 2) เพิ่มตัวอย่างการตั้งคำถามเชิงลึกที่มีลักษณะซับซ้อนเชิงพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนมีกรอบแนวคิดในการตั้งคำถามด้วยตนเอง
ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering)	นักศึกษาวเคราะห์ปัญหาได้ดี แต่ใช้เวลาสืบค้นข้อมูลมาก และบางคนยังขาดทักษะการวิเคราะห์เชื่อมโยง	1) เพิ่มการฝึกฝนทักษะการใช้เครื่องมือภูมิศาสตร์ เช่น การอ่านแผนที่ การใช้ Google Earth หรือฐานข้อมูลพื้นที่ 2) เพิ่มการฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์แบบบูรณาการผ่านสถานการณ์ศึกษาหลายมิติ 3) ปรับการสื่อสารภารกิจให้ชัดเจนและกำหนดขอบเขตเวลาในการสืบค้น
ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)	นักศึกษาวางแผนได้ดีแต่ยังไม่ครอบคลุมกระบวนการบริหารจัดการเวลาและทรัพยากร	จัดกิจกรรมฝึกจำลองการวางแผนจากกรณีตัวอย่างเพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นภาพรวมของแผนงานจริงก่อนปฏิบัติ

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้	ประเด็นการปรับปรุง	ผลการแก้ไขปรับปรุง
กระบวนการจัดการเรียนรู้		
ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)	นักศึกษาสามารถตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ได้ดี แต่บางคนยังไม่สามารถตั้งคำถามเชิงลึกได้เพราะสถานการณ์ไม่ตรงกับประสบการณ์	1) ปรับวิธีการเลือกสถานการณ์ให้มีความหลากหลาย และใกล้เคียงกับบริบทของนักศึกษามากขึ้น 2) เพิ่มตัวอย่างการตั้งคำถามเชิงลึกที่มีลักษณะซับซ้อนเชิงพื้นที่ เพื่อให้ผู้เรียนมีกรอบแนวคิดในการตั้งคำถามด้วยตนเอง
ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering)	นักศึกษาวเคราะห์ปัญหาได้ดี แต่ใช้เวลาสืบค้นข้อมูลมาก และบางคนยังขาดทักษะการวิเคราะห์เชื่อมโยง	1) เพิ่มการฝึกฝนทักษะการใช้เครื่องมือภูมิศาสตร์ เช่น การอ่านแผนที่ การใช้ Google Earth หรือฐานข้อมูลพื้นที่ 2) เพิ่มการฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์แบบบูรณาการผ่านสถานการณ์ศึกษาหลายมิติ 3) ปรับการสื่อสารภารกิจให้ชัดเจนและกำหนดขอบเขตเวลาในการสืบค้น
ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)	นักศึกษาวางแผนได้ดีแต่ยังไม่ครอบคลุมกระบวนการบริหารจัดการเวลาและทรัพยากร	จัดกิจกรรมฝึกจำลองการวางแผนจากกรณีตัวอย่างเพื่อให้ให้นักศึกษาเห็นภาพรวมของแผนงานจริงก่อนปฏิบัติ

ตาราง 10 (ต่อ)

องค์ประกอบของรูปแบบ การจัดการเรียนรู้	ประเด็นการปรับปรุง	ผลการแก้ไขปรับปรุง
ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และ สร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation)	นักศึกษาสามารถสร้างผลงาน ได้ดี แต่ผลงานมีความต่างกัน ตาม ความ สามารถ ของ แต่ละกลุ่ม	1) เสริมตัวอย่างรูปแบบ ผลงานที่หลากหลาย เพื่อให้ นักศึกษามีต้นแบบ (model) ในการออกแบบงาน 2) ประเมินผลงานแบบเปิด กว้างที่เน้นกระบวนการ มากกว่าผลลัพธ์
ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และ ประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่ จริง (Synthesis and Geographic Application))	นักศึกษาบางคนยังไม่สามารถ เชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้ เดิม และ ไม่ ส า ม า ร ถ ประยุกต์ใช้ได้ชัดเจน	1) สร้างคำถามสะท้อนคิดที่ เชื่อมโยงกับชีวิตจริง 2) เพิ่มกิจกรรมภาคสนามที่ให้ นักศึกษาได้เผชิญปัญหาและ ร่วมทำงานกับชุมชนจริงมาก ขึ้น เพื่อเสริมภาวะผู้นำใน บริบทที่แท้จริง

ตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้
เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของ
นักศึกษาครูสังคมศึกษา

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบ
การจัดการเรียนรู้ (Research: R2)

1. นำรูปแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้
ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง
2. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตาม
รูปแบบการจัดการเรียนรู้
3. สังเกตและติดตามผลการเรียนรู้
รายวิชาท้องถิ่นศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบ
การเรียนรู้ (Development: D2)

1. วิเคราะห์แผนปฏิบัติการพัฒนาท้องถิ่น
ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติ
เชิงพรรณนา
2. วิเคราะห์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ก่อนและหลัง
เรียน โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test แบบกลุ่ม
สัมพันธ์ (Paired Sample t-test)
3. วิเคราะห์ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น
ก่อน และหลังเรียน โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ
ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ t-test
แบบกลุ่มสัมพันธ์ (Paired Sample t-test)
เพื่อพิจารณาแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง
4. การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาที่เรียน
ในรายวิชาท้องถิ่นต่อรูปแบบ ด้วยค่าความถี่
ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
5. ทบทวน ปรับปรุงและแก้ไข

รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ
ชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา (ฉบับสมบูรณ์)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ และศึกษาผลของรูปแบบดังกล่าวที่ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ตอนที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

รูปแบบแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

หลักการและแนวคิด

การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้บนฐานของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) โดยผสมผสานกับหลักการของการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและหลักการของแสวงหาเป็นกลุ่ม ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการฝึกปฏิบัติภาคสนามและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น โดยมีแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เป็นกรอบชี้นำสำคัญในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถ ตั้งคำถามเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในท้องถิ่น และตัดสินใจแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้อย่างมีระบบ

การเรียนรู้ในลักษณะนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนเชิงพื้นที่ที่ประกอบด้วยพลวัตของคน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ฝึกฝน การคิดเชิงพื้นที่ (Spatial Thinking) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงตำแหน่ง สถานที่ และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ได้อย่างมีเหตุผล ควบคู่ไปกับการพัฒนา ทักษะการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Systematic Decision-Making) ที่สามารถประเมินผลกระทบเชิงพื้นที่อย่างรอบด้านทั้งระยะสั้น และระยะยาว รวมถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่ที่เชื่อมโยงกัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้เช่นนี้ยังนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะของผู้ นำตามทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างลึกซึ้ง และสามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาแนวคิดใหม่ที่ตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ มีความเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลง และสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการตื่นรู้ร่วมกับชุมชนได้อย่างมีพลัง

ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะนี้จะมีรากฐานสำคัญของการเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยบทบาทของผู้เรียนจะไม่จำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงการเป็นตัวกลางที่สามารถสะท้อนความต้องการของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนถ่ายทอดนโยบายหรือความช่วยเหลือจากรัฐให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนให้สามารถริเริ่มการพัฒนา และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ในบริบทของพื้นที่
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน
3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเป็นผู้นำในสถานการณ์ที่หลากหลาย พร้อมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดพลังความร่วมมือ

กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนพร้อมเผชิญสถานการณ์ปัญหา โดยผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาการสอน และการวัดและประเมินผล ในขั้นนี้ผู้สอนทำการทบทวนองค์ความรู้เดิม และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหา โดยกระตุ้นผู้เรียนด้วยคำถามเชิงภูมิศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความงุนงงสงสัย และตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ในมิติต่าง ๆ

จากนั้นผู้เรียนและผู้สอนจึงร่วมกันอภิปรายความรู้จนนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหา ในขั้นนี้ผู้สอนจะนำเสนอสถานการณ์ปัญหา โดยผู้เรียนทำหน้าที่ในการสังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม สืบค้น และรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจและหาข้อเท็จจริงจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อลงข้อคิดร่วมกันโดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา กับการเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้เกิดเป็นข้อค้นพบในสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม และร่วมกันอภิปรายเพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีผู้สอนสังเกต และชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร และการดำเนินการในการสอบถาม สัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติตนในระหว่างทำการแสวงหาข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันระดมสมองเพื่อวางแผนในการแสวงหาความรู้จากข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ในขั้นนี้ผู้เรียนออกแบบแผนการปฏิบัติการ ที่ระบุถึงกระบวนการทำงาน และเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติการ ตลอดจนขั้นตอนบริหารจัดการงานเบื้องต้น โดยมีผู้สอนคอยสนับสนุน ส่งเสริม คำชี้แนะ และคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติการ เพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการงานตามแผนการปฏิบัติการที่กำหนดให้บรรลุ

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามแผนปฏิบัติการในขั้นที่ 3 ในขั้นนี้ผู้เรียนร่วมอภิปรายนำเสนอข้อค้นพบและประเด็นปัญหา จากนั้นผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันจัดลำดับความสำคัญ และทำการตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหา หรือประเด็นการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และนำประเด็นปัญหาที่เลือกมาร่วมกันปฏิบัติการสร้างผลงานอย่างสร้างสรรค์ โดยมีผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) เป็นขั้นถอดบทเรียนจากประสบการณ์การปฏิบัติการของผู้เรียน โดยผู้เรียนนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ ที่เป็นความรู้ใหม่ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์

อย่างสร้างสรรค์ ขึ้นชมกับความสำเ็จ รวมทั้งรับฟังข้อปรับปรุงของผลงานของตนเองให้ดีขึ้น เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับขยายขอบข่ายไปสู่การเป็นปฏิติจจริง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ตั้งคำถามที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง รวมถึงอำนวยความสะดวก และสังเกตการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม

แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย

หลักการตอบสนอง

1. ผู้สอนเป็นผู้เตรียมสถานการณ์การเรียนรู้
2. ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดคำถามของผู้เรียนให้เชื่อมโยงกับแนวคิด หรือทฤษฎี
3. ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง
4. ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator)
5. ผู้สอนจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
6. ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา วางแผน และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ระบบสังคม

1. ผู้เรียนเป็นผู้เลือกศึกษาประเด็นด้วยตนเอง
2. ผู้เรียนออกแบบกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
3. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม
4. ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

สิ่งสนับสนุน

1. จัดบรรยากาศการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนที่สร้างความสนใจต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
2. จัดเตรียมสื่อการเรียนรู้ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และชุมชนท้องถิ่นที่สร้างความสนใจต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

จุดแข็งของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ทั้งการเลือกประเด็นการศึกษา และการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง
2. ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง
3. เสริมสร้างผู้เรียนให้เกิดทักษะความเป็นผู้นำและทักษะการคิดขั้นสูงในสถานการณ์จริง
4. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีพลังในเชิงสังคม ระหว่างเพื่อน ครู และชุมชน ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีพลังในเชิงสังคม

จุดอ่อนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

1. ขึ้นอยู่กับความพร้อมและทักษะของผู้สอน หากผู้สอนไม่มีความพร้อมหรือประสบการณ์ในการออกแบบคำถามเชิงลึกและการชี้แนะผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ อาจทำให้กระบวนการเรียนรู้สะดุดได้

2. ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการจัดการเรียนนอกสถานที่ ได้แก่ เวลาในการวางแผน และงบประมาณในการทำกิจกรรม

3. ความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญ หากขาดความร่วมมือจากชุมชน เช่น การอนุญาตให้ลงพื้นที่ การให้ข้อมูล หรือการร่วมทำกิจกรรม อาจส่งผลให้กิจกรรมภาคสนามไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์

การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาดำเนินการประเมินผล 2 ระยะ ได้แก่ การประเมินก่อนเรียน และหลังเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวัดและประเมินผลทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำชุมชน และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชน และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

2. การวัดและประเมินผลความรู้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)

3. การวัดและประเมินผลแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ แสดงถึงการเชื่อมโยงข้อมูลในบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่ นำไปสู่การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และการออกแบบแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ประกอบไปด้วย 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ บทนำ เน้นการสะท้อนปัญหาในบริบทที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ ประเด็นที่ 2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น แสดงข้อมูลที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนท้องถิ่น ในบริบทด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น บริบทสภาพสังคม บริบทเศรษฐกิจ บริบทประเพณีและวัฒนธรรม บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

นำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนได้อย่างครอบคลุม โดยอาศัยการใช้เครื่องมือ เช่น SWOT Analysis และการประเมินทุนชุมชน และประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล แสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

4. การวัดและประเมินผลความพึงพอใจของนักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัยที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัย

ตอนที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

ผลการทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา นำไปทดลองใช้กับนักศึกษา คณะครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ในภาคเรียนที่ 1/2567 จำนวน 40 คน โดยทำการทดลอง 16 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง รวม 64 ชั่วโมง ดังต่อไปนี้

1. ผลการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น
2. ผลการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์
3. ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

1. ผลการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น เป็นการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชน และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ โดยมีจำนวนข้อการประเมินทั้งสิ้น 40 ข้อ เปรียบเทียบทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นก่อนและหลังเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ได้ผล (ดังตาราง 11 ตาราง 12 ตาราง 13 ตาราง 14 ตาราง 15 และ ตาราง 16)

ตาราง 11 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

ผลการเรียนรู้	คะแนนเฉลี่ยเต็ม	$\bar{x}$	S.D	df	t	p-value
ก่อนเรียน	4.00	3.18	0.28	39	-4.646	0.00003
หลังเรียน	4.00	3.52	0.10			

จากตาราง 11 พบว่านักศึกษาค่าเฉลี่ยของทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาหลังการเรียนวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู

สังคมศึกษา ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.10) มีค่าเฉลี่ยมากกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 3.18$, S.D. = 0.28) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

ดังนั้น แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้นับฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีผลต่อการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในด้านที่ศึกษาโดยรวม

ตาราง 12 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 องค์ประกอบในรายวิชา ท้องถิ่นศึกษา

องค์ประกอบ	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1.การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่ม พัฒนาชุมชน	3.30	0.07	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.59	0.09	ระดับ เชี่ยวชาญ
2.การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ ตื่นรู้	3.17	0.31	ระดับสูง	3.48	0.09	ระดับ เชี่ยวชาญ
3. การเป็นผู้ตระหนักรับ วิปท	3.01	0.03	ระดับสูง	3.44	0.04	ระดับ เชี่ยวชาญ
4. การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ	3.17	0.03	ระดับสูง	3.58	0.05	ระดับ เชี่ยวชาญ
รวม	3.18	0.28	ระดับสูง	3.52	0.10	ระดับ เชี่ยวชาญ

จากตาราง 12 พบว่า พบว่าทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นทั้ง 4 องค์ประกอบ มีการพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจน โดยองค์ประกอบด้านการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ยก่อนเรียนอยู่ที่ 3.30 (S.D. =0.07) และเพิ่มขึ้นหลังเรียนเป็น 3.59 (S.D. =0.09) ซึ่งทั้งสองช่วงอยู่ในระดับเชี่ยวชาญ แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีพื้นฐานความสามารถในด้านนี้ดี อยู่แล้ว และการเรียนรู้เพิ่มเติมได้ส่งเสริมศักยภาพให้สูงขึ้นอีก

ด้านการเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ จากเดิมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.17$, S.D. = 0.31) พัฒนาเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = 0.09) แสดงถึงนักศึกษาครูสังคมศึกษามีพัฒนาการในด้านการสื่อสาร สร้างแรงจูงใจ และการมีบทบาทกระตุ้นการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ในขณะที่ยังคงประกอบด้านการตระหนักรู้บริบทชุมชน ก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย 3.01 (S.D. = 0.03) และหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 3.44 (S.D. = 0.04) ซึ่งเปลี่ยนจากระดับสูงเป็นระดับเชี่ยวชาญ สะท้อนให้เห็นนักศึกษาครูสังคมศึกษามีความเข้าใจในเรื่องโครงสร้าง สภาพแวดล้อม และบริบทเฉพาะของชุมชนที่นักศึกษาเข้าไปทำการศึกษามีส่วนร่วมร่วมกับชุมชน และในส่วนขององค์ประกอบด้านการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ มีการพัฒนาเชิงคุณภาพจากระดับสูง ($\bar{X} = 3.17$, S.D. = 0.03) เป็น ระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = 0.05) แสดงถึงความสามารถของนักศึกษาครูสังคมศึกษาในการสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันได้

ตาราง 13 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 1 การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

องค์ประกอบที่ 1	ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1.มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเสียสละ ซื่อตรง และสุจริต	3.50	0.69	ระดับเชี่ยวชาญ	3.6	0.58	ระดับเชี่ยวชาญ
2.มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง	3.43	0.72	ระดับเชี่ยวชาญ	3.67	0.47	ระดับเชี่ยวชาญ
3.มีวุฒิ ภาวะทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์ในสถานการณ์ต่าง ๆ	3.22	0.76	ระดับสูง	3.58	0.54	ระดับเชี่ยวชาญ
4.มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานทุกคนได้เป็นอย่างดี และสามารถประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นได้	3.38	0.70	ระดับเชี่ยวชาญ	3.65	0.47	ระดับเชี่ยวชาญ

ตาราง 13 (ต่อ)

องค์ประกอบที่ 1	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
5.มีความกล้าหาญในการเผชิญ กับปัญหา สามารถกล้าเผชิญ กับปัญหาได้ทุกสถานการณ์	3.15	0.81	ระดับสูง	3.56	0.5	ระดับ เชี่ยวชาญ
6.มีทักษะการสื่อสารเป็นอย่างดี ดี สามารถประสานต่อเรื่อง ต่างๆ รวมถึงถ่ายทอดข้อมูลได้ อย่างชัดเจน และตรงประเด็น	3.07	0.83	ระดับสูง	3.43	0.61	ระดับ เชี่ยวชาญ
7.มีความมุ่งมั่นในการพัฒนา ตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถ ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้ เกิดผลเชิงประจักษ์ และของทีม	3.38	0.68	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.63	0.48	ระดับ เชี่ยวชาญ
รวม	3.30	0.07	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.59	0.09	ระดับ เชี่ยวชาญ

จากตาราง 13 พบว่า ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา
ในองค์ประกอบที่ 1 การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมีค่าเฉลี่ยทักษะรวม
ก่อนเรียนเท่ากับ 3.30 (S.D. = 0.07) และหลังเรียนเท่ากับ 3.59 (S.D. = 0.09) ซึ่งทั้งสองค่า
จัดอยู่ในระดับเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะหลังการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา
ค่าเฉลี่ยของทักษะในทุกด้านมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน แสดงถึงพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ
ชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนในบริบทของการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เมื่อระบุในรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ พบว่า ทักษะที่มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นมาก
ที่สุด ได้แก่ ภาวะทางอารมณ์ ที่มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 3.22 (S.D. = 0.76) ระดับสูง เป็น 3.58
(S.D. = 0.54) ระดับเชี่ยวชาญ ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“ได้ฝึกควบคุมอารมณ์ มีการพูดคุยกับคนไม่รู้จักเพิ่มมากขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

“เมื่อก่อนไม่ค่อยคุยกับคนแปลกหน้า แต่พยายามถามมากขึ้นเพื่อจะได้ข้อมูล ควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น (ไม่สติแตกเร็วค่ะ) ตั้งใจฟังคนอื่นมากขึ้น (เป็นคนเหม่อลอยง่ายค่ะ)”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

ในด้านความกล้าหาญในการเผชิญกับปัญหาก่อนเรียนอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.15$, S.D. = 0.81) หลังเรียนพัฒนาเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.50) และทักษะการสื่อสารก่อนเรียนอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.07$, S.D. = 0.83) หลังเรียนพัฒนาเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 0.61) ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“ได้กล้าที่จะแสดงออกเรื่องการพูด การถามคำถามในการหาข้อมูล ทักษะในการเชื่อมโยงเรื่องราวต่างๆ”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศชาย)

“กล้าพูดคุยกับคนอื่นมากขึ้น รู้สึกว่าตัวเองตั้งคำถามได้ดีกว่าเดิม”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศชาย)

“มีความกล้าที่จะพูดคุยกับชาวบ้านมากขึ้น มีการตั้งคำถามที่เหมาะสมและดีมากขึ้น แล้วก็สามารถพูดชี้แจง นำเสนอข้อมูลได้ดีขึ้น และการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่ดีมากขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

“ก่อนลงพื้นที่นั้นมีทักษะความเป็นผู้นำได้น้อย เนื่องจากเป็นคนไม่ค่อยกล้าแสดงออก ไม่กล้าที่จะสื่อสาร สื่อสารกับผู้อื่นได้ไม่ค่อยดี มีทักษะการคิดวิเคราะห์ได้ไม่ค่อยดี หลังการลงพื้นที่นั้นมีทักษะการเป็นผู้นำเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากได้รับมอบหมายหน้าที่ในการลงพื้นที่ จำเป็นที่จะต้องมีการสื่อสารกับผู้อื่น รวมทั้งผู้ที่ทำงานร่วมกันในทีม จำเป็นที่จะต้องสื่อสารงานกันให้เข้าใจ จึงจะปฏิบัติงานกันได้ และไม่มีอคติต่อผู้อื่นในการปฏิบัติงาน รวมถึงมีทักษะการคิดวิเคราะห์ต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

“แรกเริ่มยังไม่มี ความกล้าที่จะซักถามคนในชุมชน แต่จะขอคำถามที่วางแผนไว้ว่า จะสัมภาษณ์ก็ไม่มี ความครอบคลุม ประกอบกับตนเองไม่มีทักษะการพูด ทำให้การซักถาม หยุดชะงักเป็นระยะ หลังการลงพื้นที่และพัฒนาชุมชนผ่านการฝึกซ้อมและการพูดคุยมา มาก ทำให้การพูดสั้นไหลมากขึ้น สื่อสารได้ดียิ่งขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพชฌัญญ์)

ตาราง 14 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 2 การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

องค์ประกอบที่ 2	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1.มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถเสนอ แนวทางการแก้ไขปัญหา ชุมชนท้องถิ่นคิดแนว ทางการแก้ไขปัญหาที่มี ความแตกต่างได้ด้วย ตนเอง	2.97	0.69	ระดับสูง	3.30	0.58	ระดับ เชี่ยวชาญ
2.มีกระบวนการตัดสินใจ อย่างเป็นระบบ สามารถ ตัดสินใจในการจัดการ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่าง สมเหตุสมผล และมี ศักยภาพ	2.87	0.75	ระดับสูง	3.32	0.63	ระดับ เชี่ยวชาญ
3.มีความมุ่งมั่นในการ พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์	3.12	0.71	ระดับสูง	3.41	0.58	ระดับ เชี่ยวชาญ

ตาราง 14 (ต่อ)

องค์ประกอบที่ 2	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
4.มีความเคารพผู้อื่น สามารถกระตุ้นให้ชุมชน ท้องถิ่นแสดงความคิดเห็น อย่างมีวิจารณญาณ และ เคารพความคิดเห็นผู้อื่น รวมถึงมีเคารพต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น	3.31	0.82	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.66	0.52	ระดับ เชี่ยวชาญ
5.มีความเป็น ประชาธิปไตย สามารถ สร้างบรรยากาศ และเปิด โอกาสให้ประชาชนใน ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน การตัดสินใจในการเลือก กระบวนการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น	3.58	0.74	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.73	0.44	ระดับ เชี่ยวชาญ
รวม	3.17	0.31	ระดับสูง	3.48	0.09	ระดับ เชี่ยวชาญ

จากตาราง 14 พบว่า ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในองค์ประกอบที่ 2 การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ นักศึกษาครูสังคมศึกษามีการพัฒนาทักษะที่สำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเพิ่มขึ้นจากระดับสูง ($\bar{X} = 3.17$, S.D. = 0.31) พัฒนาขึ้นมาเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = 0.09) หลังจากการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ซึ่งทักษะที่ได้มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด ได้แก่ (1) มีกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ สามารถตัดสินใจในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างสมเหตุสมผล และ

มีศักยภาพ ซึ่งมีการพัฒนาจากก่อนเรียนในระดับสูง ($\bar{X} = 2.87$, S.D. = 0.75) เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.32$, S.D. = 0.63)

(2) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น คิดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีความแตกต่างได้ด้วยตนเอง ซึ่งมีการพัฒนาจากก่อนเรียนในระดับสูง ($\bar{X} = 2.97$, S.D. = 0.69) เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.30$, S.D. = 0.58) และ

(3) มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์ ซึ่งมีการพัฒนาจากก่อนเรียนในระดับสูง ($\bar{X} = 3.12$, S.D. = 0.71) เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.58) ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“ได้ฝึกการเป็นผู้นำ ทำให้ฝึกการตัดสินใจที่ได้ขาดการประสานงานกับผู้คนภายนอก”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาพิเศษหญิง)

“การคิด วิเคราะห์ การรับฟัง การแสวงหาความรู้ใหม่ๆ และการทำงานร่วมกันเป็นทีม ประสพการณ์ที่ได้รับมีมากมาย แต่ชอบคือการตั้งคำถาม เพราะคำถามบางคำถาม ควรใช้ให้เหมาะสมตามบทบาทที่เราจะถาม”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาพิเศษหญิง)

ตาราง 15 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 3 การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่นในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

องค์ประกอบที่ 3	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1. มีความรอบรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่นในทุกมิติ	3.01	0.83	ระดับสูง	3.41	0.54	ระดับ เชี่ยวชาญ
2. มีกระบวนการคิดอย่างเป็นองค์รวม สามารถคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม	2.93	0.81	ระดับสูง	3.38	0.60	ระดับ เชี่ยวชาญ

ตาราง 15 (ต่อ)

องค์ประกอบที่ 3	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
3. มี ความ รู้เท่า ทน การ เปลี่ยนแปลง	3.01	0.73	ระดับสูง	3.39	0.53	ระดับ เชี่ยวชาญ
4. มีความเข้าใจศักยภาพของ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น	2.95	0.80	ระดับสูง	3.44	0.61	ระดับ เชี่ยวชาญ
5. มีทักษะในการฟัง	3.13	0.83	ระดับสูง	3.56	0.52	ระดับ เชี่ยวชาญ
รวม	3.01	0.03	ระดับสูง	3.44	0.04	ระดับ เชี่ยวชาญ

จากตาราง 15 พบว่าค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในองค์ประกอบที่ 3 การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น นักศึกษามีการพัฒนาทักษะในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญ โดยคะแนนเฉลี่ยรวมก่อนเรียนอยู่ที่ 3.01 (S.D. = 0.03) อยู่ในระดับสูง และเพิ่มขึ้นเป็น 3.44 (S.D. = 0.04) ในหลังเรียนในระดับเชี่ยวชาญ แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการลงพื้นที่จริง

เมื่อพิจารณาในรายประเด็น พบว่า นักศึกษามีพัฒนาการหลังเรียนด้านการมีความรอบรู้ บริบทชุมชนท้องถิ่น สามารถเข้าใจบริบทชุมชนท้องถิ่นในทุกมิติในระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.54) แตกต่างจากก่อนเรียนที่มีทักษะในด้านนี้ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.01$, S.D. = 0.83) และมีกระบวนการคิดอย่างเป็นองค์รวม สามารถคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวมเพิ่มขึ้นจากอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 2.93$, S.D. = 0.81) เพิ่มขึ้น เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 0.60) ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“ดิฉันได้รับประสบการณ์ด้านความรู้ในบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะบริบทนวัตกรรมและ การแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่น ในเรื่องของความรู้และเข้าใจคำว่านวัตกรรมมากขึ้น และสามารถ นำมาเรียบเรียงข้อมูลเพื่อนำไปถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านในชุมชน เพื่อนำไปต่อยอดในการพัฒนา

ชุมชน และดิฉันยังได้รับประสบการณ์ด้านการลงชุมชน ซึ่งเป็นการลงชุมชนเพื่อค้นหาข้อมูล ได้ฝึกใช้ทักษะการพูดสื่อสารในการสอบถามข้อมูลจากชาวบ้าน และฝึกการสังเกตพฤติกรรมของคนในชุมชนว่ามีวิถีชีวิตอย่างไร และได้รับประสบการณ์ด้านการทำงานเป็นทีมกับเพื่อนคนอื่น ๆ ในห้อง ทำให้ได้เรียนรู้มุมมองของแต่ละคนในด้านการเรียน และการปรึกษากันในการทำงานเป็นทีม เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ทางการเรียนที่ดี”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาพิเศษหญิง)

“ได้รับประสบการณ์จากการสังเกตและได้รู้ถึง วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชน เข้าใจความต้องการและปัญหาของชุมชน ได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ได้ทำงานเป็นทีมร่วมกับเพื่อน ๆ ทุกคน”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาพิเศษหญิง)

การพัฒนาทักษะด้านความเข้าใจศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา จากเดิมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 2.95$, S.D. = 0.80) หลังจากเรียนพัฒนาเพิ่มขึ้นอยู่ในระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.44$, S.D. = 0.61) ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“ได้ทำงานเป็นทีมกับเพื่อนต่างห้องที่จริงจัง และเป็นงานที่สำคัญการสำรวจพื้นที่สังเกตวิเคราะห์เหตุการณ์เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่แท้จริงทำให้ทำให้พบว่าเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ ของตนเองที่ได้ลงชุมชนฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามจากเดิมที่เป็นผู้นำมาตลอด ได้เปลี่ยนมาเป็นผู้ตามก็ได้ทำหน้าที่ที่ตนเองถนัดอย่างเต็มที่การสื่อสารกับคนในชุมชน การนำ swot มาใช้เพื่อหาจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชน และเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ได้วิเคราะห์ เชื่อมโยงแยกแยะได้มากขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาพิเศษหญิง)

“ประสบการณ์ที่ได้รับ คือ การได้ลงพื้นที่แบบจริงจัง สัมผัสกับวิถีชีวิตและบริบทแต่ละบริบทของชุมชน การทำงานร่วมกับเพื่อนที่ต่างความคิดกัน การฝึกทักษะวิเคราะห์สังเคราะห์

ข้อมูล ได้รู้ถึงปัญหาของชุมชน การแก้ปัญหาต่าง ๆ และการทำงานเป็นทีม การจัดการกับสถานการณ์จริง ได้รู้ถึงจุดแข็งจุดอ่อนของชุมชน ฟังและทำความเข้าใจความต้องการของชุมชน และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

นอกจากนี้ พบว่า นักศึกษาครูสังคมศึกษามีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นจากระดับสูงเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.01$ เพิ่มขึ้นเป็น $\bar{X} = 3.39$) และมีทักษะด้านการฟังโดยมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากระดับสูงเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.13$ เพิ่มขึ้นเป็น $\bar{X} = 3.56$) ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็น ดังนี้

“สนุกได้เรียนรู้มากขึ้นและได้ใกล้ชิดชาวบ้านมากขึ้นมีการคิดที่ไม่ควรเชื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

“สิ่งที่เปลี่ยนแปลงคือด้านความคิดครับว่าอย่าคิดไปเอง จนกว่าจะได้ลงมือปฏิบัติ”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศชาย)

“กล้าที่จะพูดคุยกับคนแปลกหน้าเพิ่มมากขึ้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ความรู้จากหลากหลายด้าน ไม่ควรเชื่อแหล่งข้อมูลจากแหล่งเดียว เน้นข้อมูลที่สามารถอ้างอิงจากหลาย ๆ แหล่ง”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศชาย)

ตาราง 16 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบที่ 4 การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

องค์ประกอบที่ 4	ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นก่อน			ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่นหลัง		
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1. สร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันได้	3.04	0.80	ระดับสูง	3.49	0.55	ระดับ เชี่ยวชาญ
2. สร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมงานว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย โดยการชื่นชมและการไม่กล่าวโทษใครเมื่อเกิดการผิดพลาดในขณะปฏิบัติงาน	3.41	0.77	ระดับ เชี่ยวชาญ	3.73	0.44	ระดับ เชี่ยวชาญ
3. เป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ และอธิบายแนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีม	3.06	0.80	ระดับสูง	3.53	0.52	ระดับ เชี่ยวชาญ
รวม	3.17	0.03	ระดับสูง	3.58	0.05	ระดับ เชี่ยวชาญ

จากตาราง 16 พบว่าค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในองค์ประกอบที่ 4 การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาก่อนเรียนอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 3.17$, S.D. = 0.03) และเพิ่มขึ้นเป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = 0.05) หลังเรียน เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ทักษะที่นักศึกษาครูสังคมศึกษามีพัฒนาการมากที่สุดคือ “เป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ และอธิบายแนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีม” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากระดับสูง เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.06$ พัฒนาเป็น $\bar{X} = 3.53$) และ “การสร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน ปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกันได้” มีค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากระดับสูง เป็นระดับเชี่ยวชาญ ($\bar{X} = 3.04$ พัฒนาเป็น $\bar{X} = 3.49$) นอกจากนี้ ทักษะการเป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ และ

อธิบายแนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมการทำงานเป็นทีมสร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมงาน” มีค่าเฉลี่ยก่อนเรียนอยู่ที่ 3.41 และหลังเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 3.73 โดยทั้งสองช่วงอยู่ในระดับเชี่ยวชาญ แต่มีการยกระดับเชิงคุณภาพมากขึ้น ดังที่นักศึกษาได้สะท้อนความคิดเห็นดังนี้

“ผมคิดว่าจากที่ลงชุมชนมา ในรอบแรกผมได้เป็นผู้นำในบริบทของภูมิศาสตร์ และฝ่ายติดต่อประชาสัมพันธ์ ผมคิดว่าผมชี้แจงลูกทีมได้ แบ่งหน้าที่ให้คนในกลุ่มได้ และตอนไปคืนข้อมูลผมคิดว่าผมสามารถบอกเพื่อนได้ว่าต้องพูดแบบไหนเรื่องอะไร และเพื่อนก็ทำตามได้ แต่ก่อนผมเป็นคนพูดไม่รู้เรื่องแต่มีความกล้าแสดงออก ซึ่งเวลานำเสนอก็ไม่ค่อยเตรียมข้อมูลไปทำให้การนำเสนอติด ๆ ขัด ๆ แต่พอเป็นเรื่องเกี่ยวกับสาขาหรือส่วนรวมที่เป็นวิชาการหน่อย ผมต้องทำตัวให้ดีขึ้นปรับปรุงในเรื่องของการเตรียมข้อมูล ศึกษาหาความรู้ในท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุดครับ”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศชาย)

“ได้รับประสบการณ์ใหม่ ๆ เช่น ได้ทำงานร่วมกับผู้อื่นที่ไม่เคยได้ร่วมงาน ได้ทักษะการคิดวิเคราะห์เกี่ยวกับ swot ได้ปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายได้อย่างเต็มที่ ได้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ได้เข้าใจมุมมองความคิดของผู้อื่น ได้ยอมรับเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ และนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

“ไม่คิดว่าจะสามารถเป็นหัวหน้ากลุ่มในการทำงานได้เพราะว่าไม่กล้า แต่พอได้ลองทำก็คิดว่าไม่ได้ยาก สามารถทำทุกอย่างให้เป็นระบบได้ และฟังความคิดเห็นของทุกคน ไม่ลำเอียง”

(นักศึกษาครูสังคมศึกษาเพศหญิง)

2. ผลการประเมินความรู้ภูมิศาสตร์ เป็นประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เป็นการกำหนดโจทย์วัดความรู้ทางภูมิศาสตร์ จำนวน 5 ข้อ เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ก่อนและหลังเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาได้ผล (ดังตาราง 17 และตาราง 18)

ตาราง 17 ผลการเปรียบเทียบคะแนนการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

ผลการเรียนรู้	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	df	t	p-value
ก่อนเรียน	45	27.08	7.27	39	-5.47	0.00000278
หลังเรียน	45	34.5	6.92			

จากตาราง 17 พบว่า การเปรียบเทียบคะแนนความรู้ทางภูมิศาสตร์ของนักศึกษา ก่อนและหลังการเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษามีคะแนนหลังเรียนเท่ากับ 34.50 (S.D. = 6.92) สูงกว่าค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนเท่ากับ 27.08 (S.D. = 7.27) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

ผลการทดสอบทางสถิติพบว่า ค่าความแตกต่างของคะแนนมี ค่า t-Stat = -5.47 และมีค่า p-value. (2-tailed) = 0.00000278 น้อยกว่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ที่ระดับ .05

ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า คะแนนความรู้ทางภูมิศาสตร์ของนักศึกษาหลังการเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยใช้สูงรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา กว่าก่อนการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 18 ผลการเปรียบเทียบความรู้ทางภูมิศาสตร์ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยจำแนกตามองค์ประกอบ 3 ด้าน

ผลการเรียนรู้	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D	df	t	p-value
Interaction	ก่อน	15	9.90	39	-6.283	0.0000002
	หลัง	15	13.12	3.90		
Interconnection	ก่อน	15	10.72	39	-1.031	0.3089
	หลัง	15	11.35	8.02		
Implication	ก่อน	15	6.55	39	-6.749	0.00000004
	หลัง	15	9.97	9.36		

จากตาราง 18 การเปรียบเทียบคะแนนในด้าน Interaction Interconnection และ Implication โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา พบว่าด้าน Interaction หรือความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 11.35 (S.D. = 9.6) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 10.725 (S.D. = 3.9) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 โดยนักศึกษาล้วนใหญ่สามารถระบุปัญหา และสามารถเชื่อมโยงผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละสถานการณ์นั้น ๆ ได้ดีขึ้น

ในด้าน Interconnection หรือ การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 10.72 (S.D. = 8.4) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 11.35 (S.D. = 8.02) อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เนื่องจากนักศึกษหลายคนสามารถแสดงเหตุผลที่เชื่อมโยงถึงปัญหาในแง่พื้นฐานได้ดีขึ้น แต่ยังขาดการให้เหตุผลที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุและผลของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้น

และด้าน Implication หรือการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 9.97 (S.D. = 9.358) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 6.55 (S.D. = 9.358) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 โดยนักศึกษสามารถแสดงแนวทางในการแก้ไขปัญหา หรือแสดงการเปรียบเทียบการแก้ไขปัญหาได้ชัดเจนขึ้น แต่ยังขาดความเป็นไปได้ หรือขาดผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการ

ดังนั้นสรุปได้ว่า นักศึกษามีคะแนนเฉลี่ยด้าน Interaction และ Implication หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในขณะที่ ด้าน Interconnection คะแนนเฉลี่ยด้าน หลังเรียนสูงขึ้นเล็กน้อย และไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาสามารถส่งเสริมผลการเรียนรู้ของนักศึกษาได้ในบางด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะความรู้ทางภูมิศาสตร์ ด้าน Interaction และ Implication ซึ่งเกี่ยวข้องกับทักษะทางสังคมและการประยุกต์ใช้ความรู้ ส่วน ด้าน Interconnection ยังไม่พัฒนาอย่างมีนัยสำคัญ อาจสะท้อนถึงความจำเป็นในการปรับปรุงแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะการคิดเชื่อมโยงมากยิ่งขึ้น

3. ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ประกอบไปด้วย 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ บทนำ เน้นการสะท้อนปัญหาในบริบทที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงรากฐานของปัญหาและโอกาสในการพัฒนา ประเด็นที่ 2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น แสดงข้อมูลที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนท้องถิ่น ในบริบท

ด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น บริบทสภาพสังคม บริบทเศรษฐกิจ บริบทประเพณีและวัฒนธรรม บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทนวัตกรรมการแก้ไข ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น นำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพ ของชุมชนได้อย่างครอบคลุม โดยอาศัยการใช้เครื่องมือ เช่น SWOT Analysis และการประเมิน ทุนชุมชน และประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล แสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงาน ที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เกณฑ์การพิจารณาระดับ ที่ 5 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ไปจนถึง ระดับที่ 1 หมายถึง ข้อความนั้น ตรงกับความเป็นจริงน้อยที่สุด ได้ผล (ดังตาราง 19)

ตาราง 19 ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
บทที่ 1 บทนำ		
1. สะท้อนถึงปัญหาและความสำคัญในการจัดทำแผน ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นอย่างชัดเจน	5	สะท้อนปัญหาและความจำเป็นของการจัดทำแผน ได้อย่างชัดเจน แสดงถึงความสำคัญของการมี ส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ร่วมกับนักศึกษาใน การเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และพัฒนาศักยภาพของ ชุมชนตามกระบวนการภูมิศาสตร์และสังคมศึกษา
บทที่ 2 สภาพทางพื้นที่และข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น		
2. มีการแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่ ของ ชุมชนท้องถิ่นที่ครอบคลุม และเป็น องค์รวม	5	แผนมีการระบุพิกัดและแผนผังชุมชนอย่างชัดเจน รวมทั้งมีข้อมูลทางกายภาพ เช่น ที่ตั้ง แหล่งน้ำ การใช้พื้นที่ ซึ่งแสดงความเข้าใจในลักษณะทาง ภูมิศาสตร์ของพื้นที่
3. มีการแสดงข้อมูลเชิงสังคมของ ชุมชนท้องถิ่นอย่างครอบคลุม และ เป็นองค์รวม	4	แสดงข้อมูลจำนวนประชากร อาชีพ คร่าวเรือน และ กลุ่มกิจกรรมในชุมชน แต่ยังขาดข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่ม เปราะบาง และข้อมูลโครงสร้างครอบครัวที่ลึกซึ้ง เช่น รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน หรือการเข้าถึงบริการรัฐ

ตาราง 19 (ต่อ)

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
บทที่ 1 บทนำ		
4. มีการแสดงผลการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น ที่ผ่านมาอย่างชัดเจน	5	ระบุโครงการและกิจกรรมในอดีตที่ประสบ ความสำเร็จ พร้อมวิเคราะห์บทเรียนและ ความคืบหน้าได้อย่างชัดเจน
5. มีการนำเสนอข้อมูลทาง กายภาพโดยใช้ แผนที่ แผนผัง และ สถิติ ที่ถูกต้องและชัดเจน	5	ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามจริง แสดงผัง การใช้พื้นที่ ระบบน้ำ ข้อมูลภูมิอากาศ และสภาพ ภูมิประเทศซึ่งเชื่อถือได้
บทที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ การกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น		
6. มีการแสดงหลักการและแนวคิด การวางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ทุก ระดับอย่างชัดเจน	4	แสดงถึงแผนยุทธศาสตร์จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่ยังไม่ มีการอ้างอิงเชิงนโยบายอย่างเป็นทางการ หรือ เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี หรือนโยบาย กระทรวงมหาดไทยอย่างชัดเจน
7. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ ประเด็นปัญหา และความต้องการ ของชุมชน ในรูปแบบของการให้ เหตุผลทางภูมิศาสตร์	4	แผนระบุปัญหาหลักของชุมชนจากการมีส่วนร่วม ของประชาชน เช่น ขยะ น้ำเสีย การใช้สารเคมีใน ภาคเกษตร โดยใช้ข้อมูลจากแบบสอบถาม อย่างไร ก็ตาม การวิเคราะห์ยังอยู่ในระดับ บรรยาย
8. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ ประเด็นต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงเป็น องค์รวม และนำเสนอออกมาใน รูปแบบผังชุมชน	4	มีความพยายามเชื่อมโยงปัญหากับทุนชุมชนและ แนวทางการพัฒนา เช่น การเชื่อมขยะกับสุขภาพ และรายได้ผ่านธนาคารขยะ แต่ยังไม่มีการจัดทำ แผนภาพเหตุ-ผล หรือผังเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ จะช่วยแสดงระบบคิดแบบองค์รวมอย่างเป็น รูปธรรม

ตาราง 19 (ต่อ)

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
9. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น (SWOT) และทุนชุมชน เพื่อประเมินสถานการณ์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน และโอกาสการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในอนาคต ที่ชัดเจน	5	มีการจัดทำ SWOT อย่างเป็นระบบ ครอบคลุม จุดแข็ง (S) เช่น ความร่วมมือในชุมชน, จุดอ่อน (W) เช่น ขาดงบประมาณ, โอกาส (O) เช่น ความสนับสนุนจากรัฐ, และอุปสรรค (T) เช่น ปัญหาการจัดการต่อเนื่อง นำผลไปเชื่อมโยงกับ แนวทางพัฒนาได้ชัดเจน
10. มีการสรุปและนำเสนอผลการตัดสินใจ โดยลำดับความสำคัญของประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ	5	แผนพัฒนาชุมชนระบุว่า ได้ดำเนินการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา โดยใช้วิธีการลงคะแนนผ่านการยกมือ ซึ่งถือเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนท้องถิ่น และสามารถสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนได้อย่างแท้จริง
11. มีการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่แสดงถึงความคาดหวัง และสิ่งที่ต้องการจะบรรลุถึง โดยมาจากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น	5	“ของดีจากไร่ เกษตรก้าวหน้า ร้อยเรียงศรัทธา หลวงพ่อโยควัดท่าลาดได้” เป็นข้อความที่กระชับ สือสารชัด สอดคล้องกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาที่วางไว้ แสดงถึงภาพอนาคตที่เป็นไปได้ และสร้างแรงบันดาลใจแก่คนในพื้นที่
12. มีการกำหนดพันธกิจหลักการ พัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่แสดงถึงความสามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และสามารถบรรลุผลได้ ภายใต้กรอบบริบทชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ	5	พันธกิจมีความเฉพาะเจาะจง มีลักษณะเป็นรูปธรรม นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ได้ชัดเจน

ตาราง 19 (ต่อ)

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
13. มีการกำหนดวัตถุประสงค์หลัก/ จุดมุ่งหมายเพื่อวางแผนพัฒนา ชุมชนท้องถิ่นได้เหมาะสมและ ยั่งยืน รวมถึงมีความเป็นไปได้ใน การนำแผนงานโครงการไปปฏิบัติ	5	วัตถุประสงค์มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน เช่น การเปลี่ยนพฤติกรรม ลดขยะอันตราย ส่งเสริมเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน มีความ เชื่อมโยงทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจฐานราก
บทที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นไปสู่ การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล		
14. ยุทธศาสตร์การพัฒนาในแต่ละ ด้านสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และ พันธกิจหลักของชุมชนท้องถิ่น	5	แผนได้กำหนดยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้าน สอดคล้องกับพันธกิจหลักทั้ง 4 ประการ และ สามารถสะท้อนวิสัยทัศน์ “ของดีจากไร่ เกษตร ก้าวหน้า ร้อยเรียงศรัทธา” ได้ครบทุกมิติ ทั้งด้าน สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
15. วัตถุประสงค์การพัฒนาท้องถิ่น เฉพาะส่วน อยู่ภายใต้กรอบ วัตถุประสงค์หลัก	5	โครงการย่อยแต่ละโครงการ เช่น “โครงการอบรม ความรู้ด้านการเกษตรปลอดภัย” หรือ “โครงการ คัดแยกขยะ” ล้วนมีวัตถุประสงค์ที่เชื่อมโยงกับ เป้าหมายใหญ่ของแผน ทั้งในเชิงการพัฒนา ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมของประชาชนใน ด้าน ความยั่งยืน โดยไม่หลุดจากกรอบ วิสัยทัศน์หลัก
16. เป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นมี การกำหนดปริมาณและคุณภาพ ของผลงานการพัฒนาภายใต้ ระยะเวลาที่กำหนด และทรัพยากร ที่มีอยู่จริงได้อย่างชัดเจน	5	แผนระบุเป้าหมายใน 2 มิติ ได้แก่ เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

ตาราง 19 (ต่อ)

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
17. เป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นมี การจัดลำดับความสำคัญหรือความ เร่งด่วนเพื่อให้เห็นถึงความจำเป็น ในการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน	4	ยังไม่มี การแสดงถึงการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ลำดับ ความสำคัญอย่างชัดเจน เช่น ตารางลำดับ เร่งด่วน หรือเกณฑ์คัดเลือกที่เป็นระบบ
18. แนวทางการดำเนินงานแสดง ให้เห็นถึงความยืดหยุ่น และ สามารถปรับเปลี่ยนได้ตาม สภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้	4	แสดงถึงการปรับแนวทางตามงบประมาณ เช่น การสร้างสื่อได้หลายประเภท การอบรมที่ปรับได้ ตามกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังไม่มีการรองรับปัญหา เช่น หากประชาชนเข้าร่วมน้อยกว่าคาด หรือเมื่อ เกิดเหตุสุดวิสัย
19. แนวทางการดำเนินงานแสดง ให้เห็นเป็นกระบวนการ หรือ ขั้นตอนที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถ นำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และบรรลุผลสำเร็จตาม วัตถุประสงค์หลัก และวัตถุประสงค์ เฉพาะส่วนได้อย่างชัดเจน	5	กิจกรรมถูกวางไว้ตามลำดับขั้นตอน และเป็น กิจกรรมที่ดำเนินการได้จริงในระดับหมู่บ้าน มีตัวอย่างสถานที่ กลุ่มเป้าหมาย และแหล่ง งบประมาณที่ชัดเจน
20. แนวทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แสดงถึง การตระหนักถึง ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและ สังคมที่อาจเกิดขึ้นจากการทำ โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ	5	แผนพัฒนาชุมชนแสดงให้เห็นถึงโครงการที่ มุ่งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทาง สิ่งแวดล้อม เช่น การเกษตรและการจัดการขยะ
21. มีการกำหนดตัวชี้วัด ความสำเร็จในการ ดำเนินงานตามยุทธศาสตร์อย่าง ชัดเจน เพื่อติดตามและ ประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม	5	ตัวชี้วัดแบ่งเป็นเชิงปริมาณและคุณภาพ มีทั้งร้อยละ ของผู้เข้าร่วม ความพึงพอใจ และระดับความรู้ ของประชาชนที่ประเมินค่าเฉลี่ยไว้ ≥ 3.51 อย่าง ชัดเจน ซึ่งเหมาะสมกับการใช้ในการประเมิน ความสำเร็จของโครงการ

ตาราง 19 (ต่อ)

เกณฑ์การประเมินแผนปฏิบัติ ชุมชนท้องถิ่น	คะแนน	รายละเอียด
22. มีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลัก และผู้นำแผนงาน/โครงการไปปฏิบัติอย่างชัดเจน	5	ในทุกโครงการมีการระบุผู้รับผิดชอบ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 5 และเทศบาลตำบลท่าถ่าน พร้อมบทบาทหน้าที่ชัดเจน เช่น เป็นผู้ดำเนินโครงการ ประสานงบประมาณ หรือให้ข้อมูลแก่ประชาชน ซึ่งทำให้การติดตามและรายงานผล สามารถดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากตาราง 19 พบว่า ผลการประเมินแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น หมู่ 5 บ้านต้นกระบก (พ.ศ. 2568–2573) สามารถจำแนกประเด็นได้ 4 ประเด็น ดังนี้

(1) ประเด็นปัญหาและความสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน หมู่ที่ 5 บ้านต้นกระบก

จากการสังเคราะห์และประเมินผลประเด็นนี้ พบว่า ได้มีเสนอข้อมูลที่มาและความสำคัญของการจัดทำแผนได้อย่างครอบคลุมและชัดเจน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) โดยระบุถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและความร่วมมือกับนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดทำแผน ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่

นอกจากนี้ ยังได้อธิบายขั้นตอนการดำเนินงานในการจัดทำแผนเป็นลำดับขั้นตอน ตั้งแต่การสำรวจชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ไปจนถึงการประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดลำดับปัญหาและแนวทางแก้ไข ซึ่งเป็นการดำเนินการที่เป็นระบบและมีหลักฐานข้อมูลรองรับ อย่างไรก็ตาม บทนำยังไม่ได้กล่าวถึงวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายภาพรวมของแผนฉบับนี้อย่างเป็นทางการในส่วนต้นของเอกสาร ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านยังไม่เห็นภาพปลายทางของการพัฒนาตั้งแต่แรก

(2) ประเด็นสภาพทางพื้นที่และข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

จากการสังเคราะห์และประเมินผลประเด็นนี้ พบว่า มีการแสดงข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่นำเสนอมีความถูกต้องและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของหมู่บ้านต้นกระบกเป็นอย่างดี ในด้านข้อมูลเชิงสังคมของชุมชนท้องถิ่น แสดงข้อมูลจำนวนประชากร อาชีพ ครัวเรือน และ

กลุ่มกิจกรรมในชุมชน แต่ยังคงขาดข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเปราะบาง และข้อมูลโครงสร้างครอบครัวที่ลึกซึ้ง เช่น รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือน หรือการเข้าถึงบริการรัฐ (ระดับที่ 4, เป็นไปตามเกณฑ์มาก) ในด้านการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างชัดเจนและครบถ้วน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) โดยระบุที่ตั้ง อาณาเขต พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และแผนผังบ้าน ประกอบด้วยแหล่งน้ำ ลักษณะภูมิประเทศ ระบบถนน และทรัพยากรธรรมชาติ จากการให้ข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามจริง แสดงผังการใช้พื้นที่ ระบบน้ำ ข้อมูลภูมิอากาศ และสภาพภูมิประเทศซึ่งเชื่อถือได้ (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) รวมถึงยังมีการระบุโครงการและกิจกรรมในอดีตที่ประสบความสำเร็จ พร้อมวิเคราะห์บทเรียนและความคืบหน้าได้อย่างชัดเจน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด)

เมื่อพิจารณาแนวคิดเรื่องการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ พบว่า แผนฉบับนี้สามารถสะท้อนองค์ประกอบด้านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction) เช่น การระบุแหล่งน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (เช่น น้ำเน่า ขยะ) แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในบริบทของสถานที่ (Place) และความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ การวิเคราะห์ข้อมูลประชากร โครงสร้างอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นยังสะท้อนถึงบทบาทความสัมพันธ์ของพื้นที่ กับศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น

(3) ประเด็นการวิเคราะห์ศักยภาพ วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย

จากการสังเคราะห์และประเมินผลประเด็นนี้ พบว่า แผนได้แสดงหลักการและแนวคิดการวางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐทุกระดับนั้น พบว่าแผนยังไม่ได้นำเสนอเนื้อหาเชิงนโยบายของภาครัฐอย่างชัดเจนและครบถ้วน (ระดับที่ 4, เป็นไปตามเกณฑ์มาก) โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) หรือยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทยยังไม่ปรากฏในเชิงเนื้อหาอย่างเป็นทางการ แม้จะมีการกล่าวถึงยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด (ฉะเชิงเทรา) และเป้าหมายท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเทศบาลตำบลท่าฉันทน์อยู่บางส่วน แต่ยังคงขาดการอ้างอิงเอกสารนโยบายระดับชาติโดยตรง

แผนแสดงให้เห็นถึงการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สอบถาม และจัดเวทีประชาคมมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ในรูปแบบของการให้เหตุทางภูมิศาสตร์ (Interconnection) เช่น การจำแนกประเด็นปัญหา ได้แก่ ขยะ น้ำเสีย การใช้สารเคมี และน้ำท่วม และเชื่อมโยงกับทุนชุมชนท้องถิ่น และศักยภาพของพื้นที่ (ระดับที่ 4, เป็นไปตามเกณฑ์มาก) นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำผังชุมชนที่แสดงองค์ประกอบเชิงพื้นที่ของปัญหาและการพัฒนา เช่น จุดเกิดน้ำท่วม แหล่งขยะ ศูนย์การเรียนรู้ และการวางโครงสร้างเชิงพื้นที่ในการจัดการปัญหา ซึ่งแสดงถึง

การวิเคราะห์แบบองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม (ระดับที่ 4, เป็นไปตามเกณฑ์มาก) แต่อย่างไรก็ตาม แผนผังชุมชนยังขาดคำอธิบายในเชิงเหตุและผลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

นำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหาของชุมชนในรูปแบบ SWOT และการจัดลำดับความสำคัญเพื่อตัดสินใจ พบว่า แผนพัฒนาชุมชนมีการนำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนโดยใช้เครื่องมือ SWOT อย่างครบถ้วน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ทั้งจุดแข็ง (เช่น ความสามัคคีของคนในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น) จุดอ่อน (เช่น การขาดความรู้ด้านเกษตรปลอดภัย) โอกาส (เช่น แนวโน้มความสนใจด้านสิ่งแวดล้อม) และอุปสรรค (เช่น น้ำท่วมซ้ำซากในพื้นที่ลุ่ม) รวมถึงการวิเคราะห์ทุนชุมชนทั้งในมิติทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบ และได้มีการแสดงผลการตัดสินใจเชิงนโยบาย (Implication) โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ได้แก่ การจัดประชาคมและการลงคะแนนเสียงโดยใช้การยกมือ เพื่อลำดับความสำคัญของปัญหา ซึ่งได้ประเด็นสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ขาดองค์ความรู้ทางเกษตร 2) ปัญหาน้ำท่วม 3) ขาดการสืบทอดวัฒนธรรม และ 4) การจัดการขยะ

แผนพัฒนาชุมชนได้กำหนดวิสัยทัศน์อย่างชัดเจนว่า “ของดีจากไร่ เกษตรก้าวหน้า ร้อยเรียงศรัทธา หลวงพ่อโยควัดท่าลาดใต้” ซึ่งสะท้อนภาพความคาดหวังและเป้าหมายในการพัฒนาที่มีลักษณะเฉพาะของชุมชนอย่างเด่นชัด (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) วิสัยทัศน์ดังกล่าวมีองค์ประกอบที่รวมทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ (เกษตรก้าวหน้า), สิ่งแวดล้อม (ของดีจากไร่) และวัฒนธรรม (ศรัทธาหลวงพ่อยศฯ) ซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในมิติของพื้นที่ ของชุมชนอย่างชัดเจน

ในด้านของการกำหนดพันธกิจประกอบด้วยพันธกิจ 4 ข้อ ได้แก่ การส่งเสริมองค์ความรู้ เกษตรปลอดภัย การป้องกันภัยพิบัติ การสืบทอดประเพณี และการจัดการขยะ ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถดำเนินการได้จริงภายใต้ทรัพยากรและบริบทของชุมชน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ซึ่งพันธกิจเหล่านี้สอดคล้องกับปัญหาและศักยภาพที่ชุมชนระบุไว้ก่อนหน้านี้ อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการพัฒนาอย่างชัดเจน โดยมุ่งหวังให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถในการจัดการตนเอง มีคุณภาพชีวิตที่ดี และอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด)

(4) ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนา การนำแผนสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล

จากการสังเคราะห์และประเมินผลประเด็นนี้ พบว่า แผนฯ ได้นำเสนอแนวทางการนำนโยบายและยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติจริงในรูปของโครงการพัฒนา 4 โครงการหลัก ซึ่งแต่ละ

โครงการถูกออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนตามวิสัยทัศน์ พันธกิจ (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) และคำนึงถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคม (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ซึ่งประเด็นที่ระบุไว้ในบทวิเคราะห์ศักยภาพ โครงการทั้ง 4 ประกอบด้วย (1) โครงการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการเกษตรที่ยั่งยืน ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้และนวัตกรรมในการทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (2) โครงการจัดการรับมือและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในชุมชน (3) โครงการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมด้านการเกษตรของหมู่บ้านต้นกระบก (4) โครงการอบรมความรู้เรื่องการคัดแยกขยะและการจัดการขยะอย่างยั่งยืน ซึ่งในแต่ละโครงการได้ระบุองค์ประกอบการทำงานที่สำคัญค่อนข้างครบ ได้แก่ วัตถุประสงค์ที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายใหญ่ของแผน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ระบุระบุเป้าหมายใน 2 มิติ ได้แก่ เชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ ซึ่งส่วนใหญ่ครอบคลุมช่วงปี พ.ศ. 2568–2572 หรือ 2568–2573 อันเป็นช่วงแผน 5 ปีของชุมชน หน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบ ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5) ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลตำบลท่าถ่าน) และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการจัดลำดับปัญหาผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การยกมือโหวตในเวทีประชาคมเพื่อระบุปัญหาเร่งด่วน แต่ในส่วนของการจัดลำดับเป้าหมาย ยังไม่มีแสดงถึงวิธีการการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ที่แสดงความเร่งด่วนหรือความสำคัญเชิงลำดับอย่างเป็นระบบ เช่น การใช้ตารางลำดับความเร่งด่วน หรือเกณฑ์การคัดเลือกเป้าหมาย (เช่น ความสำคัญ และความเป็นไปได้) (ระดับที่ 4, เป็นไปตามเกณฑ์มาก)

แนวทางการดำเนินงานของโครงการ ถูกจัดเรียงตามลำดับขั้นตอน ตั้งแต่การประชาสัมพันธ์ การจัดเวทีการเรียนรู้ การฝึกอบรม การติดตามผล และการประเมินผล ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีการระบุสถานที่ดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย และแหล่งงบประมาณอย่างครบถ้วน แสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริงในระดับหมู่บ้าน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) โดยเฉพาะในส่วนติดตามและประเมินผล ได้กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานในแต่ละโครงการไว้อย่างชัดเจน (ระดับที่ 5, เป็นไปตามเกณฑ์มากที่สุด) เช่น จำนวนผู้เข้าร่วมอบรม จำนวนครัวเรือนที่เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการขยะ จำนวนแปลงเกษตรที่เปลี่ยนไปใช้ระบบเกษตรปลอดภัย รวมถึงจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้สามารถใช้ติดตามและประเมินผลความก้าวหน้าในระดับโครงการได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา จากการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษา จำนวน 40 คน ที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ ฯ ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ซึ่งไม่มีผลต่อคะแนนของนักศึกษา และนักศึกษาได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ซึ่งผลของการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ได้ผล (ดังตาราง 20)

ตาราง 20 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
ด้านเนื้อหาสาระ			
1. เนื้อหาของบทเรียนมีการเรียงลำดับความยาก-ง่าย ทำให้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่ การปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นได้	4.88	0.33	พึงพอใจมากที่สุด
2.กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของ บทเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญ สถานการณ์หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่น	4.85	0.36	พึงพอใจมากที่สุด
3.กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของ บทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทของชุมชน ท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ และสามารถอธิบายความสัมพันธ์ เชิงพื้นที่จากการปฏิบัติการได้	4.92	0.26	พึงพอใจมากที่สุด
4.เนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ ปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้อย่างมีประสิทธิภาพ	4.92	0.26	พึงพอใจมากที่สุด
5.กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของ บทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ ด้วยตนเอง	4.87	0.33	พึงพอใจมากที่สุด

ตาราง 20 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
ด้านกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น			
6.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติงาน และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น	4.87	0.33	พึงพอใจมากที่สุด
7.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำงานเป็นทีม	4.85	0.36	พึงพอใจมากที่สุด
8.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น	4.95	0.22	พึงพอใจมากที่สุด
9.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ออกแบบกระบวนการแสวงหาความรู้ของตนเองและของกลุ่มอย่างเหมาะสม	4.80	0.40	พึงพอใจมากที่สุด
10.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจอย่างเป็นระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม	4.88	0.40	พึงพอใจมากที่สุด
11.กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	4.88	0.44	พึงพอใจมากที่สุด
รวม	4.86	0.07	พึงพอใจมากที่สุด
ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน			
12. กระบวนการเรียนการสอนมีการสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการทำกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง	4.95	0.22	พึงพอใจมากที่สุด
13. กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นได้ตลอดเวลา	4.83	0.44	พึงพอใจมากที่สุด

ตาราง 20 (ต่อ)

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
14. กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้สอน และผู้เรียนร่วมกันชื่นชมผลงาน และวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานต่อไป	4.88	0.40	พึงพอใจมากที่สุด
15. กระบวนการเรียนการสอนสนับสนุนให้ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา วางแผน และลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง	4.88	0.33	พึงพอใจมากที่สุด
16. ผู้สอนอำนวยความสะดวก และจัดเตรียมสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์	4.85	0.36	พึงพอใจมากที่สุด
รวม	4.88	0.04	พึงพอใจมากที่สุด
ด้านประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับ			
17. ผู้สอนดูแลติดตามให้ผู้เรียนได้ทบทวน สำนวน และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์	4.83	0.44	พึงพอใจมากที่สุด
18. กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง	4.83	0.44	พึงพอใจมากที่สุด
19. ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอน	4.72	0.45	พึงพอใจมากที่สุด
20. กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพภายในชั้นเรียนและภายในชุมชนท้องถิ่น	4.90	0.30	พึงพอใจมากที่สุด
รวม	4.81	0.07	พึงพอใจมากที่สุด
ความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยรวมทั้งหมด	4.68	0.05	พึงพอใจมากที่สุด

จากตาราง 20 พบว่า ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐาน การรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู สังคมศึกษาของนักศึกษาครูสังคมศึกษา จำนวน 40 คน ที่เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.68$, S.D. = 0.05) และสามารถจำแนกผลการประเมินออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหาสาระ ด้านกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน และด้านประโยชน์ที่ได้รับ โดยมีรายละเอียดเชิงวิเคราะห์ดังนี้

1. ด้านเนื้อหาสาระ

ด้านเนื้อหาสาระนี้ นักศึกษาครูสังคมศึกษา มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$, S.D. = 0.03) ใน 4 ด้าน เมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียด พบว่า นักศึกษาครูสังคมศึกษามีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.92$, S.D. = 0.26) ในเรื่องของกระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ และสามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่จากการปฏิบัติการได้และเนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผลการประเมินความพึงพอใจในด้านนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจองค์ประกอบเชิงพื้นที่ สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และประยุกต์ความรู้สู่การแก้ไขปัญหาในบริบทท้องถิ่น นอกจากนี้ การส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเองยังสะท้อนถึงการออกแบบเนื้อหาที่เอื้อต่อการเรียนรู้แบบสืบสอบที่เน้นให้นักศึกษาส่งเสริมทักษะการตั้งคำถาม การสำรวจ และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเองอีกด้วย

2. ด้านกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

ด้านกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นนี้ นักศึกษาครูสังคมศึกษา มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.89$, S.D. = 0.03) เป็นอันดับ 3 เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียด พบว่า นักศึกษาครูสังคมศึกษา มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.95$, S.D. = 0.22) ในเรื่องกระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น และกระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติงาน และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = 0.33) จากผลความพึงพอใจนี้ แสดงให้เห็นถึงการเน้นการเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียนและชุมชน การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ปัญหาในพื้นที่ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาแนวคิดร่วม และการฝึกภาวะผู้นำอย่างเป็นระบบ

3. ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน

ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน นักศึกษาครูสังคัมศึกษา มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.04) เป็นอันดับที่ 2 เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียด พบว่า นักศึกษาครูสังคัมศึกษามีระดับความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.95$, S.D. = 0.22) ในเรื่องกระบวนการเรียนการสอนมีการสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการทำกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง รวมถึงเป็นการส่งเสริมให้ผู้สอน และผู้เรียนร่วมกันชื่นชมผลงาน และวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานต่อไป ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.40) และสนับสนุนให้ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา วางแผน และลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง ($\bar{X} = 4.88$, S.D. = 0.33) ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างปฏิสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมทั้งกับเพื่อนร่วมชั้น ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการสืบสอบเป็นกลุ่มที่ส่งเสริมการตั้งคำถามร่วมกัน การอภิปราย และการให้คุณค่ากับมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะสื่อสารความคิดสร้างสรรค์ และความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

4. ด้านประโยชน์ที่ได้รับ

ด้านประโยชน์ที่ได้รับ เป็นด้านที่นักศึกษาครูสังคัมศึกษาประเมินความพึงพอใจเฉลี่ยรวมต่ำที่สุด ($\bar{X} = 4.81$, S.D. = 0.07) แต่ยังมีระดับความพึงพอใจมากที่สุด เมื่อพิจารณาถึงรายละเอียด พบว่า กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพภายในชั้นเรียนและภายในชุมชนท้องถิ่น มีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$, S.D. = 0.30) แต่อย่างไรก็ตาม นักศึกษาครูสังคัมศึกษาพึงพอใจในเรื่องของระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียนการสอนน้อยกว่าประเด็นอื่น ๆ แต่ก็ยังอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.72$, S.D. = 0.45) ทั้งนี้ยังคงเห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้ฯ สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของการพัฒนาชุมชน และสร้างสัมพันธภาพในระดับพื้นที่ได้จริง โดยการใช้การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในการสร้างความตระหนักรู้ถึงความเชื่อมโยงของปัจจัยทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่มีผลต่อการแก้ไขปัญหาในชุมชน

นอกจากนี้นักศึกษาครูสังคัมศึกษาได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคัมศึกษา 3 ประเด็น ดังนี้ 1) การชื่นชมรูปแบบการเรียนรู้ผ่านการลงชุมชน ผู้เรียนส่วนใหญ่แสดงความพึงพอใจอย่างชัดเจนต่อกิจกรรมที่เน้นการลงพื้นที่จริงในชุมชน โดยระบุว่า เป็นประสบการณ์ใหม่ที่มีคุณค่า ช่วยเปิดโลกทัศน์และสร้างความเข้าใจบริบทของชุมชนในเชิงลึก

ข้อความเช่น “ขอเวลาลงชุมชนค่ะ เปิดประสบการณ์ใหม่ ๆ ดีค่ะ” 2) การชื่นชมรูปแบบการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ ผู้เรียนเห็นว่าการเรียนการสอนในลักษณะการตั้งคำถาม และวิเคราะห์สถานการณ์ ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง และพัฒนาทักษะการสื่อสารและการทำงานเป็นทีม โดยมีข้อความที่สะท้อนแนวคิดนี้ เช่น “อยากให้อาจารย์สอนในรูปแบบที่ถามตอบแบบนี้ค่ะ เพราะนักเรียนมีส่วนร่วมทุกคนและรู้จักการทำงานร่วมกัน” 3) ข้อเสนอแนะเชิงเวลา แม้ว่าผู้เรียนส่วนใหญ่จะไม่มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยระบุว่า “ไม่มีข้อเสนอแนะใด ๆ ครับ อาจารย์สอนได้ดีมาก ๆ ครับผม” และ “อาจารย์สอนดีมากครับ” แต่มีข้อเสนอแนะบางส่วนที่สะท้อนถึงข้อจำกัดด้านเวลาในการลงพื้นที่ เช่น “เนื่องจากการลงชุมชนอาจต้องใช้ระยะในการรวบรวมข้อมูล หากมีเวลามากกว่านี้อาจทำให้ได้ข้อมูลที่มากขึ้น” ซึ่งสะท้อนถึงความต้องการในการเพิ่มความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เชิงพื้นที่ และสอดคล้องกับคะแนนเฉลี่ยของ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีวัตถุประสงค์ การวิจัยเพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา และ 2) ศึกษาประสิทธิภาพรูปแบบ การจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น สำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งการดำเนินการวิจัยเพื่อนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ จึงจำแนก การวิจัยออกเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การวิจัย (Research: R1) การศึกษา ข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การพัฒนา (Development: D1) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และ ขั้นที่ 3 การศึกษานำร่องการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ตอนที่ 2 การหาประสิทธิภาพรูปแบบการจัด การเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับ นักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ขั้นที่ 4 การทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ (Research: R2) และ ขั้นที่ 5 การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้ (Development: D2)

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษานำร่องการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ และมคอ. 3 ในกลุ่ม นักศึกษาครูสังคมศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา จำนวน 23 คน ประจำปี การศึกษา 1/2566 จำนวน 2 ครั้ง ใช้เวลา 8 ชั่วโมง และนำไปทดลองใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ ในกลุ่มนักศึกษาครูสังคมศึกษา จำนวน 40 คนที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ในภาคการศึกษาที่ 1/2567 จำนวน 16 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 4 ชั่วโมง รวม 64 ชั่วโมง โดยใช้ วิธีดำเนินการวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) ซึ่งเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์ t-test แบบ dependent และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

สรุปผลวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา สามารถสรุป ผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีองค์ประกอบของรูปแบบคือ หลักการและแนวคิด วัตถุประสงค์และเป้าหมายการเรียนรู้ กระบวนการเรียนการสอน แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน การวัดประเมินผล และบทบาทผู้สอนและบทบาทผู้เรียนในกิจกรรมการเรียนรู้

ในด้านกระบวนการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) และขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน มีค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมมากที่สุด ($\bar{X} = 4.87$, S.D. = 0.18)

ในด้านการประเมินความสอดคล้องของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยผู้ทรงจำนวน 10 ท่าน มีค่าความดัชนีความสอดคล้องที่ 1 ซึ่งแสดงว่าโครงสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีค่าดัชนีความสอดคล้องมากอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้

2. ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

2.1 ผลการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น เป็นการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชน และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ พบว่า ค่าเฉลี่ยของทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษามากกว่า ($\bar{X} = 3.52$, S.D. = 0.10) ก่อนเรียน ($\bar{X} = 3.18$, S.D. = 0.28) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

2.2 ผลการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ พบว่า คะแนนความรู้ทางภูมิศาสตร์ของ นักศึกษาครูสังคัมศึกษา โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{X}$ = 34.50, S.D. = 6.92) สูงกว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนก่อนเรียนเท่ากับ ($\bar{X}$ = 27.08, S.D. = 7.27)

2.3 ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น พบว่า แผนปฏิบัติการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่น หมู่ที่ 5 บ้านต้นกระบก พ.ศ. 2568–2573 มีความครบถ้วน สมบูรณ์ และสามารถ นำไปปฏิบัติได้จริงในระดับชุมชน โดยสรุปผลการประเมินในประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1) ด้านบทบาท แผนสามารถสะท้อนปัญหาและความสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนได้อย่างชัดเจน มีการเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระบวนการเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ อย่างไรก็ตาม ยังขาดการระบุนิเวศทัศน์และเป้าหมายรวมในช่วงต้นของเอกสาร 2) ด้านสภาพพื้นที่และข้อมูล พื้นฐาน มีการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่และข้อมูลเชิงสังคมที่ถูกต้อง ครบถ้วน และสะท้อนบริบทของ พื้นที่ได้อย่างดี โดยเฉพาะการแสดงผลข้อมูลกายภาพจากการสำรวจภาคสนามจริง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเปราะบางและโครงสร้างครอบครัวเชิงลึกยังไม่ได้นำเสนอได้ไม่ครบถ้วน 3) ด้านการวิเคราะห์ศักยภาพ วิสัยทัศน์ และเป้าหมายการพัฒนา มีการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชน อย่างเป็นระบบโดยใช้ SWOT และการประเมินทุนชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายอย่างชัดเจนและสอดคล้องกับศักยภาพและปัญหาของพื้นที่ ทั้งนี้ การเชื่อมโยง กับนโยบายระดับชาติ เช่น ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ยังไม่ปรากฏอย่างเป็นทางการ และ 4) ด้านยุทธศาสตร์การพัฒนา การนำแผนสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล แผนสามารถ กำหนดยุทธศาสตร์และโครงการพัฒนาได้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจ โดยมีเป้าหมาย เชิงปริมาณและคุณภาพชัดเจน มีการระบุผู้รับผิดชอบ ตัวชี้วัด และแนวทางติดตามประเมินผล ได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การจัดลำดับความสำคัญของเป้าหมายยังขาดการใช้เครื่องมือ วิเคราะห์ที่เป็นระบบ

2.4 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคัมศึกษา พบว่า นักศึกษาครูสังคัมศึกษา จำนวน 40 คน ที่เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษามีความพึงพอใจมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.05)

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพและความเหมาะสมในระดับมากที่สุด โดยผ่านการประเมินความสอดคล้องและความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 ท่าน ซึ่งสะท้อนถึงศักยภาพของรูปแบบในการพัฒนาทักษะของนักศึกษาครูสังคมศึกษาในบริบทจริงได้อย่างเหมาะสมรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น มีองค์ประกอบครบถ้วน ได้แก่ หลักการและแนวคิด วัตถุประสงค์ กระบวนการเรียนการสอน 5 ขั้นตอน แนวทางการนำไปใช้ การวัดและประเมินผล รวมถึงบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน โดยกระบวนการเรียนรู้ถูกออกแบบอย่างสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) (ที ศ น า แ ช ม ม ณี , 2556; Joyce & Weil, 2015; Sharon Friesen, 2013 และ Lazonder & Harmsen, 2016) ที่เน้นให้ผู้เรียนได้มีการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้กับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

โดยกระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน ในแต่ละขั้นตอนได้ออกแบบมาจากฐานแนวความคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ของ Welton (1998), National Geographic Society (2002), Mhishi Misheck, Pedzisai Ezra, Edward Mandoga (2013), Dikmenli (2014), GALANI (2018), W S Utami, I M Zain and Sumarmi (2018), Jakiatin Nisa , Enok Maryani and Epon Ningrum (2020) และ กนก จันทรา (2561) อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการพัฒนาทักษะสำคัญ 3 ด้าน คือ (1) การเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ทางพื้นที่ (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจ อย่างเป็นระบบ (Implication) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Meadows (2020) และ Nisa, Maryani และ Ningrum (2020) ที่เน้นว่าการเสริมสร้างการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ผ่านกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) และการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) สามารถพัฒนาทักษะการตัดสินใจ การวางแผน และภาวะผู้นำระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ Gençtürk Güven (2021) ยังพบว่า ประสบการณ์ภาคสนามมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาระดับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักศึกษาครู และงานวิจัยของ ปุณณวัช

ทัพพัช และ อรพิน ศิริสัมพันธ์ (2563) ยังสนับสนุนว่า การจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ที่เน้นการสร้างมโนทัศน์ผ่านหลัก 5 นิยามภูมิศาสตร์ (สถานที่, พื้นที่, ปฏิสัมพันธ์, การเคลื่อนที่ และภูมิภาค) ช่วยส่งเสริมการเข้าใจโลกในเชิงระบบและการคิดเชิงพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับโครงสร้างของรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นในงานวิจัยนี้

แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) ของ Joyce and Weil (2015) และ การเรียนรู้แบบแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation) ของ Sharan and Sharan (1992) ที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ผ่านกระบวนการตั้งคำถาม สืบค้น ทดลอง และวิเคราะห์ข้อมูล โดยผ่านการทำงานร่วมกันและการสืบสวนอย่างเป็นระบบ

เมื่อพิจารณาในแต่ละขั้นตอน พบว่าขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ นักศึกษาคูสังคมศึกษาได้รับการกระตุ้นให้ตั้งคำถามเชิงพื้นที่จากบริบทชุมชนท้องถิ่นจริง ส่งเสริมการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการสะท้อนการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction) ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ และ ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ นักศึกษาคูสังคมศึกษาได้ฝึกทักษะการสืบสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งสะท้อนแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) ของ Joyce and Weil (2015) ที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถาม สืบค้นข้อมูล วิเคราะห์ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง นอกจากนี้ นักศึกษาคูยังได้รับการพัฒนาการเชื่อมโยงระหว่างปรากฏการณ์ทางพื้นที่ (Interconnection) ในการให้เหตุผลจากการเชื่อมโยงสาเหตุ ผลกระทบ และบริบทพื้นที่อย่างเป็นระบบ ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ เป็นขั้นที่นักศึกษาคูสังคมศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งได้สะท้อนแนวการเรียนรู้แบบแสวงหาความรู้แบบกลุ่ม (Group Investigation) ของ Sharan & Sharan (1992) และ Joyce & Weil (2015) ที่สนับสนุนการคิด สังเคราะห์ และแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่ระบุว่าการเรียนรู้แบบร่วมมือจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา และความรับผิดชอบในกลุ่ม รวมถึงการพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาในบริบทต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นการได้สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) ซึ่งเป็นการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาอย่างมีข้อมูลรองรับอย่างสร้างสรรค์ และมีความเป็นไปได้ และขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สรุปความรู้ ประเมินผลการเรียนรู้ และพิจารณาการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ซึ่งพัฒนาทั้งกรอบความคิดเชิงระบบและการประเมินตนเอง ทั้งยังสอดคล้องกับ

การจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) ของ Joyce and Weil (2015) ที่เน้นการเรียนรู้โดยผู้เรียนมีบทบาทเป็นศูนย์กลาง ผ่านการสืบค้น วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยตนเอง และการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนโดยงานของ ทศวัฒน์ ชอแก้ว และณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ (2565) รวมถึงเกียรติศักดิ์ ชัยยานะ (2563) ซึ่งพบว่า กระบวนการศึกษาพื้นที่จริงควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงระบบสามารถส่งเสริมการคิดอย่างเป็นองค์รวมและเพิ่มพูนความเข้าใจบริบทชุมชนในนักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ได้แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่ได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะทางภูมิศาสตร์ แต่ยังได้รับการเสริมสร้างทักษะความเป็นผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ตามแนวคิดของ Bass (1985) และมีคุณลักษณะความเป็นผู้นำชุมชนของ Robin E S. Carter (2016), ณัฐนรี ศรีทอง (2552), สิริกร อุทัยพัฒน์ (2557), จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระณัด วฑูฒโน (2561) และกิตติคุณ รุ่งเรือง (2564) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น และการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัฏญธรณ์ ตันโน (2565) และ Charin Mangkhang และ Koravit Jitviboon (2021) ที่เน้นว่าการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงช่วยเสริมสร้างทักษะการวางแผน การตัดสินใจ และการกระตุ้นจิตสำนึกในท้องถิ่น ในขณะทำงานของ Obiakor (2023) และ Bordoh และคณะ (2013) ยังยืนยันว่าการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการชุมชนสามารถพัฒนาคุณลักษณะผู้นำที่มีความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นจะมีประสิทธิภาพสูง แต่การนำไปขยายผลยังควรพิจารณาปัจจัยแวดล้อมเพิ่มเติม เช่น ความพร้อมของทรัพยากรการเรียนรู้ ความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายชุมชน และการเสริมพื้นฐานความรู้ทางภูมิศาสตร์เบื้องต้นสำหรับนักศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลาย เพื่อให้การพัฒนาทักษะการรู้เรื่องภูมิศาสตร์และภาวะผู้นำเป็นไปอย่างทั่วถึงและยั่งยืนต่อไป

2. ประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัย ผลการศึกษาสามารถนำเสนอการอภิปรายผลได้ ดังนี้

2.1 ผลการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น นักศึกษาครูสังกัดมหาวิทยาลัยมีค่าเฉลี่ยทักษะความเป็นผู้นำหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็น

ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ที่พัฒนาขึ้นสามารถเสริมสร้างทักษะภาวะผู้นำของนักศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาคครอบคลุมองค์ประกอบภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น 4 ด้าน ตามแนวคิดภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของ Bass (1985) คุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชนของ Robin E S. Carter (2016), พระธรรมปิฎก อ่างใน ณัฐนรี ศรีทอง (2552), สิริกร อุทัยพัฒน์ (2557), จักรี ศรีจารุเมธีญาณ และพระณัด วฑฒโน (2561) และ กิตติคุณ รุ่งเรือง (2564) และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ได้แก่ การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ การเป็นผู้ตระหนักรับรู้ชุมชน การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

ทั้งนี้ผลลัพธ์จากองค์ประกอบเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) นักศึกษาได้รับการปลูกฝังแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน การทำงานร่วมกับผู้อื่น และแนวคิดภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นผ่านการอภิปรายและการตั้งคำถาม กระบวนการนี้เน้นสร้างการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เพื่อเตรียมทัศนคติของผู้เรียนให้พร้อมสำหรับการทำงานร่วมกับผู้อื่นในฐานะผู้นำเป็นการสะท้อนลักษณะของการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ตามทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) และเป็นผู้บริหารจัดการตนเองตามคุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชน

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) นักศึกษาได้ลงพื้นที่สำรวจชุมชนท้องถิ่น และสำรวจ สังเกต และรวบรวมปัญหาที่ปรากฏในชุมชนท้องถิ่น กระบวนการนี้เน้นการพัฒนาการเป็นผู้ตระหนักรับรู้ชุมชนท้องถิ่นตามแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทักษะการฟังอย่างลึกซึ้ง และการสร้างความไว้วางใจ ซึ่งสอดคล้องกับการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ตามทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) และผู้บริหารจัดการคนในชุมชน ตามคุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชน

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) นักศึกษาได้ฝึกวิเคราะห์ สังเคราะห์สถานการณ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเน้นให้มีการระดมความคิดเห็นในกลุ่ม การกำหนดเป้าหมายร่วม และจัดลำดับความสำคัญของการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการนี้ช่วยเสริมการกระตุ้นทางปัญญา ตามทฤษฎี

ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) และผู้บริหารจัดการคนในชุมชน ตามคุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชน

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงตามแผนที่ร่วมกันออกแบบ ได้แก่ การคืนข้อมูลสู่ชุมชน การทำ SWOT การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และการให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการลงมือปฏิบัติจริงนี้ได้รับการสนับสนุนจากผลการศึกษาของ Obiakor (2023) และ Odey & Odey (2021) ที่ชี้ว่า การลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะการตัดสินใจ การมีความรับผิดชอบ และการสร้างจิตสำนึกประชาธิปไตยในหมู่ผู้เรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) นักศึกษาได้สะท้อนประสบการณ์จากการเรียนรู้ และพิจารณาการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้ในสถานการณ์อื่น ๆ ซึ่งเน้นการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) ตามแนวคิดภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) และยังสอดคล้องกับแนวทางการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงที่ได้รับการสนับสนุนโดยงานวิจัยของ Bordoh และคณะ (2013) ซึ่งพบว่าครูที่ใช้ทรัพยากรชุมชนช่วยสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์และภาวะผู้นำในผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนนี้ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีศักยภาพสูงในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา โดยเฉพาะในด้านการเข้าใจบริบทของชุมชน การวิเคราะห์ปัญหาเชิงระบบ และการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการผลิตบัณฑิตครูสังคมศึกษาที่สามารถนำความรู้ไปพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

2.2 ผลการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ พบว่า นักศึกษาครูสังคมศึกษามีคะแนนเฉลี่ยความรู้ทางภูมิศาสตร์สูงขึ้นหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาระดับความรู้ทางภูมิศาสตร์อยู่ในระดับขั้นกลางถึงขั้นสูง (Middle to High-Level Geographic Knowledge) ตามแนวคิดของ ของ Yurdal Dikmenli (2014), S. Sugiyanto et al. (2017), Joseph J. Kerski (2015) และ W. S. Utami et al. (2018)

เมื่อพิจารณาผลการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ภูมิศาสตร์ที่จำแนกตามองค์ประกอบ ได้แก่ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ

(Implication) พบว่า ด้าน Interaction และ Implication มีค่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความสำเร็จนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Meadows (2020) และ Nisa, Maryani และ Ningrum (2020) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้เชิงรุกที่บูรณาการการศึกษาจากบริบทชุมชนจริงช่วยพัฒนาทักษะการตัดสินใจ การวางแผน และความสามารถในการคิดเชิงระบบของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสนับสนุนแนวคิดของ Gençtürk Güven (2021) ที่เน้นว่าประสบการณ์ภาคสนามส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในนักศึกษาครู และงานวิจัยของ กิตติกวิทย์ ปิ่นไชย และรัตติกาล สารทอง (2564) ก็สนับสนุนว่า การจัดกิจกรรมเรียนรู้ที่เน้นทักษะตั้งคำถาม วิเคราะห์ และสรุปผลทางภูมิศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนมีคะแนนความรู้ทางภูมิศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ และมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้สูง ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ที่ใช้การสืบสอบเป็นแกนกลางในงานวิจัยนี้ ซึ่งผลการรู้เรื่องภูมิศาสตร์นี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมในรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เผชิญกับสถานการณ์หรือปัญหาในชุมชนท้องถิ่นจริง นักศึกษาสามารถนำความรู้เชิงพื้นที่มาวิเคราะห์ผลกระทบของกิจกรรมมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนมีส่วนร่วมในการวางแผนเสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ และใช้ข้อมูลภาคสนามสนับสนุนการตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของ Welton (1998), National Geographic Society (2002), Mhishi Misheck, Pedzisai Ezra และ Edward Mandoga (2013), Dikmenli (2014), GALANI (2018), W. S. Utami, I. M. Zain และ Sumarmi (2018), Jakiatin Nisa, Enok Maryani และ Epon Ningrum (2020) และ กนก จันทรา (2561) ที่เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์เพื่อการวิเคราะห์และการตัดสินใจในปัญหาจริง

ในขณะที่ ด้าน Interconnection แม้ว่าคะแนนเฉลี่ยจะสูงขึ้น แต่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพสูงในการส่งเสริมความเข้าใจเชิงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบของนักศึกษา แต่อาจยังไม่เพียงพอในการพัฒนาทักษะการเชื่อมโยงเชิงเหตุผลในระดับการวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาทางภูมิศาสตร์ได้ (Critical Analysis and Problem Solving in Geography) เช่น การประเมินนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม การวางแผนการใช้ทรัพยากรในระดับประเทศหรือระดับโลก และการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ในระยะยาว ตามแนวคิดความรู้ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Knowledge) ทั้งนี้ แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ทศวัฒน์ ขอบแก้ว และณัฐเชษฐ พูลเจริญ (2565) และเกียรติศักดิ์ ชัยยาณะ (2563) ที่พบว่าจัดการการเรียนรู้โดยใช้พื้นที่จริงสามารถพัฒนาความเข้าใจ

และทักษะเชิงระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การส่งเสริมการเชื่อมโยงเชิงเหตุผลเชิงลึก จำเป็นต้องเสริมการวิเคราะห์กรณีศึกษาเชิงซับซ้อนและการอภิปรายเชิงนโยบายในวงกว้างมากขึ้น

ดังนั้น ผลการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ เป็นผลมาจากรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น เพื่อต่อการสร้างความเข้าใจเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Inquiry-Based Learning ที่เน้นให้ผู้เรียนเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถาม วิเคราะห์สถานการณ์จริง และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผ่านกระบวนการสืบสอบ ในแต่ละขั้นยังสอดคล้องกับหลักการของ ทิศนา ขัมมณี (2556) ที่เน้นการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางปัญญา ผูกฝน และสะท้อนผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อสร้างความเข้าใจที่ยั่งยืน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเชื่อมโยงความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ ผ่านการตั้งคำถาม การอธิบาย และการสังเคราะห์ข้อมูล ช่วยให้ผู้เรียนสามารถมองเห็นภาพรวมของสถานการณ์และเข้าใจสาเหตุ-ผลกระทบได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทของนักเรียนในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่จำเป็นต้องมีความเข้าใจในบริบทพื้นที่ก่อนการลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นนี้ จึงสามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้ทางภูมิศาสตร์ในเชิงลึก ควบคู่กับการเสริมสร้างศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 ผลการประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่นักศึกษาครูสังคมศึกษาได้จัดทำขึ้นหลังจากการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น พบว่า แผนที่น่าสนใจมีความสมบูรณ์ครบทุกองค์ประกอบ และสามารถสะท้อนการเข้าใจบริบทพื้นที่ได้ครอบคลุมทุกบริบท โดยแผนโครงการมีการเชื่อมโยงกับศักยภาพของชุมชน และปัญหาที่เกิดขึ้นจริง โดยมีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ กิจกรรม และแผนการดำเนินงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง คุณภาพของแผนพัฒนาที่นักศึกษาจัดทำสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการสังเคราะห์ข้อมูลทางเชิงพื้นที่ตามแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ และสามารถวางแผนบนพื้นฐานของความเข้าใจปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่ ตามระดับความรู้ทางภูมิศาสตร์ในระดับสูง (High-Level Geographic Literacy) (Yurdal Dikmenli, 2014; S. Sugiyanto et al., 2017; Joseph J. Kerski, 2015 และ W. S. Utami et al., 2018) ระบุว่า ต้องอาศัยทักษะการเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบธรรมชาติกับระบบมนุษย์ การคิดเชิงวิพากษ์ และการวางแผนแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งผลการประเมินดังกล่าวยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทศวัฒน์ ขอบแก้ว และณัฐเชษฐ พูลเจริญ (2565) ที่ชี้ว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากพื้นที่จริงช่วยพัฒนาทักษะการคิดแบบองค์รวมและ

การวางแผนเชิงกลยุทธ์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการลงพื้นที่และการสังเคราะห์ข้อมูลของนักศึกษา ยังสอดคล้องกับแนวทางของ Amy Rock (2021) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ Community Geography และการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ (GIS, StoryMaps) เพื่อพัฒนาทักษะ Spatial Citizenship และความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ รวมถึงงานของ อุมพร อ่อนคำ และคณะ (2561) ที่พบว่าการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้สามารถเสริมสร้างความตระหนักในศักยภาพและทุนทางสังคมของพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถออกแบบแผนการพัฒนาชุมชนที่มีความเชื่อมโยงกับความต้องการจริงของพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้ง งานของ อธิวุฒิชัย เชื้อพระทอง และคณะ (2564) ยังยืนยันว่า การพัฒนาทักษะการคิดแบบองค์รวม (Holistic Thinking) ผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงภูมิศาสตร์มีส่วนช่วยให้นักศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัจจัยที่หลากหลายของชุมชน และวางแผนพัฒนาได้อย่างรอบด้านมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความรู้และข้อมูลจากชุมชน เช่น แผนที่ชุมชน ทุนทางสังคม และปัญหาเชิงพื้นที่ เข้ากับการออกแบบแผนปฏิบัติการที่มียุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชน เช่น การส่งเสริมของดีจากใต้ การสร้างพื้นที่เกษตรปลอดภัย ในระดับที่สามารถตัดสินใจเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Implication) และสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Interaction) ได้อย่างครอบคลุม กระบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากแนวคิดของ Meadows (2020) และ Nisa, Maryani และ Ningrum (2020) ซึ่งเน้นว่าการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้สามารถพัฒนาทักษะการคิดเชิงระบบและความสามารถในการวางแผนในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ บรรพต พิจิตรกำเนิด และคณะ (2564) ยังชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่ผสานการวิเคราะห์และการสะท้อนคิดมีส่วนสำคัญต่อการสร้างทักษะในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

แผนปฏิบัติการที่นักศึกษาจัดทำจึงไม่เพียงแต่เป็นแผนเชิงเอกสาร แต่สะท้อนถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้ทักษะทางภูมิศาสตร์ควบคู่กับภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยนักศึกษาต้องทำงานเป็นทีม รับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน และแสดงออกถึงความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) ที่เน้นการเป็นผู้นำที่ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงด้วยความเข้าใจบริบทท้องถิ่น และสามารถขับเคลื่อนชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.4 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา พบว่า นักศึกษาครูสังคมศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความพึงพอใจสูงทั้งในด้าน

เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ บรรยากาศในชั้นเรียน และประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนถึงคุณภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น

ในด้านเนื้อหา ผู้เรียนมีความพึงพอใจอย่างยิ่งต่อความชัดเจนของเนื้อหาที่เชื่อมโยงสู่การปฏิบัติการร่วมกับชุมชนท้องถิ่น มีการเรียงลำดับจากง่ายไปยาก และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในพื้นที่ของตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ที่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจโลกในเชิงระบบ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) ได้รับการสนับสนุนจากงานวิจัยของ Meadows (2020) และ Nisa, Maryani และ Ningrum (2020) ที่เน้นว่า การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสถานการณ์จริงในชุมชนกับเนื้อหาเชิงภูมิศาสตร์ ช่วยพัฒนาทั้งการเข้าใจพื้นที่ และความสามารถในการตัดสินใจอย่างเป็นระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านกระบวนการเรียนรู้ นักศึกษาครูสังคมศึกษาแสดงความพึงพอใจในระดับสูงต่อกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้พวกเขาได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งในการตั้งคำถาม การสำรวจพื้นที่ การทำงานกลุ่ม การวางแผน และการนำเสนอแผนพัฒนาชุมชน กระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยเน้นกระบวนการสืบสอบ (Inquiry Based Learning) อธิบายว่า การเรียนรู้จากการเผชิญปัญหาและลงมือปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน (ทิตินา แชมมณี, 2556; Joyce & Weil, 2015; Sharon Friesen, 2013 และ Lazonder & Harmsen, 2016) และยังเสริมสร้างภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นตามแนวทาง ตามทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1985) ผ่านการสร้างแรงบันดาลใจ การคิดอย่างสร้างสรรค์ และการทำงานร่วมกัน ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนรู้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chepkuto และคณะ (2021) และ บรรพต พิจิตรกำเนิด และคณะ (2564) ที่แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้จากชุมชนจริงสามารถกระตุ้นการมีส่วนร่วม กระตุ้นศักยภาพผู้นำ และเสริมสร้างการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานวิจัยของ รักษณาสี นาครัศกษา และจินตวีร์ คล้ายสังข์ (2563) ยังแสดงให้เห็นว่า การใช้การเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับกระบวนการสืบสอบทางภูมิศาสตร์ ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในพื้นที่จริง แม้ไม่ได้ลงพื้นที่จริง ซึ่งทำให้นักศึกษาครูรู้สึกมีส่วนร่วมสูงและเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ทั้งในด้านการตั้งคำถาม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล

ในด้านบรรยากาศของการเรียนรู้ นักศึกษาครูสังคมศึกษาระบุว่าชั้นเรียนส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเปิดกว้าง มีการรับฟังซึ่งกันและกัน และเกิดการเรียนรู้ร่วม

ระหว่างผู้สอน เพื่อนร่วมชั้น และชุมชนจริง ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ที่แท้จริง และพัฒนาทักษะเชิงสังคมซึ่งเป็นรากฐานของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Rock (2021) ที่เสนอว่าการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนจริง ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของพื้นที่ และความสามารถในการดำเนินการเชิงสังคมของผู้เรียน ได้อย่างมีนัยสำคัญ

ในด้านประโยชน์และคุณค่าที่ได้รับ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ได้ตระหนักถึงความสำคัญของความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น และมีความรอบรู้บริบทเชิงพื้นที่ที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางพัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์สะท้อนว่าตนเองได้ฝึกคิด วิเคราะห์ วางแผน และลงมือปฏิบัติจริงอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bass (1985) ว่าการพัฒนาภาวะผู้นำที่แท้จริงต้องอาศัยกระบวนการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริงที่เอื้อต่อการสร้างแรงบันดาลใจ และการคิดอย่างสร้างสรรค์

ดังนั้น ประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์อย่างรอบด้าน ทั้งในด้านความรู้ทางภูมิศาสตร์ การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาชุมชนผ่านการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชน และความพึงพอใจของผู้เรียน ซึ่งผลการประเมินในแต่ละด้านสะท้อนถึงความสามารถของผู้เรียนในการบูรณาการองค์ความรู้กับทักษะการคิดวิเคราะห์ เชิงพื้นที่ และการประยุกต์ใช้ความรู้กับสถานการณ์จริงของชุมชนได้อย่างเป็นระบบ มีจุดเน้นที่ชัดเจนทั้งในมิติวิชาการ มิติภาวะผู้นำ และมิติการปฏิบัติจริงในบริบทชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ดังนี้

1.1 ควรนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นไปประยุกต์ใช้กับรายวิชาที่มีเป้าหมายในการเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงระบบ การตัดสินใจอย่างมีข้อมูล และการพัฒนาภาวะผู้นำในชุมชน เช่น รายวิชาภูมิศาสตร์ชุมชน วิชาการพัฒนาชุมชน หรือ วิชาสังคมศึกษาเชิงปฏิบัติ เพื่อขยายผลการพัฒนาทักษะของนักศึกษาในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

1.2 ควรพิจารณานำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวไปใช้พัฒนาศักยภาพครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะครูภูมิศาสตร์และครูสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมการสร้างนักเรียนที่มีความเข้าใจเชิงพื้นที่ การวิเคราะห์เชิงระบบ และภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับเยาวชน

1.3 หน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานท้องถิ่นสามารถนำรูปแบบการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในโครงการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการพัฒนาตำบล โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก หรือโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาทักษะภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ให้กับเยาวชนในชุมชนท้องถิ่น

1.4 ควรใช้สื่อการเรียนรู้เชิงพื้นที่ที่ประกอบด้วย เช่น คู่มือการใช้รูปแบบการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ แบบฝึกหัดการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ หรือสื่อดิจิทัลเชิงปฏิสัมพันธ์ เช่น StoryMaps หรือ GIS เบื้องต้น เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการเรียนรู้และการนำไปใช้จริงในสถานการณ์ชุมชน

1.5 สำหรับรายวิชาหรือสาขาที่ไม่เคยมีประสบการณ์การนำผู้เรียนปฏิบัติการร่วมกับชุมชนท้องถิ่น ควรออกแบบแนวทางนำร่อง เช่น การจัดกิจกรรมสำรวจพื้นที่เบื้องต้น (Observation Walk) การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในบริบทท้องถิ่น หรือการเก็บข้อมูลโครงสร้างชุมชนแบบง่าย ๆ เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยและลดความกังวลของนักศึกษาและอาจารย์ในการทำงานร่วมกับชุมชน ก่อนพัฒนาสู่การวางแผนโครงการพัฒนาชุมชนในระยะต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

2.1 ควรดำเนินการวิจัยเพื่อติดตามผลในระยะยาวหลังการใช้รูปแบบการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมความเป็นผู้นำ หรือการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในกิจกรรมพัฒนาชุมชนหลังจบการศึกษา เพื่อประเมินความยั่งยืนของผลลัพธ์

2.2 ควรทำการศึกษาวิจัยกับกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลาย เช่น นักเรียนมัธยมศึกษา ครูผู้สอนในโรงเรียน หรือบุคลากรท้องถิ่น เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้รูปแบบในระดับต่าง ๆ และพัฒนาสู่การเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา

2.3 ควรพิจารณาศึกษาวิจัยในลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (PAR) เพื่อสร้างองค์ความรู้ร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งพัฒนาแผนพัฒนาชุมชนที่ชุมชนสามารถใช้ได้จริงและเกิดผลกระทบในระดับพื้นที่

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- Abdul-Rahman Taiwo Ajala. (2019). The Role of Community Leaders in the Actualisation of Community Development Projects. *Sustainable Development*, 15(2), 237-247.
- Amy Rock. (2021). Bringing Geography to the Community: Community- based Learning and the Geography Classroom. *GeoJournal*, 87(2), 235–247.
- Anthony Bordoh, Isaac Eshun, Clarke Ebow Yalley, และ Joseph Bentil. (2025). Social Studies Teachers' Knowledge Base on the Community Resources of Teaching and Learning: A Case Study of Senior High Schools in the Komenda Edina Eguafo Abirem (KEEA) Municipality. *Social Sciences & Humanities Open*.
- Asia Society. (2020). *Educating for Global Competence: Preparing Our Youth to Engage the World*. New York: Asia Society & OECD.
- Backler, A., และ Stoltman, J. (1986). The Nature of Geographic Literacy. *ERIC DIGEST*, 35.
- Bernard M. Bass. (1985). *Leadership and Performance Beyond Expectations*. New York: Free Press.
- Bruce A. Miller. (1995). The Role of Rural Schools in Community Development: Policy Issues and Implications. *Journal of Research in Rural Education*, Winter, 11(3), 163-172.
- Carl O. Sauer. (2009). The Education of a Geographer. *Annals of the Association of American Geographers*, 46(3), 287-299.
- Charin Mangkhang, และ Korravit Jitviboon. (2021). Professional Competence Development of Social Studies Teacher in Thailand Education Sandbox *Journal of Education and Learning*, 10(6), 112-124.
- Cristina D'Alessandro, และ Frannie Léautier. (2014). *Cities and Spaces of Leadership A Geographical Perspective*. Palgrave Macmillan: Springer
- Daniel C. Edelson. (2012). Geo-Education: Preparation for 21st-Century Decisions. <https://www.nationalgeographic.org/article/geo-education-preparation-21st-century-decisions/>

- Edgar Schein, และ Peter Schein. (2018). *Humble Leadership: The Power of Relationships, Openness, and Trust*: Berrett-Koehler Publishers.
- Eija Yli-Panula, Eila Jeronen, และ Piia Lemmetty. (2020). Teaching and Learning Methods in Geography Promoting Sustainability. *education sciences*, 10(5).
- Friesen Sharon, และ Scott David. (2013). *Inquiry-Based Learning: A Review of the Research Literature*. <https://galileo.org/publication/inquiry-based-learning-a-review-of-the-research-literature/>
- Gençtürk Güven. (2021). Geography Literacy Profile of Pre-Service Teachers: The Case of Turkey. *International Education Studies*, 14(125-139).
- Grant Wiggins, และ Jay McTighe. (2005). *Understanding by Design*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Halefom Gezaei. (2015). The Role of Local Leaders in Community Development. *Academia.edu*.
- Harolda Wood. (1977). Toward a Geographical Concept of Development. *Geographical Review*, 67(4), 462-468.
- Hatice MEMİŞOĞLU. (2017). Opinions of teachers and preservice teachers of social studies on geo-literacy. *Academicjournals*, 12(19), 967-979.
- Hobarat L. Harmon, และ Kai Schafft. (2009). Rural School Leadership for Collaborative Community Development. *The Rural Educator*, 30(3), 4-9.
- Injeong Jo, และ Jung Eun Hong. (2018). Geography Education, Spatial Thinking, and Geospatial Technologies: Introduction to the Special Issue. *International Journal of Geospatial and Environmental Research*, 5(3).
- Jack Zevin. (2011). *SOCIAL STUDIES FOR THE TWENTY-FIRST CENTURY*. New York: Routledge.
- Jakiatin Nisa, Enok Maryani, และ Epon Ningrum. (2018). *The Effectiveness of Geographic Literacy based Model of Social Studies Learning in Building Eco-friendly Character* Paper presented at the the 1st International Conference on Recent Innovations.

- JAMES OIGARA. (2006). *A MULTI-METHOD STUDY OF BACKGROUND EXPERIENCES INFLUENCING LEVELS OF GEOGRAPHIC LITERACY*. (Doctor of Education). University of New York at Binghamton. (the Graduate School of the State University of New York).
- Jewell E. Cooper. (2007). Strengthening the case for community-based learning in teacher education. *Journal of Teacher Education*, 58(3), 245-255.
- Jodi M. Winship. (2004). *Geographic Literacy and World Knowledge Among Undergraduate College Students* (Master of Science). (The faculty of the Virginia Polytechnic Institute and State University).
- John A. Dutton. (2014). THE LEARNER'S GUIDE TO GEOSPATIAL ANALYSIS. *Spatial Thinking*. <https://www.e-education.psu.edu/sgam/node/196>
- Joseph J. Kerski. (2015). Geo-awareness, geo-enablement, geotechnologies, citizen science, and storytelling: Geography on the world stage. *Geography Compass*, 9(1), 14–26.
- Joyce Bruce R., and Weil Marsha. (2015). *Models of Teaching*. Boston, MA: Pearson Education.
- Kenneth Leithwood and Doris Jantzi. (2005). Transformational leadership *The essentials of school leadership* (31–43). London: Paul Chapman Publishing.
- Lazonder Ard W., and Harmsen Ruth. (2016). Meta-analysis of inquiry-based learning: Effects of guidance. *Review of Educational Research*, 86(3), 681-718.
- Lia GALANI. (2016). GEO-LITERACY AS THE BASIS OF THE BUILDING OF CULTURAL IDENTITY. *European Journal of Geography*, 7(1), 17 - 23.
- Lia Galani. (2018). Geographic literacy, European Identity and Education E. M. Lia Galani, Kostas Skordoulis, *Geographical literacy and European Heritage A challenging convention in the field of Education*. Athens: the European Commission.
- Lindsay J. Hastings, Leverne A. Barrett, John E. Barbuto, and Lloyd C. Bell. (2011). Developing a Paradigm Model of Youth Leadership Development and

- Community Engagement: A Grounded Theory. *Journal of Agricultural Education*, 52(1), 19-29.
- Lisa Garoutte, และ Kate McCarthy-Gilmore. (2014). Preparing students for community-based learning using an asset based approach. *Journal of the Scholarship of Teaching and Learning*, 14(5), 48 - 61.
- M Fourie. (2003). Beyond the ivory tower: service learning for sustainable community development. *South African Journal of Higher Education*, 17(1), 31-38.
- Mari Martiskainen. (2017). The role of community leadership in the development of grassroots innovations. *Environmental Innovation and Societal Transitions*, 22, 78–89.
- Mariagoretti Ijeoma Obiakor. (2023). ROLE OF SOCIAL STUDIES EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES AMONG THE SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN AFIKPO SOUTH LOCAL GOVERNMENT AREA OF EBONYI STATE. *Multidisciplinary Research Development Journal International* 1(1).
- Mhishi Misheck, Pedzisai Ezra, และ Edward Mandoga. (2013). Geographic Literacy and World Knowledge amongst Open Distance Learning Students in Zimbabwe. *Greener Journal of Educational Research* 3(7), 301-309.
- Michael E. Meadows. (2020). Geography Education for Sustainable Development *Elsevier* 1, 88-92.
- MICHAEL FULLAN. (2021). *The right drivers for whole system success*. Centre for Strategic Education. Victoria: Centre for Strategic Education.
- National Council for the Social Studies. (2002). *National Standards for Social Studies Teachers*. The United States of America: National Council for the Social Studies.
- National Research Council. (2000). *How People Learn: Brain, Mind, Experience, and School*. Washington, D.C.: NATIONAL ACADEMY PRESS.
- National Research Council. (2006). *Learning to Think Spatially*. Washington, DC: The National Academies Press.

- Nazmi Xhomara. (2018). *Teaching approaches in geography curriculum in lower secondary education*. Paper presented at the Problems and Challenges of Transformation of the Society towards Standards of the European Union Conference, Tirana, Albania.
- ODEY EDWARD OGAR , และ ESTHER EDWARD ODEY. (2021). LEADERSHIP STYLES OF SOCIAL STUDIES TEACHERS AND ACADEMIC ACHIEVEMENT OF JUNIOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN SOCIAL STUDIES IN CALABAR METROPOLIS, CROSS RIVER STATE NIGERIA. . *GLOBAL JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH*, 20, 97-105.
- Ozor N, และ N. Nwankwo. (2008). The Role of Local Leaders in Community Development Programmes in Ideato Local Government Area of Imo State: Implication for Extension Policy. *Journal of Agricultural Extension*, 12(2), 63-75.
- Pamela Brillante. (2014). *FINDING YOUR PLACE IN THIS WORLD: A QUANTITATIVE STUDY EXPLORING THE GEO-LITERACY SKILLS AND CONTENT KNOWLEDGE TAUGHT TO STUDENTS WITH DISABILITIES EDUCATED IN SEGREGATED SPECIAL EDUCATION CLASSROOMS* (Doctor of Education). Rowan University, College of Education. (Department of Educational Leadership).
- Philip Kirk, และ Anna Marie Shutte. (2004). Community leadership development. *Community Development Journal*, 39(3), 234-251.
- Puspita Annaba Kamil, Sugeng Utaya, Sumarmi, และ Dwiyono Hari Utomo. (2020). Improving disaster knowledge within high school students through geographic literacy. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 43.
- Rieke Ammoneit, Andreas Turek, และ Carina Peter. (2022). Pre-Service Geography Teachers' Professional Competencies in Education for Sustainable Development. *Education Sciences*, 12(42).
- Robert S. Bednarz, และ Sarah W. Bednarz. (2008). The Importance of Spatial Thinking in an Uncertain World T. G. Library *Geospatial Technologies and Homeland Security* (94). Dordrecht: Springer.

- Robin E S. Carter. (2016). Human Geography 'Place' and 'Space' Understandings: An Integrated Review of Insights Drawn from Literature to Inform Community Leadership Practice. *ResearchGate*.
- Roper Public Affairs and National Geographic Education Foundation. (2006). *National Geographic-Roper Public Affairs 2006 Geographic Literacy Study*. Washington, D.C.:
- S Sugiyanto, E Maryani, และ M Ruhimat. (2017). *A Preliminary Study on Developing Geography Literacy Based on Social Studies Learning Model to Improve Teachers 21st Century Skills*. Paper presented at the 1st UPI International Geography Seminar 2017.
- Sarah W. Bednarz. (2022). Maps and Spatial Thinking Skills in the Classroom.
<https://apcentral.collegeboard.org/courses/ap-human-geography/classroom-resources/maps-and-spatial-thinking-skills-classroom>
- Suzuki Yoshiyuki. (2018). *25 Things the Leader Must Know*. Bangkok: WeLearn Publishing.
- Syafrida Selfiardy. (2020). STRENGTHENING NATIONALITY INSIGHT WITH GEO-LITERACY. *GeoEco Journal*, 6(2), 177-184.
- The Association of American Geographers. (2008). Spatial thinking.
<https://www.geography.org.uk/Spatial-thinking>
- Todd Bacastow. (2014). Spatial Thinking. *THE LEARNER'S GUIDE TO GEOSPATIAL ANALYSIS*. <https://www.e-education.psu.edu/sgam/node/196>
- Todd W. Kenreich. (2019). *Rediscovering the Local Collaborative, Community Maps for Civic Awareness* Routledge.
- Tom Baker, Mary Curtis, และ Lisa Millsaps. (2018). Geotechnologies and the Spatial Citizen. *ResearchGate*.
- W S Utami, I M Zain, และ Sumarmi. (2018). *Geography literacy can develop Geography skills for high school students: is it true?* Paper presented at the The Consortium of Asia-Pacific Education Universities (CAPEU)

- William K. Chepkuto, Grace Barno Magak, และ Saina Shadrack. (2021). Effectiveness of Community Based Learning: A Review of its Application in the Kenyan Situation. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 5(4), 199-205.
- Wiwik Sri Utami, Imam Machali Zain, และ Sumarmi. (2018). *Geography literacy can develop geography skills for high school students: Is it true?* Paper presented at the the Consortium of Asia-Pacific Education Universities (CAPEU).
- Yoshiki Wakabayashi, และ Toru Ishikawa. (2011). *Spatial thinking in geographic information science: a review of past studies and prospects for the future*. Paper presented at the Spatial Thinking and Geographic Information Sciences 2011
- Yurdal Dikmenli. (2014). Geographic literacy perception scale (GLPS) validity and reliability study. *Mevlana International Journal of Education (MIJE)*, 4(1), 1-15.
- กนก จันทร์ทอง. (2560). การสอนสังคมศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 28(2), 227-241.
- กนก จันทร์หา. (2561). การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ *Geo-literacy: Learning for our planet* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมการพัฒนาชุมชน. (2527). การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน.
- กิตติกวินท์ ปิ่นไชย, และ รัตติกาล สารทอง. (2564). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 16(1), 29-42.
- กิตติคุณ รุ่งเรือง. (2556). การจัดการเรียนการสอนสาระภูมิศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุวิริยาสาส์น จำกัด.
- กุลธิดา ธรรมวิวัฒน์. (2562). ห้องปฏิบัติการทางสังคม (*Social Lab*): ตอบโจทย์งานวิจัยและพัฒนาสื่อเพื่อชุมชน และการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2551). "ภาวะผู้นำ" สร้างได้ในวัยเยาว์.

<http://www.kriengsak.com/node/548>

- เกียรติศักดิ์ ชัยยานะ. (2563). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์และความคงทนในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย: กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 15(1), 129-145.
- แก้วใจ สุวรรณเวช. (2558). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการสนทนากลุ่ม สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครูสังคมศึกษา. (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน).
- คณอง ศีสรณ์. (2558). บทบาทของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 3(12), 7-12.
- จงกลณี ภัทรกังวาน. (2561). การศึกษาพฤติกรรมการวางแผน เรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา). มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน).
- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, และ พระถนิต วุฒโน. (2561). ภาวะผู้นำกับการพัฒนาชุมชน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 6, 527-538.
- จิตจำนงค์ กิตติกรติ. (2532). การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร.
- ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2560). อุดมคติวิทยาหลักสูตรสังคมศึกษาเพื่อปวงชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2549). ภาวะผู้นำองค์กรยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- เฉอณรินทร์ วรรณรัตนางกูร. (2562). การพัฒนาการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในการเรียนภูมิศาสตร์ทวีปเอเชียของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์. (ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย. (ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน).
- ณัฐวิวัฒน์ อนันตะสุข, วาริรัตน์ แก้วอุไร, อังคณา อ่อนธาน, และ จักรกฤษณ์ จันทะคุณ. (2564). มโนทัศน์ว่าด้วยการสอนภูมิศาสตร์แนวใหม่ เพื่อการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 15(2), 7-21.

ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.

ดร.ณภาพ เพียรจัด. (2564). รูปแบบพัฒนานักศึกษาคู 21 สมรรถนะ มหาวิทยาลัยราชภัฏราช
นครินทร์ [Press release]

ทัศนาศ แสงศักดิ์. (2543). เอกสารประกอบการสอนวิชา การเป็นผู้นำในชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ทศวัฒน์ ชอแก้ว, และ ณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ. (2565). รูปแบบการจัดการเรียนรู้รายวิชาภูมิศาสตร์ที่
ส่งเสริมทักษะการคิดแบบองค์รวม : กรณีศึกษากล้วยไข่กำแพงเพชรที่ได้รับการขึ้น
ทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์โดยใช้สวน กล้วยเป็นฐานการเรียนรู้. วารสารวิชาชีพ
การวิจัย, 9(1), 35-46.

ทศนา แหมมณี. (2556). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์
ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์จำกัด.

ธัญธรณ์ ต้นโน, ทักษิณ อุดมรัตน์, อัจฉรา ศรีพันธ์, และ ชนัดดา ภูหงษ์ทอง. (2566). แนวทางการ
พัฒนาการเรียนรู้ของผู้บริหารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานเอกลักษณ์
ชุมชนในเมื่องรองของภาคเหนือตอนล่าง 2. *The Journal of Research and
Academics*, 6(6), 237-254.

ธารวรัตน์ มาลัยเถาว์. (2561). ความเป็นครูมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร: หจก.โรงพิมพ์เจริญ
อักษร.

ธีรฤดี เชื้อพระซอง, ชรินทร์ มั่งคั่ง, และ จารุณี ทิพยมณฑล. (2564). การจัดการเรียนรู้
กระบวนการภูมิศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแบบองค์รวมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ตอนปลาย โรงเรียนสารภีพิทยาคม. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(1),
412-424.

ธีระภัทรา เอกผาชัยสวัสดิ์. (2553). ชุมชนศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

นุฏล ธรรมจง, และ จัตรวรวัชร์ องค์สิงห์. (2563). มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึงกับปรัชญา
การศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. วารสารวิจัยศิลปวัฒนธรรมศึกษาในกลุ่มธุรกิจและ
สังคมศาสตร์, 6(1), 96-109.

- บรรพต พิจิตรกำเนิด, นันทวัน เรืองอร่าม, ลีติยา เนตรวงษ์, ปาณิสรา ธรรมจุฬา, และ ภัควลัญช์ อุ่มบุญ. (2563). การจัดการเรียนรู้ด้วยการวิจัยและชุมชนเป็นฐานเพื่อความตระหนักรู้การวิจัยรับใช้สังคมในระดับอุดมศึกษา. *RMUTI JOURNAL Humanities and Social Sciences* 7(1), 114-127.
- ปณิดา เนืองพะยอม. (2560). กลยุทธ์การบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. (ศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการศึกษา). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. (วิทยาลัยครุศาสตร์).
- ประเวศ วะสี. (2522). กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทยท้องถิ่นเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมแห่งชาติ(มสช.).
- ประเวศ วะสี. (2555). ทิศทางใหม่ประเทศไทย ทิศทางใหม่ของการศึกษาชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.
- ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2558). พื้นฐานและหลักการการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: มีน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- ปยุตตวิทย์ ทัฬหวัช, และ อรพิน ศิริสัมพันธ์. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์โดยบูรณาการตามหลักนิยาม 5 เพื่อพัฒนานวัตกรรมทางภูมิศาสตร์และจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *Humanities, Social Sciences and arts*, 12(3), 550-571.
- ผกามาศ พิธากร. (2558). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยใช้กระบวนการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของนักศึกษาพยาบาลวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา). มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา).
- ผลีน ภูเจริญ. (2557). ผู้นำการจุดประกายที่สร้างการเปลี่ยนผ่าน: ความท้าทายที่สมบูรณ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พรินท์ (1991)
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร. (2556). แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น คณะกรรมการผลิตและบริหารชุดวิชาประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2550). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักทดสอบการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พัฒน์ สุจำนง. (2522). การพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พิชญ์นิษฐา พรรณศิลป์, สัณญา เคนาภูมิ, และ โกศลกิตติอัมพร., เ. (2558). บทบาทของผู้บริหาร
ท้องถิ่นในศตวรรษที่ 21. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 3(2), 146 – 161.
- พิชาติ แก้วพวง. (2563). ศาสตร์การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญพณ พ่วงแพ. (2557). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมสมรรถนะการ
ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู. (ปริญาปริญญ
ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ภาควิชาหลักสูตร
และการสอน).
- ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2562). อนาคตครุศึกษาไทยกับการสร้างความฉลาดรู้. In โครงการประชุม
วิชาการราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภารดี อนันต์นาวิ. (2561). ความเป็นผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวิดา เจริญจินดารัตน์, และ ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์. (2561). งานวิจัยท้องถิ่นเพื่อ
ความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า, 36(2), 152-161.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์. (2563). แผนปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์
ระยะ 5 ปี (พ.ศ.2564-2568) ฉะเชิงเทรา: มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์.
- รักษณาลี นาครักษา, และ จินตวิทย์ คล้ายสังข์. (2563). การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอก
สถานที่เสมือนร่วมกับกระบวนการสืบสอบและแผนที่แบบ 3 มิติทางภูมิศาสตร์ สำหรับ
นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. วารสารเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา,
15(19), 44-59.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2551). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2564). ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 4).
กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอเชียดิจิตอลการพิมพ์จำกัด.
- รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2557). การบริหารการจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 5).
สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วนิดา เสรีกิจ. (2563). การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ. วารสาร
เศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 8(1), 81-106.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2563). สมรรถนะเด็กไทยในยุคโลกพลิกผัน (VUCA World). ครูสภาวิทยา
จารย์ 1(1), 8-18.

- วิเชียร วิทยอุดม. (2548). ภาวะผู้นำ กรุงเทพมหานคร: บริษัทวีระฟิล์ม และไฮเท็กซ์ จำกัด.
- วินัยธร วิชัยดิษฐ์. (2555). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนกลุ่มวิชาภูมิศาสตร์ที่ส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักศึกษาครุศาสตร์ สาขาวิชาสังคมศึกษา. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยศิลปากร, บัณฑิตวิทยาลัย. (ภาควิชาหลักสูตรและการสอน).
- วิภาดา พินลา, และ วิภาพรรณ พินลา. (2566). ห้องเรียนครูสังคมศึกษากับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 23(2), 1-12.
- วิโรจน์ สารรัตน์, พระครูสุธีจริยวัฒน์, พระครูธรรมภาณิสมัย, พระมหาสุภชัย สุภกิจใจ, พระณัฐวุฒิ สัมปโน, และ วิฑูล ทาชา. (2561). ภาวะผู้นำสำหรับศตวรรษที่ 21. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 20(1), 261-271.
- วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน : กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 11(3), 179-191.
- เวโรจน์ รัตนกิตติโรจน์, สมาน พูแสง, เกตุมณี มากมี, และ สำเนา หมั่นแจ่ม. (2562). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นของผู้นำนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเขตภาคเหนือตอนบน. *Journal of Humanities and Social Sciences Thonburi University*, 13(2), 115-124.
- ศรัทธา นัตรสุริยวงศ์. (2557). กระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยศิลปากร. (ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน).
- ศูนย์วิจัยและพัฒนาวัตกรรมการศึกษาเพื่อเด็กและผู้มีความต้องการพิเศษ. (2551). สิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชนพุทธศักราช 2551 สถานการณ์และปัญหาของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาวัตกรรมการศึกษาเพื่อเด็กและผู้มีความต้องการพิเศษ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมพงษ์ จิตระดับ และอัญมณี บุญเชื้อ. (2551). หลักสูตรสิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชนพุทธศักราช 2551 สิทธิเด็กและการวางแผนท้องถิ่นเพื่อเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและพัฒนาวัตกรรมการศึกษาเพื่อเด็กและผู้มีความต้องการพิเศษ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สรรพดี ดีปู้. (2561). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำ ของนักศึกษาคณะมหาวิทยาลัยราชภัฏ เขตนคร
ชัยบุรินทร์. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 12(3), 157-167.

สรรพสิริญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). การวางแผนพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชร
รุ่ง.

ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น. (2548). คู่มือการจัดทำ
แผนพัฒนาท้องถิ่น เทคนิคการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แนวทางการสนับสนุนการจัดทำ
แผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง

สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงาน
ท้องถิ่น.

ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น. (มปป). คู่มือการจัดทำ
แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาสามปี แผนปฏิบัติการและการ
ติดตามประเมินผล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น.

สัญญา ยี่อราน, และ ศิวีไลซ์ วนรัตน์จิตร. (2561). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สู่
ความสำเร็จการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระบบสุขภาพ. วารสารเครือข่ายวิทยาลัย
พยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 5(2), 288-300.

สัมฤทธิ์ กางเผิง และประยุทธ์ ชูสอน. (2557). ภาวะผู้นำแบบโลกาภิวัตน์: แนวคิดและการวิจัย.
ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2559). โครงการผลิตครูเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.
2559 - 2572). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ (ทปอ.มรภ.). (2562). ยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579). กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ.

สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม. (2563). แผนปฏิบัติ
การ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ
นวัตกรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์.

สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน). (2564). มองโลกมอง
เรา. การคิดเชิงพื้นที่.

https://www.gistda.or.th/news_view.php?n_id=1268&lang=TH

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานวิจัยแนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (ฉบับสรุป). กรุงเทพมหานคร: สกศ.
- สำนักพัฒนาองค์ความรู้และประเมินผล สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2559). บทเรียนการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบล/จังหวัด และการบูรณาการแผนพัฒนา ชุมชนกับหน่วยงาน/ภาค. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ มหาชน).
- สำนักสนับสนุนขบวนการองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2558). คู่มือ สับสนุนการพัฒนากระบวนการเศรษฐกิจและทุนชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สำนักสนับสนุนสภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2559). การ จัดทำแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. (2559). คู่มือการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน.
- สิริกร อุทัยพัฒน์. (2557). ภาวะผู้นำท้องถิ่นยุคใหม่และยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนา ชุมชนชนาธิปไตย ศึกษาเฉพาะกรณีสหกรณ์ชุมชนจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด. วารสารวิชาการบัณฑิตวิทยาลัยสวนดุสิต 10(2), 51-58.
- สิริยา รัตนช่วย. (2560). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัติของโลกยุคใหม่. วารสารการเมือง การปกครอง, 7(1), 72-87.
- สุเทพ เชาวลิต. (2542). หลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). ภาวะความเป็นผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สุธีลักษณ์ นิติธรรม แก่นทอง. (2555). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2560). ภาวะผู้นำในองค์การสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ปัญญาชน.
- สุปรียา ไผ่ล้อม. (2562). รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเมืองเป็นฐานเพื่อส่งเสริม ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. วารสาร เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2(5), 96-111.

สุภาวดี ลาภเจริญ. (2562). ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนสภาพของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง.

The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal, 24(2), 28-38.

อมารสี อัมพันศิริรัตน์, และ พิมพิมล วงศ์ไชยา. (2560). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม:

ลักษณะสำคัญและการประยุกต์ใช้ในชุมชน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 36(6), 192-202.

อรรถชณม์ สัจจะพัฒนกุล, และ อัฐณีญา สัจจะพัฒนกุล. (2562). สังคมศึกษาเพื่อการพัฒนา

ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน:เตรียมพลเมืองเพื่อสร้างสรรค์ชุมชนน่าอยู่อย่างมีส่วนร่วมผ่าน หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาเชิงพื้นที่. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 8(1), 206-221.

อุมาพร อ่อนคำ. (2561). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อสร้าง

ทักษะอาชีพในท้องถิ่นของนักเรียนโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาไชยโสธร. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคาม, 5(2), 50-65.

อุษา พร้อมประเสริฐ. (2563). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ สาระภูมิศาสตร์ ที่ส่งเสริมทักษะ

การคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ด้วยการสอนแบบวัฏจักรการเรียนรู้ 7 ขั้น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่2 โรงเรียนเมืองสุราษฎร์ธานี. (ครุศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. (บัณฑิตวิทยาลัย).

เอมอร แสงภูวา. (2559). บทบาทของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมสร้างความมั่นคงตามแนว

ชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษา อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ. *Journal of Social Development and Management Strategy Collect*, 19(2).

ภาคผนวก

รายการภาคผนวก

ภาคผนวก ก	รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
ภาคผนวก ข	คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ภาคผนวก ค	ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มคอ. 3 รายวิชาท้องถิ่นศึกษา
ภาคผนวก ง	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1. แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษาตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา 2. แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความรู้ทางภูมิศาสตร์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา 3. แบบวัดประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา 4. แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
ภาคผนวก จ	ตัวอย่างภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ภาคผนวก ก
รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง
ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคม
ศึกษา และเครื่องมือวิจัย

รศ.ดร. ทิพย์วิมล วังแก้วหิรัญ	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
ผศ.ดร. พรทิพย์ อ้นเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
อ.ดร. วิทยา เต่าสา	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
ผศ.ดร. วีรวิชัย บุญส่ง	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
ผศ.ดร. เพียรพิทย์ โรจนบุญยา	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จ
ผศ.ดร. เพ็ญพนอ พ่วงแพ	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผศ. จิตรภณ สุนทร	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ผศ. คมสัน ศรีบุญเรือง	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
ผศ. วิไลวรรณ วิไลรัตน์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
อ.ดร. วีรณัฐ แยมยิ้ม	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ภาคผนวก ข
คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

คำนำ

คู่มือการใช้คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาเป็นเอกสารที่อธิบายรายละเอียดของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ที่ต้องการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้ ได้เข้าใจในหลักการ และองค์ประกอบต่างๆ ของ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ รวมถึงการเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ บรรลุตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ผู้ที่สนใจควรศึกษาคู่มือฉบับนี้ให้ชัดเจนก่อน การนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ รายละเอียดของคู่มือฉบับนี้ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. คำชี้แจงการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้
2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนรู้
3. แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้
4. องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้
  - 4.1 หลักการ
  - 4.2 วัตถุประสงค์
  - 4.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้
  - 4.4 เงื่อนไขการนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปใช้

1. คำชี้แจงการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษามีข้อควรปฏิบัติก่อนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

1. ศึกษารายละเอียดของคู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้

1.1 ศึกษาความเป็นมาของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ แนวคิด หลักการและทฤษฎีที่ใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เห็นภาพรวม และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ รวมทั้งมีความเข้าใจในคำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในแบบการจัดการเรียนรู้

1.2 ศึกษาตัวอย่างแผนการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ หน่วยที่ 3 เรื่อง กระบวนการศึกษาชุมชนท้องถิ่น ในคู่มือเล่มนี้ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1.2.1 แผนการจัดการเรียนรู้แต่ละแผนมีลักษณะสำเร็จรูปและมีความยืดหยุ่น ประกอบด้วย ชื่อแผนการจัดการเรียนการสอน หัวข้อเรื่อง มโนทัศน์ จุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล กิจกรรมการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้มีขั้นตอนที่แน่นอน แต่จะให้อิสระแก่นักศึกษาและ การใช้ประสบการณ์ของนักศึกษา ในการคิดและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกรณีที่อาจารย์ผู้สอนต้องการสอนเนื้อหาหรือวิชาอื่นในกลุ่มวิชาภูมิศาสตร์ อาจารย์ผู้สอนสามารถปรับกิจกรรมการเรียนการสอนและเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับเนื้อหาได้เมื่อศึกษาคู่มือครบแล้ว และจัดเตรียมสื่อการสอนตามที่ระบุแล้ว สามารถสร้างแผนการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนการสอนนี้ขึ้นใช้เองได้

1.2.2 แผนการจัดการเรียนการสอนแต่ละแผนเน้นให้นักศึกษาสังคมศึกษามีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น คือ 1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเสียสละ ซื่อตรง และสุจริต มีความยุติธรรม มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความกล้าหาญในการเผชิญกับปัญหา และมีทักษะการสื่อสารเป็นอย่างดี 2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ ได้แก่ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และมี

ความเคารพผู้อื่น และมีความเป็นประชาธิปไตย 3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ มีความรอบรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น มีกระบวนการคิดอย่างเป็นองค์รวม มีความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความเข้าใจศักยภาพของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น และมีทักษะในการฟัง 4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ ได้แก่ สร้างแรงบันดาลใจให้เพื่อนร่วมงาน สร้างความเชื่อมั่นต่อเพื่อนร่วมงานว่าจะสามารถปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมาย และเป็นที่ปรึกษาที่ดี

กิจกรรมในแต่ละแผนประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) และขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application)

2. จัดเตรียมสิ่งที่จำเป็นในการจัดการเรียนรู้

2.1 ศึกษาและทำความเข้าใจแผนการจัดการเรียนรู้ และเนื้อหาอย่างละเอียด

2.2 ศึกษาและจัดเตรียมสื่อการสอนที่เสนอไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และลักษณะของผู้เรียน

2.3 จัดเตรียมสถานการณ์บริบทชุมชนท้องถิ่นจากเอกสาร หรือจากสถานการณ์ในชุมชนท้องถิ่นจริง เช่น การติดต่อประสานงานกับผู้นำชุมชนท้องถิ่น และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น การนัดหมายเพื่อจัดกิจกรรมเรียนรู้ภาคสนาม และการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2.4 จัดเตรียมความพร้อมผู้เรียนในเรื่องการลงพื้นที่ในการรวบรวมข้อมูล และการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

2.5 ศึกษาและจัดเตรียมเครื่องมือเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามตัวอย่างแบบทดสอบ แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ และแบบประเมินแผนปฏิบัติการชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ตามจุดมุ่งหมายของรูปแบบการเรียนรู้

3. บทบาทของผู้สอนและผู้เรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้ได้กำหนดบทบาทผู้สอนและผู้เรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอน ทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement)	1. จัดเตรียมเนื้อหา 2. ชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ 3. แจ้งผู้เรียนให้ทำการแบ่งกลุ่ม และอธิบายบทบาทและหน้าที่การทำงานของสมาชิกในกลุ่ม 4. ทบทวนองค์ความรู้เดิมเพื่อต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ เชื่อมโยงสถานการณ์ หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่น ในบริบทต่าง ๆ 5. กระตุ้นให้ผู้เรียนด้วยคำถามเพื่อให้เกิดคำถามที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทเชิงพื้นที่ 6. ร่วมอภิปรายเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิม สู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่	1. ผู้เรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 4-5 คน และกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม 2 ร่วมกันตั้งข้อสังเกต และกำหนดคำถามเชิงพื้นที่ เช่น - ทำไมสถานการณ์/ปัญหาถึงเกิดขึ้นได้ในพื้นที่นี้ และเกิดขึ้นได้อย่างไร คล้ายคลึงกับพื้นที่ใดบ้าง - ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้มีความสัมพันธ์กับลักษณะกายภาพของพื้นที่อย่างไร - ทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่นนี้มีความเหมือนหรือแตกต่างจากทรัพยากรในชุมชนของผู้เรียนอย่างไร 3. ร่วมกันอภิปรายเชื่อมโยงองค์ความรู้เดิม สู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง
ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic	1. เตรียมความพร้อมของสถานการณ์ในระดับชุมชนท้องถิ่น	1. ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ศึกษาสังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และ

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
Inquiry and Data Gathering)	หรือพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นเพื่อวัตถุประสงค์ และขอความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่นในกรณี 2. นำเสนอสถานการณ์หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่น 3. อำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการสำรวจ สังเกต และรวบรวมข้อมูล 4. ช่วยเหลือ ชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร และการดำเนินการในการสอบถาม สัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติตนในระหว่างทำการแสวงหาข้อมูล 4. กระตุ้นให้ผู้เรียนทำการสังเคราะห์ตีความข้อพบเชิงพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงอย่างเป็นองค์รวม 5. กระตุ้นและให้ผู้เรียนกำหนดขอบเขตประเด็นปัญหา หรือประเด็นพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากข้อค้นพบเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน	ชุมชนท้องถิ่น ตามบริบทต่าง ๆ 2. ผู้เรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลชุมชนท้องถิ่นกับการเรียนรู้ภายในห้องเรียน ได้แก่ - วิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมข้อมูล - ร่วมกันตรวจสอบข้อมูลที่ได้รวบรวมข้อมูลจากศึกษา 3. ผู้เรียนแต่ละกลุ่มตีความข้อมูลเชิงพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม เช่น - อธิบายกระจายตัวของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นหรืออธิบายรูปแบบการใช้ที่ดินในชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น - อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของสถานการณ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดปัญหาของการเผาพื้นที่นาหลังจากเก็บเกี่ยว หรือความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่การเกษตรกับแหล่งน้ำ และแร่ธาตุ เป็นต้น 4. ผู้เรียนร่วมกันสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์หรือปัญหาในระดับท้องถิ่น

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions)	1. ให้ความรู้ชี้แนะ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวางแผนการปฏิบัติการต่าง ๆ 2. ช่วยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำ และติดตามการทำงานของนักเรียน	1. ร่วมกันระดมสมองในการวางแผนปฏิบัติการ โดยแสวงหาความรู้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานได้แก่ - วางแผนเลือกใช้กระบวนการและเครื่องมือ - ออกแบบวิธีการนำเสนอข้อค้นพบเชิงพื้นที่ โดยใช้แผนผังความคิด และใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ 2. บริหารจัดการงานเบื้องต้นเช่น การประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ 3. นำเสนอ และอภิปรายแผนการปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ
ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation)	1. ช่วยอำนวยความสะดวกให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของนักเรียน	1. ปฏิบัติการตามแผนการปฏิบัติการ 2. ร่วมกันอภิปรายข้อค้นพบและประเด็นปัญหาเชิงพื้นที่ด้วยแผนผังความคิด และการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ 3. ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญขององค์ความรู้ และตัดสินใจเลือกประเด็นในการสร้างสรรค์ผลงานด้วยกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 4. นำประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมาร่วมกันปฏิบัติการ

กระบวนการจัดการเรียนรู้	บทบาทผู้สอน	บทบาทผู้เรียน
		สร้างสรรค์ผลงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 3. สรุป และนำเสนอองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษา
ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application)	1. ถอดบทเรียนและประสบการณ์ การปฏิบัติการของผู้เรียนจากการนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่างๆ 2. ใช้คำถามกระตุ้น ผู้เรียน โดยใช้คำถาม “ถ้าเกิด...” เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้สู่การปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน 3. กระตุ้นให้ผู้เรียนอภิปรายนำความรู้ไปเชื่อมโยงกับชีวิตจริง	1. นำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่างๆ - ความเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่ - ข้อจำกัดและอุปสรรคในการทำงาน - บทบาทของครูสังคมศึกษาต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น - การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน - ความพึงพอใจต่อการเรียนในรายวิชา 2. ร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ชื่นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังเพื่อปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น 3. ร่วมอภิปรายเพื่อขยายขอบข่ายองค์ความรู้ไปสู่การมีบทบาทเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน

2. ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 สังคมมนุษย์ได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ผันผวน ซับซ้อน จนไม่สามารถคาดการณ์ได้อย่างถูกต้องแน่นอน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ส่งผลให้บริบทของโลกในยุคนี้มีลักษณะของความไม่แน่นอนสูง จนไม่สามารถคาดการณ์อนาคตได้อย่างแม่นยำ ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิด VUCA World (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) ด้วยสภาพการณ์เหล่านี้ทำให้ประชากรยุคใหม่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และการดำรงชีวิตในโลกปัจจุบันจึงจำเป็นต้องอาศัยทักษะที่แตกต่างจากเดิมอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านการคิดวิเคราะห์ การปรับตัว และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นการเตรียมประชากรยุคใหม่ให้สามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพในบริบทใหม่ จึงได้มีการพัฒนากรอบทักษะในศตวรรษที่ 21 (Partnership for 21st Century Skills, 2009) ประกอบด้วย 3 ทักษะหลัก ได้แก่ 1) ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ซึ่งเน้นการส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกดิจิทัล ประชากรยุคใหม่ ต้องสามารถเข้าถึงและประเมินข้อมูลจำนวนมากได้อย่างมีวิจารณญาณ ใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน และสามารถใช้เครื่องมือที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และบริบทของตนเองได้อย่างคล่องแคล่ว และ 3) ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ซึ่งนับว่ามีบทบาทอย่างยิ่งในการเตรียมประชากรยุคใหม่ ให้สามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง ทักษะกลุ่มนี้เน้นการปรับตัว การมีความรับผิดชอบ ภาวะผู้นำ การทำงานร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทั้งเชื้อชาติ วัฒนธรรม และความคิดเห็น ตลอดจนการบริหารจัดการตนเองและอารมณ์อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะชีวิตเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยให้ประชากรยุคใหม่ สามารถดำรงตนได้อย่างมั่นคงในบริบทแห่งความไม่แน่นอน หากยังเป็นรากฐานของการสร้างภาวะผู้นำในยุคใหม่ที่สามารถขับเคลื่อนตนเองและสังคมได้อย่างยั่งยืน (วิจารณ์ พานิช, 2555)

จากบริบทดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำ คือคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของประชากรในศตวรรษที่ 21 เพราะไม่เพียงแต่ต้องรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

ตลอดเวลา หากยังต้องสามารถนำพาตนเอง และผู้อื่นให้ก้าวข้ามความคลุมเครือ ความซับซ้อน และความผันผวนเหล่านั้นได้อย่างมั่นคง ภาวะผู้นำจึงมิใช่เพียงบทบาทของผู้บริหารหรือผู้มีตำแหน่งในองค์กรอีกต่อไป แต่กลายเป็นทักษะพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการพัฒนา ทั้งในแง่ของการเป็นผู้นำตนเอง (self-leadership) รวมถึงการเป็นผู้นำที่สามารถประสานความร่วมมือกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรยุคใหม่ ให้มีความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีวิสัยทัศน์ กล้ารับผิดชอบในผลของการกระทำ สามารถจูงใจผู้อื่นด้วยแรงบันดาลใจ และประสานพลังจากความหลากหลายเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน (OECD, 2018)

เมื่อภาวะความเป็นผู้นำถูกยกระดับให้เป็นหนึ่งในทักษะชีวิตและอาชีพที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 การออกแบบกระบวนการพัฒนาประชากรในยุคใหม่ให้มีศักยภาพในการเป็นผู้นำจึงกลายเป็นเป้าหมายหลักของระบบการศึกษาทั่วโลก โดยเฉพาะในบริบทที่สังคมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ผู้เรียนต้องเรียนรู้เพื่อเข้าใจโลก ยังจำเป็นต้องเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกผ่านบทบาทของการเป็นผู้นำที่มีจิตสาธารณะ (Fullan, 2021) ซึ่งแนวคิดการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำในประชากรยุคใหม่ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการผลิตผู้นำที่มีอำนาจในการสั่งการ หากแต่เป็นการสร้างผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leaders) ที่มีความสามารถในการมองเห็นอนาคต มีวิสัยทัศน์ มีความเห็นอกเห็นใจ และสามารถปลุกเร้าความเชื่อมั่นให้ผู้อื่นลุกขึ้นมาร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม (Leithwood & Jantzi, 2005) กระบวนการพัฒนาผู้นำในรูปแบบนี้จึงต้องเน้นที่การฝึกฝนทักษะด้านความคิด การสื่อสาร ความเข้าใจบริบท และการทำงานร่วมกันกับผู้อื่นโดยเฉพาะในหมู่เยาวชน การส่งเสริมภาวะผู้นำต้องเกิดผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมาย เช่น การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชุมชนจริง การทำโครงการเพื่อส่วนรวม การมีบทบาทในกิจกรรมพัฒนาโรงเรียนหรือท้องถิ่น รวมถึงการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถามอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเป็นผู้นำที่ยังรู้ตนเอง (self-awareness) และผู้อื่น (social awareness) อย่างลึกซึ้ง (UNESCO, 2015) ดังนั้น ระบบการศึกษาจึงจำเป็นในการปรับรูปแบบการเรียนรู้เพื่อให้ตอบโจทย์การพัฒนาภาวะผู้นำในประชากรยุคใหม่

โดยการพัฒนาภาวะผู้นำในประชากรยุคใหม่นั้น ต้องตระหนักถึงพื้นที่หรือบริบทชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากปัญหาสำคัญหลายประการที่สังคมกำลังเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำ

ทางการศึกษา การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือความขัดแย้งต่าง ๆ ล้วนมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่และสามารถออกแบบแนวทางแก้ไขที่เหมาะสมกับบริบทนั้น ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำจึงไม่อาจแยกออกจากมิติด้านพื้นที่และบริบทชุมชนท้องถิ่นได้ ต้องต่อยอดไปสู่ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ (Spatial Leadership) ซึ่งสามารถเข้าใจบริบทเชิงพื้นที่ ตัดสินใจจากฐานข้อมูลในพื้นที่ รวมถึงการออกแบบแนวทางแก้ไขปัญหาโดยใช้ทุนทางสังคมและทรัพยากรของชุมชนอย่างเหมาะสม ถ้าหากประชากรยุคใหม่มีทักษะความเป็นผู้นำที่สามารถเข้าใจและเชื่อมโยงองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ได้ ก็จะสามารถประเมินสถานการณ์ วางแผน และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (D'Alessandro and Léautier, 2014) และสามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนจากภายใน

ในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย ภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับแนวนโยบายการกระจายอำนาจ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการพัฒนาท้องถิ่นโดยใช้ต้นทุนภายในเป็นฐาน ผู้นำที่สามารถเข้าใจลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จะสามารถวางแผนการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ทั้งนี้ ผู้นำในลักษณะดังกล่าวต้องมีวิสัยทัศน์เชิงพัฒนา มีทักษะการสื่อสารกับคนหลากหลายกลุ่ม สามารถสร้างความไว้วางใจ และประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Northouse, 2016) นอกจากนี้ยังต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์บริบทอย่างลึกซึ้ง เพื่อนำปัญหาในระดับท้องถิ่นไปเชื่อมโยงกับการกำหนดนโยบายในระดับชาติได้อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งในบริบทนี้ แนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อให้ประชากรมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงพื้นที่ในการตัดสินใจอย่างรอบด้าน ประกอบด้วยสามองค์ประกอบได้แก่ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) (Edelson, 2012) แนวคิดนี้จึงไม่ใช่เพียงการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ในแบบเดิม หากแต่เป็นการพัฒนาความสามารถในการมองโลกแบบองค์รวม เข้าใจพลวัตของพื้นที่ และใช้ข้อมูลสารสนเทศในการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และเป็นฐานสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น เพราะช่วยให้ผู้นำสามารถเข้าใจทั้งปัญหา ศักยภาพ และ

โครงสร้างเชิงพื้นที่ของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้จากภายนอกเข้าสู่บริบทของท้องถิ่น วางแผนพัฒนาอย่างมีเป้าหมาย และขับเคลื่อนความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

การพัฒนาภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้ยั่งยืน จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการวางรากฐานในเยาวชนไทยซึ่งถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพสูงสุดในการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังขาดแคลนผู้นำทางสังคมที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายสาธารณะกับประชาชน หรือตีความปัญหาที่ซับซ้อนในบริบทของตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งเยาวชนควรได้รับการปลูกฝังภาวะผู้นำตั้งแต่วัยเยาว์ผ่านระบบการศึกษา ผ่านการออกแบบหลักสูตรที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วมกับชุมชน และการลงมือปฏิบัติจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การฝึกฝนทักษะในการตั้งคำถามจากสถานการณ์จริง เข้าใจโครงสร้างอำนาจ ทรัพยากร และทุนทางสังคมในพื้นที่ ตลอดจนพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจเชิงจริยธรรม และการมองเห็นผลกระทบในวงกว้าง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Whole Child Development และการพัฒนา Soft Skills ที่ครอบคลุมทั้งด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา (Asia Society, 2020) การพัฒนาเยาวชนในฐานะผู้นำไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่ความสามารถเชิงวิชาการเท่านั้น หากยังต้องส่งเสริมคุณลักษณะของผู้นำชุมชน เช่น ความเสียสละ ความยุติธรรม มนุษยสัมพันธ์ที่ดี และความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้สามารถหล่อหลอมผ่านบทบาทของครูในฐานะผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่ไม่เพียงเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ แต่ยังทำหน้าที่เป็นต้นแบบและผู้จุดประกายให้เยาวชนตื่นรู้และลุกขึ้นมา ร่วมสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนเอง (Jenkins, 2017) ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำในเยาวชนไทยจึงมิใช่ภารกิจของปัจเจก แต่เป็นพันธกิจร่วมของทั้งระบบการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้นำรุ่นใหม่ของสังคม

ระบบการศึกษาจึงเป็นกลไกหลักที่ช่วยพัฒนาเยาวชนให้มีศักยภาพในการขับเคลื่อนสังคม โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยซึ่งกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุกมิติ การสร้างผู้นำที่สามารถเข้าใจบริบทชุมชนและทำงานร่วมกับประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ มหาวิทยาลัยในฐานะสถาบันอุดมศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่ไม่เพียงแต่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังต้องมีทักษะในการเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มหาวิทยาลัยราชภัฏซึ่งมี

พันธกิจในการผลิตบัณฑิตครูเพื่อรับใช้ท้องถิ่น ได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่นระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) ที่เน้นการสร้างบัณฑิตที่มีอัตลักษณ์ มีสมรรถนะ และสามารถบูรณาการองค์ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมในการพัฒนาท้องถิ่น (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2561) นอกจากนี้ ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยมาตรฐานวิชาชีพ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 ซึ่งกำหนดแนวทางให้บัณฑิตครูเป็นผู้มีสมรรถนะทางวิชาชีพครูในระดับสูง มีทักษะในด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ รวมถึงความสามารถในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของศาสตร์วิชาและบริบทของชุมชน ทั้งนี้ยังให้ความสำคัญกับการปลูกฝังจิตอาสา ความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสังคม รวมถึงการส่งเสริมให้บัณฑิตครูเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้กับชีวิตจริงและการดำรงชีวิตเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

ภายใต้เป้าหมายดังกล่าว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ได้พัฒนาแนวทางการผลิตครูในชื่อว่า “RRU – ครูแปดรู้ – โมเดล” โดยเน้นการพัฒนาสมรรถนะทั้งในด้านการรู้จักตนเอง (รู้ตน) การเข้าใจบริบททางสังคมและการมีจิตสาธารณะ (รู้การณ) และการเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพครู (รู้งาน) ซึ่งรวมถึงการบ่มเพาะภาวะผู้นำ การคิดวิเคราะห์ การเข้าใจชุมชน และการทำงานอย่างมีจริยธรรม ดังนั้น การศึกษาในบริบทของมหาวิทยาลัยราชภัฏจึงไม่ใช่เพียงการเตรียมบัณฑิตสำหรับวิชาชีพครู แต่ยังเป็นการวางรากฐานสำคัญในการสร้างผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีจิตวิญญาณของการพัฒนา และสามารถเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564 และ ดรณภพ เพียรจัด, 2564) ในบริบทของการพัฒนาครูเพื่อพัฒนาท้องถิ่น การมีทักษะเฉพาะด้านหรือความรู้วิชาการเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง ครูจำเป็นต้องมีความสามารถในการเข้าใจบริบทพื้นที่ที่ตนสังกัด และเชื่อมโยงข้อมูลที่หลากหลายเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา และศักยภาพของชุมชนได้อย่างรอบด้าน ซึ่งทักษะเหล่านี้ล้วนเป็นหัวใจของแนวคิด Geo-literacy หรือ การรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (National Geographic, 2012 และ Kerski, 2011) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการรู้ตำแหน่งบนแผนที่ แต่คือกรอบแนวคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ผ่านการคิดเชิงระบบ (systems thinking) การตัดสินใจอย่างมีข้อมูล (geographic decision-making) และการเข้าใจมุมมองที่หลากหลาย (interconnected perspectives) ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการ

ออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับปัญหาในชีวิตจริง และการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับชุมชนได้อย่างสร้างสรรค์

ในบริบทของการผลิตครู มหาวิทยาลัยราชภัฏในฐานะมหาวิทยาลัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีสมรรถนะทั้งในด้านความรู้ ทักษะชีวิต และจิตวิญญาณของความเป็นครู โดยเฉพาะในด้านรู้บริบทพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (สำนักงานที่ประชุมอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2561 และ ดร.ณภพ เพียรจัด, 2564) การฝึกให้นักศึกษาครูสามารถตั้งคำถามเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในระดับชุมชน และเสนอแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบท เป็นกระบวนการที่บูรณาการการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เข้ากับทักษะภาวะผู้นำโดยตรง ครูที่มีการรู้เรื่องภูมิศาสตร์จะมีศักยภาพในการเป็นผู้นำเชิงพื้นที่ที่สามารถเข้าใจความซับซ้อนของบริบทท้องถิ่น สื่อสารและทำงานร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน และนำความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์พื้นที่มาสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ยังช่วยยกระดับภารกิจของครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปสู่ ผู้ประสานการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นการบูรณาการแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เข้ากับกระบวนการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ หรือการเรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา จึงสามารถเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาอัตลักษณ์ของครูสังคมศึกษาให้มีภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง และนำไปสู่การออกแบบรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

ทั้งนี้ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในเชิงทฤษฎี หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถเข้าใจปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ มองเห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อชุมชน และลงมือแก้ไขปัญหาในเชิงพื้นที่อย่างเป็นระบบ ผ่านองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction), การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication) (National Geographic Society, 2002; Galani, 2018; Utami et al, 2018 และ กนก จันทรา, 2561) ซึ่งสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในหลายด้าน เช่น การคิดเชิงระบบช่วยให้ผู้นำสามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของปัญหาในชุมชนได้อย่างรอบด้าน การตัดสินใจบนฐานข้อมูลช่วยให้

ผู้นำสามารถวางแผนอย่างมีเหตุผลและสร้างแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืน และการพิจารณามุมมองที่หลากหลายช่วยให้ผู้นำมีความเข้าใจและเคารพความแตกต่างของคนในพื้นที่ ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญที่ผู้นำชุมชนท้องถิ่นควรมีในบริบทของโลกยุคใหม่ องค์ประกอบเหล่านี้เป็นฐานสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ (Spatial Leadership) (National Geographic, 2014 และ Northouse, 2016) โดยเฉพาะในบริบทของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งต้องการผู้นำที่สามารถวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบด้าน สื่อสารกับผู้คนหลากหลาย และสร้างแนวทางการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน ซึ่งในบริบทของการผลิตครูเพื่อรับใช้ท้องถิ่นตามพันธกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏ รูปแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของพื้นที่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นซึ่งนักศึกษาครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ด้านภูมิศาสตร์ และทักษะในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างมีจริยธรรม มีส่วนร่วม และมีพลังในการริเริ่มการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นจึงมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูลจากพื้นที่จริง เข้าร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา และสะท้อนผลการเรียนรู้สู่การออกแบบข้อเสนอหรือแผนพัฒนาชุมชนที่สามารถนำไปใช้ได้จริง โดยการเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้เพื่อความรู้ แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ครูผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่เข้าใจบริบทของพื้นที่ มีศักยภาพในการเชื่อมโยงความรู้กับการปฏิบัติ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน อัตลักษณ์นี้ตั้งอยู่บนรากฐานของทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) (Bass & Riggio, 2006 และ Komives et al., 2009) ภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) และแนวคิดการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ซึ่งเมื่อหลอมรวมเข้าด้วยกัน จะส่งเสริมให้นักศึกษาครูมีศักยภาพในการเป็นผู้นำที่มองเห็นความซับซ้อนของพื้นที่ และสามารถนำองค์ความรู้มาใช้สร้างประโยชน์แก่ท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม แม้มหาวิทยาลัยราชภัฏจะมีการพัฒนาแนวทางการสร้างสมรรถนะของนักศึกษาครูอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผ่านโมเดล 21 สมรรถนะ (RRU-ครูแปดริ้ว) ที่เน้นการบ่มเพาะคุณลักษณะผู้นำและจิตสำนึกเพื่อชุมชน แต่จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องยังพบว่าการวิจัยส่วนใหญ่เน้นการพัฒนาภาวะผู้นำหรือการมีส่วนร่วมในลักษณะทั่วไป โดยยังไม่มีกลไกการเรียนรู้ที่มุ่งเน้น “การบูรณาการความรู้ทางภูมิศาสตร์กับการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น” อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังพบว่าเนื้อหาของรายวิชาท้องถิ่นศึกษาส่วนใหญ่ยังขาด

มุมมองเชิงภูมิศาสตร์ที่เป็นระบบ ทั้งที่ความรู้ทางภูมิศาสตร์ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเข้าใจปัญหาและการตัดสินใจเพื่อชุมชนอย่างมีเหตุผลและยั่งยืน (Yurdal Dikmenli, 2014) ช่องว่างทางวิชาการดังกล่าวจึงสะท้อนถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เข้ากับภาวะผู้นำชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้การผลิตครูของมหาวิทยาลัยราชภัฏสอดคล้องกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์ที่สามารถเสริมสร้างสมรรถนะของนักศึกษาครูสังคมศึกษาใน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมทั้งการเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มการพัฒนาชุมชน การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ การเป็นผู้ตระหนักรับรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น และการเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ 2) การส่งเสริมความรู้และความเข้าใจด้านภูมิศาสตร์ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดเชิงระบบ เข้าใจความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ และตัดสินใจอย่างมีข้อมูล และ 3) การสร้างความสามารถในการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองต่อปัญหาและศักยภาพของพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้การผลิตครูของมหาวิทยาลัยราชภัฏสามารถตอบสนองต่อบริบทท้องถิ่น และสร้างครูผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

3. แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้

รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้

3.1 หลักการและแนวคิดรูปแบบการจัดการเรียนรู้

หลักการของรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบ (Inquiry-Based Learning: IBL) มีพื้นฐานจากแนวคิดของโครงสร้างนิยม (Constructivism) ที่มองว่าผู้เรียนควรมีบทบาทเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการตั้งคำถาม สืบค้นข้อมูล ทดลอง และวิเคราะห์อย่างมีระบบ โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการ จัดกิจกรรมที่ทำทลายความคิดและเชื่อมโยงกับบริบทจริง (Joyce & Weil, 2015; Lazonder & Harmsen, 2016 และ ทิศนา ขัมมณี, 2556) หลักการสำคัญของรูปแบบนี้ คือการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสะท้อนคิด (Metacognition) ผ่านขั้นตอนการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้ง อันได้แก่

การเผชิญหน้ากับปัญหา การรวบรวมข้อมูล การจัดระเบียบข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล ซึ่งล้วนช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต

ในขณะเดียวกัน หลักการของรูปแบบการเรียนรู้แบบแสวงหาเป็นกลุ่ม (Group Investigation: GI) ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) และแนวคิดโครงสร้างนิยมเช่นกัน โดยเน้นให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันในกลุ่มผ่านกระบวนการตั้งคำถาม วางแผนการศึกษา ลงพื้นที่เก็บข้อมูล วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเสนอผลการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (Sharan & Sharan, 1992; Joyce & Weil, 2015) หลักการของ GI คือ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันในการสร้างองค์ความรู้ ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ ซึ่งนอกจากจะส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการสื่อสารแล้ว ยังช่วยพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เป็นกรอบในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ให้มีกระบวนการคิดเชิงพื้นที่ และการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น โดยนักวิชาการทางภูมิศาสตร์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่ Welton (1998), National Geographic Society (2002), Mhishi Misheck, Pedzisai Ezra, Edward Mandoga (2013), Dikmenli (2014), GALANI (2018), W S Utami, I M Zain and Sumarmi (2018), Jakiatin Nisa, Enok Maryani and Epon Ningrum (2020) และ กนก จันทรา (2561) ให้คำนิยามการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) คือความสามารถในการเข้าใจและประยุกต์ใช้ความรู้ทางภูมิศาสตร์ในการวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาทางพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์ในแต่ละพื้นที่ และผลกระทบที่ตามมาในระยะยาว (Interaction, Interconnection, Implication) ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดเชิงพื้นที่และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในบริบทที่ซับซ้อน องค์ประกอบสำคัญของ Geo-literacy ประกอบด้วย 1) ความรู้ทางภูมิศาสตร์ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงการวิเคราะห์ระดับโลก 2) ทักษะทางภูมิศาสตร์ เช่น การคิดเชิงพื้นที่ การใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ และการแก้ปัญหาเชิงระบบ และ 3) กระบวนการทางภูมิศาสตร์ เช่น การตั้งคำถาม การรวบรวม

ตีความ และนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ ซึ่งล้วนทำงานร่วมกันเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนในการ เข้าใจ วิเคราะห์ และวางแผนพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ผ่านการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง มีจิตสำนึก และสามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของตนเอง

3.3 ทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation) การพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการ พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มีพื้นฐานมาจาก คุณลักษณะของภาวะผู้นำตามทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformation) คุณลักษณะของความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะ ความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นให้มีเข้าใจพลวัตเชิงพื้นที่ และสามารถค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ท้องถิ่น เพื่อแก้ไขปัญหาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงเป็นผู้ที่มีบทบาทนำเสนอ ความต้องการของประชาชนในชุมชนต่อภาครัฐ และถ่ายทอดความช่วยเหลือจากภาครัฐให้เกิด ประโยชน์ต่อประชาชนในชุมชนอย่างเต็มที่ ได้ 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการ ริเริ่มการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้ 3) การเป็นผู้ตระหนักรู้ บริบทชุมชนท้องถิ่น และ 4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

3.5 แนวคิดและหลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นกลไกที่สำคัญ ในการกำหนดทิศทางให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าอยู่ และมีความสุขจากฐานราก ซึ่งความหมายของคำว่า “พัฒนาชุมชนท้องถิ่น” นั้นได้มีนักคิด นักวิชาการ และองค์กรด้านการ พัฒนาชุมชนหลายท่านได้ให้คำนิยามไว้ ซึ่งได้แก่ องค์การสหประชาชาติ (1960), Karl A. Fox (1961), สนธยา พลศรี (2547), กรมการพัฒนาชุมชน (2559) และ ดำรงค์ศักดิ์ แก้วเพ็ง (2563) โดยสามารถสังเคราะห์ได้ว่า พัฒนาชุมชนท้องถิ่น นั้นหมายถึง กระบวนการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และศักยภาพของประชาชน เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต ในด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ของประชาชนในชุมชน โดยมุ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ปรับปรุงตนเอง และชุมชน ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา อนามัย และขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ร่วมกับภาครัฐ อันจะนำไปสู่ความเจริญ ความมั่นคงของชุมชนของตนเอง

4. องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

4.1 หลักการ

การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้บนฐานของการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) โดยผสมผสานกับหลักการของการจัดการเรียนรู้แบบสืบสอบและหลักการของแสวงหาเป็นกลุ่ม ซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการฝึกปฏิบัติภาคสนามและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น โดยมีแนวทางการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เป็นกรอบชี้นำสำคัญในการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถตั้งคำถามเชิงพื้นที่ วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ในท้องถิ่น และตัดสินใจแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชน ได้อย่างมีระบบ

การเรียนรู้ในลักษณะนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความซับซ้อนเชิงพื้นที่ที่ประกอบด้วยพลวัตของคน วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนจะได้ฝึกฝน การคิดเชิงพื้นที่ (Spatial Thinking) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงตำแหน่ง สถานที่ และความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในพื้นที่ได้อย่างมีเหตุผล ควบคู่ไปกับการพัฒนา ทักษะการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Systematic Decision-Making) ที่สามารถประเมินผลกระทบเชิงพื้นที่อย่างรอบด้านทั้งระยะสั้น และระยะยาว รวมถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับพื้นที่ใกล้เคียงหรือพื้นที่ที่เชื่อมโยงกัน

แนวทางการจัดการเรียนรู้เช่นนี้ยังนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะของผู้นำตามทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างลึกซึ้ง และสามารถขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนพัฒนาแนวคิดใหม่ที่ตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ มีความเท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลง และสามารถสื่อสารเพื่อสร้างการตื่นรู้ร่วมกับชุมชนได้อย่างมีพลัง

ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะนี้จะมีรากฐานสำคัญของการเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง โดยบทบาทของผู้เรียนจะไม่จำกัดอยู่เพียงการเป็นผู้ริเริ่มหรือผู้ประสานงานเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงการเป็นตัวกลางที่สามารถสะท้อนความต้องการของประชาชนต่อหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนถ่ายทอด

นโยบายหรือความช่วยเหลือจากรัฐให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนให้สามารถริเริ่มการพัฒนาและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ในบริบทของพื้นที่
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน
3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเป็นผู้นำในสถานการณ์ที่หลากหลาย พร้อมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดพลังความร่วมมือ

4.3 กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่อง ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการตั้งคำถามเชิงพื้นที่ (Spatial Questioning and Engagement) เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนพร้อมเผชิญสถานการณ์ปัญหา โดยผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอนในหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาการสอน และการวัดและประเมินผล ในขั้นนี้ผู้สอนทำการทบทวนองค์ความรู้เดิม และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่จากการเชื่อมโยงสถานการณ์ปัญหา โดยกระตุ้นผู้เรียนด้วยคำถามเชิงภูมิศาสตร์เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความงุนงงสงสัย และตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่แสดงถึงความเชื่อมโยงบริบทพื้นที่ในมิติต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนและผู้สอนจึงร่วมกันอภิปรายความรู้นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (Geographic Inquiry and Data Gathering) เป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องเผชิญกับสถานการณ์ปัญหา ในขั้นนี้ผู้สอนจะนำเสนอสถานการณ์ปัญหา โดยผู้เรียนทำหน้าที่ในการสังเกต สำรวจ ตั้งคำถาม สืบค้น และรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจและหาข้อเท็จจริงจากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทต่าง ๆ จากนั้นผู้เรียนร่วมกันวิเคราะห์ เพื่อลงข้อคิดร่วมกันโดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา กับการเรียนรู้ภายในห้องเรียนให้เกิดเป็นข้อค้นพบในสถานการณ์

ต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม และร่วมกันอภิปรายเพื่อสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีผู้สอนสังเกต และชี้แนะในการกำหนดประเด็นคำถาม การรวบรวมเอกสาร และการดำเนินการในการสอบถาม สัมภาษณ์ รวมถึงการปฏิบัติตนในระหว่างทำการแสวงหาข้อมูลเชิงพื้นที่

ขั้นที่ 3 ขั้นการวางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Planning and Presenting Geographic Solutions) เป็นขั้นที่ผู้เรียนร่วมกันระดมสมองเพื่อวางแผนในการแสวงหาความรู้จากข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงาน ในขั้นนี้ผู้เรียนออกแบบแผนการปฏิบัติการ ที่ระบุถึงกระบวนการทำงาน และเครื่องมือต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติการ ตลอดจนขั้นตอนบริหารจัดการงานเบื้องต้น โดยมีผู้สอนคอยสนับสนุน ส่งเสริม คำชี้แนะ และคำปรึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมในการบริหารจัดการงานตามแผนการปฏิบัติการที่กำหนดให้บรรลุ

ขั้นที่ 4 ขั้นการวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานเชิงพื้นที่ (Spatial Analysis and Creative Implementation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติการเพื่อสร้างสรรค์ผลงานตามแผนปฏิบัติการในขั้นที่ 3 ในขั้นนี้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายนำเสนอข้อค้นพบและประเด็นปัญหา จากนั้นผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันจัดลำดับความสำคัญ และทำการตัดสินใจเลือกประเด็นปัญหา หรือประเด็นการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และนำประเด็นปัญหาที่เลือกมาร่วมกันปฏิบัติการสร้างผลงานอย่างสร้างสรรค์ โดยมีผู้สอนช่วยอำนวยความสะดวก ให้คำแนะนำในการปฏิบัติตนระหว่างปฏิบัติการ และติดตามการทำงานของผู้เรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นการสังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง (Synthesis and Geographic Application) เป็นขั้นถอบบทเรียนจากประสบการณ์การปฏิบัติการของผู้เรียน โดยผู้เรียนนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบต่าง ๆ ที่ เป็นความรู้ใหม่ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้ของผู้เรียน ผ่านการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อวิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ขึ้นชมกับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังข้อปรับปรุงของผลงานของตนเองให้ดีขึ้นเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับขยายขอบข่ายไปสู่การเป็นปฏิบัติจริง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ตั้งคำถามที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง รวมถึงอำนวยความสะดวก และสังเกตการณ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละกลุ่ม

4.4 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

แนวทางนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาไปใช้ ดังนี้

4.4.1 หลักการตอบสนอง ประกอบด้วย

- 1) ผู้สอนเป็นผู้เตรียมสถานการณ์การเรียนรู้
- 2) ผู้สอนเป็นผู้ถ่ายทอดคำถามของผู้เรียนให้เชื่อมโยงกับแนวคิด หรือทฤษฎี
- 3) ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง
- 4) ผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator)
- 5) ผู้สอนจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 6) ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษา วางแผน และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

4.4.2 ระบบสังคม ประกอบด้วย

- 1) ผู้เรียนเป็นผู้เลือกศึกษาประเด็นด้วยตนเอง
- 2) ผู้เรียนออกแบบกระบวนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
- 3) ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม
- 4) ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

4.4.3 สิ่งสนับสนุน ประกอบด้วย

- 1) จัดบรรยากาศการเรียนรู้ทั้งในห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนที่สร้างความสนใจต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
- 2) จัดเตรียมสื่อการเรียนรู้ สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ และชุมชนท้องถิ่นที่สร้างความสนใจต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

4.4.4 จุดแข็งของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 1) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ ทั้งการเลือกประเด็นการศึกษา และการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง
- 2) ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง
- 3) เสริมสร้างผู้เรียนให้เกิดทักษะความเป็นผู้นำและทักษะการคิดขั้นสูงในสถานการณ์จริง
- 4) เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีพลังในเชิงสังคม ระหว่างเพื่อน ครู และชุมชน ซึ่งช่วยส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีพลังในเชิงสังคม

4.4.5 จุดอ่อนของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

1) ขึ้นอยู่กับความพร้อมและทักษะของผู้สอน หากผู้สอนไม่มีความพร้อมหรือประสบการณ์ในการออกแบบคำถามเชิงลึกและการชี้แนะผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ อาจทำให้กระบวนการเรียนรู้สะดุดได้

2) ต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากในการจัดการเรียนนอกสถานที่ ได้แก่ เวลาในการวางแผน และงบประมาณในการทำกิจกรรม

3) ความร่วมมือจากชุมชนท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญ หากขาดความร่วมมือจากชุมชน เช่น การอนุญาตให้ลงพื้นที่ การให้ข้อมูล หรือการร่วมทำกิจกรรม อาจส่งผลให้กิจกรรมภาคสนามไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์

4.5 การวัดและการประเมินผล

การวัดและประเมินผลการจัดการเรียนรู้ของรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษาดำเนินการประเมินผล 2 ระยะ ได้แก่ การประเมินก่อนเรียน และหลังเรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวัดและประเมินผลทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำชุมชน และความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชน (2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนให้ตื่นรู้ (3) การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชน และ (4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ

2. การวัดและประเมินผลความรู้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นการประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)

3. การวัดและประเมินผลแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ แสดงถึงการเชื่อมโยงข้อมูลในบริบทต่าง ๆ ของพื้นที่ นำไปสู่การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และการออกแบบแนวทางการพัฒนาที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ประกอบไปด้วย 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ บทนำ เน้นการสะท้อนปัญหาในบริบทที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ ประเด็นที่ 2 สภาพทั่วไปและข้อมูล

พื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น แสดงข้อมูลที่สะท้อนลักษณะเฉพาะตัวของชุมชนท้องถิ่น ในบริบทด้านภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น บริบทสภาพสังคม บริบทเศรษฐกิจ บริบทประเพณีและวัฒนธรรม บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทนวัตกรรม การแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ประเด็นที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น นำเสนอผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนได้อย่างครอบคลุม โดยอาศัยการใช้เครื่องมือ เช่น SWOT Analysis และการประเมินทุนชุมชน และประเด็นที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล แสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินงานที่ชุมชนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงและบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์

4. การวัดและประเมินผลความพึงพอใจของนักศึกษาครูสังคมศึกษาที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้นับฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

หลักการ

เน้นการจัดการเรียนการสอนบนฐานการเรียนรู้ เรื่องภูมิศาสตร์โดยผสมผสานกับการจัดการ เรียนรู้แบบสืบสอบและแสวงหาเป็นกลุ่มผ่าน การฝึกปฏิบัติภาคสนามและการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนคิด เชิงพื้นที่ ตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เข้าใจชุมชนอย่างลึกซึ้งและเป็นผู้นำที่ขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างจริงจัง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนให้สามารถริเริ่มการพัฒนากลุ่มและขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ในบริบทของพื้นที่
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในบริบทของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน
3. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเป็นผู้นำในสถานการณ์ที่หลากหลาย พร้อมทั้งส่งเสริมการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดพลังความร่วมมือ

วางแผนและออกแบบการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่

สำรวจและรวบรวมข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์

ตั้งคำถามเชิงพื้นที่

ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น

แผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

สังเคราะห์และประยุกต์ใช้บทเรียนจากพื้นที่จริง

รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

หลักการตอบสนอง: ผู้สอนกระตุ้นและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาปัญหา วางแผน และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ระบบสังคม: ผู้เรียนมีบทบาทนำในการเลือกประเด็น ออกแบบการเรียนรู้ สร้างองค์ความรู้ร่วมกัน และสื่อสารกับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สังคมสนับสนุน: จัดบรรยากาศและสื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความสนใจในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ทั้งในห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียน

ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เรื่อง การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เวลา 24 ชั่วโมง

มโนทัศน์

การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเป็นการมุ่งพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น และการปฏิบัติการภาคสนามให้เกิดขึ้นกับนักศึกษาครูสังคมศึกษา และประชาชนในท้องถิ่น ให้เข้าใจสภาพปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้ตระหนักถึงสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตามความต้องการของชุมชนท้องถิ่นผ่านทางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้เกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
2. เพื่อให้ตระหนักบทบาทของของครูสังคมศึกษาต่อการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับชุมชนท้องถิ่น
3. เพื่อเป็นผู้นำในการพัฒนาแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

กิจกรรมการจัดการเรียนการสอน

สัปดาห์ที่	เนื้อหาการเรียนการสอน	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
9-14	การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	24	ขั้นที่ 1. ขั้นเตรียมความพร้อมสถานการณ์หรือปัญหา 1) ผู้สอนชี้แจงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนให้ทำการแบ่งกลุ่ม และอธิบายบทบาทและหน้าที่การทำงานของสมาชิกในกลุ่ม 2) ผู้สอนนำเสนอข้อมูล และแผนพัฒนาท้องถิ่น (2566 - 2570) เทศบาลตำบลท่าถ่าน อ.พนมสารคาม จ. ฉะเชิงเทรา 3) ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์จาก

ลำดับ ที่	เนื้อหาการ เรียนการสอน	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
			สถานการณ์หรือปัญหาของชุมชนท้องถิ่นจากคลิป โดยผู้สอนทำการยกตัวอย่างคำถามเชิงภูมิศาสตร์ เพื่อร่วมกันอภิปรายเป็นกลุ่มใหญ่ เช่น (3.1) ชุมชนท้องถิ่นนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ใด และมีลักษณะทางภูมิประเทศอย่างไร? (3.2) ชุมชนท้องถิ่นนี้มีทรัพยากรธรรมชาติอะไรบ้าง และทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไรต่อชุมชนท้องถิ่น และต่อประเทศไทย? (3.3) ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีลักษณะประชากร ที่แตกต่างจากที่อื่นอย่างไร (3.4) แผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนี้มุ่งเน้นพัฒนา/แก้ปัญหาเรื่องใด 4) ผู้เรียนร่วมกันตั้งข้อสังเกตและฝึกตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์โดยกำหนดให้คำถามต้องครอบคลุมทุกบริบทในการศึกษาชุมชนท้องถิ่น 5) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันอภิปรายสรุปการตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ และร่วมกันจัดกลุ่มประเด็นคำถามตามบริบทชุมชนท้องถิ่น 7 ด้าน 6) ผู้สอนใช้คำถามกระตุ้นคิด เพื่ออภิปรายเป็นกลุ่มใหญ่ เชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติงาน เช่น (6.1) จากประเด็นคำถามเชิงภูมิศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทพื้นที่ของชุมชนตำบลท่าถ่าน นักศึกษาจะมีแนวทางการศึกษาเพื่อหาคำตอบอย่างไร (6.2) และเครื่องมือที่จะใช้เพื่อศึกษาหาคำตอบนั้นประกอบไปด้วยเครื่องมืออะไรบ้าง และนำไปใช้อย่างไร 7). ผู้เรียนแต่ละกลุ่มและผู้สอนร่วมกันอภิปรายสรุปประเด็นการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การออกแบบแนว

ลำดับ ที่	เนื้อหาการ เรียนการสอน	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
			ทางการรวบรวมข้อมูลชุมชนท้องถิ่น 8) ผู้เรียนร่วมกันออกแบบแผน และเครื่องมือการเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนท้องถิ่น 9) ผู้เรียนนำเสนอ และตรวจสอบเครื่องมือสำหรับรวบรวมข้อมูล ขั้นที่ 2 ขั้นเผชิญสถานการณ์หรือปัญหา 10) ผู้สอนแจ้งวัตถุประสงค์ และชักชวนความเข้าใจในการปฏิบัติการสังเกต สัมภาษณ์ และรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ณ ชุมชนตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา 11) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มและผู้สอนร่วมกันปฏิบัติการภาคสนามในการสำรวจ สังเกต และรวบรวมข้อมูลชุมชนท้องถิ่น ตาม ประเด็น ดังนี้ ภูมิศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ ประเพณี/วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และนวัตกรรม การแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นโดยใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ การสัมภาษณ์ และการสอบถามที่เหมาะสมกับประเด็นที่ศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูล 12) ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้ตามเครื่องมือที่ได้ออกแบบ และบันทึกสะท้อนคิดสรุปสถานะขององค์ความรู้ 13) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสังเคราะห์ แปลผล และตีความข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยการบูรณาการองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาชุมชนท้องถิ่นกับการเรียนรู้ภายในห้องเรียน โดยนำเสนอ เป็นข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ แผนที่ชุมชน ผังชุมชน แผนที่ ปฏิกิจชุมชน และข้อมูลเชิงสถิติต่างๆ ที่เป็นการอธิบายและตีความข้อค้นพบเชิงพื้นที่ เช่น

ลำดับ ที่	เนื้อหาการ เรียนการสอน	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
			- แผนที่แสดงรูปแบบกระจายตัวของแหล่งน้ำที่ใช้ในการเกษตรของชุมชนท้องถิ่น -แผนที่แสดงการกระจายตัวของการใช้ที่ดินในชุมชน -ผังชุมชนที่แสดงปัจจัยการเกิดสภาพปัญหาของชุมชนท้องถิ่น 14) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมอภิปรายข้อค้นพบเชิงพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม และผู้สอนเสริมความรู้ที่ยังขาดเพิ่มเติม ขั้นที่ 3 ขั้นวางแผนการปฏิบัติงานสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 15) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวางแผนเพื่อปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย การติดต่อประสานงาน จนถึงการบริหารการจัดการประชุมเพื่อปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน เช่น กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงาน กลยุทธ์ บทบาทหน้าที่ของผู้เรียน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน 16) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มและผู้สอนร่วมกันอภิปราย และประเมินแผนเพื่อปฏิบัติงานพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ 17) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติงานเพื่อเตรียมความพร้อมในการปฏิบัติลงชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ติดต่อประสานงานกับกลุ่มแกนนำชุมชนท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานการพัฒนาแผนพัฒนาท้องถิ่น ติดต่อประสานงานชุมชนท้องถิ่นเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้าน สถานที่ อุปกรณ์ ข้อมูล และองค์ความรู้ 18) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มรายงานผลการเตรียมความพร้อมก่อนลงปฏิบัติการภาคสนามในตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยผู้สอน ช่วยอำนวยความสะดวก

ลำดับ ที่	เนื้อหาการ เรียนการสอน	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
			ความสะอาด ให้คำแนะนำ และติดตามการทำงานของ ผู้เรียน ขั้นที่ 4 ขั้นปฏิบัติงานสู่การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 19) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มปฏิบัติการตามแผนที่ได้กำหนดไว้ จนเสร็จสิ้นตามแผนที่ได้กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มโดยเริ่ม จากการคืนข้อมูลให้กับชุมชน ได้แก่ องค์ความรู้ ข้อ ค้นพบ และประเด็นในการพัฒนาชุมชน หรือแนวทางการ ไขปัญหาบนฐานความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ 20) ผู้เรียน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกัน วิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดในการ พัฒนาชุมชน (SWOT) 21) ผู้เรียน และประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดลำดับ ความสำคัญ และเลือกประเด็นปัญหาในพื้นที่ชุมชน ท้องถิ่นร่วมกับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นโดยใช้ กระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ 22) ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม สรุป และนำเสนอประเด็นการ พัฒนา หรือการแก้ไขปัญหาต่อประชาชนในชุมชน 23) ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม เป็นผู้นำในการขับเคลื่อน ปฏิบัติการพัฒนาแผนชุมชนท้องถิ่น - เป็นผู้นำในการกำหนดกรอบแผนพัฒนาชุมชนประกอบ ไปด้วย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ โครงการ กิจกรรม และ ผลลัพธ์ที่อยากให้เกิดขึ้น - เป็นผู้นำในการกำหนดโครงการ และกิจกรรมในแต่ละ วัตถุประสงค์ รวมถึงระบุผู้รับผิดชอบในการทำ แผนพัฒนา และผู้นำไปปฏิบัติ - เป็นผู้นำในการกำหนด ตัวชี้วัด และวิธีการนำ แผนพัฒนาที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติ 24) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มสรุปและนำเสนอแผนพัฒนาชุมชน

สัปดาห์ ที่	เนื้อหาการ เรียนการสอน	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรมที่ใช้ในการเรียนการสอน
			ท้องถิ่น และทำประชาพิจารณ์ ชั้นที่ 5 ชั้นสะท้อนข้อค้นพบ และแนวทางการ ประยุกต์ใช้องค์ความรู้ 25). ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอเพื่อสะท้อนข้อค้นพบจาก การปฏิบัติการภาคสนามในประเด็นต่างๆ ดังนี้ - ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ - ข้อจำกัดและอุปสรรคในการทำงาน - บทบาทของครูสังคมศึกษาต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น - การเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน 26) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มและ ผู้สอน ร่วมกันอภิปราย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิพากษ์วิจารณ์อย่างสร้างสรรค์ ชื่นชม กับความสำเร็จ รวมทั้งรับฟังเพื่อปรับปรุงงานของตนให้ดีขึ้น

สื่อการเรียนรู้

1. แผนพัฒนาท้องถิ่น (2566 – 2570) เทศบาลตำบลท่าด่าน อ.พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. ปฏิบัติการภาคสนามชุมชนท้องถิ่นตำบลท่าด่าน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
3. แบบรายงานการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่นหมู่ที่ 6 บ้านตลิ่งชัน ตำบลท่าด่าน
อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
4. แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหมู่ที่ 6 บ้านตลิ่งชัน ตำบลท่าด่าน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา
4. แบบบันทึกสะท้อนคิดสรุปสถานะขององค์ความรู้

ไม่มี
8. สถานที่เรียน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
9. วันที่จัดทำหรือปรับปรุงรายละเอียดของรายวิชาครั้งล่าสุด วันที่ 28 เดือน มีนาคม พ.ศ.2567

หมวดที่ 2 จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์

1. จุดมุ่งหมายของรายวิชา   เพื่อให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะดังต่อไปนี้   สมรรถนะหลักที่ 3 ฝึกปฏิบัติการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการด้านสังคมศึกษาและศาสตร์อื่น ๆ และประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ในสถานศึกษา   1 สมรรถนะรองที่ 3.1 อธิบาย/วิเคราะห์และสรุปความรู้ในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการและบูรณาการการเรียนการสอนกับการปฏิบัติจริงและการบูรณาการข้ามศาสตร์   2. สมรรถนะรองที่ 3.2 ประยุกต์ใช้เทคนิควิทยาการจัดการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการด้านสังคมศึกษาและบูรณาการข้ามศาสตร์   3. สมรรถนะรองที่ 3.3 วิเคราะห์และวางแผนและจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการทางสังคมศึกษากับศาสตร์อื่น ๆ และท้องถิ่น
2. วัตถุประสงค์ในการพัฒนา/ปรับปรุงรายวิชา   2.1 เพื่อพัฒนานักศึกษาให้เกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์   2.2 เพื่อพัฒนานักศึกษาให้มีผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้เป็นไปตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ (หลักสูตรสี่ปี) พ.ศ.2562 อิงสมรรถนะ

หมวดที่ 3 ลักษณะและการดำเนินการ

1. คำอธิบายรายวิชา   อธิบายความหมาย ความสำคัญ และประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีและมรดกทางวัฒนธรรม วิเคราะห์ความคิด ความเชื่อของท้องถิ่น วิเคราะห์อิทธิพลของอารยธรรมต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นประยุกต์ใช้กระบวนการศึกษาสังคม

Explain meaning, importance and history of local, custom, tradition and cultural heritage. Analyze local believes. Analyze civilizations influence and local wisdom via sociology procedure.			
2. จำนวนชั่วโมงที่ใช้ต่อภาคการศึกษา			
บรรยาย	สอนเสริม	การฝึกปฏิบัติงาน ภาคสนาม/การฝึกงาน	การศึกษาด้วย ตนเอง
บรรยาย 2 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ (30 ชั่วโมงต่อ ภาคการศึกษา)	สอนเสริมตามความ ต้องการของ นักศึกษาเฉพาะราย	ฝึกปฏิบัติ 2 ชั่วโมงต่อ สัปดาห์ (30 ชั่วโมงต่อภาค การศึกษา)	5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ (75 ชั่วโมงต่อภาค การศึกษา)
3. จำนวนชั่วโมงต่อสัปดาห์ที่อาจารย์ให้คำปรึกษาและแนะนำทางวิชาการแก่นักศึกษา เป็นรายบุคคล			
3.1 อาจารย์ประจำรายวิชาให้คำปรึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มตามความต้องการ			
3.2 อาจารย์ประจำรายวิชาแนะนำทางวิชาการและให้คำปรึกษาแก่นักศึกษานอกชั้นเรียน ผ่านเครื่องมือสื่อสารทางระบบเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์ และให้ คำปรึกษาแบบพบหน้าโดยพบที่ห้อง ห้อง 4425			

หมวดที่ 4 การพัฒนาผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

1. คุณธรรม จริยธรรม
1) มีจิตอาสาจิตสาธารณะอดทนอดกลั้นมีความเสียสละรับผิดชอบและซื่อสัตย์ต่องานที่ได้รับมอบหมายทั้งด้านวิชาการและ วิชาชีพ และสามารถพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ประพฤติตน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ และเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน   2) มีความกล้าหาญและแสดงออกทางคุณธรรมจริยธรรมสามารถวินิจฉัยจัดการและคิดแก้ปัญหาทางคุณธรรมจริยธรรมด้วยความถูกต้องเหมาะสมกับสังคม การทำงาน และสภาพแวดล้อม โดยอาศัยหลักการ เหตุผลและใช้ดุลยพินิจทางค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม ความรู้สึกของผู้อื่นและประโยชน์ของสังคมส่วนรวม มีจิตสำนึกในการธำรงความโปร่งใสของสังคม และประเทศชาติ ต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันและความไม่ถูกต้อง ไม่ใช้ข้อมูลบิดเบือน หรือการลอกเลียนผลงาน
1.2 วิธีการสอน   การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการเรียนรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

1.3 วิธีการประเมินผล   1.3.1 วัดและประเมินจากการสังเกตพฤติกรรมในขณะทำงานตามสภาพจริง (Authentic Approach)   1.3.2 วัดและประเมินจากกลุ่มเพื่อน   1.3.3 วัดและประเมินจากผลงานกรณีศึกษา
2. ความรู้
2.1 ความรู้ที่ต้องได้รับ   มีความรู้ เข้าใจชีวิต เข้าใจชุมชน เข้าใจโลกและการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐาน ความแตกต่างทางวัฒนธรรม สามารถเผชิญและเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม และสามารถนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตน พัฒนางาน และพัฒนาผู้เรียน
2.2 วิธีการสอน   การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
2.3 วิธีการประเมินผล   2.3.1 วัดและประเมินจากการทดสอบความรู้ เช่น การทดสอบความรู้ในเนื้อหารายวิชาที่เน้นทฤษฎี   2.3.2 วัดและประเมินจากการปฏิบัติตามสภาพจริงหรือในห้องปฏิบัติการ เป็นการวัดผลภาคปฏิบัติ/ ทักษะการปฏิบัติ เช่น การนำเสนองาน โครงงาน รายงานการศึกษา ค้นคว้า การวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น   2.3.3 วัดและประเมินจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้
3. ทักษะทางปัญญา
3.1 ทักษะทางปัญญาที่ต้องพัฒนา   สามารถคิดริเริ่มและพัฒนางานอย่างสร้างสรรค์
3.2 วิธีการสอน   การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
3.3 วิธีการประเมินผล

วัดและประเมินจากการนำเสนอรายงานหรือผลการปฏิบัติงาน
4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ
4.1 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา   4.1.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำงานเป็นทีม เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียน ผู้ร่วมงาน ผู้ปกครองและคนในชุมชน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม   4.1.2 มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ต่อตนเอง ต่อผู้เรียน ต่อผู้ร่วมงาน และต่อส่วนรวม สามารถช่วยเหลือและแก้ปัญหาตนเอง กลุ่ม และระหว่างกลุ่มได้อย่างสร้างสรรค์
4.2 วิธีการสอน   4.2.1 การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)   4.2.2 การเรียนแบบมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Participative Learning through Action)   4.2.3 การเป็นผู้นำแบบมีส่วนร่วม (Shared Leadership) ในการนำเสนอ งานวิชาการ   4.2.4 การให้ความเห็นและการรับฟังความเห็นแบบสะท้อนกลับอย่างไตร่ตรอง (Reflective thinking)   4.2.5 การเรียนรู้แบบรวมพลัง (Collaborative learning)
4.3 วิธีการประเมินผล   4.3.1 วัดและประเมินจากผลการเรียนรู้แบบร่วมมือ   4.3.2 วัดและประเมินจากผลการศึกษาค้นคว้าหรือแก้โจทย์ปัญหา   4.3.3 วัดและประเมินจากผลการนำเสนอเป็นกลุ่ม การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีในการปฏิบัติงานร่วมกัน
5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ
5.1 ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา   5.1.1 สื่อสารกับผู้เรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง บุคคลในชุมชนและสังคม และผู้เกี่ยวข้องกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยสามารถเลือกใช้การสื่อสารทางวาจา การเขียน หรือการนำเสนอด้วย รูปแบบต่าง ๆ โดยใช้เทคโนโลยีการสื่อสารหรือนวัตกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสม   5.1.2 ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสืบค้นข้อมูลหรือความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถใช้โปรแกรมสำเร็จรูปที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ การทำงาน การประชุม การจัดการและสืบค้นข้อมูลและสารสนเทศ รับและส่งข้อมูลและ

สารสนเทศโดยใช้ดุลยพินิจที่ดีในการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลและสารสนเทศ อีกทั้งตระหนักถึงการละเมิดลิขสิทธิ์และการลอกเลียนผลงาน
5.2 วิธีการสอน การเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
5.3 วิธีการประเมินผล 5.3.1 วัดและประเมินจากการติดตาม วิเคราะห์ และนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญด้านการศึกษา 5.3.2 วัดและประเมินจากผลการสืบค้นและนำเสนอรายงานประเด็นสำคัญการศึกษาที่มีการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัล
6. ทักษะการจัดการเรียนรู้
6.1 ทักษะการจัดการเรียนรู้ที่ต้องพัฒนา
6.2 วิธีการสอน
6.3 วิธีการประเมินผล

หมวดที่ 5 แผนการสอนและการประเมินผล

1. แผนการสอน

สัปดาห์ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวนชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
1-2	1. ปฐมนิเทศการสอน รายวิชาท้องถิ่นศึกษา 2. หน่วยที่ 1 ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับความเป็นชุมชนท้องถิ่น - ความหมายและความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น - ลักษณะและองค์ประกอบของชุมชนท้องถิ่น - บริบทด้านภูมิศาสตร์และ	8	1) ปฐมนิเทศ แจ้งวัตถุประสงค์ แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการสอน 2) ผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้คำถามและการศึกษาจากกรณีศึกษาประเด็นปัญหาชุมชนท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นผู้เรียนให้ตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ในบริบทต่างๆ ของ	-ประมวลการสอนรายวิชา -พาวเวอร์พอยต์ -บทความ/ข่าว -กรณีศึกษา -ประเด็นปัญหาชุมชนท้องถิ่น -คลิปวิดีโอ -กรณีศึกษา -ประเด็นปัญหา	อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	ทรัพยากรธรรมชาติ - บริบทประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่น - บริบทสภาพสังคม - บริบทเศรษฐกิจ - บริบทประเพณีและวัฒนธรรม - บริบทภูมิปัญญาท้องถิ่น - บริบทนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น		ชุมชนท้องถิ่น นำไปสู่การกำหนดประเด็น จากสถานการณ์หรือปัญหาในระดับท้องถิ่น 3) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มแสวงหาข้อมูล แปลผล และตีความเชิงพื้นที่เพื่อตอบคำถามตามประเด็น/สถานการณ์ 4) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนออภิปรายและสรุปผลข้อมูลจากการศึกษาจากกรณีศึกษาด้วยแผนที่ แผนผังแสดงความเชื่อมโยง สถิติ เป็นต้น 5) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ 6) ผู้สอนต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ 7) ผู้เรียนและผู้ร่วมกันสะท้อนข้อค้นพบ และสรุปองค์ความรู้ 8) ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติ	ชุมชนท้องถิ่น -แบบบันทึกสะท้อนคิดสรุปสถานะขององค์ความรู้	
3-5	หน่วยที่ 2 การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น 1. วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น 2. ประเภทของการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น 3. แนวทางการศึกษา	12	1) แจกวัตถุประสงค์ และให้ผู้เรียนทำการแบ่งกลุ่ม และอธิบายบทบาทและหน้าที่การทำงานของสมาชิกในกลุ่ม 2. ผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้	- พาวเวอร์พอยท์ -บทความ/ข่าวกรณีศึกษาประเด็นปัญหาชุมชนท้องถิ่น -คลิปวิดีโอ	อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนรู้การสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	วิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น 4. วิธีการศึกษาข้อมูลชุมชนท้องถิ่นด้วยกระบวนการและทักษะทางภูมิศาสตร์ - เครื่องมือศึกษาชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ผังชีวิตชุมชน ปฏิทินชุมชน แบบสอบถาม และแบบนำสัมภาษณ์ - การวิเคราะห์ข้อมูลสถิติพื้นฐาน และข้อมูลเชิงพื้นที่ - การแปลผลข้อมูลเชิงพื้นที่ (1) ความเข้าใจการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction) (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection) (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)		คำถามและการศึกษาจากกรณีศึกษาประเด็นการศึกษาสภาพปัญหาชุมชนท้องถิ่น 3) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มแสวงหาข้อมูลเพื่อตอบคำถาม 4) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ตีความ และแปลข้อมูลเชิงพื้นที่ 5) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลในรูปแบบข้อมูลเชิงพื้นที่ แผนที่ แผนผัง สถิติ 6) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันการอภิปรายและสรุปผลข้อมูลจากการศึกษาจากกรณีศึกษา 7) ผู้สอนต่อยอดองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติม 8) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสะท้อนข้อค้นพบและสรุปองค์ความรู้ 7) ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติ	-แบบบันทึกสะท้อนคิดสรุปสถานะขององค์ความรู้	
6-8	หน่วยที่ 3 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น 1. การศึกษาชุมชนกับการวางแผนงานพัฒนา ได้แก่	12	1) แจกวัสดุประสงค์ และให้ผู้เรียนทำการแบ่งกลุ่ม และอธิบายบทบาทและหน้าที่การทำงานของสมาชิกในกลุ่ม	-- พาวเวอร์พ้อย --บทความ/ข่าวกรณีศึกษาประเด็นปัญหา	อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
	-กระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น - การค้นหาข้อมูลชุมชน - SWOT - การค้นหาทุนชุมชน 2. การศึกษาชุมชนกับแผนแม่บทชุมชนได้แก่ - กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชน		2. ผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้คำถามและการศึกษาจากกรณีศึกษาประเด็นการศึกษาสภาพปัญหาชุมชนท้องถิ่น 3) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มแสวงหาข้อมูลเพื่อตอบคำถามตามประเด็นที่ได้กำหนด 4) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์และตีความข้อมูล 5) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูลในรูปแบบข้อมูลเชิงพื้นที่ แผนที่ แผนผังเชื่อมโยงสถิติ และอภิปรายผลจากการศึกษา 6) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันวิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ 7) ผู้สอนต่อยอดองค์ความรู้ใหม่เพิ่มเติม 8) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันสะท้อนข้อค้นพบ และสรุปองค์ความรู้ 9) ผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติ	ชุมชนท้องถิ่น -คลิปวิดีโอ -แบบบันทึกสะท้อนคิด สรุปสถานะขององค์ความรู้	
9-14	หน่วยที่ 4 การศึกษาเพื่อปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	24	1) ชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิธีการสอน และให้ผู้เรียนทำการแบ่งกลุ่ม รวมถึงอธิบาย	- พาวเวอร์พอยต์ -กรณีศึกษาชุมชนท้องถิ่นหมู่ที่ 6 บ้านตลิ่งชัน	อาจารย์ผู้สอนประจำรายวิชา

ลำดับ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
			บทบาทและหน้าที่การทำงาน ของสมาชิกในกลุ่ม 2) ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม ปฏิบัติการตั้งคำถาม เพื่อเป็น กรอบในการกำหนดหัวข้อที่ จะศึกษา และออกแบบการ เก็บรวบรวมข้อมูลชุมชน ท้องถิ่น 4) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มทำการ รวบรวมข้อมูลจากการ ปฏิบัติการภาคสนาม ได้แก่ การสังเกต สัมภาษณ์ และ สัมภาษณ์ จากพื้นที่ศึกษา หรือจากการเก็บรวบรวม เอกสารต่างๆ 5) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความข้อมูล เชิงพื้นที่อย่างเป็นองค์รวม ในรูปแบบ แผนที่ ผังชุมชน สถิติ และรายงานการ วิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น 7) ผู้เรียนร่วมกันวางแผน ปฏิบัติการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น และบริหารจัดการงานตาม แผน 8) ผู้เรียนร่วมกันปฏิบัติการ ตามแผนเพื่อพัฒนาชุมชน	ตำบลดำถ่าน อำเภอพนมสาร คาม จังหวัด ฉะเชิงเทรา -คลิปวิดีโอ -แผนพัฒนา ท้องถิ่น (2566- 2570) เทศบาล ตำบลดำถ่าน -แหล่งข้อมูล จาก อินเทอร์เน็ต	

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
			ท้องถิ่น ได้แก่ การคืนข้อมูล ชุมชน การทำ SWOT การ ลำดับความสำคัญของ ปัญหา และการพัฒนา แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น 9) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกัน สะท้อนข้อค้นพบ และร่วมกัน วิพากษ์อย่างสร้างสรรค์ 10) ผู้เรียนร่วมกันอภิปราย แนวทางการประยุกต์ใช้องค์ ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น 11) บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และ ปฏิบัติ		
15	หน่วยที่ 6 ท้องถิ่นศึกษา กับครูสังคมศึกษา 1. การสร้างแหล่งเรียนรู้จาก ทุนชุมชน 2. บทบาทของครูสังคม ศึกษาต่อการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น 3. การประยุกต์ใช้องค์ ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น	4	1) แฉ่งวัตถุประสงค์ และให้ ผู้เรียนทำการแบ่งกลุ่ม และ อธิบายบทบาทและหน้าที่ การทำงานของสมาชิกใน กลุ่ม 2. ผู้สอนจัดการเรียนรู้โดยใช้ คำถามและศึกษาจาก กรณีศึกษาแหล่งเรียนรู้ ท้องถิ่น และบทบาทครูสังคม ศึกษาต่อท้องถิ่น 3) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกัน ตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดประเด็น ตามสถานการณ์	-- พาวเวอร์ พ้อย --บทความ/ข่าว กรณีศึกษา ประเด็นปัญหา ชุมชนท้องถิ่น -คลิปวิดีโอ -แบบบันทึก สะท้อนคิด สรุปสถานะ ขององค์ ความรู้	อาจารย์ ผู้สอน ประจำ รายวิชา

สัปดาห์ ที่	หัวข้อ/รายละเอียด	จำนวน ชั่วโมง	กิจกรรม การเรียนการสอน	สื่อที่ใช้	ผู้สอน
			4) ผู้เรียนแสวงหา และ รวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ สนใจ 5) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกัน วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล 6) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มนำเสนอ และอภิปรายผลจากการศึกษา 7) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันวิ พากษ์ข้อมูลอย่างสร้างสรรค์ 8) ผู้สอนต่อยอดองค์ความรู้ ใหม่เพิ่มเติม 9) ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกัน สะท้อนข้อค้นพบ และสรุปองค์ ความรู้ 5) บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และ ปฏิบัติ		
16	สอบปลายภาค	4	ทดสอบการรู้เรื่องภูมิศาสตร์		อาจารย์ ผู้สอน ประจำ รายวิชา
	รวม	60			

2. แผนการประเมินผลการเรียนรู้

ที่	ผลการเรียนรู้	วิธีการประเมินผลการเรียนรู้	สัปดาห์ ที่ประเมิน	สัดส่วนของ การ ประเมินผล
1	คุณธรรม จริยธรรม,	- ประเมินจากการร่วมทำกิจกรรมกับ	ตลอดภาค	ร้อยละ 10

		เพื่อน ชุมชนท้องถิ่น และผู้สอน	การศึกษา	
2	ความรู้	- ประเมินผลการรู้เรื่องภูมิศาสตร์จาก การทดสอบก่อน และหลังเรียน - ประเมินผลความครบถ้วนของเนื้อหา จาก รายงานการวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น - ประเมินผลความครบถ้วนของ แผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น - ประเมินผลจากนำเสนอ และ อภิปราย	1 และ 16 9-14 9-14 1-15	ร้อยละ 20
3	ทักษะทางปัญญา	- ประเมินผลจากการปฏิบัติการพัฒนา ชุมชนท้องถิ่น - ประเมินผลการรู้เรื่องภูมิศาสตร์จาก รายงานการวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น - ประเมินผลจากแผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น	9-14 9-14 9-14	ร้อยละ 40
4	ทักษะความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและ ความรับผิดชอบ	- ประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชน ท้องถิ่นจากการร่วมทำกิจกรรมกับ เพื่อน ชุมชนท้องถิ่น และผู้สอน - สังเกตพฤติกรรมการทำงานต่อตนเอง ต่อผู้ร่วมงาน และต่อส่วนรวม	1 และ 16 1-15	ร้อยละ 20
5	ทักษะการวิเคราะห์ เชิงตัวเลข การ สื่อสาร และการใช้ เทคโนโลยี สารสนเทศ	- ประเมินพฤติกรรมการใช้เครื่อง ภูมิศาสตร์ และเครื่องมือศึกษาชุมชน ท้องถิ่น	1-15	ร้อยละ 10

หมวดที่ 6 ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

1. เอกสารและตำราหลัก

ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.   เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). <i>ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์</i>. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์จำกัด.   พัฒน์ สุจำนง. (2522). <i>การพัฒนาชุมชน</i>. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.   ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น. (2548). <i>คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น เทคนิคการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แนวทางการสนับสนุนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเองสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น</i>. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น.   ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น. (มปป). <i>คู่มือการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา แผนพัฒนาสามปี แผนปฏิบัติการและการติดตามประเมินผล</i>. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานท้องถิ่น.
2. เอกสารและข้อมูลสำคัญ   -
3. เอกสารและข้อมูลแนะนำ   ณัฐนรี ศรีทอง. (2552). <i>การเพิ่มศักยภาพภาวะความเป็นผู้นำในงานพัฒนาชุมชน</i>. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.   เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2554). <i>ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์</i>. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์จำกัด.   ประเวศ วะสี. (2522). <i>กระบวนการทรรคนใหม่ในการพัฒนาประเทศไทยท้องถิ่นเข้มแข็ง</i>. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันธรรมาภิบาลแห่งชาติ(มสช.).   พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร. (2556). <i>แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น คณะกรรมการผลิตและบริหารชุดวิชาประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น</i>. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.   พัฒน์ สุจำนง. (2522). <i>การพัฒนาชุมชน</i>. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.   ภาวิดา เจริญจินดารัตน์, และ ดวงกมล ปานรศทิพ ธรรมาธิวัฒน์. (2561). <i>งานวิจัยท้องถิ่นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน. วารสารเกษตรพระจอมเกล้า, 36(2), 152-161.</i>   วนิดา เสร็จกิจ. (2563). <i>การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 8(1), 81-106.</i>   วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์. (2561). <i>การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน : กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ที่มี</i>

ประสิทธิภาพของครูในศตวรรษที่ 21. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ , 11(3), 179-191.

สรรพสิริญ วงศ์ชะอุ่ม. (2554). การวางแผนพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์เพชร
รุ่ง.

หมวดที่ 7 การประเมินและปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา

วิธีการประเมินประสิทธิผลในรายวิชาโดยนักศึกษา มีดังนี้

- แบบประเมินผลการสอนอาจารย์ผู้สอน ซึ่งเป็นแบบประเมินผลการสอนของมหาวิทยาลัยที่กำหนดให้มีการประเมินการสอนอาจารย์ผู้สอนโดยนักศึกษาทุกภาคการศึกษา
- แบบประเมินผลการสอนอาจารย์ผู้สอน ซึ่งเป็นแบบประเมินผลการสอนที่อาจารย์ผู้สอนจัดทำขึ้นเพื่อให้ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอนของอาจารย์ผู้สอนในระหว่างภาคการศึกษา และปลายภาคการศึกษา ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสื่อสารระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ผู้สอนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การแสดงความคิดเห็นของนักศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนของอาจารย์ เป็นต้น

2. กลยุทธ์การประเมินการสอน

วิธีการประเมินการสอนเพื่อให้ได้ข้อมูลการสอน มีดังนี้

- ผลการสอบของนักศึกษา และการวิเคราะห์ข้อสอบเพื่อตรวจสอบมาตรฐานของข้อสอบ
- การสังเกตการสอนของสาขาวิชา โดยแต่งตั้งคณะกรรมการประเมินหรือจากการสังเกตการสอนจากอาจารย์ในสาขาวิชา
- การทวนสอบมาตรฐานผลการเรียนรู้

3. การปรับปรุงการสอน

สาขาวิชากำหนดให้การปรับปรุงการสอนในรายวิชา ดังนี้

- การจัดทำรายงานผลการดำเนินการของรายวิชา และวิเคราะห์ผลผลจากรายงานเพื่อนำมาปรับปรุงการสอน
- การสัมมนาอาจารย์ผู้สอนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการประเมินการสอนผลการวิจัยในชั้นเรียน

4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษาในรายวิชา

การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ของนักศึกษา ได้จากการสุ่มตรวจผลงานของนักศึกษา การสอบถามนักศึกษา การพิจารณาผลการทดสอบย่อย การสอบกลางภาคและการสอบปลายภาค โดย

อาจมีการดำเนินการดังนี้

- ตั้งคณะกรรมการกำกับมาตรฐานผลการเรียนรู้ หรือกรรมการจากสาขาวิชาตรวจสอบความถูกต้องการประเมินผลในการเรียนรู้ของนักศึกษา การสอบทานความตรงประเด็นของข้อสอบ การวัดและประเมินผลการสอบ

5. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

การนำผลการประเมินจาก ข้อ 1 2 และ ข้อ 4 มาทบทวน และวางแผนเพื่อปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา ในเรื่องเกี่ยวกับ

- อาจารย์ผู้สอน
  - การจัดตารางเรียนของนักศึกษา การสอนเสริมให้นักศึกษา
  - การทบทวนและปรับปรุง ลำดับเนื้อหาการสอน วิธีการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- มาตรฐานข้อสอบ

แบบประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา
ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา

คำชี้แจง

1. เครื่องมือนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีภาวะความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำชุมชน และการรู้เรื่องภูมิศาสตร์
2. แบบประเมินนี้ใช้ประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ก่อน และหลัง การใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ในรายวิชาท้องถิ่นศึกษาซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 40 ชั่วโมง
3. ประเมินทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้
  - 1) การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
  - 2) การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้
  - 3) การเป็นผู้ตระหนักรับรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น
  - 4) การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ
4. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงตามความเป็นจริงมากที่สุดเพียงช่องเดียวตามระดับการแสดงออกทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นจากการปฏิบัติการณ์ต่าง ๆ โดยมีความหมายของระดับการแสดงออกทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น ดังตาราง

ระดับ	ความหมาย
ระดับที่ 1 ขั้นต้น	สามารถใช้ความรู้ ทักษะ และการมีส่วนร่วมต่อการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่นน้อยมาก ต้องมีการกระตุ้นจากผู้สอน หรือเพื่อนร่วมงานในการปฏิบัติงานเป็นประจำ
ระดับที่ 2 ขั้นกลาง	สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะและการมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
ระดับที่ 3 ขั้นสูง	สามารถบูรณาการความรู้ ทักษะและการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้ขอบเขตหน้าที่ของตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง
ระดับที่ 4 ขั้นเชี่ยวชาญ	สามารถแสวงหาความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ในการปฏิบัติงานร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่นภายใต้ขอบเขตหน้าที่ของตนเองโดยไม่ต้องรอคำสั่ง มีส่วนในการกระตุ้นเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่นในการปฏิบัติงานนั้นๆ รวมถึงกระตือรือร้นในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

5. เกณฑ์การให้คะแนน ประกอบไปด้วย 4 ระดับ ได้แก่ ขั้นเชี่ยวชาญ = 4, ขั้นสูง = 3, ขั้นกลาง = 2, ขั้นต้น = 1

6. เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ

3.26 - 4.00 หมายถึง มีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับเชี่ยวชาญ

2.51 - 3.25 หมายถึง มีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับสูง

1.76 - 2.50 หมายถึง มีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับกลาง

1.00 - 1.75 หมายถึง มีทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นอยู่ในระดับต้น

ชื่อ-สกุล .....รหัส

ข้อ ที่	ข้อความ	ระดับการแสดงออกที่ทักษะความเป็นผู้นำ ชุมชนท้องถิ่น			
		ระดับ เชี่ยวชาญ ชาญ	ระดับ สูง	ระดับ กลาง	ระดับ เริ่มต้น
		4	3	2	1
องค์ประกอบที่ 1 การเป็นผู้มีอิทธิพลในการริเริ่มพัฒนาชุมชนท้องถิ่น					
1	ท่านเป็นผู้ปฏิบัติงานอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม				
2	ท่านมีความกล้าและละเอียดในการทำผิดศีลธรรมและจริยธรรม				
3	ท่านมีความยุติธรรมไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง				
4	ท่านปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงาน และผู้อื่นด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ ให้เกียรติและช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ				
5	ท่านสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเมื่อเจอสถานการณ์ที่วิกฤตได้				
6	ท่านสามารถควบคุมอารมณ์ไม่ให้แสดงพฤติกรรมด้านลบของตนเองเมื่อเจอสถานการณ์ที่วิกฤตได้				
7	ท่านสามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานทุกคนได้เป็นอย่างดี และสามารถประสานรอยร้าวที่เกิดขึ้นได้				
8	ท่านมีความจริงใจในการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน				

	อย่างสุดความสามารถ เมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น ก็ไม่โยนความผิดให้เพื่อนร่วมงานรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว				
9	ท่านมีความกล้าหาญพร้อมเผชิญปัญหาในการทำงานทุกสถานการณ์				
10	ท่านมีความกล้าหาญในการยืนหยัดต่อสู้ในสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เป็นธรรม				
11	ท่านสามารถประสานประโยชน์กับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เพื่อถ่ายทอดความต้องการหรือความคาดหวังของเพื่อนร่วมกลุ่มได้อย่างเหมาะสม				
12	ท่านสามารถนำข้อมูลมาถ่ายทอด และชี้แจงแก่ผู้อื่น ได้อย่างตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย รวมถึงสามารถกระจายงานไปตามความถนัดของเพื่อนร่วมงานได้				
13	ท่านมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมุ่งมั่นปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายให้เกิดผลเชิงประจักษ์				
14	ท่านสามารถยอมรับในข้อผิดพลาดและนำคำวิพากษ์วิจารณ์ที่เกิดขึ้นมาพัฒนาปรับปรุงการทำงานของตนเอง และของทีม				
องค์ประกอบที่ 2 การเป็นผู้นำที่กระตุ้นชุมชนท้องถิ่นให้ตื่นรู้					
15	ท่านมักจะคิด และทดลองหาแนวทางการแก้ไขปัญหาใหม่ ๆ มาใช้โดยไม่กลัวต่อการผิดพลาดหรือการตำหนิตีติเตียนจากผู้อื่น				
16	ท่านสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นคิดหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาใหม่ ๆ อยู่เสมอ				
17	ท่านมักจะตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เขียวขาด และ				

	เหมาะสม เพราะใช้ข้อเท็จจริง รวมถึงการลำดับความสำคัญของปัญหาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจแก้ปัญหา				
18	ท่านสามารถกระตุ้นให้เพื่อนร่วมงาน หรือประชาชนในชุมชนตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง เจียบขาด และเหมาะสม เพราะใช้ข้อเท็จจริง รวมถึงการลำดับความสำคัญของปัญหาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจแก้ปัญหา				
19	ท่านมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดผลเป็นเชิงประจักษ์				
20	ท่านสามารถกระตุ้นเพื่อนร่วมงาน หรือประชาชนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความตระหนักรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และมุ่งมั่นที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้บรรลุผล				
21	ท่านให้ความสำคัญต่อตนเอง เพื่อนร่วมงาน และประชาชนในชุมชนท้องถิ่น				
22	ท่านสามารถกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณ และเคารพความคิดเห็นผู้อื่น				
23	ท่านใช้หลักประชาธิปไตยในการทำงาน เช่น การเปิดโอกาสให้เพื่อนร่วมงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการทำงานต่าง ๆ				
24	ท่านเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เคารพสิทธิเสรีภาพ และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเท่าเทียมกัน				
องค์ประกอบที่ 3 การเป็นผู้ตระหนักรู้บริบทชุมชนท้องถิ่น					
25	ท่านมีความรู้ความเข้าใจบริบท สถานการณ์ หรือปัญหาที่เกิดขึ้นจากประเด็นที่ท่านได้รับมอบหมาย				

	ได้เป็นอย่างดี				
26	ท่านสามารถวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการ ของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีศักยภาพ และเหมาะสม กับบริบทชุมชนท้องถิ่น				
27	ท่านสามารถคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นองค์รวม				
28	ท่านสามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน ข้อได้เปรียบ และอุปสรรค ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อกำหนด เป้าหมาย และแผนการปฏิบัติงานของตนเอง และ ของชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้ว่า จะต้องทำอะไร อย่างไร				
29	ท่านเป็นผู้ชวนขยายหาความรู้ และข้อมูลอย่าง สม่ำเสมอ เปิดกว้างสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพร้อมรับการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ				
30	ท่านสามารถวิเคราะห์ และคาดการณ์การ เปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อนำไปสู่การวางแผน หรือการปฏิบัติงานกลุ่มได้ อย่างมีประสิทธิภาพ				
31	ท่านเล็งเห็นความสามารถ จุดอ่อน จุดแข็งของ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น				
32	ท่านสามารถประเมินความสามารถจุดอ่อน จุดแข็ง ของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น				
33	ท่านสามารถฟังจับประเด็นเพื่อเก็บรายละเอียดจาก การสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้เป็น อย่างดี				
34	ท่านรับฟังความคิดเห็นผู้อื่นอย่างเป็นกลาง มีวิธีการ โต้ตอบที่เหมาะสม และให้ความคิดเห็นที่เป็น				

	ประโยชน์ต่อผู้ร่วมสนทนา				
องค์ประกอบที่ 4 การเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ					
35	ท่านสามารถจูงใจให้เพื่อนร่วมงานจัดการกับปัญหาที่เกิดจากการปฏิบัติงานได้				
36	ท่านสามารถสร้างแรงบันดาลใจเพื่อผลักดันให้ทีมปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน				
37	ท่านทำการชื่นชมเมื่อเพื่อนร่วมงานปฏิบัติงานได้ดี				
38	ท่านให้อภัยตัวเอง และเพื่อนร่วมงาน เมื่อเกิดความผิดพลาดจากการทำงานจะไม่ตำหนิใคร				
39	ท่านสามารถให้คำปรึกษา ชี้แนะ แนวทางการทำงานให้แก่เพื่อนร่วมงาน รวมถึงส่งเสริมเพื่อนร่วมงานให้ปฏิบัติงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ				
40	ท่านสามารถอธิบายขั้นตอนการทำงานให้กับผู้อื่นให้เข้าใจได้ และสามารถสนับสนุนให้เพื่อนร่วมงานสามารถปฏิบัติงานได้ตามขั้นตอน				

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

**แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่อง
ภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครู
สังคมศึกษา**

คำชี้แจง

1. แบบประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวัดความรู้ทางภูมิศาสตร์ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้พื้นฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา
2. กำหนดโจทย์วัดความรู้ทางภูมิศาสตร์จำนวน 5 ข้อ สำหรับใช้ทดสอบก่อนและหลังเรียนในรายวิชาท้องถิ่นศึกษา
3. ประเมินความรู้ทางภูมิศาสตร์ 3 ด้าน ดังนี้
  - 1) ความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (Interaction)
  - 2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยงระหว่างกัน (Interconnection)
  - 3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ (Implication)
4. โปรดอ่านคำตอบ และตัดสินคุณภาพตามเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ความรู้ทาง ภูมิศาสตร์	ระดับคุณภาพ			
	สูง (3)	ปานกลาง (2)	ต่ำ (1)	ไม่ปรากฏตาม เกณฑ์ (0)
1. ความเข้าใจ ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม (Interaction)	อธิบายปัจจัย และผลลัพธ์ที่ เกิ ด จ า ก ปฏิสัมพันธ์ของ ระ ะ บ บ ธรรมชาติและ ระบบมนุษย์ ได้อย่างถูกต้อง และเป็นองค์ รวม	อธิบายปัจจัยที่ ส่งผลให้เกิด การปฏิสัมพันธ์ ของ ระ บ บ ธรรมชาติ และ ระบบมนุษย์ อย่างถูกต้อง	อธิบายระบบ ของ ธรรมชาติ และ ระบบของ ม นุ ษ ย์ ที่ มี ความสัมพันธ์ กัน	ไม่ปรากฏไปตาม เกณฑ์
2. การให้เหตุผล ทางภูมิศาสตร์ ผ่านการเชื่อมโยง ระหว่างกัน (Interconnection)	แสดงเหตุผล ของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็น ผลมาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ ม นุ ษ ย์ และ สิ่งแวดล้อม รวมถึงแสดงให้ เห็นถึงความ เป็นเหตุและผล ของ ความ ซับซ้อนของ ปัจจัยที่ส่งผล ถึง ความสัมพันธ์ เชิงพื้นที่ที่	แสดงเหตุผล ของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็น ผลมาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ ม นุ ษ ย์ และ สิ่งแวดล้อม รวมถึงแสดงให้ เห็นถึงความ เป็นเหตุและผล ของปัจจัยที่ ส่งผลต่อ ความสัมพันธ์ เชิงพื้นที่ที่ เกิดขึ้นใน รูปแบบต่าง ๆ	แสดงเหตุผล ของ ปรากฏการณ์ เชิงพื้นที่ที่เป็น ผลมาจากการ ปฏิสัมพันธ์ของ ม นุ ษ ย์ และ สิ่งแวดล้อม	ไม่ปรากฏไปตาม เกณฑ์

ความรู้ทาง ภูมิศาสตร์	ระดับคุณภาพ			
	สูง (3)	ปานกลาง (2)	ต่ำ (1)	ไม่ปรากฏตาม เกณฑ์ (0)
	เชื่อมโยงกันในรูปแบบต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง และน่าเชื่อถือ	ได้อย่างถูกต้อง		
3.การตัดสินใจ อย่างเป็นระบบ (Implication)	ระบุประเด็นการตัดสินใจ แล้วนำไปสู่การออกแบบทางเลือกเพื่อใช้ในการตัดสินใจได้มากกว่า 2 ทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาและวางแผนในอนาคตได้อย่างเป็นระบบและเหมาะสม	ระบุประเด็นการตัดสินใจ แล้วนำไปสู่การออกแบบทางเลือกเพื่อใช้ในการตัดสินใจได้เพียง 2 ทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาและวางแผนในอนาคตได้	ระบุประเด็นการตัดสินใจ แล้วนำไปสู่การออกแบบทางเลือกเพื่อใช้ในการตัดสินใจได้เพียง 1 ทางเลือก และตัดสินใจเลือกทางเลือกที่มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาได้	ไม่ปรากฏไปตามเกณฑ์

5. เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ ดังนี้

เกณฑ์การตัดสินคุณภาพ	ระดับคุณภาพ
(คะแนน)	
13 – 15	สูง
8 - 12	ปานกลาง
0 - 7	ต่ำ

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาท้องถิ่นศึกษา

คำชี้แจง

1. ให้นักศึกษาตอบคำถาม จำนวน 5 ข้อ
2. บทความเรื่อง “น้ำกรด” อ่างแหลมเขา ขยะพิษอุตสาหกรรม ใช้ตอบคำถามเฉพาะ

ข้อที่ 1

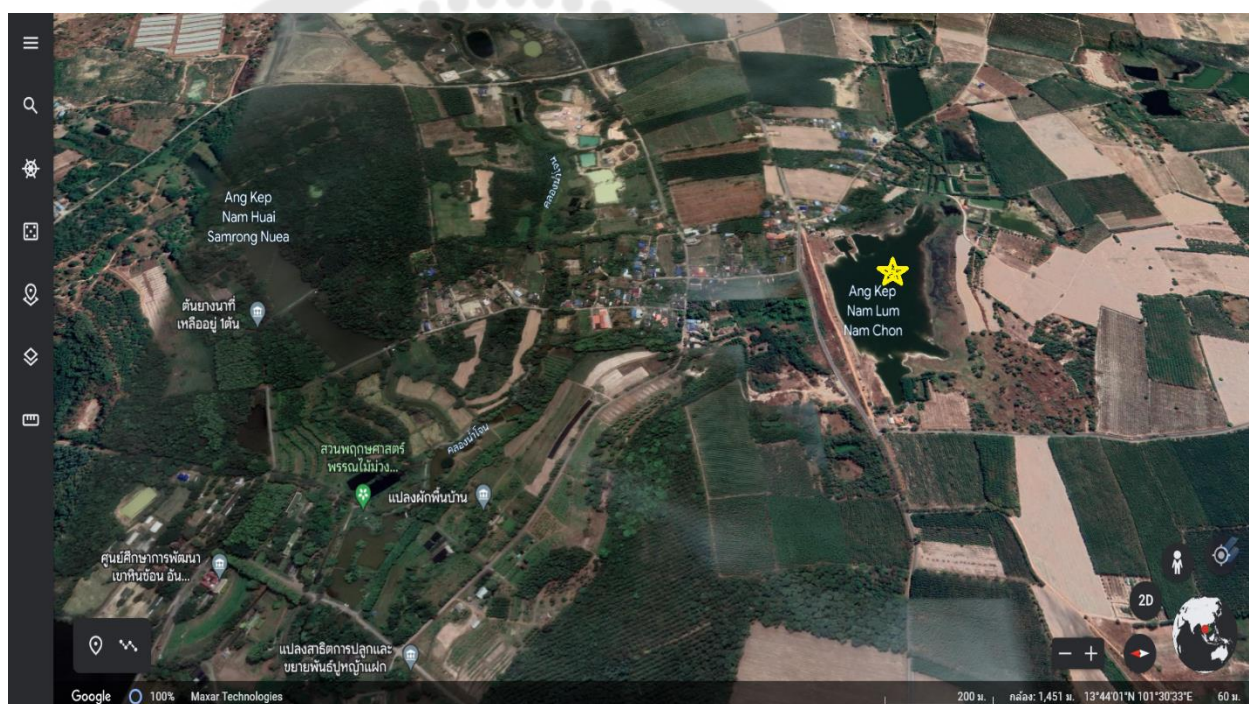
“น้ำกรด” อ่างแหลมเขา ขยะพิษอุตสาหกรรม

“อ่างเก็บน้ำลุ่มน้ำโจนแห่งที่ 16 ตามพระราชดำริ” หรือ “อ่างแหลมเขา” มีความจุ 1.97 ล้าน ลบ.ม. ในพื้นที่ ต.เขาหินซ้อน อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา มีสภาพเป็นกรดอย่างแรงมีค่า pH ประมาณ 2.5-3 และมีโลหะหนักในอ่างเกินมาตรฐานทั้งทองแดง ตะกั่ว แมกนีเซียม และสังกะสี ประชาชนที่ตั้งอยู่โดยรอบในระยะทางไม่เกิน 500 ม. ต้องใช้น้ำบาดาลแทน ในปี 2565 ชื่อน้ำในอ่างกำลังจะล้นตลิ่งแต่ยังมีค่าสภาพความเป็นกรดอย่างแรงถึง 3.6 ซึ่งเทียบเท่ากับ “น้ำกรดกัดเหล็ก” และ “ค่าโลหะหนัก” ก็ยังเกินค่ามาตรฐานเช่นเดิม หากน้ำในอ่างล้นออกมา แ่นอนพิษผลทางการเกษตรและน้ำดื่มน้ำใช้ของประชาชนที่ทุกวันนี้ต้องใช้น้ำบาดาล ต้องได้รับความเสียหายและมีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างรุนแรง

อาจารย์สนธิ คชวัฒน์ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ชมรมนักวิชาการสิ่งแวดล้อมไทย บอกว่า “อ่างน้ำโจน” ปัญหาดังเดิมก็คือบริเวณโดยรอบนี้ถูกลักลอบเอากากของเสียอุตสาหกรรมมาทิ้งไว้อยู่เนือง ๆ จนทำให้น้ำในอ่างได้รับผลกระทบ กระทั่งขยะอุตสาหกรรมก็นำออกไปบ้างแล้ว แต่ปัญหายังไม่จบ คุณภาพ “น้ำ” ยังเป็นกรดอยู่อย่างหนักมาก เข้าใจง่าย ๆ ความเป็นกรดเข้มข้นเกือบ ๆ จะอยู่ในระดับน้ำกรด เอาไปสาดหน้าก็สร้างความเสียหายกับผิวหนังได้เลย เพราะ pH 1, 2 ก็คือน้ำกรดเข้มข้น

ปัจจุบันกรมชลประทานได้พยายามฟื้นฟูอ่างเก็บน้ำโดยขุดหน้าดินที่ถูกปนเปื้อนรอบอ่างลึก 30 เมตรไปกำจัดและโรยปูนขาวถึง 14 ตัน เพื่อคงสภาพความเป็นกรด-ด่างน้ำในอ่าง แต่ก็ยังแก้ไขไม่ได้ “ชาวบ้าน” จะรู้ถึงภัยใกล้ตัวมากน้อยแค่ไหน สิ่งสำคัญก็คือหน่วยงานรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องช่วยกันบอกกล่าวประชาสัมพันธ์เป็นวงกว้าง ซึ่งมีการประกาศไปแล้ว แต่ชาวบ้านก็เดือดร้อนใช้ประโยชน์ไม่ได้ ภาพสะท้อนที่เกิดขึ้น...คนในพื้นที่เดือดร้อน หากน้ำในอ่างถล่มจะไหลไปลงไร่นาชาวบ้าน แม้ว่าจะเจือจางแต่ก็สร้างความเสียหายได้มากมายมหาศาล

นอกจากนี้พบว่า ชาวบ้าน ม.1 ต.เขาหินซ้อน ต้องเตรียมภาชนะเพื่อรองน้ำจากเทศบาล ตำบลเขาหินซ้อน สำหรับใช้ภายในครัวเรือน หลังอ่างเก็บน้ำห้วยสำโรงตอนบน มีการตรวจสอบพบการปนเปื้อนโลหะหนักหลายชนิดในระดับเกินค่ามาตรฐาน นายสุชาติ ผิวเยี่ยม ชาวบ้าน สะพานเลือก ระบุว่า ครอบครัวใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำโดยตรง ซึ่งไหลมาตามคลอง แม้ช่วงหลังจะสังเกตว่าเด็ก ๆ มีผื่นขึ้นตามตัวหลังจากอาบน้ำ แต่เพราะน้ำใส ไม่มีกลิ่น จึงไม่คิดว่าน้ำจะไม่ปลอดภัย ขณะที่หน่วยงานท้องถิ่น เตรียมหาน้ำสะอาดมาแจกจ่ายประชาชน เพื่อลดผลกระทบ เฉพาะหน้า ไปจนกว่าจะหาแหล่งน้ำดิบใหม่ได้

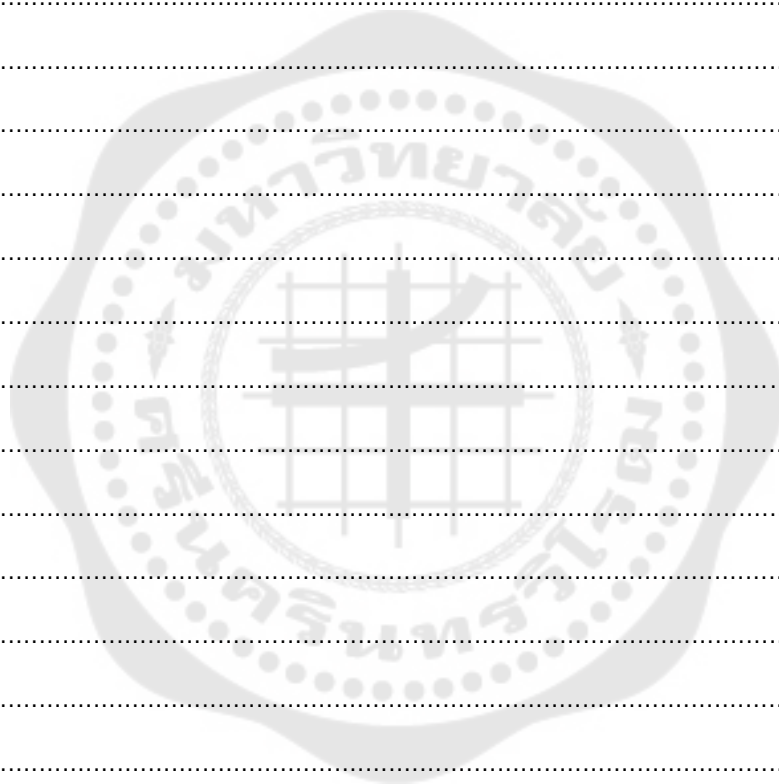
ภาพแสดงพื้นที่แอ่งเก็บน้ำลุ่มน้ำโจนแห่งที่ 16

ที่มา: Thai PBs วันที่ 23 กันยายน 2562 และ ไทยรัฐออนไลน์ วันที่ 23 สิงหาคม 2565

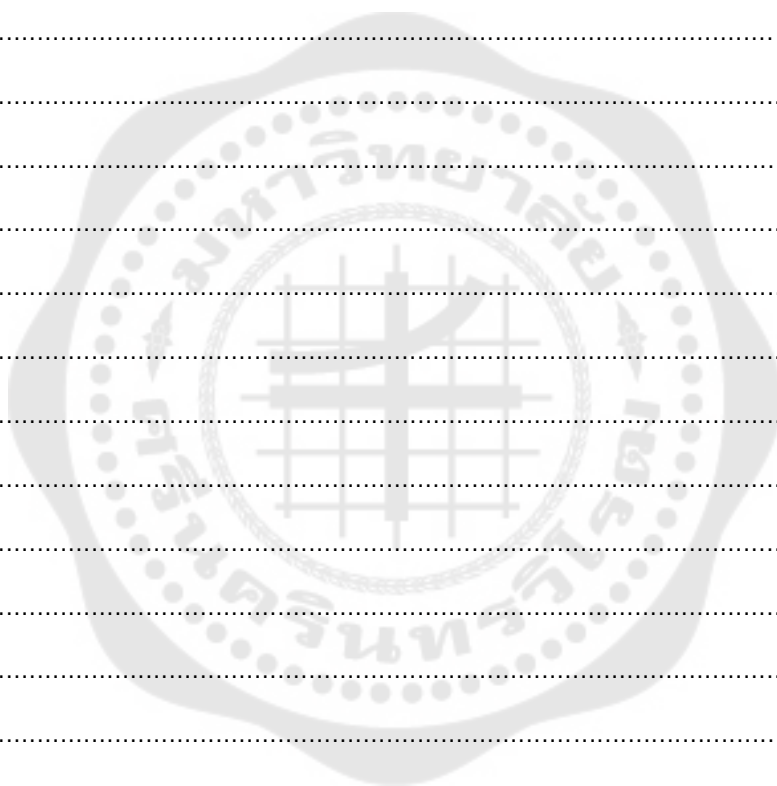

ข้อที่ 2. จงค้นหาปรากฏการณ์/ประเด็นปัญหา/ประเด็นที่ควรพัฒนาที่อาจส่งผลกระทบต่อ
เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่นของตนเองอย่างน้อย 2
ประเด็นพร้อมให้เหตุผลอย่างละเอียด

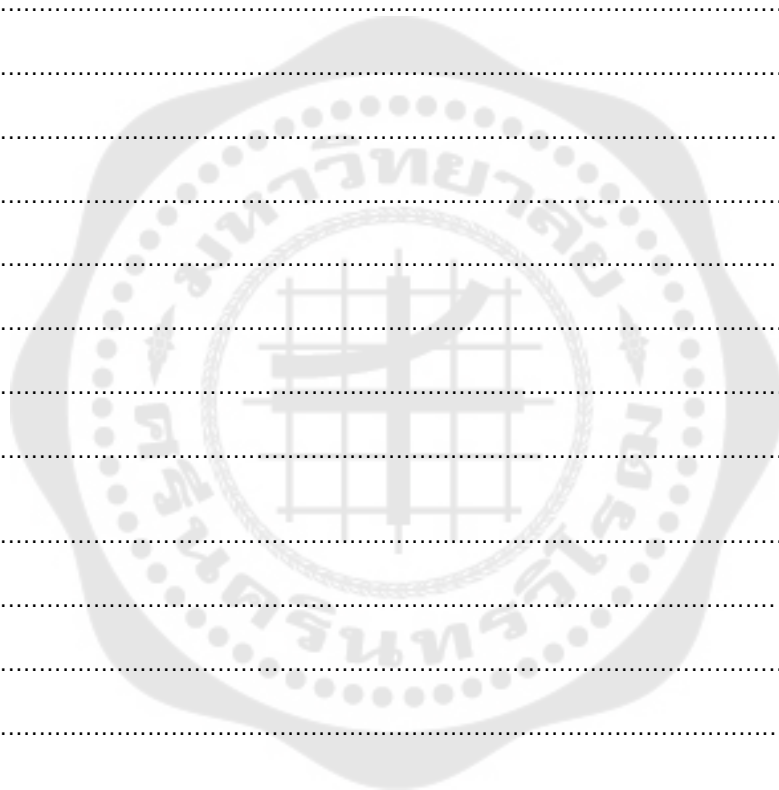

ข้อที่ 3. จงใช้กระบวนการคิดเพื่อตัดสินใจเลือกปรากฏการณ์/ประเด็นปัญหา/ประเด็นพัฒนาในชุมชนท้องถิ่นตามข้อ 2 ที่นักศึกษาเล็งเห็นว่ามีความสำคัญ หรือมีความรุนแรงมากที่สุด 1 ประเด็น พร้อมให้เหตุผลอย่างละเอียด

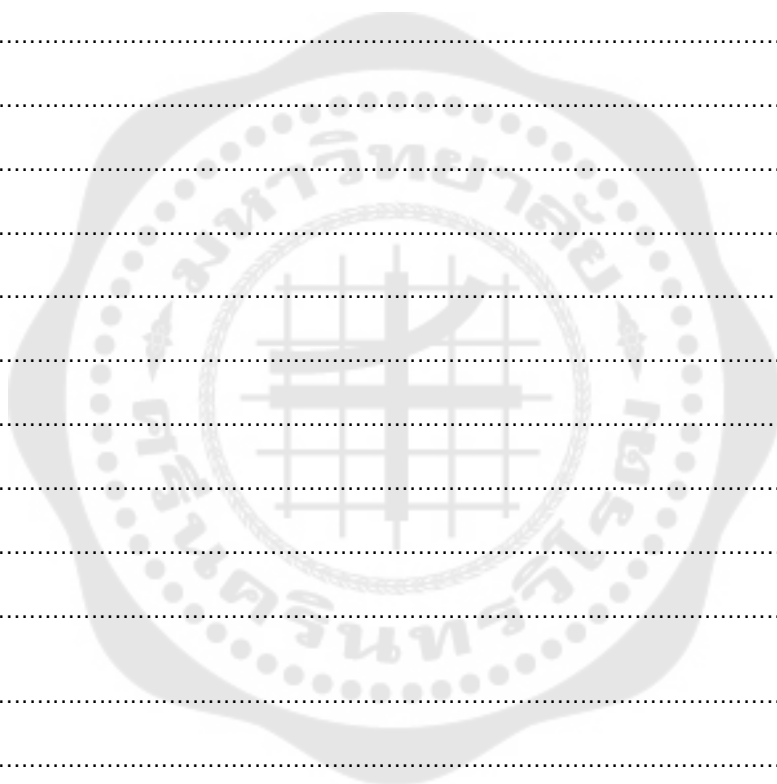

ข้อที่ 4 จากการตัดสินใจเลือกปรากฏการณ์/ประเด็นปัญหา/ประเด็นพัฒนาในชุมชน
ท้องถิ่นในข้อที่ 3 นักศึกษาจะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไรที่เป็นรูปธรรมและ
ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด

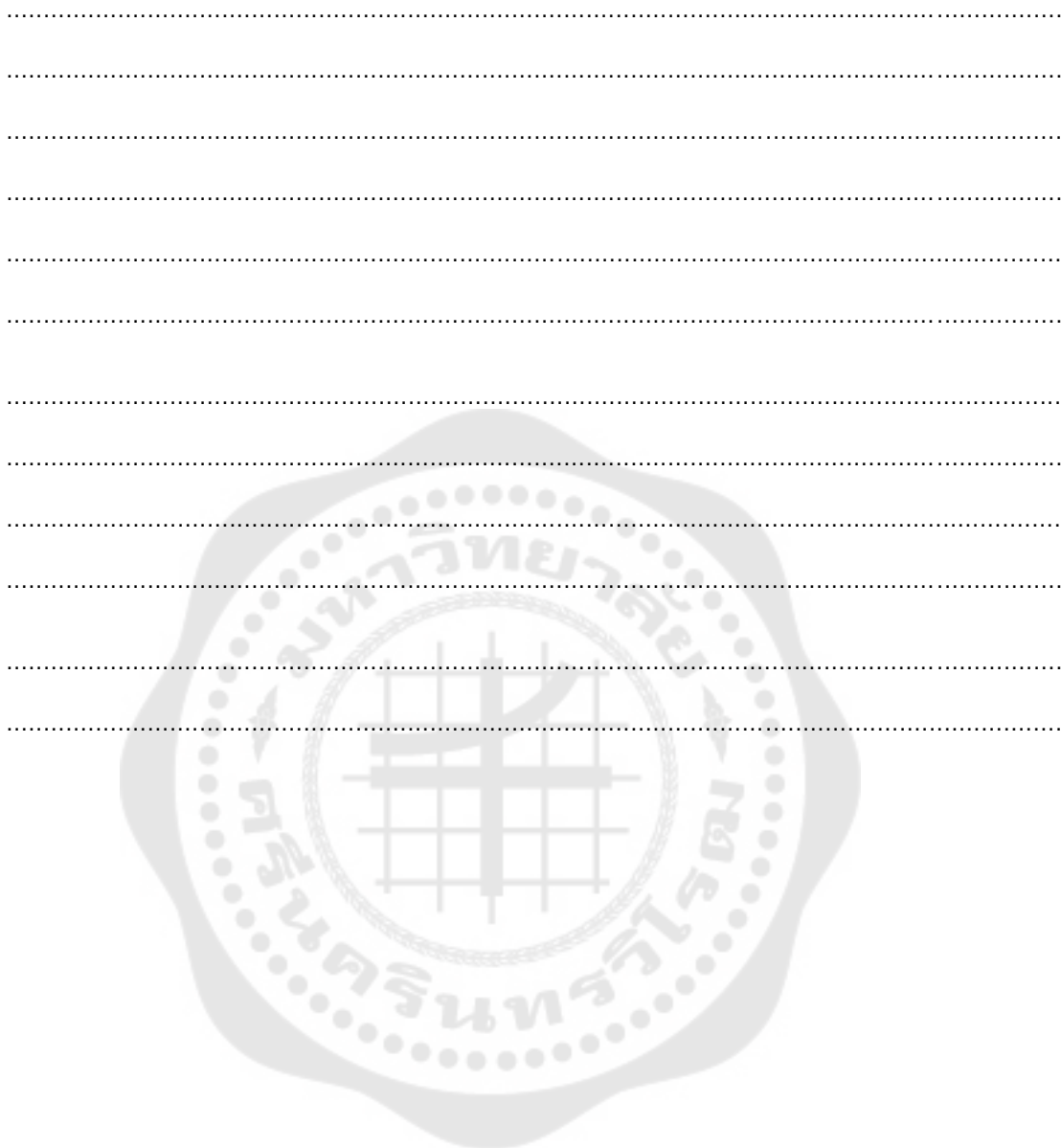
[illegible]

ข้อที่ 5 นักศึกษาในฐานะครูสังคมศึกษาในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น นักศึกษาจะมีบทบาท
อย่างไรในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างยั่งยืน

แบบประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา

กลุ่ม..... หมู่บ้าน

.....

คำชี้แจง

1. เครื่องมือนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดประเมินแผนปฏิบัติการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของนักศึกษาครูสังคมศึกษา ซึ่งแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่น พัฒนามาจากคู่มือการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, มปป) และแนวคิดการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ จำนวนทั้งหมด 22 ข้อ ประกอบไปด้วยเนื้อหา 4 บท ได้แก่

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของท้องถิ่น

บทที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ ภารกิจ
วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

บทที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา
ชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล

2. โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงตามความเป็นจริงมากที่สุดเพียงช่องเดียว
ตามลำดับความคิดเห็นของนักศึกษา โดยมีเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

ระดับที่ 5 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

ระดับที่ 4 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงมาก

ระดับที่ 3 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงปานกลาง

ระดับที่ 2 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงน้อย

ระดับที่ 1 หมายถึง ข้อความนั้นตรงกับความเป็นจริงน้อยที่สุด

3. หากหากท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสามารถให้รายละเอียดได้ในส่วนที่ 2
ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ประเด็นพิจารณา	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
บทที่ 1 บทนำ					
1. สะท้อนถึงปัญหาและความสำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน					
บทที่ 2 สภาพทางพื้นที่และข้อมูลพื้นฐานสำคัญของชุมชนท้องถิ่น					
2. มีการแสดงข้อมูลเชิงพื้นที่ ของชุมชนท้องถิ่นที่ครอบคลุม และเป็นองค์รวม					
3. มีการแสดงข้อมูลเชิงสังคมของชุมชนท้องถิ่นอย่างครอบคลุม และเป็นองค์รวม					
4. มีการแสดงผลการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ผ่านมาอย่างชัดเจน					
5. มีการนำเสนอข้อมูลทางกายภาพโดยใช้แผนที่ แผนที่ และสถิติ ที่ถูกต้องและชัดเจน					
บทที่ 3 การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น วิสัยทัศน์ ภารกิจ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น					
6. มีการแสดงหลักการและแนวคิดการวางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ทุกระดับอย่างชัดเจน					
7. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และความต้องการของชุมชน ในรูปแบบของการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์					
8. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงเป็นองค์รวม และนำเสนอออกมาในรูปแบบผังชุมชน					
9. มีการแสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น					

ประเด็นพิจารณา	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
(SWOT) และทุนชุมชน เพื่อประเมินสถานการณ์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน และโอกาสการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในอนาคตที่ชัดเจน					
10. มีการสรุปและนำเสนอผลการตัดสินใจ โดยลำดับความสำคัญของประเด็นการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ					
11. มีการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่แสดงถึงความคาดหวัง และสิ่งที่ต้องการจะบรรลุถึง โดยมาจากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนท้องถิ่น					
12. มีการกำหนดพันธกิจหลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่แสดงถึงความสามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และสามารถบรรลุผลได้ภายใต้กรอบบริบทชุมชนท้องถิ่น นั้น ๆ					
13. มีการกำหนดวัตถุประสงค์หลัก/จุดมุ่งหมายเพื่อวางแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้เหมาะสมและยั่งยืน รวมถึงมีความเป็นไปได้ในการนำแผนงานโครงการไปปฏิบัติ					
บทที่ 4 ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล					
14. ยุทธศาสตร์การพัฒนาในแต่ละด้านสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และพันธกิจหลักของชุมชนท้องถิ่น					
15. วัตถุประสงค์การพัฒนาท้องถิ่นเฉพาะส่วนอยู่ภายใต้กรอบวัตถุประสงค์หลัก					
16. เป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นมีการกำหนดปริมาณและคุณภาพของผลงานการพัฒนาภายใต้ระยะเวลาที่กำหนด และทรัพยากรที่มีอยู่จริงได้อย่างชัดเจน					

ประเด็นพิจารณา	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปาน กลาง (3)	น้อย (2)	น้อย ที่สุด (1)
17. เป้าหมายการพัฒนาท้องถิ่นมีการจัดลำดับความสำคัญหรือความเร่งด่วนเพื่อให้เห็นถึงความจำเป็นในการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน					
18. แนวทางการดำเนินงานแสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่น และสามารถปรับพัฒนาตามสภาพการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงได้					
19. แนวทางการดำเนินงานแสดงให้เห็นเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หลัก และวัตถุประสงค์เฉพาะส่วนได้อย่างชัดเจน					
20. แนวทางพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแสดงถึงการตระหนักถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากการทำโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ					
21. มีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์อย่างชัดเจน เพื่อติดตามและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม					
22. มีการกำหนดผู้รับผิดชอบหลัก และผู้นำแผนงาน/โครงการไปปฏิบัติอย่างชัดเจน					

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

**แบบประเมินพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้
บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น
สำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา**

1. แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้บนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์เพื่อการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาครูสังคมศึกษา ฉบับนี้ มีความมุ่งหมายในการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ ซึ่งไม่มีผลต่อคะแนนของนักศึกษาแต่อย่างใด โดยสามารถแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความรู้สึกได้อย่างอิสระ และขอให้ตรงกับความคิดเห็นของนักศึกษามากที่สุด ผลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ จะนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

2. แบบประเมินฉบับนี้สำหรับผู้เรียน โดยแบ่งแบบประเมินเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน

ตอนที่ 2 ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการเรียนรู้ จำนวน 20 ข้อเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้

พึงพอใจมากที่สุดให้ 5 คะแนน

พึงพอใจมากให้ 4 คะแนน

พึงพอใจปานกลางให้ 3 คะแนน

พึงพอใจน้อยให้ 2 คะแนน

พึงพอใจน้อยที่สุดให้ 1 คะแนน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

3. ขอให้นักศึกษาอ่านข้อความให้เข้าใจแล้วจึงตอบตามความคิดเห็นจริงของนักศึกษาที่มีต่อข้อความนั้นด้วยการทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นมากที่สุด

4. แบบประเมินความพึงพอใจฉบับนี้ ใช้หลังการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียน

1. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

ตอนที่ 2 ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนด้วยรูปแบบการเรียนรู้

ลำดับ	รายการข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		พึงพอใจมากที่สุด	พึงพอใจมาก	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจน้อยที่สุด
		5	4	3	2	1
ด้านเนื้อหาสาระ						
1	เนื้อหาของบทเรียนมีการเรียงลำดับความยาก-ง่าย ทำให้เรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่การปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้					
2	กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของบทเรียนเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาในระดับชุมชนท้องถิ่น					
3	กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทของชุมชนท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ และสามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่จากการปฏิบัติการได้					

4	เนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ					
5	กระบวนการเรียนการสอน และเนื้อหาสาระของบทเรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง					
ด้านกระบวนการเรียนรู้เสริมทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่น						
6	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติงาน และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนร่วมงาน และชุมชนท้องถิ่น					
7	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และทำงานเป็นทีม					
8	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดทักษะความเป็นผู้นำชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น					
9	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นผู้ออกแบบกระบวนการแสวงหาความรู้ของตนเองและของกลุ่มอย่างเหมาะสม					
10	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจอย่างเป็นระบบเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม					
11	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นบน					

ลำดับ	รายการข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		พึงพอใจมากที่สุด	พึงพอใจมาก	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจน้อยที่สุด
		5	4	3	2	1
	ฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์					
ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน						
12	กระบวนการเรียนการสอนมีการสนับสนุนให้ผู้เรียนมีการทำกิจกรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ผู้สอน และชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง					
13	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้เรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นได้ตลอดเวลา					
14	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ผู้สอน และผู้เรียนร่วมกันชื่นชมผลงาน และวิพากษ์ วิจารณ์อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานต่อไป					
15	กระบวนการเรียนการสอนสนับสนุนให้ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาวางแผน และลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง					
16	ผู้สอนอำนวยความสะดวก และจัดเตรียมสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานการรู้เรื่องภูมิศาสตร์					

ลำดับ	รายการข้อความ	ระดับความคิดเห็น				
		พึงพอใจมากที่สุด	พึงพอใจมาก	พึงพอใจปานกลาง	พึงพอใจน้อย	พึงพอใจน้อยที่สุด
		5	4	3	2	1
ด้านประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับ						
17	ผู้สอนดูแลติดตามให้ผู้เรียนได้ทบทวน สำรวจ และประยุกต์ใช้องค์ความรู้ให้ เกิดประโยชน์					
18	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ ผู้เรียนให้เห็นคุณค่าของการพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นของ ตนเอง					
19	ระยะเวลาในการจัดการเรียนการสอน มีความเหมาะสมกับกิจกรรมการเรียน การสอน					
20	กระบวนการเรียนการสอนส่งเสริมให้ เกิดสัมพันธภาพภายในชั้นเรียนและ ภายในชุมชนท้องถิ่น					

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

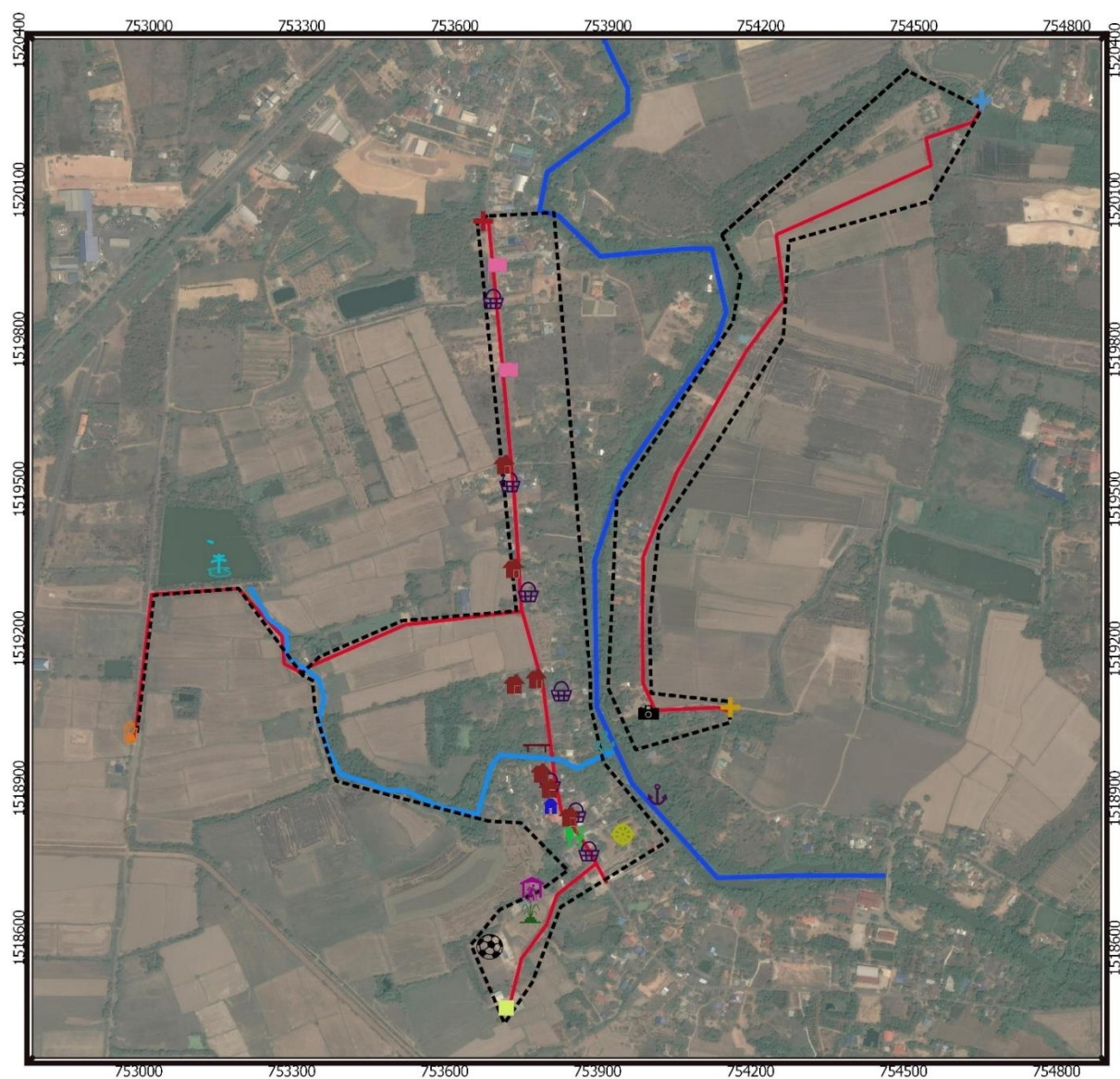
.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนะ

ผู้วิจัย

100 0 100 200 m

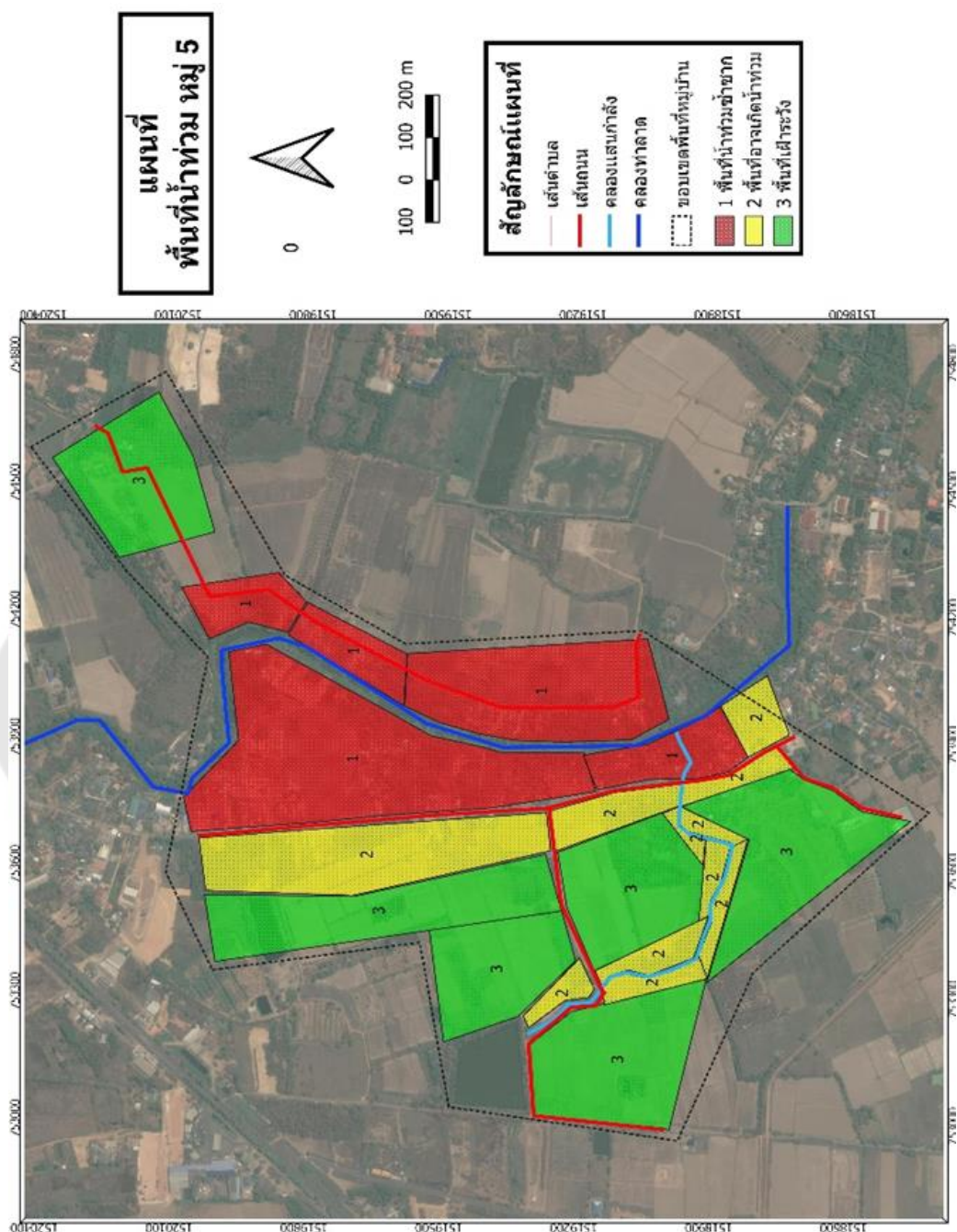

แผนที่หมู่ 5 ดันกระบก

สัญลักษณ์แผนที่

	คลองแสนกำลั่ง		บ้าน		ศูนย์การเรียนรู้		อุทยานอาจารย์สวน
	คลองท่าลาด		บ้านผู้ใหญ่		สนามกีฬา		ขอบเขตหมู่บ้าน
	ที่ดินว่างเปล่า		พระสังกัจจายน์		สะพานประตุน้ำ		234
	ที่ทำไร่เค็ม		ร้านค้า		สุดเขตวัดหนองรี		คลองแสนกำลั่ง
	ที่นาตัวอย่าง		ลานตากข้าว		สุดเขตหนองพาน		คลองท่าลาด1
	บ่อน้องกระทุ่ม		วัด		สุดเขตอุทยาน		เส้นทาง

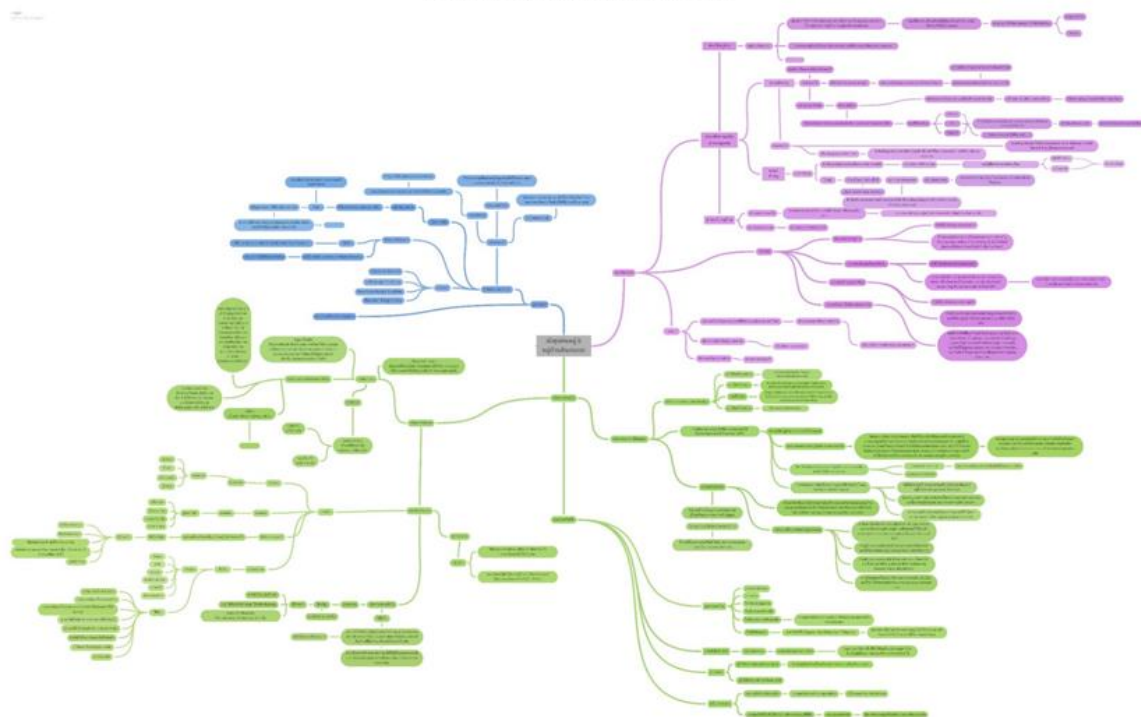

กิจกรรมเกษตรกรรม	น.ก.	ค.พ.	ม.ก.	ม.ย.	ท.ก.	ม.ย.	ก.ก.	อ.ก.	ก.ย.	ค.ก.	ท.ย.	อ.ย.	หมายเหตุ
ปฏิทินกิจกรรมการเกษตร													
ไถนา/หีดดิน				✗					✗				
หว่านข้าว					✗	✗				✗	✗		
ดูแลผลผลิต	✗				✗	✗	✗	✗		✗	✗	✗	
เก็บเกี่ยวข้าว	✗	✗						✗	✗				
นาปี(ข้าวหอมมะลิ)						✗	✗	✗	✗	✗	✗		
ทำสวน(ปลูกผัก)	✗	✗						✗	✗	✗	✗	✗	
เลี้ยงเป็ดไล่ทุ่ง	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
เลี้ยงควา	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
ปฏิทินกิจกรรมนอกภาคการเกษตร													
ทำไร่ส้มพระจอมศรี	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	15 วันจะทำไร่ 4
ทำกระถางสวน									✗				
ทำไม้ปิ้งไก่	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
สวนหมวกไม้ไผ่	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
เผาถ่าน	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
รับจ้างทั่วไป	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
ค้าขาย	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
การอบรม GAP								✗					
ปฏิทินวัฒนธรรม													
ปีใหม่	✗												
ตรุษจีน	✗	✗											
เผาศิวหลาน		✗											
นมัสการหลวงพ่อดุสิต				✗									
บุญกลางบ้าน/บุญลานข้าว						✗							
สารทจีน							✗	✗					
สารทไทย									✗	✗			
สักการะเจ้าแม่แสนก่าลัง	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	✗	
รับขวัญแม่โพสพ										✗			
ปฏิทินภูมิศาสตร์													
น้ำท่วมพื้นที่									✗	✗			
ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้					✗	✗	✗	✗	✗	✗			
ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ	✗	✗							✗	✗	✗	✗	

ภาพที่ 4 แผนผังชุมชนหมู่ 5 บ้านต้นกระบก

38

บทที่ 3

การวิเคราะห์ศักยภาพการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

3.1 อัตลักษณ์/วิสัยทัศน์

อัตลักษณ์ หมู่ที่ 5 บ้านต้นกระบก ตำบลท่าถ่าน

“ของดีจากไร่ เกษตรก้าวหน้า ร้อยเรียงศรีธธา หลวงพ่อโยควัดท่าลาดใต้”

ของดีจากไร่ เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านต้นกระบกมีชื่อเสียงในการผลิตและแปรรูปไม้ไผ่ที่ชาวบ้านได้นำมาใช้ประโยชน์สูงสุด ตั้งแต่การทำแคร่ไม้ไผ่ ไม้หนิไม้ไผ่ สานปิกหมวก และดอกมัตข้าวต้ม เป็นภูมิปัญญาที่ควรส่งเสริมและพัฒนาสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

เกษตรก้าวหน้า เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนจากการเกษตรอย่างเหมาะสม ชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนาปรังซึ่งให้ผลผลิตรวดเร็วและทำให้มีรายได้หมุนเวียน ช่วยลดความเสี่ยงที่เกิดจากการทำนาปีที่ใช้เวลานานและเสี่ยงน้ำท่วม การเกษตรในชุมชนหมู่บ้านต้นกระบกจึงก้าวหน้าไปพร้อมกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ สร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนในระยะยาว

ร้อยเรียงศรีธธา สะท้อนถึงความเชื่อและวัฒนธรรมที่เป็นหัวใจสำคัญของชุมชน โดยมีหลวงพ่อยศวัดท่าลาดใต้ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน หลวงพ่อยศเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ซึ่งผู้คนต่างมากราบไหว้และขอพรในเรื่องต่างๆ เช่น ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และการเกษตรหาร ซึ่งความศรัทธานี้เป็นตัวเชื่อมของคนในชุมชน ทำให้หมู่บ้านต้นกระบกเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกับวัดและมีความสามัคคีกัน

วิเคราะห์ SWOT ในมิติด้านบุคลากรและทรัพยากรบุคคลในพื้นที่ (Man)

จุดแข็ง(Strengths)	จุดอ่อน(Weaknesses)
1. ผู้นำชุมชนที่ดี 2. ทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ 3. ภูมิปัญญาจากไม้ไผ่ เช่น หมวก ไม้หนีบไม้ ตอกมัด ข้าวต้ม ข้าวหลาม แคร่ เฟอร์นิเจอร์ บันไดขั้นต้นไม้ 4. หลวงพ่อโยควัดท่าลาดได้ 5. ปลัดซึก (คำขาย) ของอาจารย์ชวน 6. ไข่เค็มพระภริณี 7. การเกษตรที่เป็นพื้นหลักของชุมชน 8. หนองกระทุ่ม 9. กลุ่มออมทรัพย์ 10. สุขภาพ (ไม่มีผู้ป่วยติดเตียง) 11. คลองท่าลาด 12. มีการตรวจดิน 13. มีการตรวจสุขภาพประจำปี (ตรวจเลือด)	1. น้ำเสียผสมยาฆ่าแมลง 2. หนี้สินทางการเกษตร 3. ภัยทางธรรมชาติในแต่ละปีทำให้ผลผลิตน้อยลง เช่น น้ำท่วม 4. ขาดการสืบทอดการทำเกษตรและประเพณีวัฒนธรรม 5. ขาดความรู้เรื่องการจัดการแมลงและดิน 6. ปัญหาเรื่องนกเกี่ยวกับการเกษตร 7. ดินเสื่อม 8. น้ำท่วมซ้ำซาก 9. ความรู้เรื่องการจัดการขยะ
โอกาส(Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ 2. การให้ความรู้ศูนย์เรียนรู้บ้านต้นกระบอง หมู่ 5 3. การช่วยเหลือจากภาครัฐ (แจกถุงยังชีพ) 4. เงินเยียวยาจากรัฐ (ครีวเรือนและการเกษตร) 5. โครงการธนาคารขยะ	1. มีฉาชีพหลอกขายยาฆ่าแมลง 2. โดนกดราคาทางการเกษตร 3. ภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม

ผลจากการจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ประชาชนทำการลงคะแนนเลือกโดยการยกมือประเด็นปัญหาที่สำคัญและต้องการแก้ไขปัญหา 4 ลำดับ ได้แก่

ลำดับที่ 1 ปัญหาขาดองค์ความรู้ด้านการเกษตรได้แก่ ยาฆ่าแมลง ดิน และนกก

ลำดับที่ 2 ปัญหาการจัดการน้ำท่วม

ลำดับที่ 3 ปัญหาขาดการสืบทอดประเพณีและทางการเกษตร

ลำดับที่ 4 ปัญหาขาดความรู้การจัดการขยะ เช่น การคัดแยกขยะ จัดการขยะเคมี และขยะอันตราย

บทที่ 4

การนำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล

จากการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเพื่อหาแนวทางการแก้ไข โดยอาจารย์และนักศึกษาสาขาสังคมศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครินทร์ ร่วมกับประชาชนหมู่ที่ 5 หมู่บ้านต้นกระบก พบว่า ประชาชนทำการลงคะแนนเลือกโดยการยกมือประเด็นปัญหาที่สำคัญและต้องการแก้ไขปัญหา 4 ลำดับ จึงได้จัดทำแบบเสนอโครงการ 4 โครงการ ได้แก่

- 1) โครงการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการเกษตรที่ยั่งยืน
- 2) โครงการจัดการรับมือและแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในชุมชน
- 3) โครงการเชิงพัฒนาหลักสูตรเรื่องประเพณีด้านการเกษตร ตำบลท่าถ่าน
- 4) โครงการการจัดการขยะอย่างยั่งยืนหมู่บ้านต้นกระบก

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล

สุทธิษา สมณา

